

נִגְבִּיה

מרכז הידע והמחקר
של האוכלוסיה הבדואית בנגב

שנתון סטטיסטי של החברה הבדואית בנגב

תמונת מצב על השנים 2012 – 2023

כתבה: דר' מנאל חריב

צילום: אמל אבו אל-קיעאן, עתיר 2014, פרויקט יסורנה מצלמות למען זכויות אדם, פורום דו קיום בנגב

נתונים: דורון ברויטמן
עריכה והגהה: מרק מורקוס
עריכה מדעית: ד"ר יצחק (קיקי) אהרונוביץ, פרופסור שרה הלמן
עזרה בנתונים: רז לייבזון
עיצוב גרפי: טלי בבאי

תאריך פרסום:
דצמבר 2024

© כל הזכויות שמורות
mirkaznagabiya1@gmail.com

תודה

- **חברי הוועד המנהל של הפורום דו קיום בנגב לשוויון אזרחי**
עו"ד חנאן אלסאנע, עו"ס סברין אבו כף, ד"ר יונס אבו רביעה, עו"ד חליל אלעמור, יעקב מנור, פרופ' אבנר בן עמוס, עאדל ג'פיר, וי"ר ועדת בקורת דויד דה-לאו.
- **עובדי הפורום לדו קיום ושיוויון אזרחי בנגב**
הודא אבו עביד, אנתסאר אבו קיידה, נורא אל סע'אירה, קלואי פורטו, מרי היוואל, יעל פדן, מרק מורקוס
- **צוות נגביה**
פרופ' שרה הלמן
דורון ברויטמן – אנליסט נתונים
רז ליסבון – אנליסטית נתונים
ד"ר יוליה שב'קו – חוקרת
- **חברי וועדת ההיגוי של הפרויקט**
פרופ' סראב אבו רביעה, פרופ' עאמר אבו גרן, ד"ר נאסר אבו סריחאן
- **ארגונים שותפים**
אוניברסיטת בן-גוריון
עמותת סידרה
שתיל – שמוליק דויד
עיריית רהט – אדם אלפינש יועץ אסטרטגי

לפני כשלוש שנים החליטה הנהלת הפורום לדו קיום בנגב להקים את נגביה, מרכז הידע והמחקר של הקהילה הבדואית בנגב. זאת, במטרה לספק לציבור ולמקבלי ההחלטות נתונים חיוניים על הקהילה, ולקדם מחקר הממוקד בתעסוקת הנשים.

הפורום דוגל ביצירת חברה משותפת ושוויונית ובהגברת השילוב והקשר בין האוכלוסיות הערבית והיהודית, ובפרט בנגב. הפורום פעיל מזה יותר מ-25 שנים בתמיכה בהכרה בכפרים הבלתי מוכרים, באסטרטגיות שונות: סנגור מקומי ובינלאומי, העלאת מודעות באמצעות סיורים, הרצאות ופניה לאמצעי התקשורת, פעילות מחאה ועבודה עם הקהילות.

משך שנות קיומו, הפורום ערך מחקרים שהביאו להעלאת המודעות לבעיית ההכרה ולהשלכותיה, לאכיפה האלימה והמפלה ביחס לבדואים, ולמחסור האקוטי בשירותים חיוניים.

בשנתיים האחרונות, במסגרת פעולת מרכז נגביה ערכנו מחקרים שהצביעו על קשיי התעסוקה של הנשים הבדואיות, על המצוקה שגרמה מלחמת "חרבות ברזל" ועל אי-ביטחון תזונתי בקהילה.

השנתון שבפניכם מציג תמונת מצב עדכנית של הקהילה הבדואית בנגב. השנתון מיועד להנגיש נתונים אודות תנאי החיים של בני הקהילה והאתגרים הניצבים בפניהם. זאת, כדי לסייע למקבלי החלטות לקבוע מדיניות מושכלת, העונה על צרכיה של הקהילה. אנו מעריכים כי הכרת הנתונים תתרום לקידום מדיניות התואמת לצרכים. בנוסף, הנתונים יסייעו למנהיגי הקהילה הבדואית ולארגונים החברתיים בבואם לבסס את תביעותיהם מהשלטונות.

בשנתון התמקדנו בשבעה תחומים: אוכלוסיה, תעסוקה, שכר, חינוך, השכלה גבוהה, תחבורה ציבורית ודירה. עד כה, הנתונים על הקהילה היו מעטים ומפוזרים במקורות רבים. אוכלוסיית הכפרים הבלתי מוכרים, המונה כשליש מבני הקהילה, נעדרה מרבים מסקרי הלמ"ס, ובפרט סקרי התעסוקה והכנסות המשפחה. בדומה לכך, בסקר ממדי העוני ואי-השוויון של המוסד לבטוח הלאומי מעולם לא נדגמה אוכלוסיית הכפרים הללו, אף שהיא אחת העניות במדינה.

ברצוני להודות להנהלת הפורום על האמון שנתנו בנו, שאיפשר להתחיל בפריקט. חובתי הנעימה להודות מקרב לב לחברי ועדת ההיגוי המלווה את עבודת המרכז בהתנדבות מלאה: **פרופ' סראב אבורביעה-קוידה, פרופ' עאמר אבו קרן, וד"ר נאסר אבו סריחאן.** תודה מיוחדת ל**פרופ' שרית הלמן** – היועצת האקדמית של המרכז. לבסוף, תודות חמות לצוות המסור של נגביה, בראשות **ד"ר מנאל חריב**, ולצוות הפורום על המאמצים והיצירתיות שהושקעו בשנתון.

כולי תקווה שהשנתון ימלא את יעודו ויסייע למקבלי ההחלטות ולמנהיגי הקהילה בעיצוב מדיניות הוגנת והולמת.

חיה נח, מנכ"לית הפורום לדו קיום אזרחי בנגב

הגעתי לבאר שבע ולאוניברסיטת בן גוריון בנגב באמצע שנות ה-90 של המאה הקודמת. כמה חודשים אחרי הגעתי הצטרפתי לפורום לדו-קיום בנגב. פעילותי שם אפשרה לי להתוודע למצבה של האוכלוסייה הבדואית בנגב. ביקרתי בכפרים הלא מוכרים, ושאלתי את עצמי כיצד אנשים מצליחים לשמור על כבוד אנושי בסיסי בתנאים פיזיים ירודים וכיצד הם מתמודדים עם האיום המתמיד על הריסת המגורים הרעועים שלהם. בעיירות השונות יכולתי להבחין בתשתיות הפיזיות הירודות. לימדתי סטודנטיות בדואיות במחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת גוריון ולא יכולתי שלא להבחין בפערים העמוקים בין הסטודנטיות והסטודנטים הבדואים לבין חבריהם היהודים והערבים. התמונה שנגלתה לי באמצעות הפעילות בפורום, לא זכתה לתשומת לב מיוחדת בפעילות המחקרית הענפה על החברה בישראל, ובעיקר לא בשיח הציבורי.

ההתרשמות שלי אודות אתגרי החיים של האוכלוסייה הבדואית מקבלת ממשות בשנתון של החברה הבדואית בנגב. הוא מנכיח את הפערים העמוקים בין האוכלוסייה הבדואית בנגב לבין יתר הקהילות בחברה בישראל. הפערים לא נוגעים רק לתחום אחד אלא הם שזורים האחד בשני ומתלכדים לכדי מצב של הדרה, והזנחה של קהילה שחייה נתונים במשבר חברתי-כלכלי כחני. משבר זה מתבטא בשנים האחרונות בירידה בהשתתפות בשוק התעסוקה, בהשתכרות מתחת לשכר המינימום, בנשירה מבתי ספר, בהשקעה נמוכה פר תלמיד, ובתחרות ציבורית דלילה ליישובים השונים כמציאות קבועה. למציאות משברית זו מצטרפים משברים כגון מגפת הקורונה ומלחמת ה-7 באוקטובר. זו האחרונה חשפה את הפרת החוזה הבסיסי בין אזרחים לבין המדינה: אי הספקת מיגון מפני פגעי המלחמה.

גופים מנהליים ומכוני מחקר אוספים נתונים על הקבוצות השונות בישראל. עבודת איסוף הנתונים לשנתון לא רק חשפה פערים בין המדדים השונים שבהם משתמשים הגופים השונים (לדוגמה: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והמוסד לביטוח לאומי), אלא נתגלתה תופעה מדאיגה יותר: דגימת חסר. דגימת חסר זו בולטת כשבוחנים את מצבה של האוכלוסייה של הכפרים הלא מוכרים. מהעדר הנתונים אודות הכפרים הלא מוכרים עולה כי הגופים המנהליים מתייחסים למקומות יישוב אלו כאל טריטוריות ריקות (Terra Nullius). הדבר בא לידי ביטוי בכך שאין לתושביהם כתובת כלשהי הרשומה בתעודת הזהות, כאילו הם נעים ונדים על פני מרחב הנגב. העדר נתונים אודות הכפרים הלא מוכרים הוא לא טעות. זוהי התעלמות בירוקרטית ופוליטית שהיא במרכזה של המדיניות כלפי מעל שמונים אלף אזרחים. התעלמות בירוקרטית ופוליטית זו מאיינת את אזרחותם של תושבי הכפרים הלא מוכרים ושוללת מהם את הזכויות הבסיסיות שלהם לחינוך הולם, לקורת גג, ולנגישות לשירותים חיוניים.

כינוס נתונים אודות האוכלוסייה הבדואית בנגב תחת קורת גג אחת מראה כי אוכלוסייה זו אינה הומוגנית. הגם שקיימים פערים בולטים בין תושבי העיר רהט, העיירות המתוכננות וחלק מהכפרים במועצות המקומיות לבין יתר קבוצות אוכלוסייה אחרות בישראל, מנתוני השנתון עולה כי קיים פער גדול בין היישובים המוכרים רשמית לבין הכפרים הלא מוכרים. זה לא אומר כי מצבם של היישובים המוכרים טוב ומשופר.

מטרת פרסום השנתון הבדואי בנגב הינה להציג בפני הציבור הרחב, קובעי מדיניות, וארגוני החברה האזרחית כמו גם מנהיגי הקהילה הבדואית תמונה עדכנית של אוכלוסייה שזכויות האזרחות שלה חלקיות. ולהניע תהליך של קבלת החלטות ויישום מדיניות על בסיס ידע. אי-שוויון עמוק הוא לא בעיה פרטית של האוכלוסייה הבדואית, אלא בעיה של מדינת ישראל ואזרחיה.

אני רוצה להודות למנהלת מרכז נגביה - **ד"ר מנאל חריב** ולצוות המרכז על העבודה הקפדנית, והמאומצת באיסוף הנתונים וכינוסם בשנתון. למנכ"לית הפורום לדו-קיום בנגב - **חיה נח** - שבלי החזון שלה הפריקט הזה לא היה אפשרי, ולחברי ועדת ההיגוי - **פרופ' סארב אבו-רביע קווידר, פרופ' עאמר אבו קרן וד"ר נאסר אבו סריחאן** על עידוד והתמיכה.

פרופ' שרה הלמן

8הקדמה

11	דמוגרפיה
12	1. מספר התושבים הבדואים בנגב
13	2. ממוצע פריון האשה הבדואית
14	3. התפלגות מגדרית של האוכלוסייה הבדואית בנגב
15	4. התפלגות האוכלוסייה בדואית בנגב לפי סוג יישוב
16	5. התפלגות תושבים לפי יישוב
18	6. התפלגות תושבים לפי גיל
19	7. יחס תלות
21	סיכום מגמות דמוגרפיה

23תעסוקה

25	1. שיעור השתתפות בכוח העבודה ובמעגל התעסוקה
29	2. יחס שכירים/עצמאיים נוכח עתות משבר
32	3. העיר רהט כמאיצת השתתפות בכוח העבודה
34	4. אבטלה ביישובים הבדואים בנגב
36	5. נשים בדואיות במעגל התעסוקה
38	6. מגמות עלייה בשיעור האבטלה ובמספר דורשי העבודה
40	7. השפעת מלחמת חרבות ברזל על דורשי העבודה בחברה הבדואית בנגב
42	סיכום מגמות תעסוקה

44שכר

46	1. הפער הסטטיסטי בשכר
47	2. דחיקה מתמשכת של השכירים הבדואים בנגב לשוליים הכלכליים
49	3. משתכרים מתחת לשכר מינימום
51	4. השפעת הקורונה על השכר הממוצע
52	5. הכנסה של עצמאיים
54	6. פערי שכר מגדריים
55	סיכום מגמות שכר

57חינוך

58	1. מספר תלמידים ומוסדות חינוך בחברה הבדואית בנגב
60	2. התפלגות תלמידים לפי יישוב
61	3. מספר תלמידים ממוצע לכיתה
61	4. העדר רישום לגני ילדים
63	5. עלות ממוצעת לתלמיד
64	6. לומדים מחוץ לאזור המגורים
65	7. ציוני מיצ"ב
67	8. שיעור נשירה
70	9. שיעורי זכאות לבגרות כללית ושיעורי זכאות לבגרות העומדת בדרישות הסף לקבלה לאוניברסיטה
75	סיכום מגמות חינוך

77	השכלה גבוהה
79	1. ציון פסיכומטרי בחברה הבדואית
81	2. עליה במספר סטודנטים בדואים בנגב
82	3. שיעור סטודנטים בקרב בני 20-25
84	4. התפלגות השכלה גבוהה לפי יישוב
85	5. שיעור סטודנטים ביישוב כפונקציה של שיעור בעלי תארים מתקדמים בקרב בני ובנות 35-55
87	6. התפלגות סטודנטים לפי מוסד לימוד
89	7. התפלגות סטודנטים לפי מגדר
90	8. התפלגות סטודנטים בדואים לפי תחום לימוד
91	סיכום מגמות השכלה גבוהה
93	תחבורה
95	1. גיל ממוצע של כלי רכב פרטיים ביישובים הבדואים בנגב
95	2. גיל ממוצע כלי רכב פרטיים בין היישובים הבדואים
96	3. רמת המינוע בחברה הבדואית בנגב
97	4. רמת מינוע בין היישובים הבדואים בנגב
98	5. תאונות דרכים בחברה הבדואית בנגב
99	6. שיעור מורשי הנהיגה בחברה הבדואית בנגב
101	7. התפלגות מגדרית של מורשי נהיגה
103	8. השקעה בתחבורה ציבורית ביישובים העירוניים הבדואים בנגב
105	סיכום מגמות תחבורה
107	דיור
108	1. מספר דירות
109	2. מספר מכרזים
111	3. מספר היתרי בנייה
112	4. התחלות בנייה וגמר בנייה ל-1,000 תושבים
113	5. מספר הריסות מבנים
114	6. צפיפות דיור
115	7. צפיפות עירונית
120	סיכום מגמות דיור
122	סיכום שנתון
125	רשימת מדדים
128	רשימת תרשימים וטבלאות

השנתון הסטטיסטי של החברה הבדואית בנגב מוקדש לדיווח ותיאור מאפייניה של האוכלוסייה הבדואית בנגב והשינויים המתחוללים בקרב אוכלוסייה זו לאורך זמן. מטרת השנתון לשקף תמונת מצב עדכנית אודות החברה הבדואית בנגב במטרה להנגישה למקבלי ות החלטות, מעצבי מדיניות, חוקרים ות וארגוני החברה האזרחית.

השנתון מתבסס על מגוון נתונים המתפרסמים בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, במוסד לביטוח לאומי, בשירות התעסוקה, ברשות האוכלוסין וההגירה, במנהל המקרקעין ובמשרד החינוך. במסגרת מקורות אלו, מתפרסם מידע רב אודות האוכלוסייה הבדואית בנגב, אולם לעיתים הנתונים אינם אחידים ומתגלים פערי מידע משמעותיים המקשים על היכולת לשרטט תמונה כוללת אודות האוכלוסייה הבדואית בנגב והשינויים המתחוללים בחברה זו. פערי המידע באים לידי ביטוי בשונות, בתדירות ובמועדי הדיווח בקרב הגופים הרשמיים שמובילה לחוסר עקביות בנתונים הרשמיים שמתפרסמים, כמו גם דגימת חסר לישובים הבדואים בקרב חלק מהגופים, כדוגמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. השנתון הסטטיסטי מבקש להתמודד עם אתגר זה, באמצעות ריכוז ואינטגרציה של הנתונים של הגופים הרשמיים, עם נתונים המפורסמים על ידי גופי מחקר מרכזיים כגון מכון המחקר של הכנסת ומכון ברוקדייל ואחרים.

לראשונה, מרכז השנתון הסטטיסטי של החברה הבדואית את הנתונים מהגופים הרשמיים השונים לאורך זמן ובגישה השוויונית בין קבוצות שונות באוכלוסייה הבדואית ומחוצה לה במטרה לבחון מגמות לאורך זמן. מהנתונים המוצגים בשנתון עולה כי קיימים פערים משמעותיים בין האוכלוסייה הבדואית בנגב לבין יתר קבוצות האוכלוסייה בישראל. פערים אלו שחושפים אי-שוויון בהזדמנויות ומשאבים מתקיימים גם בקרב האוכלוסייה הבדואית עצמה. במילים אחרות, החברה הבדואית היא הטרוגנית ולא ניתן להתייחס אליה כמקשה אחת.

לצד הצגה של הנתונים התיאוריים כפי שאלו מתפרסמים על ידי המקורות הרשמיים, השנתון מכיל עיבודים נוספים של הנתונים המנהליים על ידי נגביה - מרכז הידע והמחקר של האוכלוסייה הבדואית בנגב במטרה לשקף תמונת מצב מקיפה יותר על תחומי החיים של החברה הבדואית בנגב. לאורך כל פרקי השנתון, הנתונים מוצגים באופן ויזואלי באמצעות תרשימים.

השנתון הסטטיסטי של החברה הבדואית מתמקד בשבעה תחומים מרכזיים: דמוגרפיה, תעסוקה, שכל, חינוך, השכלה גבוהה, דיור ותחבורה. עיבוד הנתונים נעשה גם בהשוואה לאוכלוסייה היהודית ולאוכלוסייה הערבית (שאינם בדואים) בישראל, ככל שהדבר היה ניתן. השוואות אלו מאפשרות לזהות את המגמות המתחוללות בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב ביחס לקבוצות אחרות בחברה הישראלית ולעמוד על נקודות הדמיון, השוני והפערים המתגלים ביניהן. להלן מובאים התחומים העיקריים בהם עוסק השנתון ובכל אחד פרוט מקורות הנתונים, על המורכבות של דלייתם ועריכתם.

דמוגרפיה

צורות ההתיישבות השונות והייחודיות של הבדואים בנגב היא סוגיה בעלת השלכות משמעותיות, משום שחלק ניכר מאוכלוסייה זו אינו נדגם במסגרת הנתונים המנהליים, הידע שניתן להפיק מהנתונים המנהליים הוא ידע חסר ובעיני מוצגת תמונה חלקית בלבד אודות מצבה של אוכלוסייה זו. דבר המוביל לפער סטטיסטי¹ בכל הנוגע ליישובים הבדואים.² היישובים מתחלקים לשלושה סוגים: עיר אחת (רהט) ו-6 יישובים עירוניים נוספים,³ 11 כפרים מוכרים המשויכים לשתי מועצות אזוריות (אל-קסום ונווה מדבר) ו-35 כפרים בלתי מוכרים. 86,367 בני אדם מתגוררים בכפרים בלתי מוכרים באופן רשמי ע"י מוסדות המדינה, המוגדרים על ידי המדינה וארגוניה השונים גם כ-"פזורה". לעיתים קרובות תושביהם נסקרים באופן חלקי או שאינם נסקרים כלל במאגרי הנתונים הרשמיים. פער סטטיסטי זה עולה בפרקים שונים לאורך השנתון הסטטיסטי. בהקשר הדמוגרפי, בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וכן ברשות האוכלוסין וההגירה, לא קיים רישום מדויק של כתובת המגורים של תושבי 35 הכפרים הבלתי מוכרים המוגדרים על ידי רשות האוכלוסין כ"בני שבטים". בניגוד לדיווח על תושבי העיר רהט ו-6 היישובים העירוניים הנוספים והכפרים המוכרים השייכים ל-2 המועצות האזוריות אשר מוגדרים על פי שם המקום בו הם מתגוררים, הרישום עבור תושבי הכפרים הבלתי מוכרים מבוצע על פי שיוך שבטי, ללא כתובת מגורים. כתוצאה מכך, לתושבים אלו אין רישום גיאוגרפי בתעודת הזהות ואין הם מוגדרים כתושבי יישוב מסוים.

¹ קרמה, אליאן ושמוליק דוד, "הפער הסטטיסטי והאוכלוסייה הילדית בנגב" (2021), פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי
² רותם, מיכל 2017. "אפליה במספרים: קובץ נתונים סטטיסטיים - הקהילה הבדואית בנגב". פורום דו-קיום בנגב לשוויון אזרחי.
³ לאורך המסמך נתייחס לרהט ול-6 היישובים העירוניים כ-7 היישובים העירוניים.

תעסוקה

בעוד שבנתוני דמוגרפיה נוצר פער סטטיסטי, בתחומי התעסוקה והשכר, תושבי הכפרים הבלתי מוכרים כלל לא נסקרים על ידי הגופים המנהליים. מצבם התעסוקתי של תושבי ותושבות הכפרים הבלתי מוכרים אינו מתועד, ועל-כן, התמונה התעסוקתית בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב חלקית בלבד ואינה מתארת את עומק הפערים הסוציו-אקונומיים בחברה הישראלית. בשל כך, עיבוד הנתונים המוצג בשנתון בהתייחס למגמות התעסוקתיות, מבסס את הערכת ההשתתפות במעגל התעסוקה ואת שיעורי האבטלה בקרב תושבי הכפרים הבלתי מוכרים בהסתמך על הערכת שיעורים אלו בקרב הכפרים המוכרים במועצות האזוריות. כך גיבשנו הערכה לגבי כלל האוכלוסייה הבדואית בנגב.

שכר

מבוכת הנתונים מתגברת גם בנושא השכר. לא זו בלבד שהכפרים הבלתי מוכרים אינם נסקרים, אלא שהדיווח עבור הכפרים המוכרים, המהווים חלק מהמועצות האזוריות, אינו עקבי ומבלבל. דיווח רמות ושיעורי השכר באזורים אלו נערך על פי מועצות אזוריות, אולם במקרים מסוימים, למשל בדיווחי הביטוח הלאומי, ישנו בנוסף דיווח פרטי עבור חלק מהכפרים המשתייכים למועצות האזוריות. כתוצאה מכך, לא ברור האם החישוב של אותם כפרים נכלל בחישוב של המועצות האזוריות ולא ניתן לקבל תמונה כוללת. לצד עמימות זו, אחת ההבחנות החשובות בדיווח על נתוני שכר, מצויה בין שכר לחודש עבודה לבין שכר ממוצע לחודש. בעוד שהמדד הראשון אינו לוקח בחשבון את חודשי אי העבודה ומתייחס רק לחודשי עבודה בפועל, המדד השני מתייחס להכנסה ממוצעת לאורך השנה כאשר חודשי אי-עבודה נכללים בחישוב. הסתמכות מקבלי החלטות על דיווחי השכר ממוצע לחודשי עבודה בלבד, עלולה להוביל להטיה המבוססת על הערכת יתר של שיעורי השכר בקרב האוכלוסייה. לדוגמה, השכר החודשי הממוצע לשכירים לחודש עבודה בשנת 2018 בעיר רהט עמד על 7,077 ₪, בעוד שהשכר החודשי הממוצע עמד על 5,719 ₪. על אף שכל אחד מהמדדים מייצג חישוב שונה, קיים לא פעם בלבול בדיווח על נתוני שכר בכלל האוכלוסייה כמו גם באוכלוסייה הבדואית, שעלול לייצר הטיה בהבנת הנתונים. השנתון מתייחס לשני המדדים, תוך הבחנה ביניהם ועמידה על הפערים המשמעותיים בדיווח בגופים המנהליים בהתייחס לשני מדדים אלו.

חינוך

ישנם פערים סטטיסטיים בנתונים, אשר מגיעים מהלמ"ס, המתבטאים בחוסר אחידות במבנה הנתונים מחד ובמחסור בנתונים, מאידך. בנוסף, הפילוח המגדרי מוצג החל משנת 2018 בלבד.

השכלה גבוהה

הלמ"ס היא המקור היחיד שמציג נתונים אודות מספר הסטודנטים ברמת יישוב. דבר המאפשר השוואה ב-3 רמות: הראשונה, בין היישובים הבדואים בנגב לשאר היישובים בארץ; השנייה, השוואה בין היישובים הבדואים בנגב והשלישית, השוואה בין הכפרים הבלתי מוכרים לבין הכפרים במועצות האזוריות וביישובים העירוניים. אך בתחום ההשכלה הגבוהה, כמו במרבית תחומי החיים של החברה הבדואית, ישנם פערים סטטיסטיים בנתונים המתבטאים בחוסר אחידות במבנה הנתונים מחד ובמחסור בנתונים מאידך. לשימוש בנתוני הלמ"ס יש מספר מגבלות אשר יוצרים קושי בהסקה על תמונת המצב. ראשית, המגבלה העיקרית היא שהנתונים מתייחסים ליישובים שבהם לומדים מעל ל-30 סטודנטים. שנית, אין עקביות בהצגת הנתונים לאורך שנים, דבר שמקשה על הסקה מדויקת אודות מצב היישובים הבדואים בנגב. לבסוף, הפילוח המגדרי של הסטודנטים החל משנת 2018 ולפיכך לא ניתן לבחון מגמות לאורך שנים. נתונים חלקיים על מגדר ניתן למצוא בדוחות שפרסם מכון המחקר של הכנסת אך אלו רחוקים מלאפשר השוואה מלאה מול מקורות נתונים אחרים לאורך זמן.

תחבורה

מקור הנתונים למדדים בפרק זה היא הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס) אשר אינה מספקת נתונים לגבי הכפרים הבלתי מוכרים. מעבר לכך, אין בנתוני הלמ"ס התייחסות לפילוח מגדרי של המדדים. לכן נעזרנו בנתוני הלמ"ס שעובדו על ידי עמותת סיכו. בתחום התחבורה הציבורית הסתמכנו על עיבודים לנתונים של משרד התחבורה ובעיקר על מדדי עמותת מרחב אשר עוקבת אחר איכות התחבורה הציבורית בישראל ומנגישה את המידע לציבור אך גם נתונים אלו מסתמכים על נתוני משרד התחבורה אשר אינם כוללים את המועצות האזוריות ואת הכפרים הבלתי מוכרים. במטרה לתת מענה לפערים אלו, ביצענו שיערוך לנתונים החסרים בכפרים הבלתי מוכרים, מתוך הנחה שהמצב בהם גרוע מהמצב ביישובים המוכרים.

דיור

גם פרק זה מציג תמונת מצב חלקית בלבד, מפני שבהיעדר תוכניות בניין עיר (תב"ע) בכפרים הבלתי מוכרים כל המבנים הם ללא היתרי בנייה. אי לכך הם נחשבים כבלתי חוקיים ולא נכללים בנתונים (למעט מספר ההריסות). עם זאת, בשנתון מוצעת לראשונה, דרך אפקטיבית להערכת מצוקת הדיור בחברה הבדואית בנגב באמצעות ניתוח הנתונים והמדדים המסתמכים על ניתוח מכרזים לדיור שפורסמו על ידי רשות מקרקעי ישראל לצד נתוני הלמ"ס.

השנתון הסטטיסטי של החברה הבדואית בנגב מבוסס על לוחות נתונים דינאמיים (דשבורדים) המעובדים על ידי נגביה – מרכז הידע והמחקר של החברה הבדואית בנגב ומוציגים באתר מרכז המחקר. לוחות נתונים אלו מהווים מאגר נתונים מתעדכן על בסיס איסוף נתונים שוטף מהגופים המנהליים. לפיכך, השנתון הסטטיסטי המובא כאן לראשונה הינו שיקוף תמונת מצב בזמן כתיבת השנתון, אך הוא פרויקט מתמשך שמטרתו להציג את המידע והנתונים אודות האוכלוסייה הבדואית בנגב בצורה נגישה ושקופה לצרכי קידום מדיניות, מקומית וארצית, ולצרכים מחקריים.

דמוגרפיה

פרק זה עוסק במגמות הדמוגרפיות באוכלוסייה הבדואית בנגב. נכון לשנת 2022, השנה האחרונה שבה התפרסמו נתונים על ידי הלמ"ס נכון לכתיבת שורות אלו, גודל האוכלוסייה הבדואית בנגב עומד על 312.3 אלף בני אדם אשר מהווים 37.6% מכלל התושבים בנפת באר שבע בה יש את ריכוז הבדואים הגבוה ביותר בארץ. כמו כן, מהווה האוכלוסייה הבדואית בנגב 22% מכלל התושבים במחוז הדרום ו-3.2% מכלל התושבים בישראל. לפי הדיווח של רשות האוכלוסין נכון לספטמבר 2023 מספר הבדואים שחיו בנגב עמד על 304,513 בני אדם המהווים 34.2% מכלל התושבים בנפת באר שבע, 19.7% מכלל התושבים בדרום ו-2.9% מכלל התושבים בישראל.

בפרק זה אנו סוקרים את המדדים הבאים: **מספר תושבים והתפלגות האוכלוסייה על פי מגדר, יישוב וגיל, פריון האיש ויחס תלות**

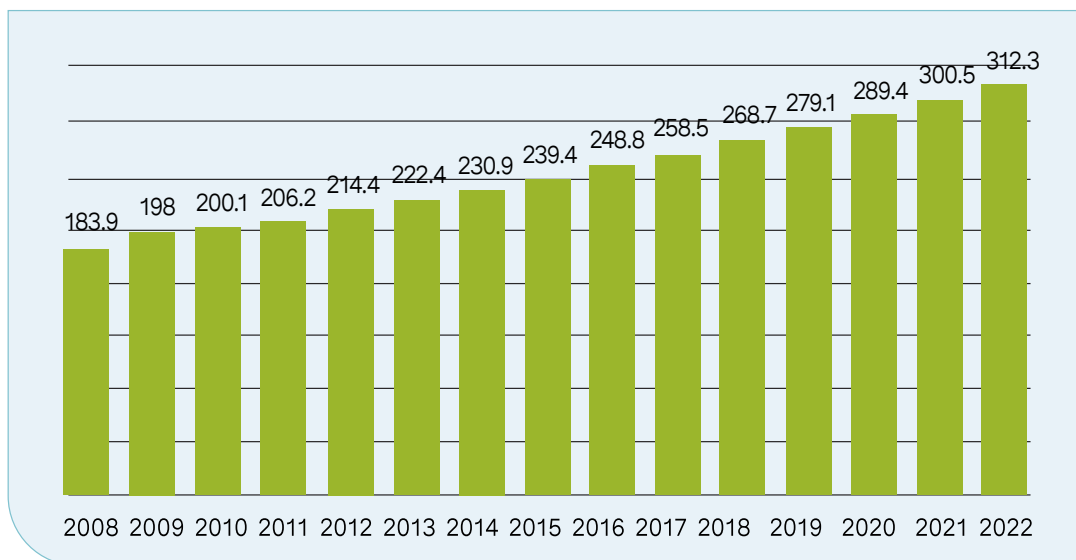
כפי שניתן לראות, הנתונים אודות האוכלוסייה הבדואית בנגב מתפרסמים על ידי גופים שונים בזמנים שונים ולמעשה אין גוף אחד שמרכז נושא זה. יתרה מכך, איסוף הנתונים מתבצע על ידי מתודולוגיות שונות שלכל אחת החסרונות שלה כשברקע הקושי בדגימת האוכלוסייה הבדואית בכפרים הבלתי מוכרים בנגב. כך למעשה הלמ"ס אומדת את גודל האוכלוסייה הבדואית בנגב לפי שיעור האוכלוסייה המוסלמית בנפת באר שבע מתוך הנחה שרובם המוחלט של המוסלמים באזור זה הם בדואים. הפערים במדידות בין הגופים השונים יוצרים פער סטטיסטי שמלווה את תהליך הכתיבה כולו. הנתונים המוצגים לאורך הפרק מבוססים על עיבוד נתונים שפורסמו על ידי רשות האוכלוסין וההגירה, המוסד לביטוח לאומי והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

1. מספר התושבים הבדואים בנגב

עליה מוערכת של 50% במספר התושבים בין השנים 2010-2021

על פי דיווחי הלמ"ס נכון לסוף שנת 2022, האוכלוסייה הבדואית בנפת באר שבע עומדת על 312.3 אלף בני אדם.⁴ מדובר על גידול שנתי של 3.9% בין השנים 2008-2022.

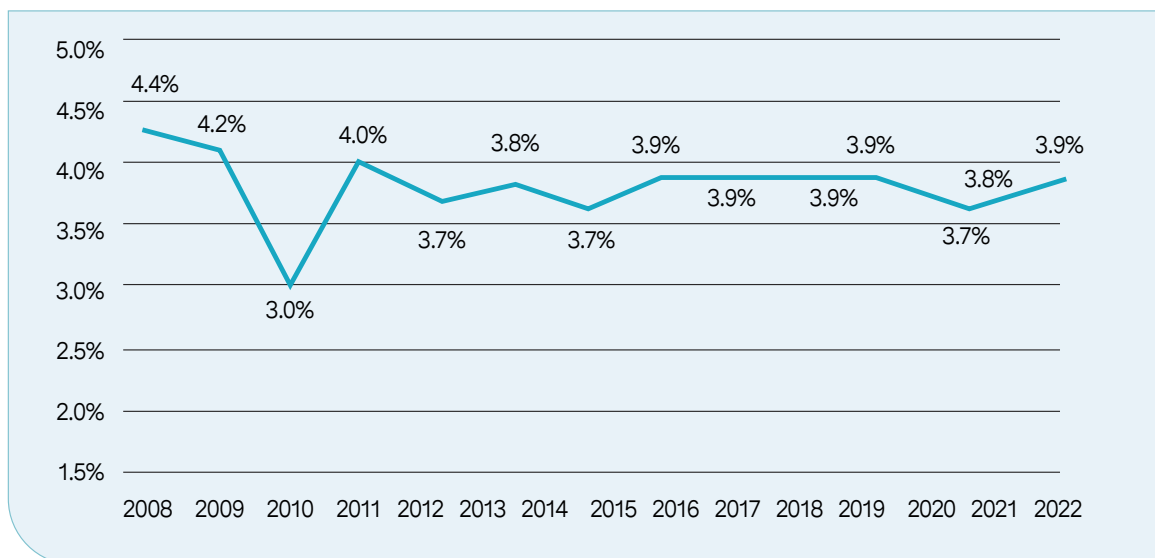
תרשים מספר 1: האוכלוסייה הבדואית בנפת באר שבע, 2008-2022 (אלפים)⁵

בעשור 2012-2022, האוכלוסייה הבדואית בנגב גדלה מ-214.4 אלף בשנת 2012 ל-312.3 אלף בשנת 2022. מדובר בעליה של 45.6% במספר התושבים הבדואים בנגב תוך עשור אחד, וביעור עליה שנתי ממוצעת של 3.8%.

⁴ הנתונים מפורסמים ע"י הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה באלפים
⁵ הנתונים מפורסמים ע"י הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה באלפים

תרשים מספר 2: שיעור הגידול השנתי באוכלוסייה הבדואית בנפת באר שבע, 2008-2022⁶

2. ממוצע פריון האישה הבדואית

פריון הילודה הממוצע לנשים הבדואיות בנגב בשנת 2022 עמד על 4.64 ילדים לאישה

בשנת 2022 ממוצע פריון הילודה, קרי מספר הילדים הממוצע אשר אישה יולדת, ביישובים הבדואים בדרום (לא כולל כפרים בלתי מוכרים) עמד על 4.64 ילדים לאישה.⁷ מדובר בשיעור פריון השני בישראל אחרי האוכלוסייה החרדית שגובה הפריון בה עומד על (6.4) ילדים בממוצע לאישה.⁸ גבוה מממוצע הפריון לנשים באוכלוסייה היהודית הכללית (2.81), באוכלוסייה הערבית (2.21) ובאוכלוסייה בערים המעורבות (2.63). היישוב הבדואי בעל פריון הילודה הגבוה ביותר הוא הישוב לקיה עם 5.83 ילדים בממוצע לאישה והנמוך ביותר הוא רהט עם 4.03 ילדים בממוצע לאישה.

מחקר שבחן את פריון הילודה בחברה הבדואית בנגב לאורך 25 שנים⁹ מצא כי שיעור הפריון של נשים בדואיות בדרום (נפת באר שבע) הצטמצם באופן משמעותי: בשנת 1996 שיעור זה עמד על 10.06 ילדים לאישה בדואית ובשנת 2022 שיעור זה הצטמצם לכדי 5.01 ילדים לאישה. על פי נתוני המחקר, שיעור הילודה בחברה הדרוזית עמד על 1.85 ילדים לאישה, בקרב הנוצרים על 1.68 ילדים לאישה, בקרב מוסלמים בצפון על 2.29 ילדים לאישה ובקרב היהודים על 3.03 ילדים לאישה. כפי שניתן לראות חלה ירידה של כמחצית משיעור הפריון בקרב נשים בדואיות בנגב, אולם שיעור זה עדיין נותר גבוה באופן ניכר בקרב האוכלוסייה הבדואית בהשוואה לאוכלוסייה הערבית על גווניה ולאוכלוסייה היהודית הכללית.

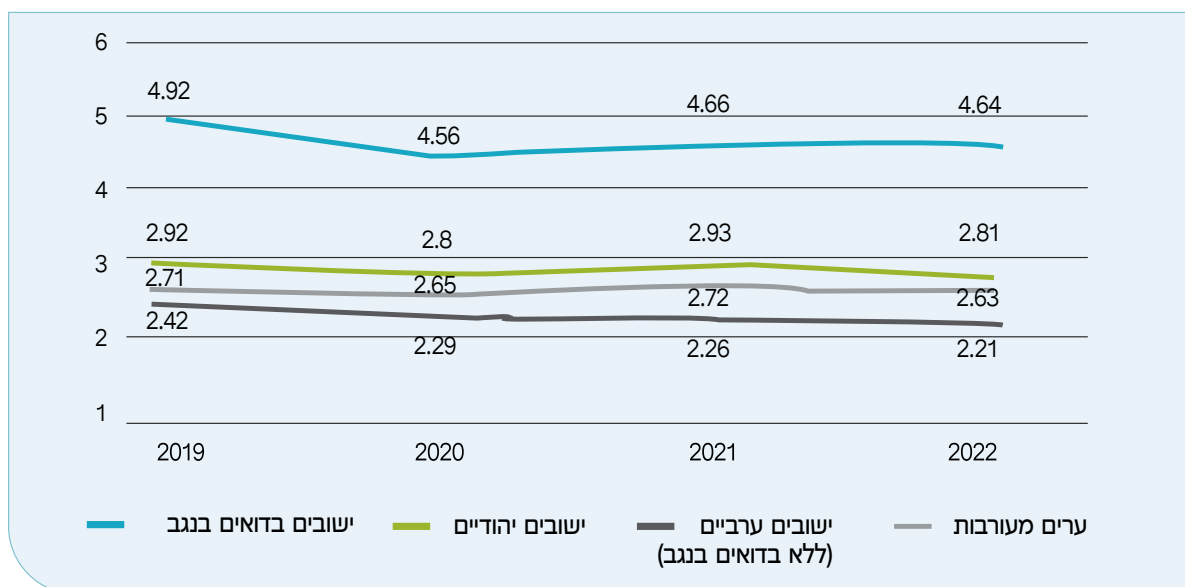
⁶ מקור: עיבוד נגביה לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

⁷ מקור: לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות לשנת 2022

⁸ מקור: גלעד מלאך ולי כהנר, השנתון הסטטיסטי של החברה החרדית בישראל 2023

⁹ מקור: אבו סריחאן נסר ואנסון יונתן, "ירידת הפריון בחברה הבדואית בנגב במאה ה-21" (2021), ביטחון סוציאלי 114

תרשים מספר 3: ממוצע פריון ילודה (מספר ילדים לאישה) לפי אוכלוסייה, 2019-2022¹⁰

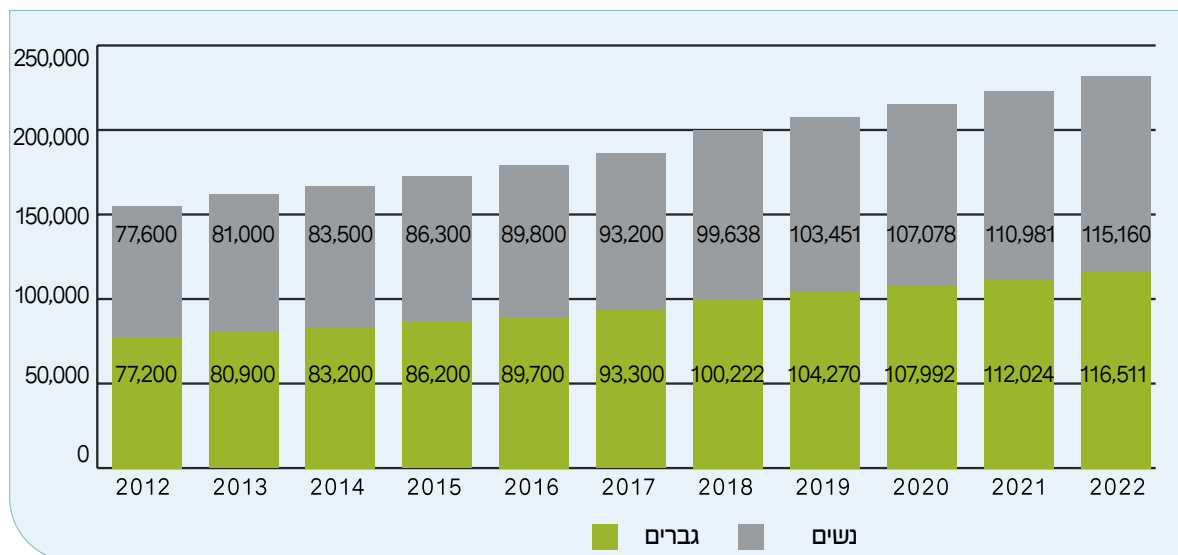
3. התפלגות מגדרית של האוכלוסייה הבדואית בנגב

50.29% מהאוכלוסייה הבדואית בנגב הם גברים ו-49.70% נשים

נתוני הלמ"ס העדכניים על התפלגות מגדרית בחברה הבדואית נכון לכתיבת שנתון זה¹¹ מתייחסים לשנת 2022 ומייצגים את היישובים המוכרים (7 היישובים העירוניים ו-2 המועצות האזוריות) ואינם כוללים נתונים בכפרים הבלתי מוכרים. במועצות האזוריות וביישובים העירוניים היו 115,160 נשים (49.71%) לעומת 116,511 גברים (50.29%). ניתן להבחין במגמה של עלייה בשיעור הגברים לעומת הנשים מאז שנת 2017. ראוי לציין שעד שנת 2016 שיעור הגברים היה נמוך משיעור הנשים בחברה הבדואית ועמד על 49.97%. החל משנת 2017 החלה מגמת עליה בשיעור הגברים. שיעור הגברים בשנת 2017 עמד על 50.03%, בשנת 2018 עמד על 50.15%, בשנת 2019 עמד על 50.20%, בשנת 2020 עמד על 50.21% ובשנת 2021 עמד על 50.23%.

¹⁰ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות
¹¹ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות לשנת 2022

תרשים מספר 4: התפלגות האוכלוסייה הבדואית בנפת באר שבע לפי מגדר, 2012-2022¹²

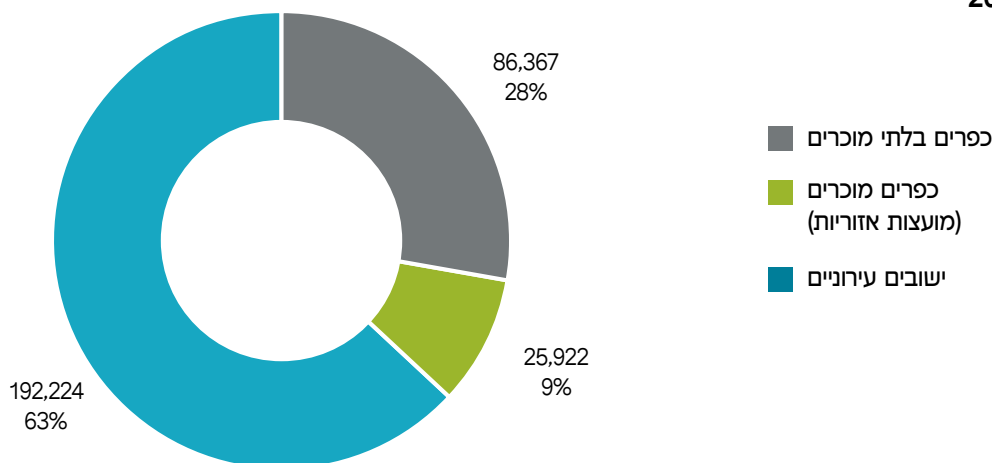

4. התפלגות האוכלוסייה בדואית בנגב לפי סוג יישוב

28% מהתושבים הבדואים בנגב מוגדרים כבני שבטים הגרים ברובם בכפרים בלתי מוכרים¹³ ו-71.64% מהאוכלוסייה גרים ביישובים מוכרים

על פי הדיווח של רשות האוכלוסין וההגירה מספר התושבים הבדואים בנגב המעודכן לספטמבר 2023 עומד על 304,513 תושבים. 86,367 תושבים (28%) מוגדרים כבני שבטים וחובם ככל הנראה מתגוררים בכפרים הבלתי מוכרים. דיווחי מרשם האוכלוסין וההגירה מסמנים 25 שבטים, אך בפועל יש בנגב 35 כפרים בלתי מוכרים. מרבית האוכלוסייה הבדואית, 192,224 תושבים, גרים בשבעת היישובים העירוניים והם מהווים 63% מכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב. כ-25,922 תושבים (9%) גרים בכפרים המוכרים השייכים לשתי המועצות האזוריות נווה מדבר ואל קסום.

תרשים מספר 5: התפלגות האוכלוסייה הבדואית בנגב לפי סוג התיישבות על פי דיווח רשות ההגירה והאוכלוסין, ספטמבר 2023¹⁴

¹² מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

¹³ אנו מניחים שחבר התושבים המוגדרים כ-"בני שבטים" על ידי הלמ"ס מתגוררים בכפרים הבלתי מוכרים, אך ישנם גם תושבי כפרים מוכרים המוגדרים כ-"בני שבטים". לדוגמה, בני שבט אבו רביעה גרים ביישוב המוכר כסיפה אך רשומים ברשות האוכלוסין "כבני שבטים". בנוסף מספר התושבים בכפרים הבלתי מוכרים (מעל 500 תושבים) גדול ממספר "בני שבטים" המדווחים על ידי רשות האוכלוסין.

¹⁴ מקור: רשות האוכלוסין וההגירה

טבלה מספר 1: התפלגות האוכלוסייה הבדואית בנגב, לפי סוג יישוב ומספר תושבים מתוך הדיווח של רשות האוכלוסין, ספטמבר 2023

סוג יישוב	מספר יישובים	מספר תושבים	שיעור תושבים
יישובים עירוניים	7	192,224	63%
מועצה אזורית	2 מועצות הכוללות 11 כפרים	25,922	9%
בני שבטים / כפרים בלתי מוכרים	25	86,367	28%
סך-הכל	42 יישובים	304,513	100%

רישומי רשות האוכלוסין וההגירה, מתייחסים ל-25 בני שבטים אשר גרים מחוץ לתחומי השיפוט של היישובים המוכרים. בפועל, בני אותם "שבטים", כפי שהם מכונים על ידי רשות האוכלוסין, גרים במספר גדול יותר של כפרים בלתי מוכרים המונה כ-35 יישובים. צורת רישום זו הנה ביטוי נוסף למדידת החסר הקיימת בהתייחס לחברה הבדואית בנגב. ע"פ הנתונים המתוארים בטבלה הנ"ל המספר הכולל של התושבים הבדואים המתגוררים ביישובים המוכרים (7 היישובים העירוניים ו-11 הכפרים השייכים לשתי המועצות האזוריות) הנו 218,146 תושבים המהווים 71.64% מכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב. לעומתם 86,367 תושבים בני הכפרים הבלתי מוכרים המהווים 28.36%.

5. התפלגות תושבים לפי יישוב

25.1% מהתושבים הבדואים בנגב גרים בעיר רהט

רהט היא העיר הבדואית הגדולה ביותר בנגב. על פי הדיווחים של רשות האוכלוסין, נכון לשנת 2023 גרים ברהט 76,539 תושבים המהווים כ-40% מתושבי היישובים העירוניים ו-25% מהתושבים הבדואים בנגב בכלל. ואילו נתוני ביטוח לאומי מצביעים על 75,902 תושבים. כלומר, ישנו פער של 637 תושבים בין הדיווחים של שני הגופים שעלול לנבוע מדרכי דיווח שונים או מועדי איסוף נתונים שונים בין שני הגופים.

טבלה מספר 2: שיעור תושבי היישובים העירוניים הבדואים מכלל התושבים הבדואים בנגב מתוך הדיווח של רשות האוכלוסין, ספטמבר 2023

שם הישוב	מספר תושבים	שיעור מיישובים מוכרים	שיעור מכלל התושבים הבדואים בנגב
רהט	76,539	35.09%	25.1%
תל שבע	22,950	10.5%	7.5%
חורה	20,737	9.5%	6.8%
ערערה בנגב	20,639	9.5%	6.8%
כסיפה	20,600	9.4%	6.8%
לקיה	17,883	8.2%	5.9%
שגב שלום	12,876	5.9%	4.2%
אל קסום	15,668	7.2%	5.1%
נווה מדבר	10,254	4.7%	3.4%

בשתי המועצות האזוריות ישנם 11 כפרים מוכרים. יש לשים לב כי אחוז המתגוררים במועצות האזוריות על כפריהן השונים, קטן משיעור האוכלוסייה בכפרים הבלתי מוכרים. שיעור תושבי הכפרים המוכרים מסתכם ב-9% לעומת 28% בכפרים הבלתי מוכרים. אום בטין הינו הכפר המוכר הגדול ביותר במועצה האזורית אל קסום ומספר תושביו הרשומים עומד על 4,859 תושבים ולאחריו במקום השני מבחינת גודל הכפר אל סייד שמספר תושביו עמד על 4,098 תושבים. הישוב ביר הדאג' במועצה האזורית נווה מדבר נחשב לכפר המוכר הגדול ביותר במועצה עם מספר של 3,215 תושבים רשומים ואחריו קצר א-סר המונה 2,943 תושבים.

טבלה מספר 3: שיעור הבדואים הרשומים המתגוררים ביישובים המוכרים בשתי המועצות האזוריות, מתוך הדיווח של רשות האוכלוסין, ספטמבר 2023

שם הישוב	שם מועצה אזורית	מספר תושבים	שיעור מכלל התושבים הבדואים בנגב
כחלה	אל קסום	467	0.2%
דריג'את	אל קסום	1,114	0.4%
מכחול	אל קסום	1,342	0.4%
תראבין א-צאנע (יישוב)	אל קסום	1,344	0.4%
סעוה	אל קסום	2,444	0.8%
אל סייד	אל קסום	4,098	1.3%
אום בטין	אל קסום	4,859	1.6%
אבו קרינאת (יישוב)	נווה מדבר	1,471	0.5%
אבו תלול	נווה מדבר	2,625	0.9%
קצר א-סר	נווה מדבר	2,943	1%
ביר הדאג'	נווה מדבר	3,215	1.1%

6. התפלגות תושבים לפי גיל

51.17% מהאוכלוסייה הבדואית הינם ילדים עד גיל 18 וכ-24% מהם מתגוררים בעיר רהט. שיעור הילדים בכפרים הבלתי מוכרים יותר גבוה משיעורם ביישובים המוכרים בכ-3%
האוכלוסייה הבדואית הנה אוכלוסייה צעירה. 51.17% מהאוכלוסייה הם ילדים בגילאים 0 עד 18 (לעומת 31.13% בחברה הישראלית כולה). על פי הדיווח העדכני לספטמבר 2023 של רשות האוכלוסין מספר הילדים הבדואים בנגב עד גיל 18, כולל הכפרים הבלתי מוכרים, עמד על 155,843 כאשר 23.9% מתוכם (37,249) מתגוררים בעיר רהט. בדיקת הרכב האוכלוסיות המקומיות מגלה ששיעור הילדים ביישובים הבלתי מוכרים עומד על 53.2% (45,928), ביישובים העירוניים 50.4% (96,888) ובשתי המועצות האזוריות יחד, 50.3% (13,027).

טבלה מספר 4: התפלגות האוכלוסייה ביישובים המוכרים לפי קבוצות גיל ולפי יישוב, ספטמבר 2023¹⁵

יישוב	אוכלוסייה	מספר ילדים עד גיל 18	מספר בגיל עבודה	מספר קשישים	שיעור ילדים עד גיל 18	שיעור אוכלוסייה בגיל עבודה	שיעור קשישים
רהט	75,902	36,142	37,399	2,361	47.60%	49.30%	3.10%
תל שבע	23,317	11,513	11,127	677	49.40%	47.70%	2.90%
חורה	21,889	10,804	10,452	633	49.40%	47.80%	2.90%
כסיפה	20,736	10,371	9,733	632	50%	46.90%	3%
ערערה בנגב	20,723	10,292	9,883	548	49.70%	47.70%	2.60%
לקיה	17,568	8,700	8,338	530	49.50%	47.50%	3%
אל קסום	14,900	7,423	5,097	195	58.40%	40.1%	1.50%
שגב שלום	12,749	6,188	6,208	353	48.50%	48.70%	2.80%
נווה מדבר	11,600	5,468	4,214	190	55.40%	42.70%	1.90%

השוואה של נתונים אלו עם הנתונים שפורסמו על ידי הביטוח הלאומי בספטמבר 2023 אשר מתייחסים ליישובים המוכרים בלבד (כפרים במועצות אזוריות ושבעת היישובים העירוניים, ללא היישובים הבלתי מוכרים) מעלה שיעורים דומים לדיווחי רשות האוכלוסין וההגירה אשר מתייחסים ליישובים אלו. אולם, על פי ביטוח לאומי, מספר הילדים ביישובים הבדואים המוכרים נמוך מנתוני רשות האוכלוסין ועומד על 106,901 אשר מהווה 49.66% מכלל האוכלוסייה הבדואית ביישובים אלו (לפי רשות האוכלוסין המספר הוא 109,915).

טבלה מספר 5: מספר הילדים עד גיל 18 ביישובים המוכרים – השוואה בין דיווח רשות האוכלוסין ודיווח ביטוח לאומי, ספטמבר 2023

מספר ילדים עד גיל 18 ביישובים המוכרים	שיעור מהאוכלוסייה
דיווח הביטוח הלאומי	49.66%
דיווח רשות האוכלוסין	50.39%

¹⁵ מקור: ביטוח לאומי

טבלה מספר 6: האוכלוסייה הבדואית בנגב לפי גיל בשנים לפי רשות האוכלוסין וההגירה, ספטמבר 2023

65+	56-64	46-55	19-45	0-18	סך הכול תושבים	
4,400	5,410	12,202	73,284	96,888	192,184	ישובים עירוניים
2,345	2,260	4,868	30,966	45,928	86,367	כפרים בלתי מוכרים
569	727	1,610	9,989	13,027	25,922	כפרים מוכרים (מועצות אזוריות)
שיעור תושבים 65+	שיעור תושבים 56-64	שיעור תושבים 46-55	שיעור תושבים 19-45	שיעור תושבים 0-18		
2.30%	2.82%	6.35%	38.13%	50.41%		ישובים עירוניים
2.70%	2.60%	5.60%	35.90%	53.20%		כפרים בלתי מוכרים
2.20%	2.80%	6.20%	38.50%	50.30%		כפרים מוכרים (מועצות אזוריות)

על פי נתוני הביטוח הלאומי, מספר התושבים ביישובים העירוניים ובמועצות האזוריות, ללא הכפרים הלא המוכרים, הנו 215,471 תושבים (נכון לתאריך ספטמבר 2023). מתוכם 102,451 (47.6%) בגיל עבודה, 106,901 ילדים עד גיל 18 (49.6%) ו-6,119 אזרחים ותיקים¹⁶ בני 65+ (2.8%).

7. יחס תלות

53.59% מהאוכלוסייה הבדואית בנגב היא מתחת לגיל 18 או מעל לגיל 65. ביישובים הבלתי מוכרים השיעור גבוה יותר ועומד על 55.89%

טבלה מספר 7: מספר תושבים בטווחי גיל 18 ומטה ו-65 ומעלה באוכלוסייה הבדואית לפי סוג הישוב, ספטמבר 2023¹⁷

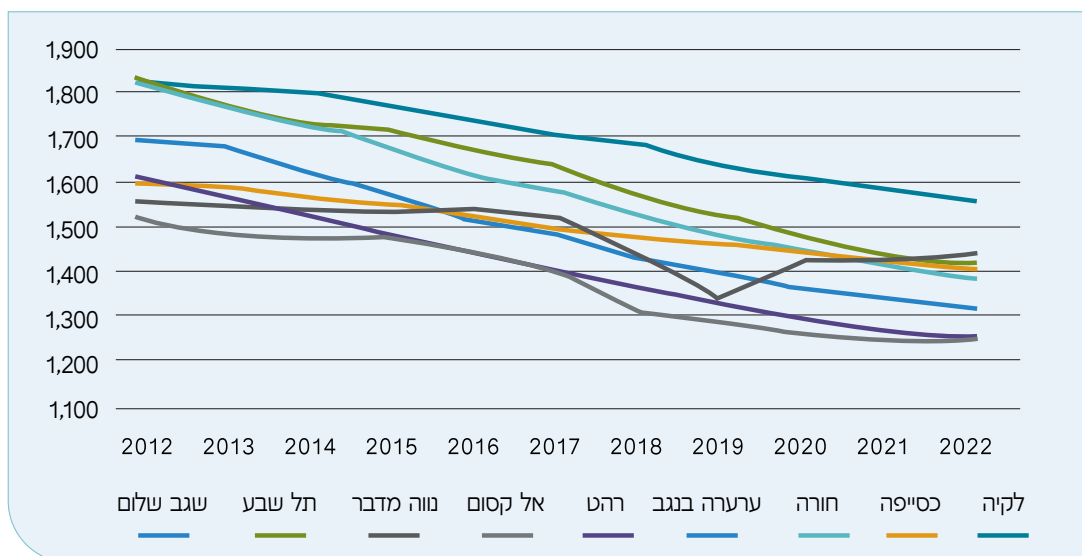
מספר תושבים	בני 65 ומעלה	בני 18 ומטה	סכום תלויים	שיעור מהאוכלוסייה	יחס תלות (לכל 1,000 תושבים)
ישובים עירוניים	4,440	96,888	101,328	52.71%	1,114.8
כפרים בלתי מוכרים	2,345	45,928	48,273	55.89%	1,267.2
כפרים מוכרים	569	13,027	13,596	52.45%	1,103.0
סך הכול	7,354	155,843	163,197	53.59%	1,154.8

יחס התלות מחושב בישראל כסכום בני 19 ומטה ו-65 ומעלה ביחס לגילאי העבודה (20-64). המדד מצביע על מספר האנשים הנתמכים באוכלוסייה ביחס לאלף אנשים שתומכים בהם ומפרנסים אותם. ככל שהמספר גבוה יותר, אזי יש יותר נתמכים באוכלוסייה. חישוב שבוצע בנגביה על בסיס נתוני רשות האוכלוסין מספטמבר 2023 מצא כי יחס התלות ביישובים הבדואים בנגב גבוה מהאוכלוסייה הכללית והוא נע בין 1,103 בכפרים המוכרים במועצות האזוריות לבין 1,267 בכפרים הבלתי מוכרים. זאת לעומת 849.9 בחברה הישראלית כולה.

¹⁶ אזרחים ותיקים על פי ההגדרת ביטוח לאומי – נשים מגיל 60 ומעלה, גברים מגיל 65 ומעלה
¹⁷ מקור: רשות האוכלוסין וההגירה

על פי נתוני הלמ"ס, יחס התלות ביישובים הבדואים בנגב נכון לשנת 2022 נע בין 1,247 תלויים במועצה האזורית אל קסום ל-1,557 תלויים ביישוב חורה. לשם השוואה, בשנת 2022 יחס התלות בכלל האוכלוסייה בארץ היה 926. כפי שניתן לראות בגרף הבא, בעשור האחרון נרשמה ירידה ביחס התלות בכלל הישובים הבדואים המוכרים בדרום, ככל הנראה כתוצאה משילוב של צמצום בילודה עם תוחלת חיים נמוכה יותר, בהשוואה לכלל האוכלוסייה בישראל.

תרשים מספר 6: יחס תלות לכל 1,000 תושבים ביישובים הבדואים בנגב, 2012-2022¹⁸

¹⁸ מקור: לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

לסיכום, ישנם פערי דיווח על נתוני האוכלוסייה הבדואית בנגב בין הגופים השונים, אשר נובעים בעיקר מהיעדר שיוך גיאוגרפי לכתובת מגורים עבור תושבי הכפרים הבלתי מוכרים המכונים על ידי רשויות המדינה כ-"בני שבטים". דיווחי מרשם האוכלוסין וההגירה מסמנים 25 שבטים, אך בפועל יש בנגב 35 כפרים בלתי מוכרים. מספר תושבי הכפרים הבלתי מוכרים הנו 86,367 תושבים והם מהווים 28% מכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב. לעומתם ישנם 11 כפרים מוכרים השייכים לשתי מועצות אזוריות, אל קסום ונווה מדבה, בהם 25,922 תושבים והם מהווים 9% מהאוכלוסייה והיתר גרים ב-7 יישובים עירוניים. מספר תושבי היישובים העירוניים הנו 192,224 תושבים אשר מהווים כ-63% מכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב. רהט היא היישוב הגדול ביותר בין יישובי הבדואים ומונה 76,359 תושבים המהווים כ-25.1% מכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב.

החברה הבדואית בנגב היא אוכלוסייה צעירה, כאשר כ-51.7% ממנה הם ילדים מתחת לגיל 18, דבר שמייצר מצב של יחס תלות גבוה בין התושבים. יחס התלות בכפרים הבלתי מוכרים גבוה יותר מאשר בכפרים המוכרים והוא נע בין 1,103 בכפרים המוכרים במועצות האזוריות לבין 1,267 בכפרים הבלתי מוכרים.

בנגע לפילוח מגדרי, שיעור הנשים בחברה הבדואית בנגב במגמת ירידה מאז 2017 ועמד בשנת 2021 על 49.77% מכלל האוכלוסייה המוסלמית בנפת באר שבע. בשנת 2021, שיעור הפיריון לאישה בדואית עמד על 4.6 ילדים בממוצע לאישה. שיעור זה הוא השני בגובהו בארץ לאחר האוכלוסייה החרדית מצד אחד אך הוא במגמת ירידה לאורך השנים מצד שני. האוכלוסייה הבדואית בנגב כולה גדלה ב-50% בין השנים 2010 ל-2021.

תעסוקה

פרק זה סוקר את הנתונים בתחום התעסוקה בחברה הבדואית בנגב ומסתמך על נתונים שפורסמו על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רשות האוכלוסין ושירות התעסוקה.

המדדים העיקריים שהפרק סוקר הם: **שיעור כוח העבודה, שיעור השתתפות במעגל התעסוקה, מספרי שכירים ועצמאיים, שיעור אבטלה ושיעור דורשי עבודה.** מדדים אלו נבחנים לאורך שנים ומוצגים בפילוח על בסיס מגדר, רמות השכלה וסוגי יישובים ככל שהנתונים המפורסמים על ידי הגופים הרלבנטיים מאפשרים זאת.

כוח העבודה: מוגדר במסמך זה כמספר האנשים בין הגילאים 18-64, בשונה מהגדרת הלמ"ס שמייחסת לגילאי 15-64. הגדרת הלמ"ס מייצרת הטיה כלפי מטה בשיעורי ההשתתפות במעגל התעסוקה מבין האנשים שבכוח העבודה משום שצעירים בגילאי 15-18 לחוב עדיין אינם עובדים והטייה זו חזקה במיוחד בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב המתאפיינת בשיעור ילדים גבוה (למעלה מ-50% בני פחות מ-18). השתתפות במעגל התעסוקה: מספרי ושיעורי השכירים או העצמאיים המועסקים מתוך כוח העבודה. מספרי שכירים ועצמאיים: מספרי השכירים והעצמאיים המועסקים. שיעורי אבטלה: שיעור דורשי עבודה שתבעו דמי אבטלה מביטוח לאומי. שיעורי דורשי עבודה: שיעור האזרחים והתושבים שפנו לאחת מלשכות שרות התעסוקה ונרשמו במערכת המידע של שירות התעסוקה בכדי לקבל שירות.

במספר תחומים ישנם פערים הנובעים ממחסור בנתונים, אותם נסינו לסגור על ידי איסוף והצלבה של נתונים ממספר מקורות שונים והשלמת התמונה על ידי ביצוע הערכות על סמך הנתונים המפורסמים.

הנתונים שמתייחסים לשיעורי ולמספרי דורשי עבודה מסתמכים על הדיווחים של שירות התעסוקה. בעקבות אילוצים הנובעים משינוי בשיטת הדיווח של שירות התעסוקה החל ממרץ 2023, נוצרו פערים ברציפות הנתונים. ההשוואה בין נתוני היישובים הבדואים בנגב לשאר האוכלוסיות בארץ הפכה לבלתי אפשרית לאור חוסר הנגישות באתר שירות העסוקה לקובץ הנתונים המלא. בשל הפערים הללו ביצענו הערכות כדי למפות סוגיות תעסוקתיות מרכזיות בחברה הבדואית בנגב.

בנוסף, קיים פער בנתונים המתייחסים להשתתפות כוח העבודה במעגל התעסוקה והנתונים שנתחו בפרק זה מגיעים משלוש מקורות שונים: הלמ"ס, רשות האוכלוסין וההגירה וביטוח לאומי. הנתונים העדכניים ביותר שפורסמו על ידי הלמ"ס מתייחסים לשנת 2019, והנתונים הנגישים בדיווחים השוטפים באתר של ביטוח לאומי מתייחסים לספטמבר 2023, ללא נתונים קודמים. על אף הפער ברצף הנתונים, הסיבה לקיום השוואה בין שתי נקודות זמן אלו היא ששנת 2019 היא קדמה למעבר הקורונה והנתונים האחרונים שדווחו על ידי ביטוח לאומי מספטמבר 2023 קדמו למלחמה של השביעי לאוקטובר בין ישראל לחמאס ואלו שני אירועים שהשפיעו באופן ניכר על התעסוקה בחברה הבדואית בנגב.

בהתייחס לסוג היישוב, יש לציין כי הנתונים המפורסמים על ידי הרשויות בהקשר לתעסוקה מתייחסים ל-7 היישובים העירוניים ול-2 המועצות האזוריות ואינם כוללים את הכפרים הבלתי מוכרים. על כן הנתונים המוצגים כוללים חישובים, הערכות ועיבודים ייחודיים שהתבצעו על ידינו אשר מתבססים על הצלבה בין נתוני תעסוקה לנתונים אחרים של רשות האוכלוסין במטרה לשרטט תמונה על החברה הבדואית בנגב בכללותה.

מעבר לכך, לשם הערכת כוח העבודה והשתתפות במעגל התעסוקה של תושבי הכפרים הבלתי מוכרים נעשתה הערכה לפיה הונח כי שיעור ההשתתפות במעגל התעסוקה בכפרים הבלתי מוכרים דומה לשיעור השתתפות במעגל התעסוקה במועצה האזורית נווה מדבר שהוא השיעור הנמוך ביותר מבין היישובים המוכרים. הערה נוספת שראויה לציין, היא שהנתונים המפורסמים בהקשרים של כוח עבודה והשתתפות במעגל התעסוקה אינם מאפשרים פילוח מגדרי.

על אף פערי הנתונים המתוארים, הפרק מתאר מגמות מעניינות וחשובות שמצריכות מענים של מדיניות בתחום התעסוקה עבור החברה הבדואית בנגב.

1. שיעור השתתפות בכוח העבודה ובמעגל התעסוקה

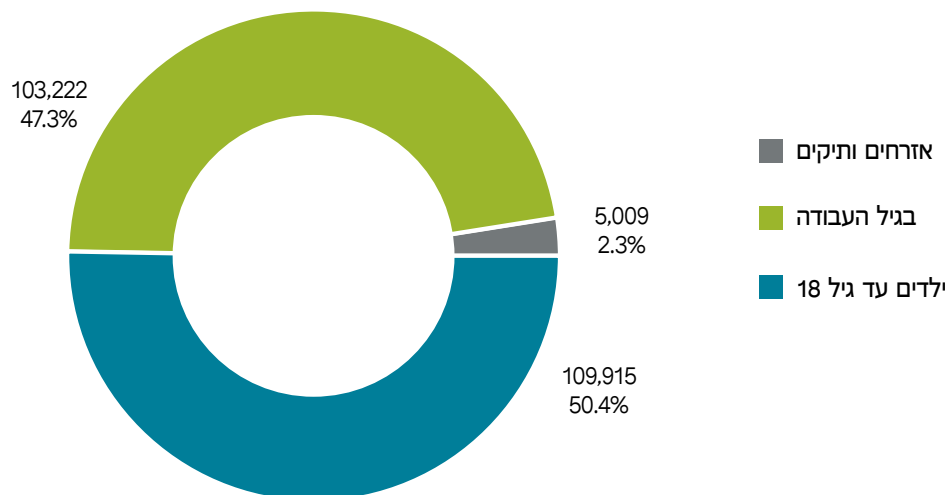
(א) שיעור כוח העבודה ביישובים הבדואים המוכרים בנגב עומד על 47.3% לפי נתוני רשות האוכלוסין לעומת 47.5% לפי נתוני הביטוח לאומי. להערכתנו שיעור כוח העבודה בכפרים הבלתי מוכרים הנו נמוך מכך לאור שיעור גבוה יותר של ילדים.

שיעור כוח העבודה חושב מפרק זה כשיעור התושבים מעל גיל 18 ומתחת לגיל 65 מכלל התושבים. בכל הנוגע ליישובים המוכרים של החברה הבדואית בנגב, הנתונים העדכניים שפורסמו הן על ידי ביטוח לאומי והן על ידי רשות האוכלוסין מצביעים על שיעור דומה בכוח העבודה עם הבדל זניח של 0.2%. שיעור האוכלוסייה הבדואית בנגב בכוח העבודה ביישובים המוכרים עומד על 47.3% לפי רשות האוכלוסין וההגירה ו- 47.5% על פי ביטוח לאומי. זאת לעומת שיעור של 54.09% ברמה הארצית. שיעור כוח העבודה הנמוך בחברה הבדואית נגזר משיעור הצעירים הגבוה, כאשר שיעור הילדים עד גיל 18 עומד על 51.7%.

על מנת לחשב את כוח העבודה ביישובים הבלתי מוכרים בנגב הסתמכנו על רשות האוכלוסין וההגירה שבסיס הנתונים שלה מאפשר פילוח לפי גילאים. על פי הנתונים מספר התושבים ביישובים הבלתי מוכרים הנמצאים בטווח הגילאים 18 עד 64 עומד על 38,094 תושבים. כלומר, כוח העבודה ביישובים הבלתי מוכרים עומד על 44.1% מכלל האוכלוסייה ביישובים אלו. יש להניח כי לאור הפער הזניח בין רשות האוכלוסין וההגירה לבין הביטוח הלאומי בכל הנוגע לשיעור כוח העבודה ביישובים המוכרים יישמר פער זניח גם בשיעור כוח העבודה ביישובים הבלתי מוכרים בין שני מקורות אלו.

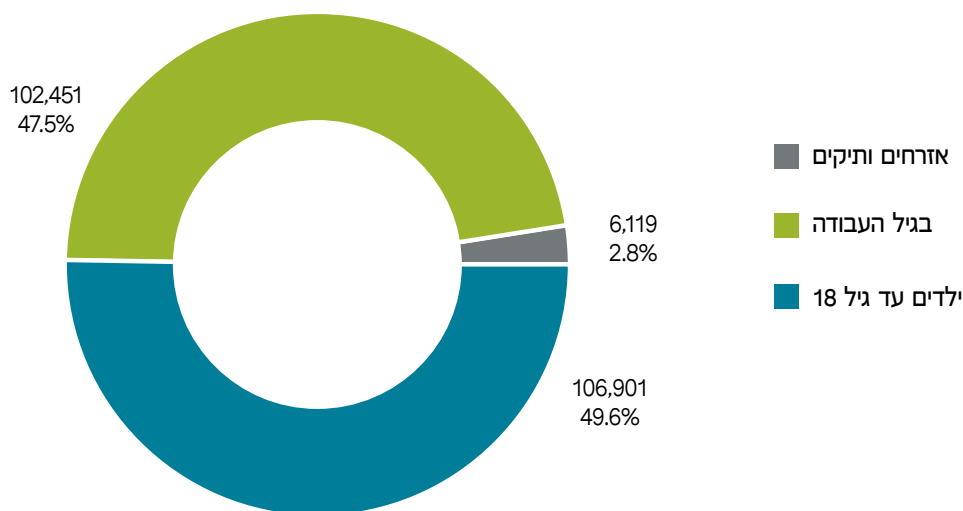
בסך הכול, מספר התושבים ביישובים הבדואים בנגב עומד על 304,513 תושבים לפי רשות האוכלוסין וההגירה, מתוכם 141,316 תושבים בטווח הגילאים של כוח העבודה. המשמעות היא כי שיעור האוכלוסייה הבדואית בנגב הנמצא בכוח העבודה עומד על 46.4%.

תרשים מספר 7: שיעור האוכלוסייה ביישובים המוכרים בגיל העבודה, ילדים עד גיל 18 ואזרחים ותיקים על פי רשות האוכלוסין, מעודכן לתאריך 09/23¹⁹

¹⁹ מקור: ביטוח לאומי

תרשים מספר 8: התפלגות האוכלוסייה ביישובים המוכרים לפי קבוצות גיל על פי ביטוח לאומי, מעודכן לתאריך 09/23²⁰

(ב) 54.10% מכוח העבודה ביישובים המוכרים נמצא במעגל התעסוקה (5.23% עצמאיים, 48.87% שכירים)²¹. ע"פ ההערכה של נגביה שיעור התעסוקה מתוך כלל כוח העבודה בחברה הבדואית בנגב הינו לכל היותר 50%.

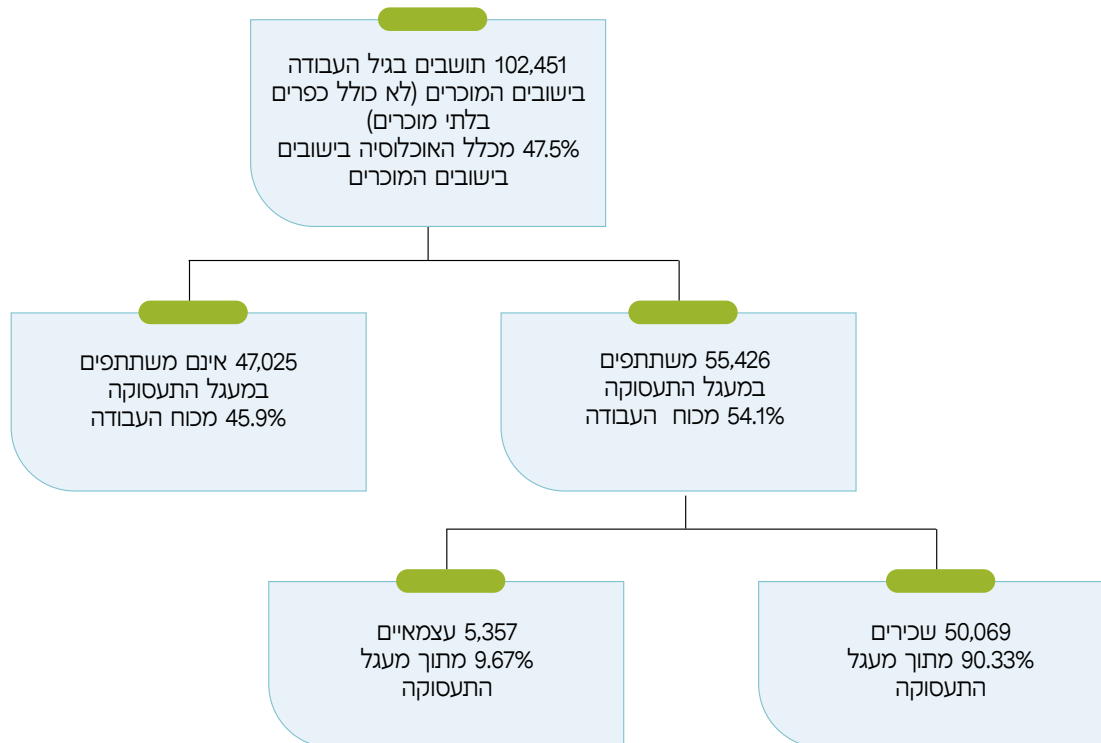
נתוני הביטוח הלאומי על שיעור כוח העבודה ושיעור השתתפות במעגל התעסוקה מתייחסים ליישובים המוכרים בלבד. על פי הדיווח האחרון של ביטוח לאומי מספטמבר 2023, מספר המבוטחים שבגיל העבודה ביישובים הבדואים המוכרים בנגב שאינם שכירים או עצמאיים, כלומר שאינם במעגל התעסוקה, עמד על 47,025 ושיעורם מכלל כוח העבודה בחברה הבדואית בנגב עמד על 22.45%, זאת לעומת 55,426 שכירים ועצמאיים שנמצאים במעגל התעסוקה (5,357 עצמאיים ו-50,069 שכירים), אשר מהווים ביחד כ-54.1% מכוח העבודה. נתון זה מצביע על אי מימוש הפוטנציאל התעסוקתי בחברה הבדואית בנגב ועל עומק הנטל הכלכלי המושת על המפרנסים. נתון זה משמעותי במיוחד כאשר מדובר על אוכלוסייה שבה מלכתחילה שיעור כוח העבודה קטן יחסית כיוון שאוכלוסייה זו מאופיינת בשיעור צעירים גבוה.

²⁰ מקור: רשות האוכלוסין וההגירה

²¹ הנתונים מתייחסים ליישובים המוכרים בלבד על פי דיווח ביטוח לאומי

²² השיעור צפוי להיות גבוה יותר במידה והיישובים הבלתי מוכרים נכללים בחישוב

תרשים מספר 9: התפלגות כוח העבודה ושיעורי התעסוקה בישובים הבדואים המוכרים ע"פ ביטוח לאומי, מעודכן לתאריך 09/23

טבלה מספר 8: התפלגות כוח העבודה לפי שכירים ועצמאיים והתפלגות שיעורי התעסוקה בישובים המוכרים בנגב, מעודכן לתאריך 09/23²³

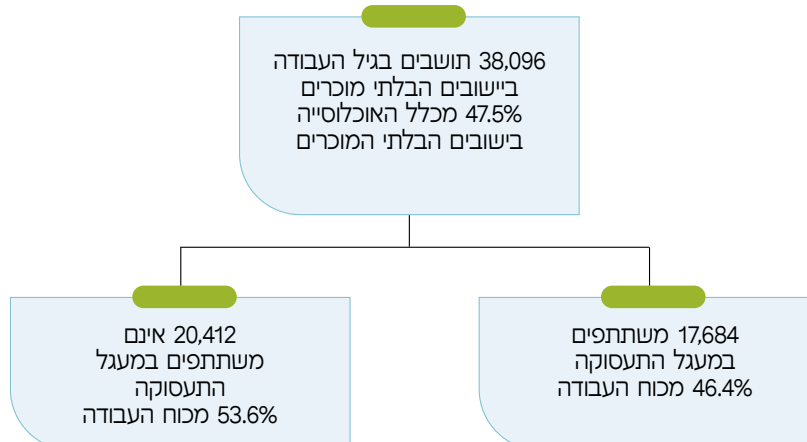
לאור המחסור בנתונים על שיעור השתתפות כוח העבודה במעגל התעסוקה בכפרים הבלתי מוכרים ביצענו הערכה, המתבססת על ההנחה כי שיעור ההשתתפות במעגל התעסוקה של כוח העבודה בישובים הבלתי מוכרים זהה לשיעור ההשתתפות במועצה אזורית נווה מדבר ועומד על 46.42% שהוא שיעור ההשתתפות הנמוך ביותר מבין היישובים המוכרים. לפיכך נמצא כי שיעור ההשתתפות המוערך של כוח העבודה שנמצא במעגל התעסוקה בכלל האוכלוסייה עומד על 51.7%. זאת לעומת שיעור השתתפות בכוח העבודה של 63.9%²⁴ ברמה הארצית נכון ליולי 2023.

²³ מקור: ביטוח לאומי

²⁴ מקור: ביטוח לאומי בישראל ובמדינות ה-OECD, מכון המחקר של הכנסת

ישוב	כוח עבודה	מספר שכירים	מספר עצמאים	מספר משותפים במעגל תעסוקה (עצמאים + שכירים)	שיעור שכירים מכוח עבודה ביישוב	שיעור % עצמאים מכוח עבודה ביישוב
רהט	37,399	19,625	2,188	21,813	52.47%	5.85%
תל שבע	11,127	5,072	481	5,553	45.58%	4.32%
חורה	10,454	4,954	581	5,535	47.39%	5.56%
ערערה בנגב	9,883	4,432	492	4,924	44.84%	4.98%
כסיפה	9,733	4,744	431	5,175	48.74%	4.43%
לקיה	8,338	4,051	456	4,507	48.58%	5.47%
שגב שלום	6,208	3,091	267	3,358	49.79%	4.30%
אל קסום	5,097	2,300	306	2,606	45.12%	6.00%
נווה מדבר	4,212	1,800	155	1,955	42.74%	3.68%
סך הכול	102,451	50,069	5,357	55,426	48.87%	5.23%
ישוב	שיעור משותפים במעגל תעסוקה מכוח עבודה ביישוב (שיעור תעסוקה)	שיעור שכירים ביישוב מסך העצמאים ביישובים המוכרים	שיעור עצמאים ביישוב מסך העצמאים ביישובים המוכרים	שיעור משותפים במעגל תעסוקה ביישוב מסך העצמאים במעגל התעסוקה	שיעור משותפים במעגל תעסוקה ביישוב מסך כוח העבודה בחברה הבדואית	
רהט	58.33%	39.20%	40.84%	39.36%	21.29%	
תל שבע	49.91%	10.13%	8.98%	10.02%	5.42%	
חורה	52.95%	9.89%	10.85%	9.99%	5.40%	
ערערה בנגב	49.82%	8.85%	9.18%	8.88%	4.81%	
כסיפה	53.17%	9.47%	8.05%	9.34%	5.05%	
לקיה	54.05%	8.09%	8.51%	8.13%	4.40%	
שגב שלום	54.09%	6.17%	4.98%	6.06%	3.28%	
אל קסום	51.13%	4.59%	5.71%	4.70%	2.54%	
נווה מדבר	46.42%	3.60%	2.89%	3.53%	1.91%	
סך הכול	54.10%	100.00%	100.00%	100.00%	54.10%	

תרשים מספר 10: התפלגות מוערכת לכוח העבודה ביישובים הבלתי מוכרים בנגב, מעודכן לתאריך 09/2023²⁵

טבלה מספר 9: סיכום כוח העבודה ושיעור התעסוקה המוערך לפי סוג יישוב, מעודכן לתאריך 09/23

סוג יישוב	גודל אוכלוסייה	כוח העבודה	שיעור כוח העבודה	שיעור התעסוקה	מספר מועסקים	שיעור מועסקים
יישובים מוכרים ²⁶	215,471	102,451	47.5%	54.1%	55,426	25.7%
יישובים בלתי מוכרים ²⁷	86,367	38,096	44.1%	46.4% ²⁸	17,684	20.5%
סך הכול ²⁹	304,513	141,316	46.4%	51.7%	73,110	24%

2. יחס שכירים/עצמאיים נוכח עתות משבר

א) יחס דורשי עבודה מול מקבלי הבטחת הכנסה נוכח עתות משבר

ארבע השנים האחרונות היו שנים רוויות משברים בתחום התעסוקה בחברה הבדואית בנגב וכללו את מגפת הקורונה, מבצע שומר חומות במאי 2021, ומלחמת חרבות ברזל שפרצה באוקטובר 2023. לשם הערכת תמונת המצב של השתתפות כוח העבודה בחברה הבדואית במעגל התעסוקה, הסתמכנו על הנתונים הזמינים שפורסמו, כאשר הנתונים האחרונים שפורסמו על ידי הלמ"ס התייחסו לשנת 2021 ובשנת 2020 לא פורסמו נתונים. והנתונים האחרונים שפורסמו על ידי ביטוח לאומי התייחסו לספטמבר 2023. נציין כי אין נתונים רטרואקטיביים בדיווחי ביטוח לאומי. על אף שיש פער בנתונים בין השנים 2019 ל-2023, ההשוואה בין שתי נקודות הזמן חשובה להבנת התמורות שחלו בחברה הבדואית בנגב בעקבות המשברים שצינו ולבחינת מידת חזרתה למצב שקדם למשבר הקורונה.

²⁵ מקור: ביטוח לאומי

²⁶ מקור: ביטוח לאומי

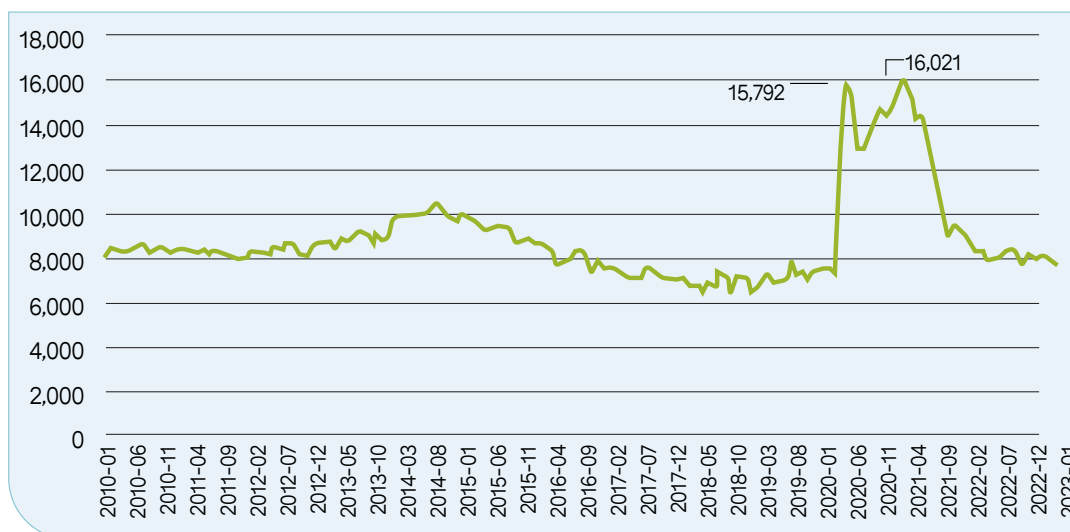
²⁷ מקור: רשות האוכלוסין וההגירה

²⁸ הערכה של מרכז המחקר "נגביה", תחת ההנחה ששיעור השתתפות במעגל התעסוקה דומה לשיעור התעסוקה בנווה מדבר שהיא הרשות עם שיעור השתתפות במעגל התעסוקה הנמוך ביותר.

²⁹ לפי רשות האוכלוסין וההגירה

הנתונים מראים כי מספר דורשי העבודה, כמו גם מספר מקבלי הבטחת הכנסה היו בירידה בשנים שלאחר משבר הקורונה, אולם מספרם עדיין נשאר גבוה יותר מאשר בתקופה המקבילה בשנת 2019 טרם משבר הקורונה. נכון למרץ 2023, מספר דורשי העבודה בישובים הבדואים המוכרים בדרום עמד על 7,659 דורשי עבודה לעומת 7,294 דורשי עבודה במרץ 2019, כלומר מספר דורשי העבודה בשנת 2023 היה גדול ב- 5% מהמספר המקביל בשנת 2019. לעומת זאת, מספר מקבלי הבטחת הכנסה השתנה שינוי קטן המסתכם ב-0.1%: מ-5,804 מקבלי הבטחת הכנסה במרץ 2019 ל-5,796 במרץ 2023.

תרשים מספר 11: מספר דורשי עבודה בישובים הבדואים בדרום (ישובים מוכרים בלבד), 2010-2023³⁰

תרשים מספר 12: מקבלי הבטחת הכנסה בישובים הבדואים בדרום - נתונים חודשיים (ישובים מוכרים בלבד), 2010-2023³¹

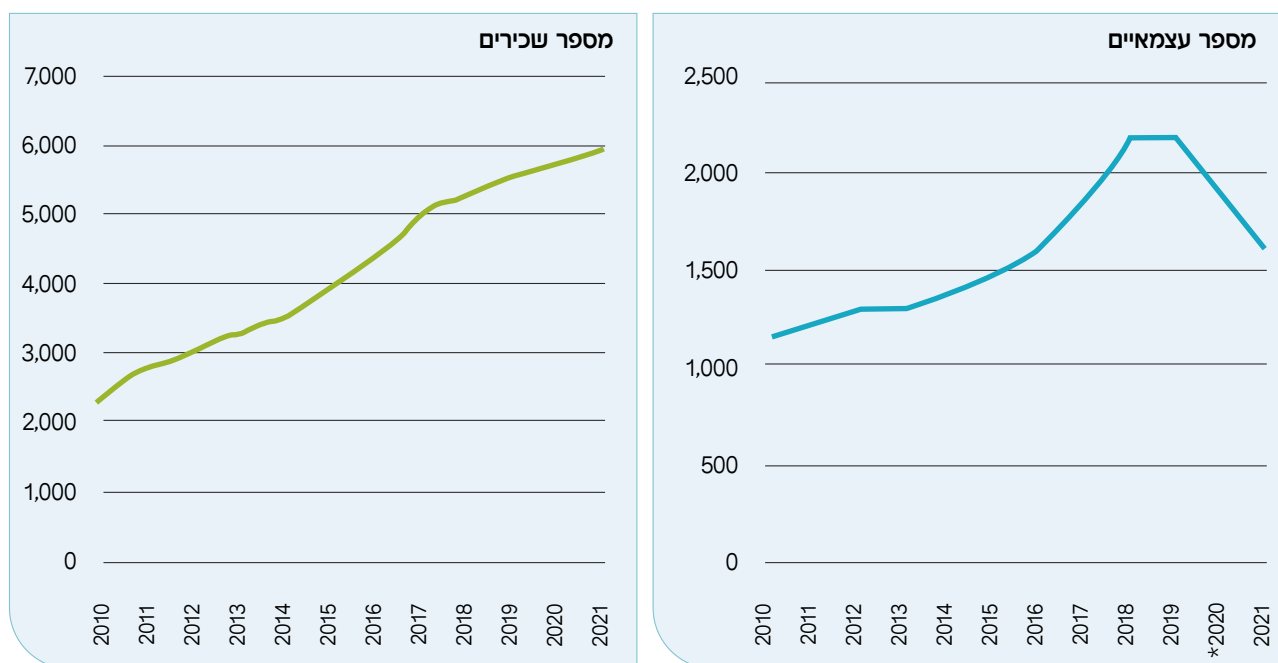
³⁰ מקור: שירות התעסוקה

³¹ מקור: שירות התעסוקה / 30

מתחילת שנת 2019 (טרם משבר הקורונה) לתחילת שנת 2023 (טרם מלחמת חרבות ברזל), התרחשה ירידה כללית של 8.61% במספר השכירים ועליה כללית של 144.72% במספר העצמאיים המשתתפים במעגל התעסוקה³² בישובים הבדואים המוכרים.

בשנת 2019 השתתפו במעגל התעסוקה בחברה הבדואית 56,973 אנשים (שכירים ועצמאיים). מתוכם, 54,784 שכירים, המהווים 96.15% מכלל המשתתפים במעגל התעסוקה, לעומת 2,189 עצמאיים המהווים 3.84% מכלל המשתתפים במעגל התעסוקה בחברה הבדואית בנגב. 22,321 שכירים המהווים 40% מכלל השכירים הבדואים בנגב באותה שנה ו-986 עצמאיים המהווים 54% מכלל העצמאיים הם תושבי העיר רהט. דיווח זה זהה לדיווח של ביטוח לאומי לאותה שנה.³³ עוד ניתן לראות כי בחברה הבדואית בנגב כולה, מספר העצמאיים עלה בשנים 2018-2010 ובין השנים 2019 ו-2021 נצפתה ירידה אותה ניתן לייחס למגפת הקורונה. בקרב השכירים לעומת זאת, מגמת העליה נמשכה עד 2021, שנת הנתונים האחרונה.

תרשים מספר 13: מספר שכירים ועצמאיים בדואים בנגב, 2010-2021³⁴

* לא פורסמו נתונים לגבי שנת 2020 (הערכת שנת 2020 על ידי השלמת קו ישר בין השנים 2019-2021)

השוואת נתוני הלמ"ס משנת 2019 עם נתונים מספטמבר 2023, טרם המלחמה, מצביעה על קיטון במספרם של המשתתפים במעגל התעסוקה (ירידה של 2.72%) שנבעת ברובה מקיטון במספר השכירים (ירידה של 8.61%). מפילוח לפי ישוב עולה מגמה מעניינת של ירידה בהשתתפות שכירים במעגל התעסוקה בשבע היישובים העירוניים לצד עליה דווקא בשתי המועצות האזוריות.

שני היישובים שחלה בהם ירידה בהשתתפות שכירים במעגל התעסוקה היו תל שבע ורהט (ירידה של 12.1%). מנגד, במועצה האזורית נוה מדבר חלה עליה של 9.8% בהשתתפות שכירים במעגל התעסוקה ובמועצה אזורית אל קסום חלה עליה של 6.3%.

³² הניתוח בהתאם לנתונים האחרונים שפורסמו ע"י הלמ"ס והנתונים האחרונים שפורסמו על ידי הביטוח הלאומי

³³ "שכר והכנסה מעבודה לפי יישוב ומשתנים כלכליים שונים 2019" (2021), המוסדר לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון

³⁴ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

באותו זמן מצטיירת מגמה של עליה של 144.72% בשיעור העצמאים. רוב העלייה במספר העצמאיים הייתה בעיר רהט. הנתונים מראים כי יש עלייה במספר העצמאים בכל הישובים הבדואים בנגב לעומת ירידה במספר השכירים. כאמור, נתונים אלו דוחו לפני המלחמה שהתחילה ב-7 לאוקטובר 2023 שבמהלכה שיעורים גבוהים משכירים ועצמאים מהאוכלוסייה הבדואית נכנסו למעגל האבטלה.

טבלה מספר 10: מספר עצמאיים ושכירים בחברה הבדואית בנגב השוואה בין 2019 ע"פ הלמ"ס ל-2023 לפני מלחמת חרבות ברזל ע"פ ביטוח לאומי

ישוב	למ"ס 2019	ביטוח לאומי 2023	פער	שיעור שינוי	עצמאיים			שיעור שינוי
					למ"ס 2019	ביטוח לאומי 2023	פער	
רהט	22,321	19,625	-2,696	-12.08%	986	2,188	1,202	121.91%
תל שבע	5,938	5,072	-866	-14.58%	212	481	269	126.89%
חורה	5,382	4,954	-428	-7.95%	273	581	308	112.82%
כסיפה	4,982	4,744	-238	-4.78%	144	431	287	199.31%
ערערה בנגב	4,822	4,432	-390	-8.09%	157	492	335	213.38%
לקיה	4,327	4,051	-276	-6.38%	173	456	283	163.58%
שגב שלום	3,209	3,091	-118	-3.68%	102	267	165	161.76%
אל קסום	2,164	2,300	136	6.28%	99	306	207	209.09%
נווה מדבר	1,639	1,800	161	9.82%	43	155	112	260.47%
סך הכול	54,784	50,069	-4,715	-8.61%	2,189	5,357	3,168	144.72%

על רקע משבר הקורונה לא פרסמו בלמ"ס נתונים לשנת 2020 אלא רק לשנת 2021. בשנה זו מספר העצמאיים והשכירים עמד ביחד על 60,364 עובדים. מתוכם, 59,053 שכירים, המהווים 97.82% מכלל המשתתפים במעגל התעסוקה בחברה הבדואית בנגב, לעומת 1,581 עצמאיים המהווים 2.18% מכלל המשתתפים במעגל התעסוקה. בשנת 2021 כאמור הקורונה עדיין התהוותה ועל רקע התפשטות המגפה הייתה עלייה של 7.79% במספר השכירים אך ירידה משמעותית של 27.77% במספר העצמאיים ביחס לשנת 2019. הנתונים מראים כי הרבה עסקים בחברה הבדואית בנגב נסגרו על רקע משבר הקורונה. יש לציין כי תופעה דומה התרחשה גם בחברה היהודית וגם בחברה הערבית.

3. העיר רהט כמאיצת השתתפות בכוח העבודה

ישנה התפלגות לא פרופורציונלית של כוח העבודה המשתתף במעגל התעסוקה בחברה הבדואית בנגב. 39.20% מכלל השכירים ו-40.84% מכלל העצמאיים בישובים הבדואים המוכרים בנגב הם מהעיר רהט.

נתוני כוח העבודה מצביעים על מרכזיותה של העיר רהט במעגל התעסוקה בחברה הבדואית. על פי הדיווחים העדכניים של הביטוח הלאומי, בישובים הבדואים בנגב ישנם 50,069 שכירים המהווים 48.87% מכוח העבודה ו-5,357 עצמאיים המהווים 5.23% מכוח העבודה בישובים הבדואים. שיעור העצמאיים ברהט הוא 40.84% מכלל העצמאיים בישובים המוכרים ושיעור השכירים הוא 39.2%. נכון לספטמבר 2023, 58.3% מכוח העבודה משתתף פעיל במעגל התעסוקה בעיר רהט והמשמעות היא ש-41.7% מכוח העבודה בעיר אינו נמצא במעגל התעסוקה.

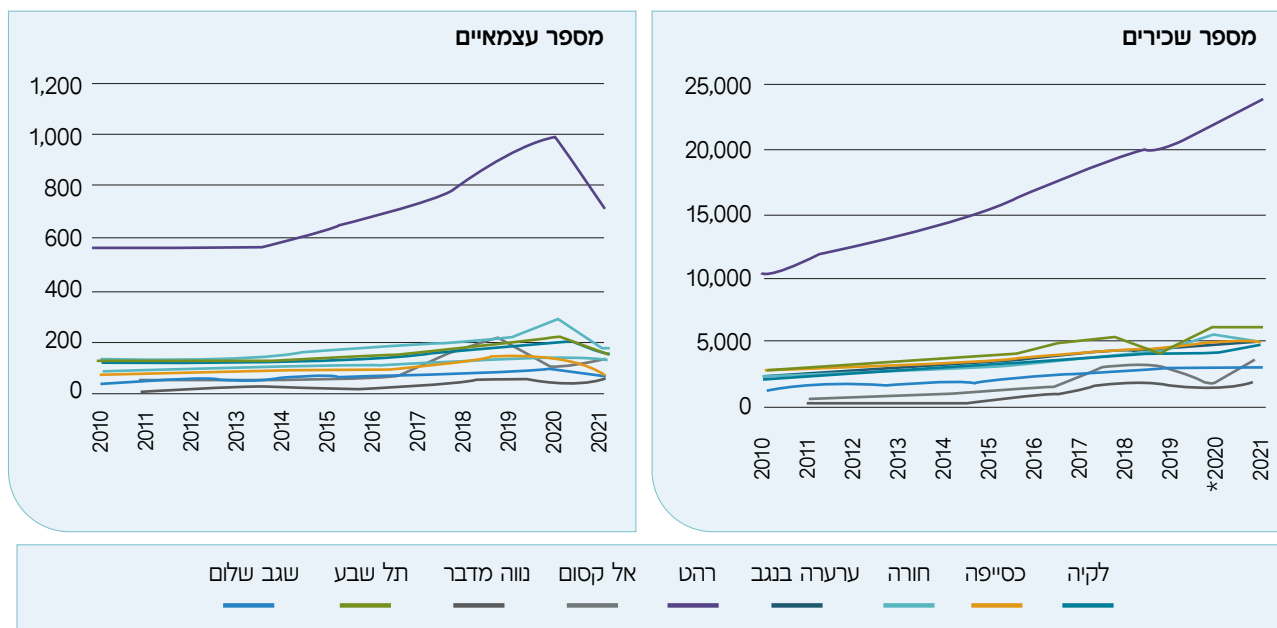
כמצופה, שיעור ההשתתפות במעגל התעסוקה ברהט הנו הגבוה ביותר מבין הישובים הבדואים בנגב, בשל גודל העיר, מרכזיותה והקמתם של אזורי תעשייה בעיר ובסביבתה. שיעור ההשתתפות בכוח העבודה במועצות האזוריות הוא נמוך יותר מאשר ביישובים העירוניים, כאשר במועצה אזורית נווה מדבר שיעור ההשתתפות במעגל התעסוקה הנו הנמוך ביותר בין הישובים המוכרים. שיעור התעסוקה בישובים הבלתי מוכרים המהווים 28.36% מכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב, צפויים להיות נמוכים יותר מיישובי המועצות האזוריות לאור המחסור בהזדמנויות תעסוקה, בתשתיות ובתחבורה ציבורית.

טבלה מספר 11: מספר עצמאיים ושכירים מתושבי רהט

מספר שכירים	למ"ס 2019	ביטוח לאומי ספטמבר 2023	שינוי במספרים	שיעור שינוי
מספר עצמאיים	986	2,188	1,202	121.91%
סך הכול	23,307	21,813	-1,494	-6.41%
מספר שכירים	22,321	19,625	-2,696	-12.08%

בנוסף, עולה מהשוואת הנתונים של העיר רהט בשנת 2019 לעומת שנת 2023, כפי שצוין בסעיף הקודם, שקיימת ירידה של 6.41% בהשתתפות במעגל התעסוקה. ירידה זו בעיקרה נובעת מירידה של 12.1% במספר השכירים, על אף העלייה של 121.91% במספר העצמאיים בעיר.

תרשים מספר 14: מספר עצמאיים ושכירים בעיר רהט לעומת שאר הישובים הבדואים בנגב, 2010-2021³⁵

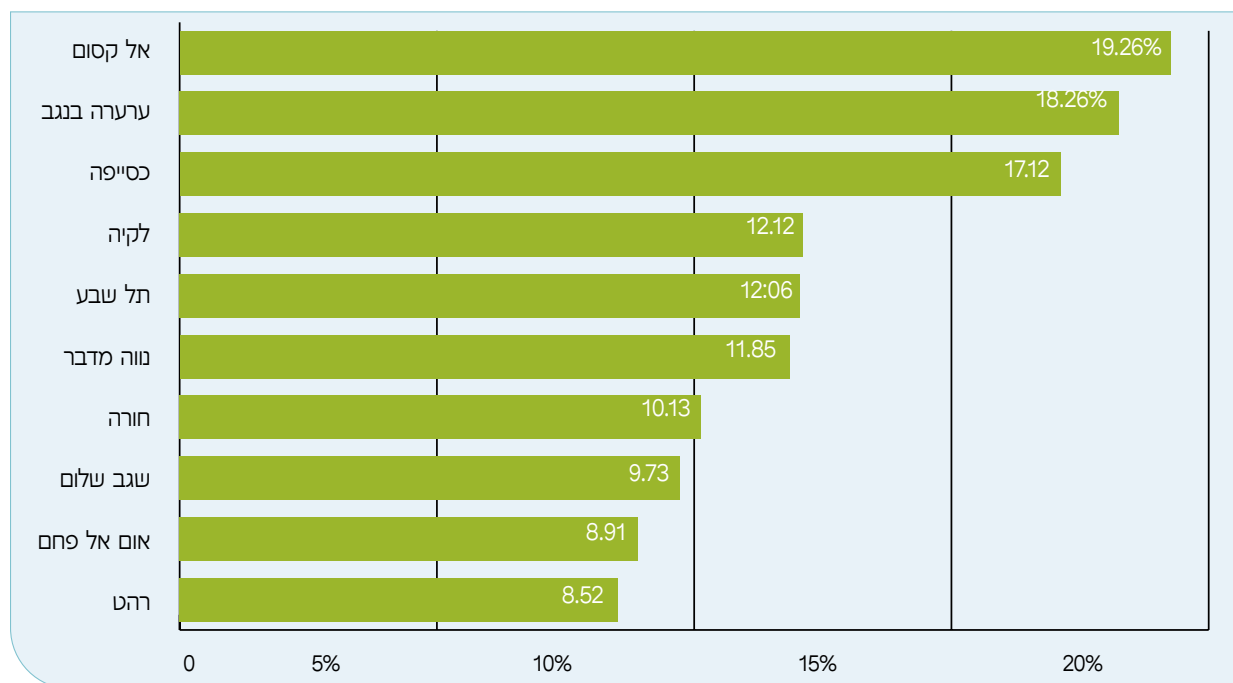

³⁵ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

4. אבטלה ביישובים הבדואים בנגב

שיעור האבטלה הממוצע ביישובים הבדואים בנגב עמד במרץ 2023 על 13.23%, יותר מפי 3 מהממוצע הארצי.

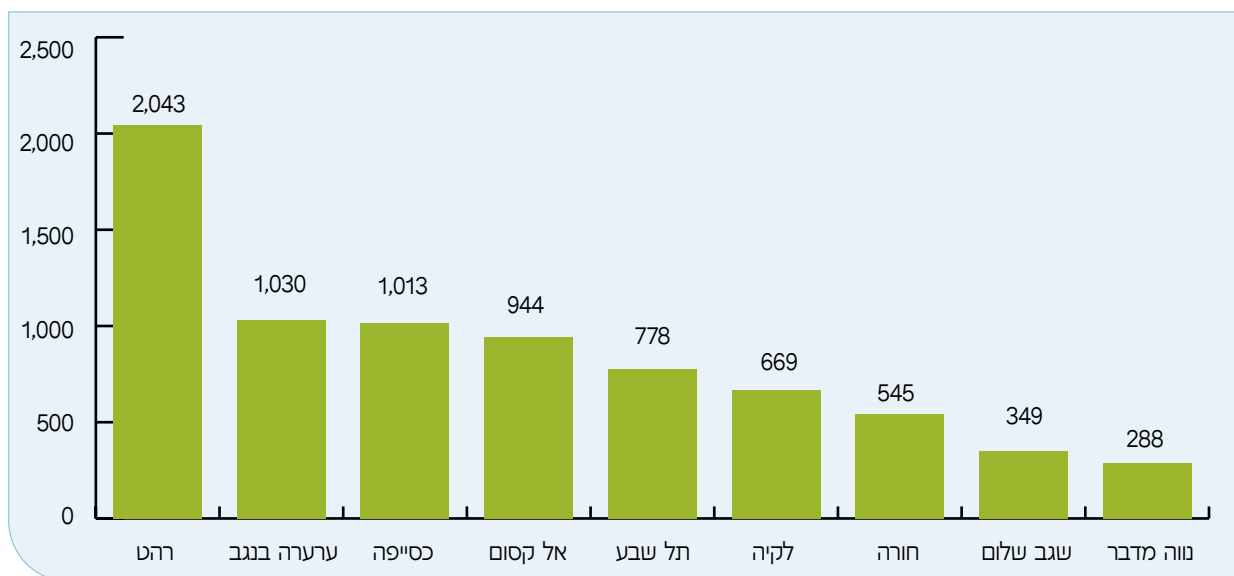
תרשים מספר 15: עשרת היישובים עם שיעור האבטלה המוערך הגבוה ביותר בישראל, מעודכן לתאריך 03/2023³⁶

בבחינת שיעורי האבטלה ברמה הארצית, נמצא כי שבעת היישובים העירוניים הבדואים ושתי המועצות האזוריות בדרום נמצאות בראש רשימת היישובים עם רמות האבטלה הגבוהות בארץ, אחריהן, במקום התשיעי, נמצאת אום אל-פחם שבאזור המשולש וסוגרת את העשירייה הראשונה היא רהט. נכון למרץ 2023, המועצה אזורית אל-קסום נרשם אחוז האבטלה הגבוה ביותר בארץ שעמד על 19.26%, אחריה ערערה בנגב עם 18.26%, וכסיפה עם 17.12%. שיעור האבטלה הנמוך ביותר ביישובים הבדואים בנגב הנו בעיר רהט. יש לציין כי הנתונים של אבטלה המפורסמים על ידי שירות התעסוקה אינם מתייחסים לכפרים הבלתי מוכרים. אמנם כלל היישובים הבדואים בנגב סובלים מאבטלה עמוקה, אולם חשוב להדגיש את השוני ביניהם, ואין להתייחס לכלל האוכלוסייה הבדואית בגיל העבודה כמקשה אחת.

³⁶ מקור: עיבוד "נגביה" לנתוני שירות התעסוקה

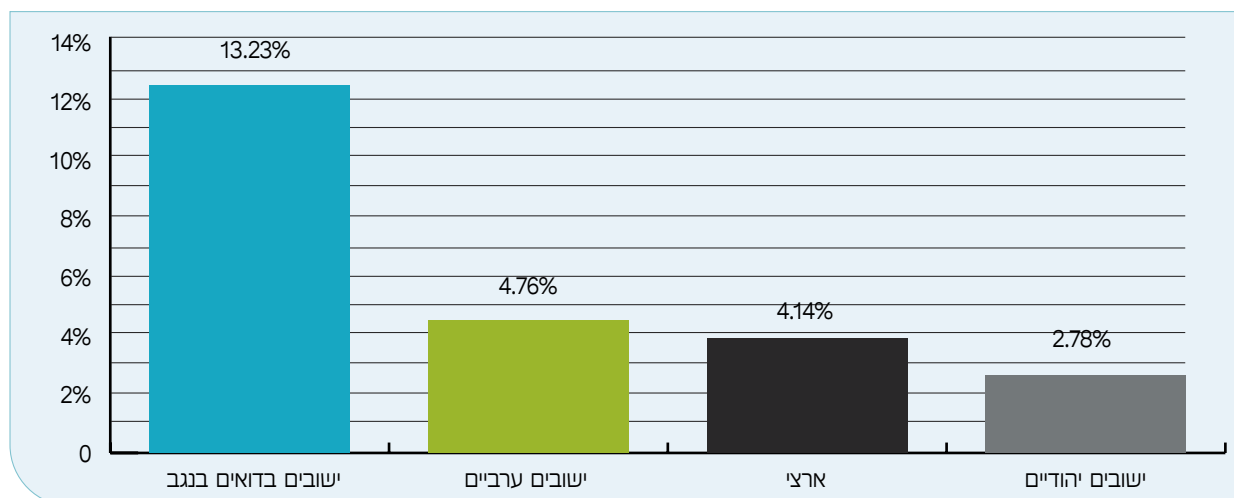
תרשים מספר 16: מספר דורשי עבודה בישובים הבדואים בנגב, מעודכן לתאריך 03/2023³⁷

בנתונים שפורסמו על ידי שירות התעסוקה במרץ 2023 דווח על 7,659 דורשי עבודה משבע היישובים העירוניים ומשתי המועצות האזוריות הבדואיות בנגב. מתוכם 5,796 מקבלי אבטחת הכנסה, המהווים כ-75% משיעור דורשי העבודה. משמעות הדבר כי רק 25% מהמובטלים היו בשוק העבודה ב-12 החודשים שקדמו את מועד הדיווח ואלו השאר הנם נמצאים באבטלה העמוקה.

שיעור האבטלה היישובי הממוצע בשבע היישובים העירוניים ושתי המועצות האזוריות, עמד על 13.23% לעומת 13.98% בתקופה המקבילה בשנת 2022. שיעור זה הנו כמעט פי חמש מהשיעור המקביל בישובים היהודים (שעמד על 2.78%), פי 3.3 מהממוצע הארצי (שעמד על 4.14%) ופי 2.8 מהממוצע בישובים הערבים (שעמד על 4.76%).

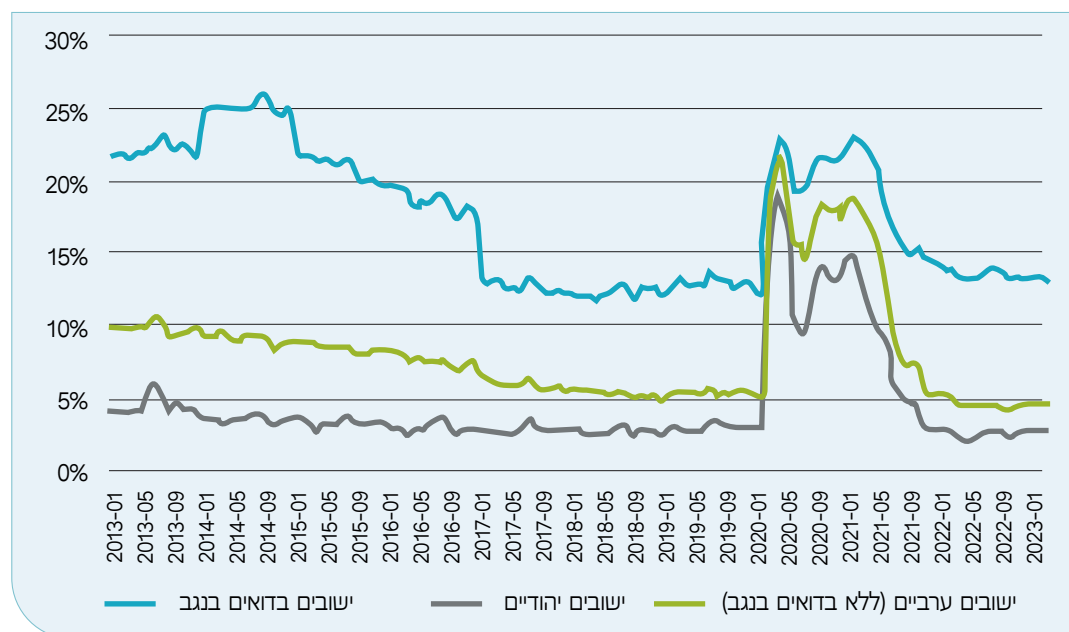
תרשים מספר 17: שיעור אבטלה ממוצע, השוואה בין קבוצות אוכלוסייה שונות, מעודכן לתאריך 03/2023³⁸

³⁷ מקור: עיבוד "נגביה" לנתוני שירות התעסוקה

³⁸ מקור: עיבוד נגביה - מרכז המחקר והידע של הפורום לזו קיום לנתוני שירות התעסוקה

תרשים מספר 18: שיעור אבטלה ישובים בדואים בנגב, ישובים יהודים וישובים ערבים, 2013-2023³⁹

בהשוואת נתונים אלו למועד המקביל בשנה הקודמת, ניתן לראות נרשמה ירידה קלה בשיעור האבטלה היישובי בדומה לאוכלוסיות האחרות בישראל. אולם, ירידה זו הנה רחוקה מלהיות משמעותית והינה נמוכה מ-1% בכל האוכלוסיות. התבוננות בנתוני האבטלה לאורך עשור, מראה כי בפברואר 2013 שיעור האבטלה הממוצע ביישובים הבדואים עמד על 22.16%. שיעור זה הגיע לשיא עליון באוגוסט 2014 ל-26.58% במהלך מבצע צוק איתן, לשיא עליון נוסף במהלך הקורונה במאי 2020 (23.33%) ולאחר מכן לשיא נוסף במאי 2021 (23.03%) במהלך מבצע שומר חומות, ולשיא תחתון בספטמבר 2018 כאשר שיעור האבטלה עמד על 12%.

בבחינת ההתפלגות המגדרית של 7,659 דורשי העבודה ביישובים העירוניים הבדואים בדרום, נמצא כי 4,183 הן נשים, המהוות כ-55% משיעור דורשי העבודה ו-3,476 גברים המהווים כ-45% משיעור דורשי העבודה ביישובים העירוניים הבדואים המוכרים בנגב.

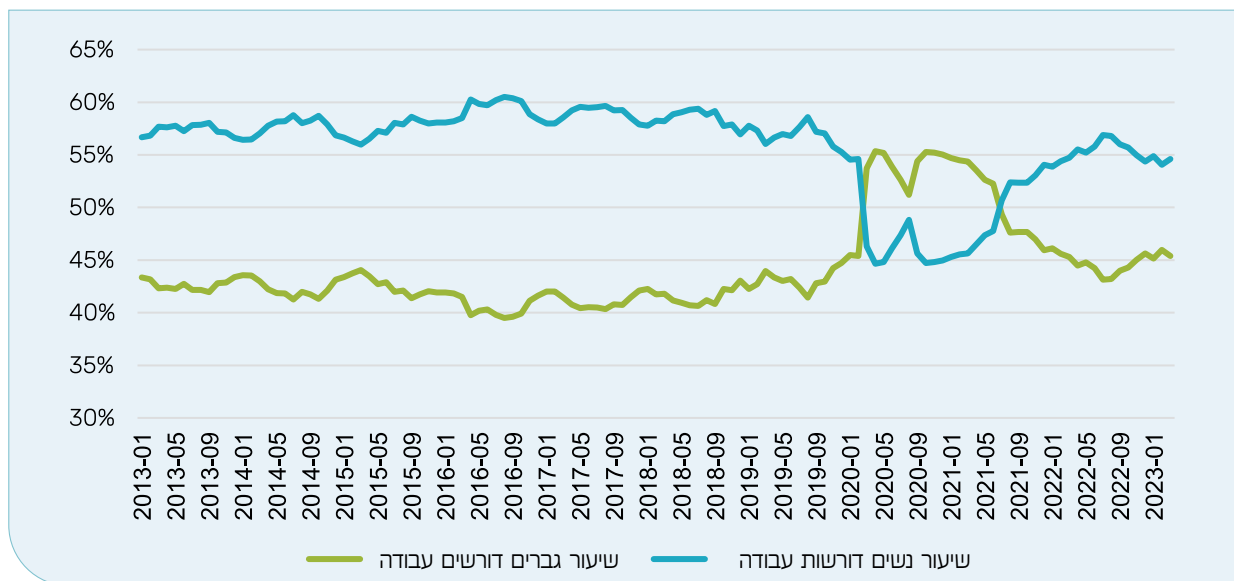
5. נשים בדואיות במעגל התעסוקה

לאורך העשור שיעור דורשות העבודה בחברה הבדואית יותר גבוה משיעור דורשי העבודה הגברים, אך יותר נשים עובדות בענפים המושתיים על השכלה גבוהה המאפשרת עבודה בבית במצבי משבר.

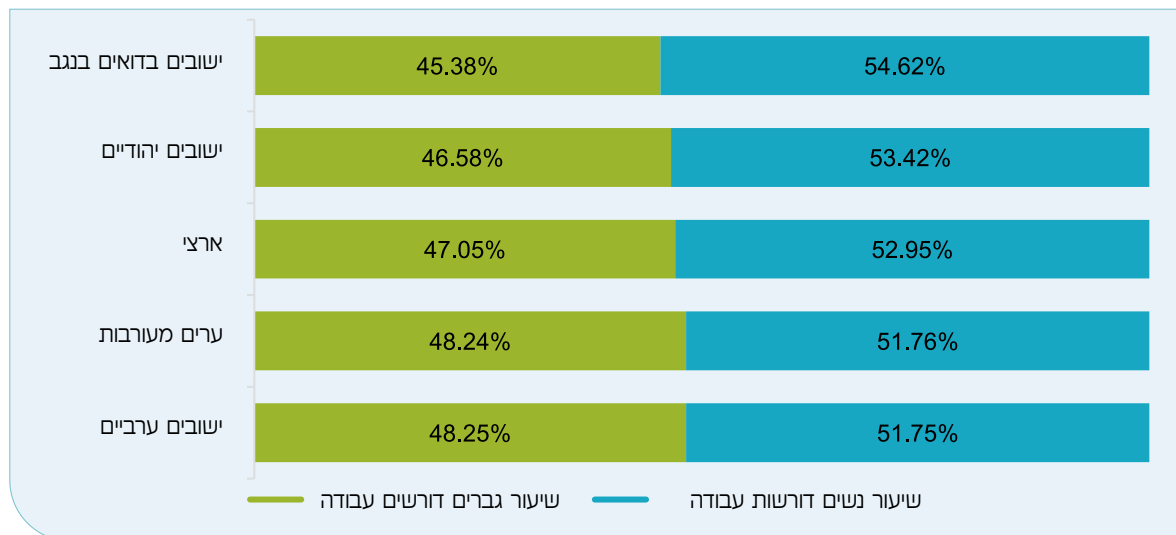
בהשוואה מגדרית ניתן לראות כי שיעור הנשים דורשות העבודה בארץ באופן כללי יותר גבוה מהגברים. עם זאת שיעור הנשים בקרב דורשי העבודה ביישובים הבדואים בנגב הינו גבוה יותר משיעורן בכל אוכלוסייה אחרת בארץ ועמד על 54.4% במרץ 2023. המגמה המגדרית נשמרה לאורך כל העשור בקרב דורשי ודורשות העבודה למעט תקופת הקורונה ששם חל היפוך במגמה. כך ששיעור הנשים הבדואיות בקרב דורשי העבודה היה נמוך משיעור זה בקרב גברים בדואים. ההסבר שנמסר משירות התעסוקה נשען על ההבדל באופי המשרות בין נשים וגברים. שכן, נשים הועסקו יותר במשרות חיוניות או במשרות שהיה ניתן לעבוד בהן מרחוק, קרי מביתן, בעיקר בתחומי החינוך או והרווחה.

³⁹ מקור: עיבוד "נגביה" לנתוני שירות התעסוקה

תרשים מספר 19: שיעור דורשי העבודה לפי מגדר ביישובים הבדואים בנגב, 2013-2023⁴⁰

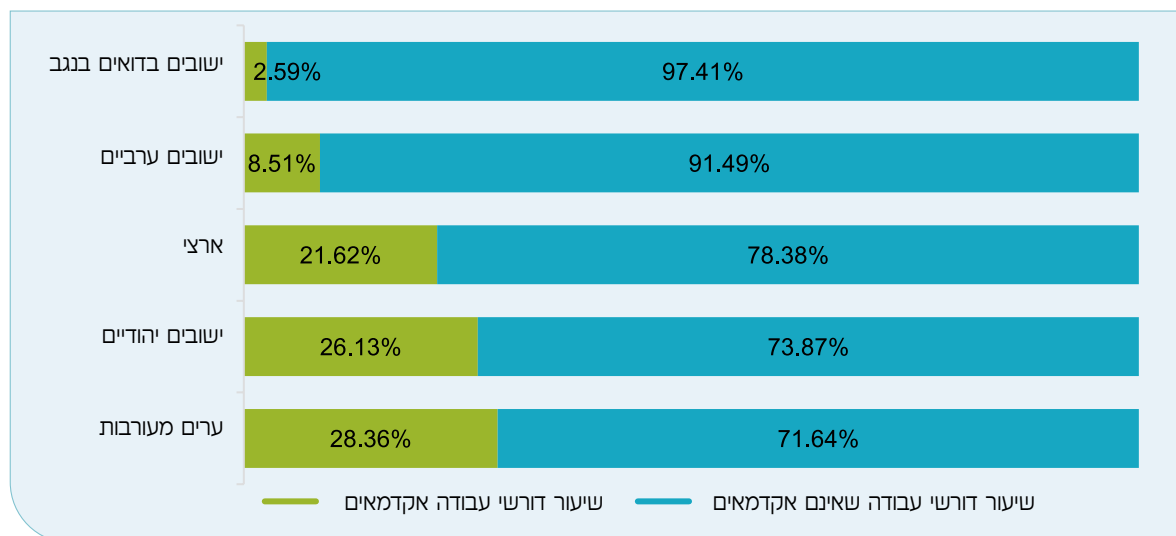
תרשים מספר 20: התפלגות שיעור דורשי העבודה לפי מגדר וקבוצות אוכלוסייה, מעודכן לתאריך 03/2023⁴¹

⁴⁰ מקור: שירות התעסוקה

⁴¹ מקור: עיבוד "נגייה" לנתוני שירות התעסוקה

תרשים מספר 21: התפלגות אקדמאים מבין דורשי עבודה, השוואה בין אוכלוסיות, מעודכן לתאריך 03/2023⁴²

בהשוואה בין קבוצות ברמות השכלה שונות, שיעור האקדמיים בקרב דורשי העבודה ביישובים הבדואים הגבוה ביותר ביחס לאוכלוסיות האחרות ועומד על 2.59%. לעומת 97.4% (7,461) דורשי עבודה שאינם אקדמיים ביישובים העירוניים הבדואים בדרום. הדבר מהווה אינדיקציה כי ההשכלה מעלה הזדמנויות תעסוקה בחברה הבדואית.

6. מגמות עלייה בשיעור האבטלה ובמספר דורשי העבודה

עליה מוערכת של 5% בשיעור דורשי עבודה בין 2019–2023 ומגמת עליה בשיעורי אבטלה החל מ-2017

התבוננות על חמש השנים האחרונות מראה כי החלה מגמת עלייה בשיעורי האבטלה ביישובים הבדואים כשלוש שנים טרם התחלת משבר הקורונה. בתחילתו של משבר הקורונה שיעור האבטלה הממוצע בפברואר 2020 עמד על 12.5% והגיע לשיא של 23.41% באותה השנה. לאחר מכן, בפברואר 2021 ובפברואר 2022, שיעור האבטלה ירד ל-14.12%. שיעור האבטלה בינואר 2023 כפי שדווח על ידי שירות התעסוקה עמד על 13.23%. כאמור, נתון זה הינו גבוה משיעור האבטלה בתחילת משבר הקורונה. במילים אחרות, משבר הקורונה פגש את האוכלוסייה הבדואית במהלך מגמה של ירידה בהשתתפות בשוק העבודה ועליה בשיעורי דורשי העבודה, מגמות אותן משבר הקורונה החריף ביתר שאת.

⁴² מקור: עיבוד "נגייה" לנתוני שירות התעסוקה

טבלה מספר 12: ממוצע שנתי של שיעור אבטלה בישובים לפי סוג אוכלוסייה, 2017-2023⁴³

סוג יישוב	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 ⁴⁴
ישובים בדואים בנגב	12.82%	12.56%	13.11%	19.83%	18.61%	13.78%	13.36%
ישובים ערבים	6.04%	5.46%	5.43%	15.45%	11.86%	4.77%	4.75%
ישובים יהודים	2.82%	2.83%	2.97%	12.23%	8.59%	2.72%	2.78%
פער בין בדואים ליהודים	10.00%	9.73%	10.14%	7.60%	10.02%	11.06%	10.58%
פער בין ערבים לבדואים	6.78%	7.10%	7.68%	4.38%	6.75%	9.01%	8.61%

נתוני שירות התעסוקה מהווים תמיכה נוספת למגמה המתוארת לעיל של ירידה בהשתתפות שכירים בשוק העבודה. במילים אחרות, אם בוחנים את נתוני החברה הבדואית בנגב טרם המלחמה של השביעי באוקטובר בין ישראל לחמאס, כלומר בחודש ספטמבר 2023, רואים שהחברה הבדואית בנגב לא הצליחה להתאושש ולחזור למצב שקדם את משבר הקורונה בתחום האבטלה. זאת בהשוואה לשאר החברה הערבית ולחברה היהודית ששיעורי האבטלה בקבוצות אלו הצטמצמו לפני ואחרי הקורונה בין השנים 2019 ל-2023. על כן, ניתן להסיק כי שרשרת המשברים המתמשכת שפקדה את החברה הבדואית מתחילת 2020, פגשה אותה במציאות משברית ושברירית מלכתחילה ועל כן ההתאוששות של החברה הבדואית הנה יותר איטית.

טבלה מספר 13: דורשי עבודה בישובים הבדואים בנגב - השוואה בין 2019 ל-2023⁴⁵

שם הישוב	מספר דורשי עבודה מרץ 2019	מספר דורשי עבודה מרץ 2023	פער
רהט	2,059	2,043	-16
שגב שלום	336	349	13
תל שבע	755	778	23
ערערה בנגב	996	1,030	34
לקיה	618	669	51
כסיפה	1,023	1,013	-10
חורה	500	545	45
מועצה אזורית אל-קסום	866	944	78
מועצה אזורית נווה מדבר	141	288	147
סך הכול	7,294	7,659	365

השוואה בין מספר דורשי עבודה בשנת 2019 לעומת דורשי העבודה במרץ 2023 שנמסרו על ידי שירות התעסוקה מלמדת על עליה של 5% במספר דורשי העבודה. מדובר על 365 דורשי עבודה נוספים שמרביתם נוספו במועצה אזורית נווה מדבר.

⁴³ מקור: עיבוד "נגביה" לנתוני שירות התעסוקה

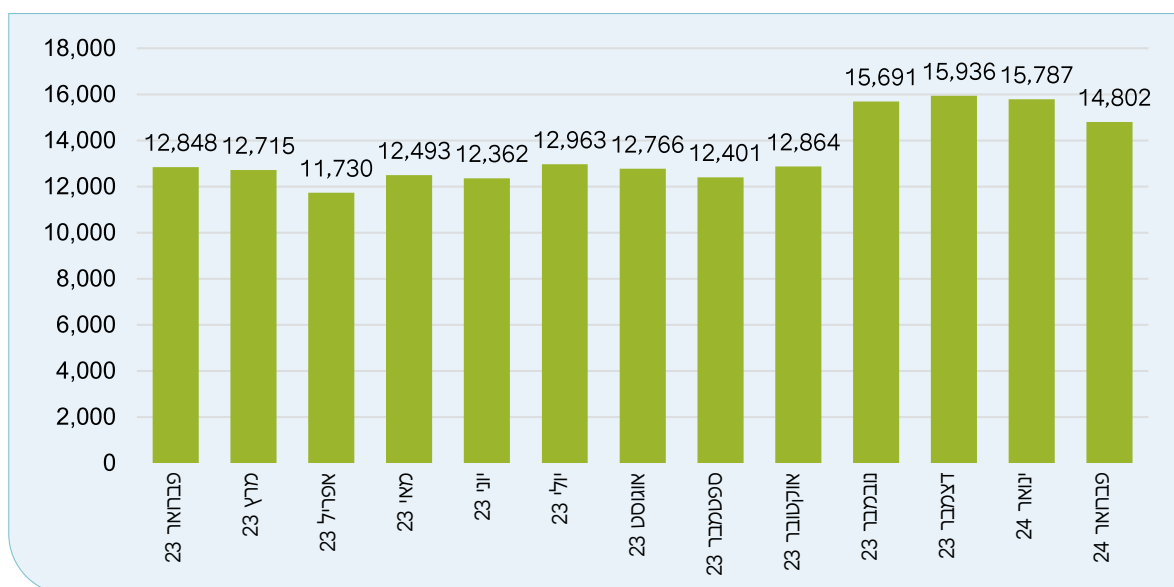
⁴⁴ עד חודש מרץ

⁴⁵ מקור: שירות התעסוקה

7. השפעת מלחמת חרבות ברזל על דורשי העבודה בחברה הבדואית בנגב

נכון לכתיבת שורות אלו, הנתונים האחרונים שמפורסמים על ידי שירות התעסוקה בנוגע לדורשי העבודה מתייחסים לחודש פברואר 2024. שירות התעסוקה אינו מפרסם נתונים ברמת ישוב אודות הכפרים הבלתי מוכרים, ולכן על מנת להבין את המגמות בחברה הבדואית בנגב בכללותה בוצע חיפוש על האוכלוסייה המוסלמית במחוז הדרום שהיא ברובה המוחלט בדואית. על פי הנתונים, מספר דורשי העבודה המוסלמים במחוז דרום עמד על 14,802 דורשי עבודה. בעקבות המלחמה נרשמה עלייה חדה במספר דורשי העבודה בחברה הבדואית בנגב, בדומה לעלייה שנרשמה בשאר חלקי הארץ. מספר דורשי העבודה הגיע לשיא בחודש דצמבר 2023 אז עמד מספר דורשי העבודה על 15,963 דורשי עבודה. מאז נרשמה מגמת ירידה אך מספרם של דורשי העבודה נכון לחודש פברואר 2024 עדיין גבוה ביחס לתקופה המקבילה אשתקד. כך, בפברואר 2023 עמד מספר דורשי העבודה בקרב המוסלמים במחוז הדרום על 12,848, מדובר על עלייה של 15.2% לעומת השנה הקודמת.

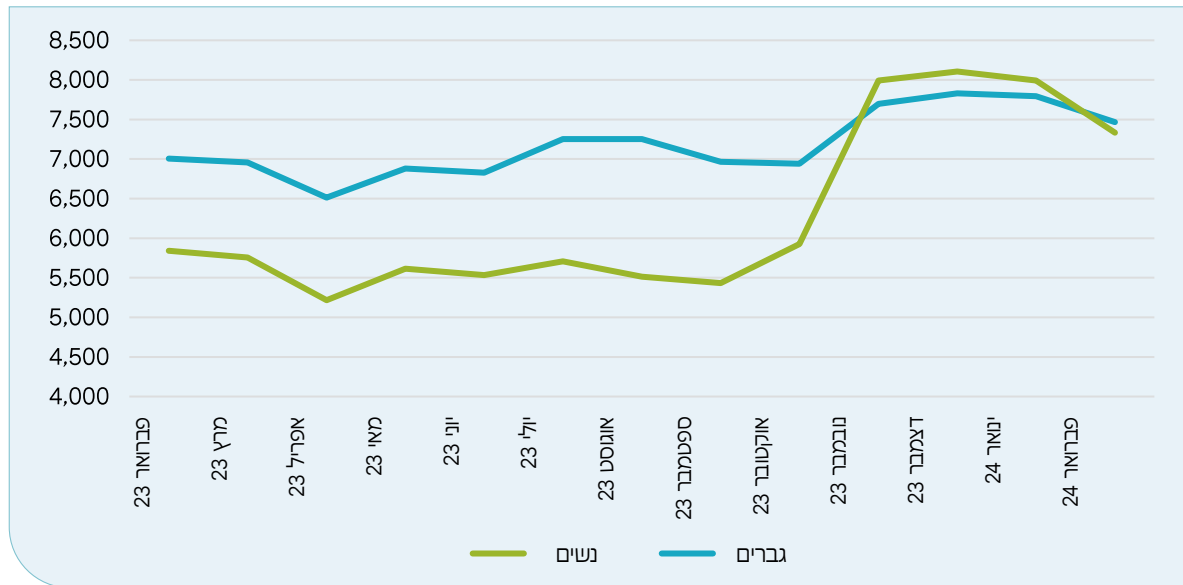
תרשים מספר 22: מספר דורשי עבודה בחברה המוסלמית במחוז דרום⁴⁶

בפילוח לפי גיל עולה כי מרבית דורשי העבודה נכון לפברואר 2024 הם בני 45-54 (3,843 דורשי עבודה). לאחר מכן, בני 25-34 (3,641 דורשי עבודה), בני 35-44 (2,967), בני 55-64 (2,924 דורשי עבודה), בני 18-24 (1,228 דורשי עבודה). בפילוח לפי מגדר עולה כי 49.5% מדורשי העבודה הם גברים (7,335 דורשי עבודה) לעומת 51.5% נשים (7,467 דורשות עבודה). למרות הפער הזניח בין שני המינים, מבט מעמיק בנתונים חושף כי אצל הגברים שיעור העלייה השנתי (נכון לפברואר 2024) במספר דורשי העבודה עומד על 25.5% לעומת 6.1% בלבד של אצל הנשים. במילים אחרות, בעקבות המלחמה רוב דורשי העבודה החדשים הם גברים. תופעה דומה חזרה על עצמה גם בעת משבר הקורונה, אז עלה שיעור דורשי העבודה של הגברים על זה של הנשים. יש לציין כי לאחר סיום המשבר המצב חזר לקדמותו ושיעור הנשים דורשות העבודה היה גבוה יותר מאשר אצל הגברים כיוון שרוב הגברים חזרו למקומות העבודה שלהם. המשמעות היא שבמצבי משבר נדמה כי ישנו דפוס חוזר ולפיו הנפגעים הראשונים מהמשבר הם בראש ובראשונה – הגברים הבדואים, שמלכתחילה עובדים במקומות עבודה בעלי שכר נמוך ובעלי פוטנציאל ממשי להפסקת העבודה בעתות משבר.

⁴⁶ מקור: שירות התעסוקה

תרשים מספר 23: מספר דורשי עבודה בחברה המוסלמית במחוז דרום לפי מגדר⁴⁷

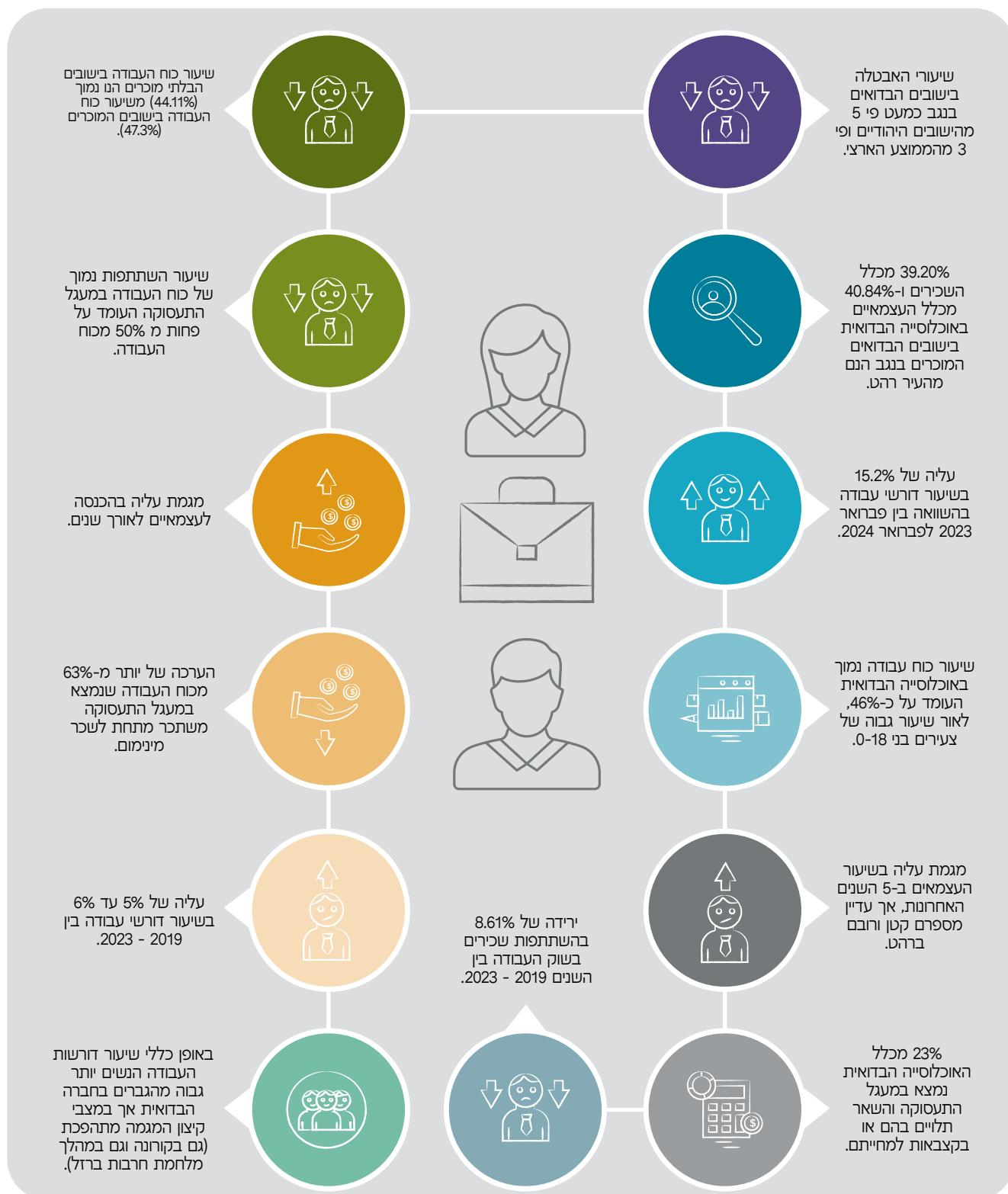

מספר דורשי העבודה הגבוה ביותר נרשם בעיר רהט שם נרשמו בחודש פברואר בשירות התעסוקה 2,529 דורשי עבודה. אחריה ברשימה נמצאת כסיפה עם 1,206 דורשי עבודה, ערערה בנגב עם 1,200 דורשי עבודה ומועצה אזורית אל קסום שם נרשמו 1,075 דורשי עבודה. כאשר בוחנים את הנתונים מנקודת מבט של שינוי שנתי עולה כי ביחס לפברואר 2023 העלייה הגדולה ביותר במספר דורשי העבודה הייתה במועצה אזורית נווה מדבר (25.9%) לעומת זאת, העלייה הקטנה ביותר נרשמה ביישוב חורה (8.8%).

טבלה מספר 14: מספר דורשי עבודה לפי יישוב⁴⁸

יישוב	דורשי עבודה - פברואר 23	דורשי עבודה - פברואר 24	פער במספר דורשי העבודה	שיעור שינוי שנתי (בין פברואר 2023 לפברואר 2024)
נווה מדבר	286	360	74	25.9%
תל שבע	774	945	171	22.1%
רהט	2,084	2,529	445	21.4%
שגב שלום	357	432	75	21%
כסיפה	1,023	1,206	183	17.9%
לקיה	663	768	105	15.8%
ערערה בנגב	1,045	1,200	155	14.8%
אל קסום	968	1,075	107	11.1%
חורה	555	604	49	8.8%
סך הכול	7,755	9,119	1,364	17.5%

⁴⁷ מקור: שירות התעסוקה
⁴⁸ מקור: שירות התעסוקה

הפרק הנוכחי מתאר תמונת מצב תעסוקתית של החברה הבדואית שמאופיינת במספר מגמות מרכזיות. בראש ובראשונה נמצא כי שיעורי האבטלה ביישובים הבדואים הינם הגבוהים ביותר בארץ. שיעור האבטלה הממוצע ביישובים הבדואים בנגב עמד במרץ 2023 על 13.23% שהנו יותר מפי 3 ממוצע הארצי.

שנית, יש לזכור כי האוכלוסייה הבדואית הינה אוכלוסייה צעירה כאשר קרוב ל-54% מהאוכלוסייה אינם בכוח העבודה והם תלויים למחייתם באחרים או בקצבאות. משמעות הדבר כי כוח עבודה בכלל החברה הבדואית בנגב עומד על כ-46% מכלל האוכלוסייה, עם שונות בין היישובים המוכרים והכפרים הבלתי מוכרים (47.3% מכלל האוכלוסייה ביישובים המוכרים ו-44.1% מכלל האוכלוסייה בכפרים הבלתי מוכרים).

בהיעדר נתונים על שיעור ההשתתפות של כוח העבודה במעגל התעסוקה בכפרים הבלתי מוכרים, ביצענו הערכה שלפיה הנחנו כי שיעור ההשתתפות במעגל התעסוקה יהיה לכל היותר דומה לשיעור ההשתתפות במעוצה אזורית נווה מדבר אשר עמד על (46.42%). מדובר בשיעור ההשתתפות הנמוך ביותר מבין היישובים המוכרים. תחת הנחה זו, מתקבלת תמונה ששיעור ההשתתפות המוערך של כוח העבודה שנמצא במעגל התעסוקה בחברה הבדואית הנו קרוב ל-50%, זאת לעומת שיעור השתתפות של 63.9% ברמה הארצית נכון ליולי 2023. משמעות הדבר ששיעור כוח העבודה המשתתף במעגל התעסוקה הנו 23% מכלל האוכלוסייה הבדואית (מכפלה של שיעור כוח העבודה בשיעור המשתתפים במעגל התעסוקה). כלומר מתוך כל 10 תושבים בדואים בנגב יש כ-2.3 בממוצע מהם עובדים. בהשוואה בין התקופה שקדמה לקורונה בשנת 2019 לתקופה שקדמה למלחמה של השביעי באוקטובר 2023 התרחשה ירידה כללית של 8.61% במספר השכירים ועליה כללית של 144.72% במספר העצמאיים המשתתפים במעגל התעסוקה ביישובים הבדואים המוכרים, משמעות הדבר הינה כי החברה הבדואית לא התאוששה מהשפעות הקורונה עד ערב מלחמת השביעי מאוקטובר שהלכה והחריפה את מצב החברה הבדואית המשברי מבחינה תעסוקתית. ישנה התפלגות לא פרופורציונלית של כוח העבודה המשתתף במעגל התעסוקה בחברה הבדואית בנגב. 39.20% מכלל השכירים ו-40.84% מכלל העצמאיים ביישובים הבדואים המוכרים בנגב הנם מהעיר רהט.

לבסוף, בדיקה של השפעת מלחמת חרבות ברזל על שוק העבודה בחברה הבדואית העלתה כי מספר דורשי העבודה בחודש פברואר 2024 עלה ב-15.2% - לעומת החודש המקביל אשתקד. עוד עלה מהנתונים כי הנפגעים העיקריים הם גברים בדואים שמספר דורשי העבודה בקרבם עלה בתקופה המדוברת ב-25.5% לעומת 6.8% בלבד אצל הנשים. תופעה זו חוזרת על עצמה גם במשברים אחרים כגון משבר הקורונה.

שנר

פרק זה מתמקד בדפוסי ההשתכרות של האוכלוסייה הבדואית בנגב. הפרק מתבסס על נתונים שפורסמו על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וביטוח לאומי. המדדים המרכזיים העומדים בליבו של הפרק מתייחסים לרמות ופערי שכר הן בקרב עצמאיים והן בקרב שכירים בהשוואה לקבוצות שונות בחברה הישראלית. מגמות אלו מוצגות בפילוח הן על בסיס מגדר והן על בסיס סוג יישוב.

ככלל, נתוני השכר בישראל מפורסמים באיחור, דבר המהווה מכשול בפני גיבוש תמונת מצב עדכנית. כך שהנתונים האחרונים שפורסמו על ידי הלמ"ס באפריל 2024, נכון לכתיבת שורות אלו, מתייחסים לשנת 2021 והדיווחים הקודמים התייחסו לשנת 2019. דיווח על שנת 2020 לא התבצע בעקבות משבר הקורונה. משבר הקורונה, כפי שיתברר בהמשך, השפיע מאוד על נתוני השכר בחברה הישראלית כולה ובחברה הבדואית בפרט, ולעיתים אף גרם לשינויים קיצוניים בהם. דבר שבא לידי ביטוי בעלייה דרמטית בשכר הממוצע בחברה הבדואית בנגב ובירידה משמעותית בשיעור המשתכרים עד שכר מינימום. באופן כללי, וכפי שכבר הוצג בפרק הקודם, במצבי משבר ישנה פגיעה באוכלוסייה החלשה ביותר והדבר בא לידי ביטוי ביתר שאת במשבר הקורונה. במהלך המשבר, הנפגעים העיקריים, כפי שעולה מהממצאים, הם בעלי השכר הנמוך. עלייה בשכר הממוצע במקרה זה מצביעה על יציאתם משוק העבודה של בעלי השכר הנמוך, דבר שמעלה את השכר הממוצע באופן אוטומטי. תופעה נוספת שעלתה מתוך הנתונים הינה ירידה משמעותית במספר העצמאיים. תופעה זו באה לידי ביטוי בכל חלקי האוכלוסייה הישראלית ובתוך כך גם בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב.

בשונה מהלמ"ס, הנתונים העדכניים ביותר שפורסמו על ידי ביטוח לאומי מתייחסים לשנת 2023. אולם אין בפרסומי ביטוח לאומי התייחסות לשנים קודמות מאחר וביטוח לאומי אינו מקיים שגרות פרסום נתונים רב שנתיות. על כן לא ניתן לעקוב אחר מגמות בשכר לאורך שנים על ידי שימוש במסד נתונים המתבסס על הדיווחים המפורסמים של הביטוח הלאומי. יחד עם זאת, במסגרת פרויקט זה נאספו נתוני שכר של הביטוח הלאומי גם לגבי שנת 2021. ההשוואה היחידה שניתן לעשות בהסתמך על נתוני ביטוח הלאומי היא בין שנת 2021 ל-2023. על כן, הן בנתוני הלמ"ס והן בנתוני הביטוח הלאומי קיים פער המתייחס להיעדר נתונים על שכר בתקופה בין השנים 2022 עד 2024 אשר כוללת השפעות דרמטיות על תעסוקה ושכר בעקבות השלכות מבצע שומר חומות, השלכות פוסט קורונה ומלחמת חרבות ברזל.

בפרק זה השתמשנו בנתונים של **שכר ממוצע, שיעור מועסקים ושיעור משתכרים מתחת לשכר מינימום** ובחנו את ההתפלגות לפי מגדר, סוג יישוב בדואי בנגב וסוג תעסוקה – שכירים מול עצמאיים. כמו בפרקים קודמים, הנתונים של השכר אינם מתייחסים לכפרים הבלתי מוכרים, דבר המהווה אתגר בפני מיפוי תמונת המצב בכפרים הבלתי מוכרים מצד אחד ובחברה הבדואית בנגב בכללותה מצד שני. הדבר מהווה השתקפות נוספת לפער הסטטיסטי בנושא היישובים הבלתי מוכרים.

על אף האמור לעיל, הפרק סוקר מגמות חשובות בנושא שכר, כולל חישובים והערכות חישוביות בנתונים הקשורים למגמות מרכזיות בחברה הבדואית בנגב שחלו בשנים האחרונות והמספקות אינדיקציות קריטיות לתכנון מדיניות מותאמת לחברה זו.

1. הפער הסטטיסטי בשכר

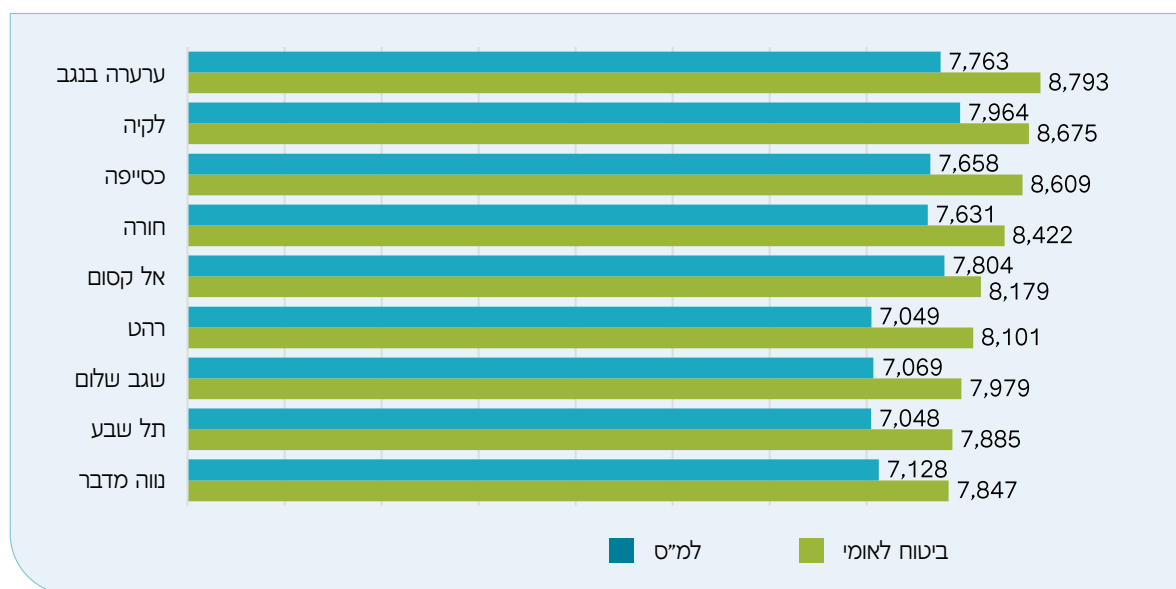
קיים פער בין נתוני הביטוח הלאומי לנתוני הלמ"ס בעקבות הגדרות שונות למשתנה השכר

כאמור הנתונים העדכניים ביותר בנושא השכר הממוצע לחודש שפורסמו על ידי הלמ"ס מתייחסים לשנת 2021 והנתונים האחרונים שפורסמו בסוף החציון הראשון של 2024 ע"י ביטוח לאומי התייחסו לשנת 2023, מתייחסים לישובים המוכרים בלבד ואין בהם התייחסות לישובים הבלתי מוכרים. מעבר לשונות במועדי ותקופת הדיווח של השכר בין שני הגופים, ישנה שונות בדיווח על השכר המשתקפת בהגדרות ובחישוב שונה בין שני הגופים. הלמ"ס מתייחס לשכר חודשי ממוצע בשנה (כך שנכללים בחישוב החודשים שאין בהם שכר), לעומת הביטוח הלאומי שמדווח על שכר חודשי ממוצע לחודש עבודה (כך שנכללים בחישוב רק חודשי עבודה).

לפי ביטוח לאומי השכר החודשי הממוצע לשכיר בשנת 2021 בישובים הבדואים בדרום נע בין 6,593-8,793 ₪. לעומת זאת, השכר הממוצע למשרת שכיר על פי הלמ"ס נע בין 7,049-7,964 ₪. הפער נובע ככל הנראה מההגדרות השונות של הלמ"ס לעומת הביטוח הלאומי. כך, בעוד שהלמ"ס מציג נתונים אודות השכר הממוצע השנתי (כלומר סכום השכר השנתי חלקי 12 חודשים), בביטוח לאומי מציגים את השכר הממוצע לחודש עבודה (כלומר סכום השכר השנתי חלקי מספר החודשים של עבודה בפועל).

השונות בין שני סוגי הדיווח עלולה לייצר הטיה כלפי מעלה בהערכת נתוני ההכנסה החודשית הממוצעת בהסתמכות על נתוני הביטוח הלאומי.

תרשים מספר 24: שכר ממוצע לחודש מול שכר ממוצע לחודש עבודה למשרת שכיר ביישוב, למ"ס מול ביטוח לאומי, 2021⁴⁹

⁴⁹ מקור: ביטוח לאומי והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

במהלך העבודה על פרק השכר עדכן הביטוח הלאומי את נתוני השכר לשנת 2023. באופן כללי, הביטוח הלאומי לא מאפשר תצוגה של הנתונים, שנים אחורה אלא שאיסוף הנתונים שבוצע על ידי נגביה מאפשר השוואה חד פעמית בין נתוני השכר בשנת 2021 לשנת 2023. על פי הנתונים, השכר לחודש עבודה עלה בכל היישובים בשיעור שנע בין 4.3% - 10.7%. כסיפה מובילה עם השכר לחודש עבודה הגבוה ביותר אשר עומד על 9,412 ש"ח, ועדיין מדובר בשכר נמוך משמעותית מהשכר לחודש עבודה ברמה הארצית שעמד על 14,072 ש"ח. נווה מדבר היא הרשות עם השכר לחודש עבודה הנמוך ביותר.

טבלה מספר 15: שכר ממוצע לחודש עבודה על פי הביטוח הלאומי, 2021 לעומת 2023⁵⁰

ישוב	2021	2023	פער בשקלים בין 2021 ל-2023	שיעור שינוי
כסיפה	8,609	9,412	803	9.30%
ערערה בנגב	8,793	9,263	470	5.30%
חורה	8,422	9,239	817	9.70%
אל קסום	8,179	9,051	872	10.70%
לקיה	8,675	9,045	370	4.30%
רהט	8,101	8,892	791	9.80%
שגב שלום	7,979	8,668	689	8.60%
תל שבע	7,885	8,469	584	7.40%
נווה מדבר	7,847	8,231	384	4.90%
ממוצע	8,277	8,919	642	7.80%

2. דחיקה מתמשכת של השכירים הבדואים בנגב לשוליים הכלכליים

לאורך יותר מעשור שכר השכירים הבדואים נמוך מכל אוכלוסייה אחרת בארץ, ופערי השכר הלכו וגדלו עם הזמן. לפי העלייה השנתית הממוצעת בשכר בחברה הבדואית בנגב, צפוי כי רק בשנת 2037 השכר הממוצע בחברה הבדואית להגיע לשכר הממוצע של שנת 2021 בחברה היהודית.

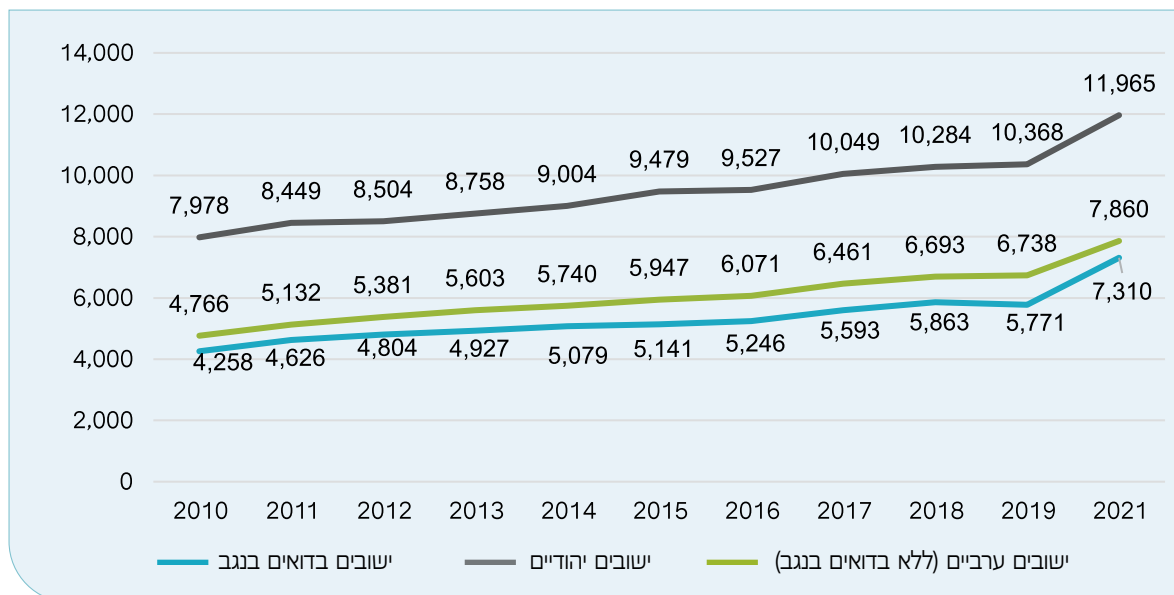
הנתונים שפורסמו על ידי הלמ"ס בין השנים 2010 ל-2021 מצביעים על כך שהשכר של השכירים בחברה הבדואית נמוך יותר מהשכר של כל אוכלוסייה אחרת בארץ לאורך העשור האחרון. השכר החודשי הממוצע של האוכלוסייה הבדואית למשרת שכיר ביישובים הבדואים לאורך העשור היה קרוב לשכר המינימום. יתרה מכך, הפערים בשכר בין החברה הבדואית לשאר האוכלוסיות הלכו וגדלו לאורך הזמן. כך שבשנת 2021 השכר הממוצע למשרת שכיר בחברה היהודית עומד על 11,965 ש"ח לעומת 7,310 ש"ח בחברה הבדואית בנגב, פער של 4,655 ש"ח. טרם משבר הקורונה, בשנת 2019, עמד פער זה על 4,597 ש"ח. בשנת 2010 השכר הממוצע בחברה הבדואית עמד על 4,258 ש"ח לעומת 7,978 ש"ח באוכלוסייה היהודית, פער של 3,720 ש"ח.

עדות נוספת לעומק הפער בשכר בין החברה הבדואית לחברה היהודית, בשנת 2019, השכר החודשי הממוצע למשרת שכיר באוכלוסייה הבדואית עמד על 5,771 ש"ח - שיעור של 72.33% מהשכר של שכירים בחברה היהודית נכון לשנת 2010 שעמד בזמן על 7,977.9 ש"ח.

⁵⁰ מקור: ביטוח לאומי

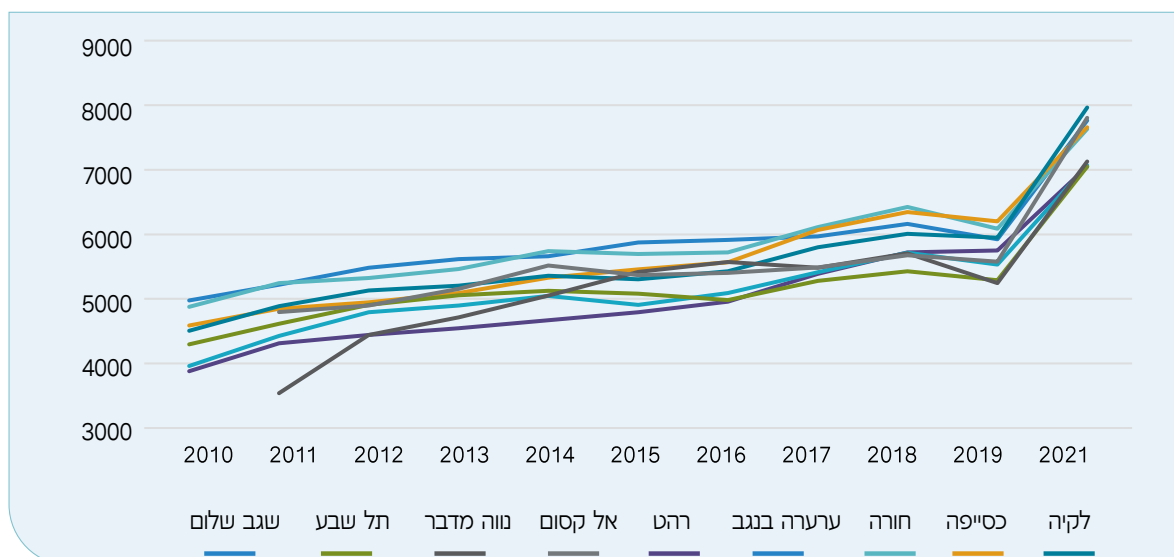
גם בהשוואה לחברה הערבית ניכר שיטתו פער בשכר השכירים הבדואים שהלך וגדל עם השנים. כך בשנת 2010 הפער בין שכר השכירים בחברה הבדואית לחברה הערבית עמד על 508 ש"ח, בשנת 2019 עמד פער זה על 967 ש"ח, כלומר הפער הכפיל את עצמו.

תרשים מספר 25: שכר חודשי ממוצע למשרת שכיר (בשקלים) לפי סוג אוכלוסייה, 2010-2021⁵¹

למרות העלייה בשכר הממוצע בשנת הקורונה יש לשים לב כי בין השנים 2018-2019 חלה ירידה בשכר החודשי הממוצע למשרת שכיר בחברה הבדואית מ- 5,863.3 ש"ח ל-5,770.7 ש"ח. המשמעות היא שבשנתיים שקדמו לקורונה התחילה מגמת ירידה בשכר החודשי הממוצע בחברה הבדואית, המגמה התרחשה בכל הישובים למעט רהט כפי שמשקף בתרשים מספר 25.

תרשים מספר 26: שכר חודשי ממוצע למשרת שכיר לפי יישוב, 2010-2021⁵²

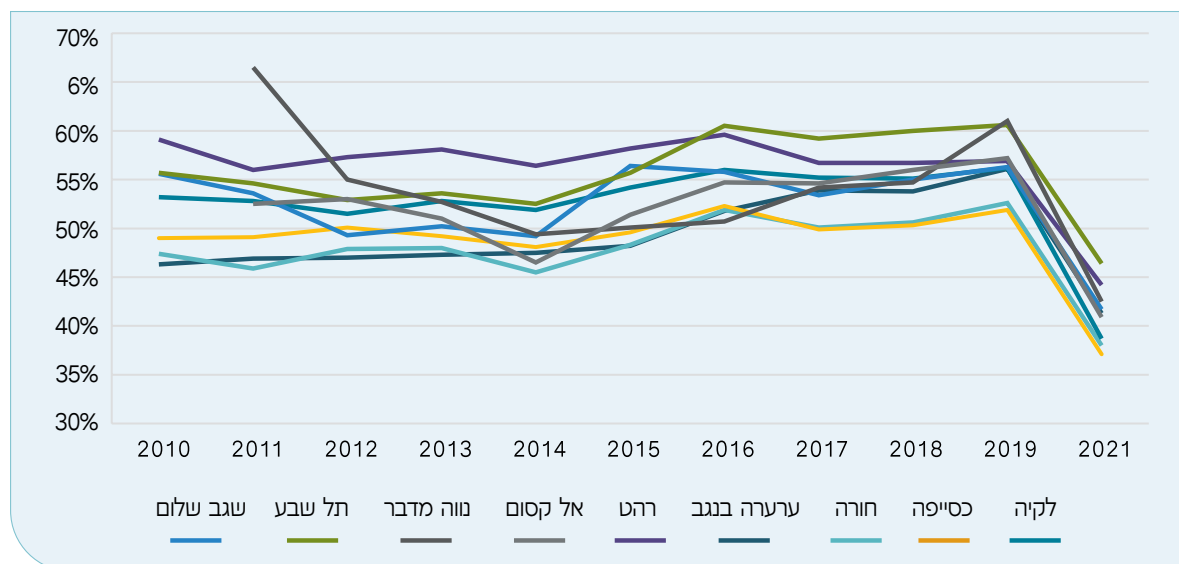
⁵¹ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות
⁵² מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

הנתונים המשתקפים בגרפים הקודמים מראים כי חלה עליה בשכר בחברה הבדואית בנגב לאורך העשור, אך העלייה שחלה בשכר בחברה הבדואית בנגב בין 2010 ל- 2021 הסתכמה ב 3052 ש"ח (עליה שנתית ממוצעת של 277 ש"ח). לפי קצב עליה זה בשכר, ייקח לשכר בחברה הבדואית בערך 16.7 שנים נוספות אחרי שנת 2021, להגיע לשכר הממוצע בחברה היהודית בשנת 2021. במלים פשוטות, לפי העלייה השנתית הממוצעת בשכר בחברה הבדואית בנגב, צפוי כי רק בשנת 2037 השכר הממוצע בחברה הבדואית להגיע לשכר הממוצע של שנת 2021 בחברה היהודית.

3. משתכרים מתחת לשכר מינימום

לאורך העשור האחרון, נצפית מגמת עליה בשיעורי השתכרות מתחת לשכר מינימום בחברה הבדואית בנגב מ-52.3% בשנת 2010 ל-57% בשנת 2019. בשנים 2017-2019, לפני התפרצות נגיף הקורונה, הייתה עלייה ניכרת בשיעור המשתכרים מתחת לשכר מינימום ולאחר שנת הקורונה, השיעור הנצפה היה קטן משמעותית עקב העובדים בשכר מינימום שנפלטו ממעגל העבודה.

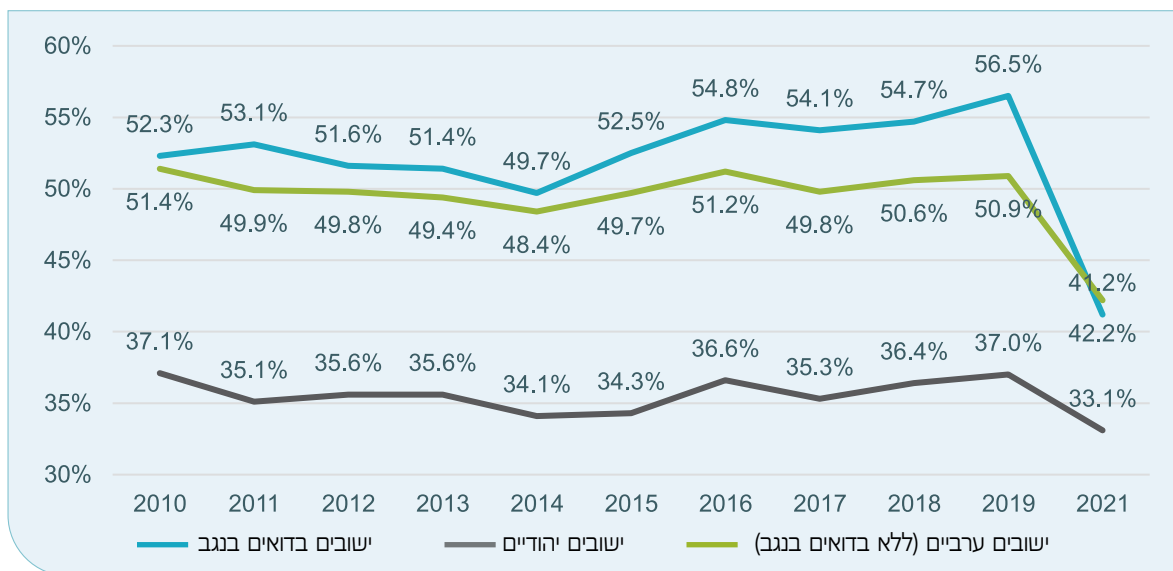
תרשים מספר 27: אחוז השכירים המשתכרים עד שכר מינימום לפי יישוב בין השנים 2010-2021⁵³

ע"פ תרשים מספר 27, ניתן לראות כי מאז 2014 ועד 2019 חלה מגמת עלייה בשיעור השכירים המשתכרים מתחת לשכר מינימום בכל היישובים הבדואים. וכי החל משנת 2016 מרבית השכירים הבדואים בכל היישובים, השתכרו מתחת לשכר המינימום. מגמה שהמשיכה לטפס עד שנת 2019. כאשר בשנת 2019 שיעור השכירים המשתכרים מתחת לשכר מינימום נע בין 61% בתל שבע ונווה מדבר ל-52% בכסיפה. משמעות הדבר כי רוב השכירים הבדואים משתכרים מתחת לשכר מינימום. בעקבות משבר הקורונה צנח שיעור המשתכרים עד שכר המינימום לשיעור שנע בין 46.4% ביישוב תל שבע לבין שיעור של 37.1% ביישוב כסיפה. צניחה זו היא כאמור צניחה מטעה שבעצם מצביעה על פליטתם של העובדים החלשים מחוץ למעגל העבודה ולא עליה בשכר המועסקים.

⁵³ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

תרשים מספר 28: שיעור שכירים המשתכרים עד שכר מינימום בין השנים 2010-2021, השוואה בין החברה הבדואית לחברה הערבית הכללית ולחברה היהודית⁵⁴

על פי הלמ"ס, בשנת 2021 נרשמה ירידה בכל אחת מהאוכלוסיות הנבחנו בשיעור המשתכרים עד שכר המינימום. זוהי עדות נוספת להשפעתה של התפרצות הקורונה על שוק השכירים בישראל, ובחברה הבדואית בפרט שהתאפיינה בפליטת העובדים הלא מקצועיים מחוץ למעגל התעסוקה. על פי הנתונים באותה שנה שיעור המשתכרים עד שכר מינימום ביישובים הבדואים בדרום עמד על 41.2% בממוצע לעומת 56.5% בשנת 2019. השינוי הדרסטי במספר המשתכרים עד שכר מינימום מצביע על כך שמרבית הנפגעים משוק העבודה הם בעלי שכר מינימום ומטה, מה שכאמור הקפיץ את השכר הממוצע ביישובים הבדואים בנגב.

טבלה מספר 16: הפער בשיעור המשתכרים מתחת לשכר מינימום באוכלוסייה הבדואית בנגב בין השנים 2019-2021⁵⁵

ישוב	% שכירים עד לשכר מינימום 2019	% שכירים עד לשכר מינימום ב-2021	פער בשיעור משתכרים עד שכר מינימום
רהט	57%	44.2%	-12.8%
תל שבע	61%	46.4%	-14.6%
חורה	53%	38%	-15%
ערערה בנגב	56%	41.3%	-14.7%
כסיפה	52%	37.1%	-14.9%
לקיה	56%	38.7%	-17.3%
שגב שלום	56%	41.7%	-14.3%
אל קסום	57%	40.9%	-16.1%
נווה מדבר	61%	42.5%	-18.5%

⁵⁴ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
⁵⁵ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

הנתונים משקפים מגמה של עליה בשיעור המשתכרים עד שכר מינימום שהתחילה בשנת 2017 בישובים הבדואים. זאת בניגוד ליתר הקבוצות בחברה הישראלית בהן שיעור השכירים המשתכרים מתחת לשכר המינימום הצטמצם לאורך השנים.

4. השפעת הקורונה על השכר הממוצע

העלייה בשכר הממוצע בחברה הבדואית בנגב בשנת הקורונה מהווה אינדיקציה לכך שהעובדים בעלי השכר הנמוך ביותר נפלטו משוק העבודה במהלך משבר הקורונה.

על פי עיבוד נגביה לנתוני הלמ"ס השכר הממוצע בחברה הבדואית בנגב עומד נכון לשנת 2021 על 7,310 ש"ח. בעקבות משבר הקורונה, עלה השכר הממוצע בחברה הבדואית ב-1,539 ש"ח. לעומת 2019 מדובר בעלייה של 26.6%. העלייה בשכר הממוצע למשרת שכיר ב-2021 הינה עלייה משמעותית. עלייה זו אינה מצביעה על שיפור במצבם של השכירים בחברה הבדואית בנגב אלא פליטתם של העובדים החלשים המשתכרים שכר נמוך משוק העבודה.

טבלה מספר 17: השפעת הקורונה על השכר הממוצע בשקלים למשרת שכיר בישובים הבדואים המוכרים⁵⁶

ישוב	שכר ממוצע 2019	שכר ממוצע 2021	פער בין 2019 ל-2021	שיעור שינוי בין 2019 ל-2021
רהט	5,751	7,049	1,298	22.6%
חורה	6,089	7,631	1,542	25.3%
כסיפה	6,199	7,658	1,459	23.5%
לקיה	5,947	7,964	2,017	33.9%
ערערה בנגב	5,924	7,763	1,839	31%
שגב שלום	5,533	7,069	1,536	27.8%
תל שבע	5,288	7,048	1,760	33.6%
נווה מדבר	5,242	7,128	1,886	36%
אל קסום	5,577	7,804	2,227	39.9%
ממוצע	5,774	7,310	1,539	26.6%

הקורונה, כפי שניתן לראות מטבלה 16, השפיעה על השכר הממוצע למשרת שכיר בכל אחד מהישובים הבדואים המוכרים כאשר העלייה הגדולה ביותר בשכר הממוצע נרשמה במועצה אזורית אל קסום שם עלה השכר הממוצע ב-2,227 ש"ח לעומת 2019, שינוי של כ-40%.

⁵⁶ מקור: לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

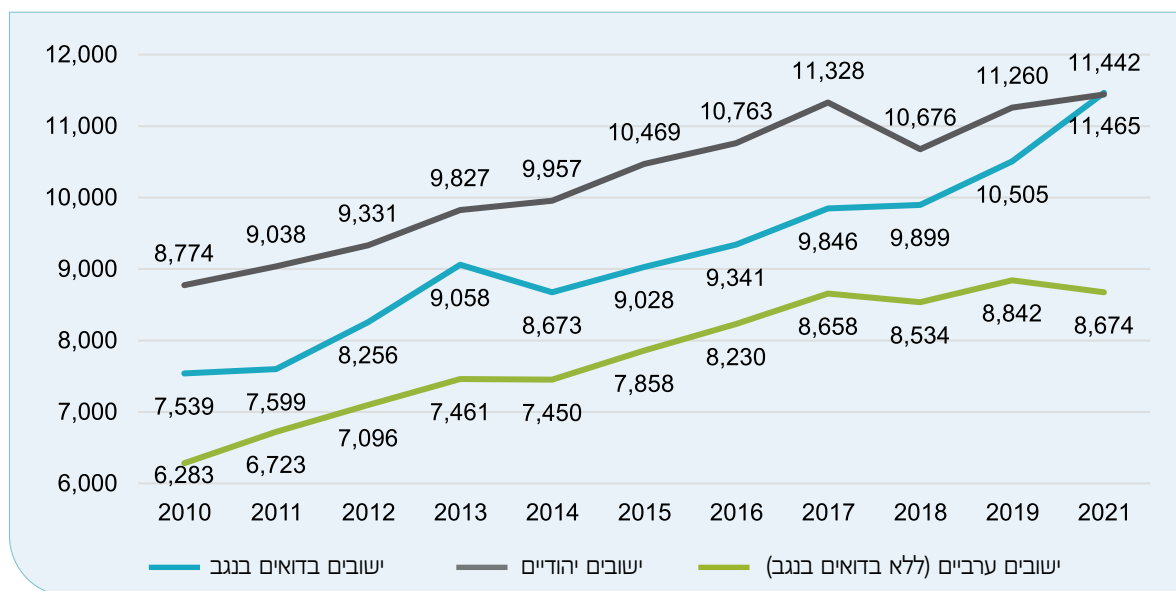
5. הכנסה של עצמאיים

על אף עליה מתמשכת בהכנסה של עצמאיים בדואים בנגב לאורך העשור, מספר העצמאיים קטן ביחס לגודל האוכלוסייה הבדואית בנגב והעליה בהכנסה הממוצעת לעצמאי ב-2021 קשורה בירידה של 27% במספר העצמאיים הבדואים.

נתוני ההכנסה הממוצעת לעצמאיים בחברה הבדואית שהתפרסמו על ידי הלמ"ס מראים מגמה של עליה מ 7,539 ש"ח בשנת 2010 ל-11,465 ש"ח בשנת 2021, עליה של 52%. אינדיקציה נוספת לטיעון המובא בסעיף הקודם, שמסביר את העלייה בנתוני ההכנסה החודשית בקורונה כתוצאה מפליטה חלק ניכר מכוח העבודה מחוץ למעגל התעסוקה. המגמה ניכרת גם בקרב העצמאיים שמספרם בחברה הבדואית ירד ב-27.2% בין השנים 2010 ל-2021. משמעות הדבר הנה כי קרוב לשליש מהעסקים בחברה הבדואית בנגב בזמן הקורונה נסגרו. על פי נתוני הביטוח הלאומי בשנת 2023 חלה התאוששות ומספר העצמאיים גדל בכל היישובים הבדואים בדרום. בסך הכול עמד מספר העצמאיים ביישובים המוכרים בנגב על 5,357.

בהשוואה בין נתוני השכר לעצמאיים בחברה הבדואית לשאר החברה הערבית בארץ, מעניין לראות שממוצע ההכנסה לעצמאיים בחברה הבדואית באופן עקבי בין השנים 2010 ל 2021 היה יותר גבוה משאר החברה הערבית. אף כי בשנת 2021 ההכנסה הממוצעת לחודש של עצמאיים בחברה הבדואית הייתה דומה לזו של האוכלוסייה היהודית. הסבר לנתון זה טמון כפי הנראה במספר הקטן של העסקים בחברה הבדואית.

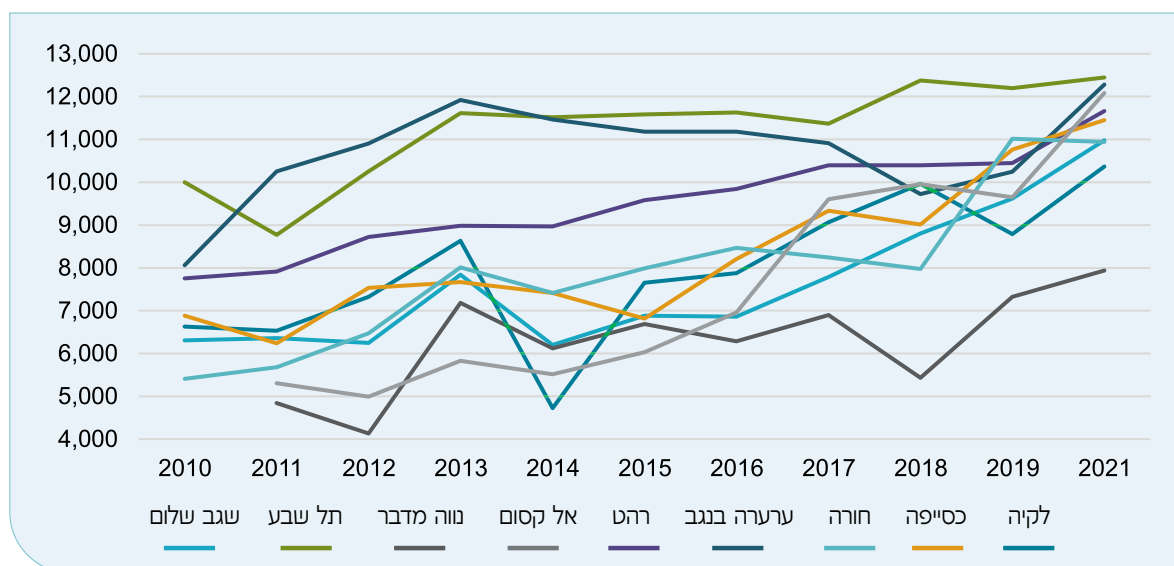
תרשים מספר 29: הכנסה ממוצעת לחודש של עצמאיים (בשקלים) לפי סוג אוכלוסייה, 2010-2021⁵⁷

השכר החודשי הממוצע לעצמאי הגבוה ביותר בחברה הבדואית נרשם ביישוב תל שבע והנמוך ביותר במועצה אזורית נווה מדבר. נתוני השכר לעצמאיים ביישוב תל שבע ראויים לציון לאור העובדה, כי בנתוני השכר הממוצע לשכירים התמונה בתל שבע שונה מאוד והוא היישוב עם השכר הממוצע הנמוך ביותר לאחר נווה מדבר. והן בתל שבע ובנווה מדבר שיעור השכירים הגבוה ביותר שמשתכרים מתחת לשכר מינימום העומד על 61% כפי שצוין לעיל.

⁵⁷ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

תרשים מספר 30: הכנסה חודשית ממוצעת בשקלים לעצמאי לפי יישוב, 2010-2021⁵⁸

בנוסף, מסתמנת שונות גדולה בשכר הממוצע של העצמאים בין היישובים הבדואים בנגב עצמם כפי שתרשים מספר 30 מראה. כך שלדוגמה השכר המקסימלי לאורך השנים 2010 עד 2019 בנווה מדבר לשם דוגמה הנו נמוך מהמינימום לאורך אותם שנים בתל שבע, רהט וערערה לנגב.

טבלה מספר 18: הכנסה חודשית ממוצעת לחודש עבודה לעצמאיים (בשקלים) על פי יישוב, 2019 לעומת 2021

יישוב	שכר חודשי ממוצע לעצמאי 2019	שכר חודשי ממוצע לעצמאי 2021	פער	שיעור שינוי
תל שבע	12,196	12,447	251	2.1%
חורה	11,016	10,944	-72	-0.7%
כסיפה	10,763	11,451	688	6.4%
רהט	10,446	11,663	1,217	11.7%
ערערה בנגב	10,247	12,282	2,035	19.9%
לקיה	9,789	10,367	578	5.9%
אל קסום	9,650	12,085	2,435	25.2%
שקב שלום	9,616	10,979	1,363	14.2%
נווה מדבר	7,325	7,938	613	8.4%

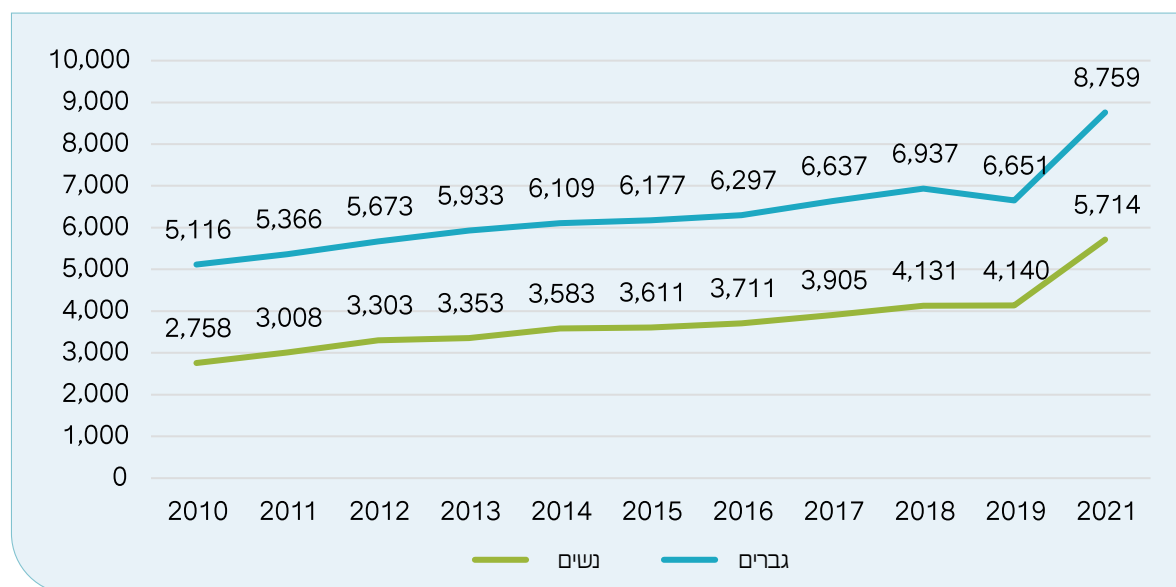
⁵⁸ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

6. פערי שכר מגדריים

השכר החודשי הממוצע של נשים בדואיות עמד מתחת לשכר המינימום בכל נקודת זמן לאורך עשור ועל אף שעלה ב-50% בין השנים 2010 ל-2019, השכר הממוצע של אישה בדואית עמד על פחות מ-50% מהשכר של אישה יהודייה לאורך העשור כולו.

בשנת 2019 השכר החודשי הממוצע של נשים בדואיות עמד על 4,140 ₪, לעומת 6,651 ש"ח בקרב גברים בדואים בנגב. בשנת 2021 נרשמה עלייה בשכר הממוצע של הנשים הבדואיות והוא עומד על 5,714 ₪, ועדיין הוא נמוך משמעותית משכר הגברים הבדואיים שעמד באותה שנה על 8,759 ₪.

תרשים מספר 31: שכר ממוצע לפי מגדר ביישובים הבדואים בנגב בש"ח⁵⁹

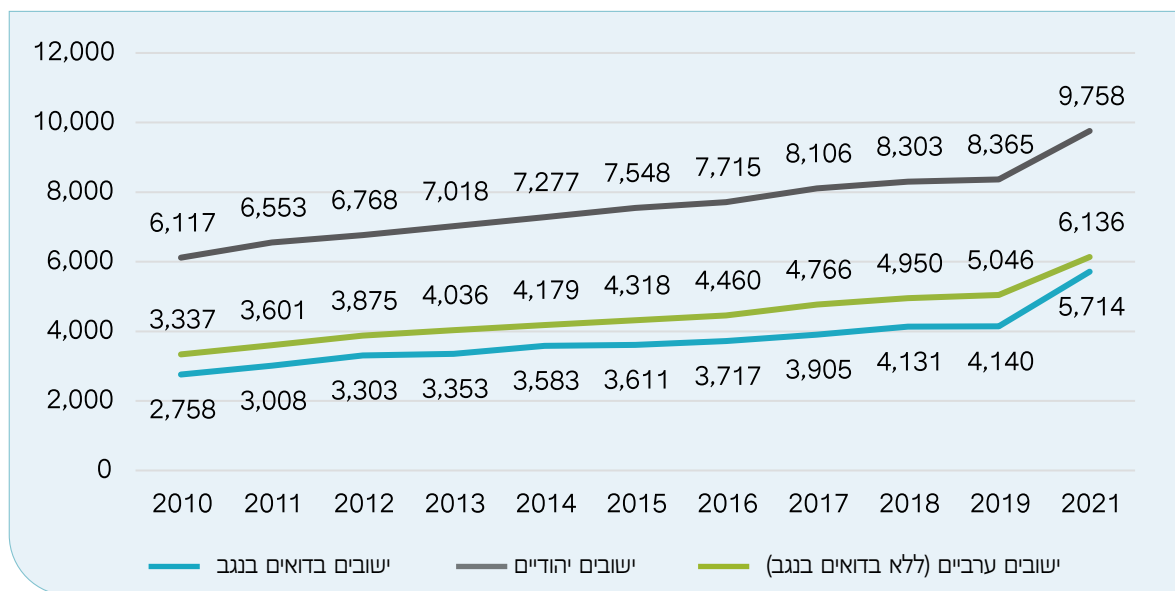

השוואה של נתוני השכר של נשים בדואיות בנגב לנשים יהודיות ונשים ערביות שאינן בדואיות מהנגב מעלה כי בקרב הנשים הבדואיות בנגב השכר החודשי הממוצע הוא השכר הנמוך ביותר בהשוואה לשאר האוכלוסיות בארץ. יש לציין כי השכר הממוצע לנשים בדואיות עלה בין השנים 2010 ל-2019 ב-50% לעומת 36.7% בקרב הנשים היהודיות. אולם למעשה, בשנת 2019 עמד הפער בין נשים יהודיות לנשים בדואיות על 4,225 ₪, סכום שהוא גבוה יותר מאשר השכר הממוצע של הנשים הבדואיות באותה שנה. בשנת 2021, ועל רקע משבר הקורונה, הצטמצם מעט הפער בין נשים יהודיות לנשים הבדואיות והוא עומד על 4,044 ₪.

כמו כן, הפער בין נשים בדואיות בנגב לנשים ערביות שאינן בדואיות מהנגב גדל אף הוא. אם בשנת 2010 עמד פער השכר על 579 ₪, בשנת 2019 הוא כבר גדל ל-906 ש"ח. בשנת 2021, על רקע השלכות הקורונה, קטן פער זה לסכום של 422 ₪, דבר המצביע כאמור על פגיעה של אוכלוסיית הנשים הבדואיות שברובן המוחלט נפלטו ממעגל התעסוקה.

⁵⁹ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

תרשים מספר 32: שכר ממוצע של נשים לפי סוג אוכלוסייה בש"ח⁶⁰

סיכום מגמות שכר

השכר הממוצע לנשים בדואיות עלה בין השנים 2010 ל-2019 ב-50% לעומת 36.7% בקרב הנשים היהודיות.

בשנת 2019 פער השכר בין נשים יהודיות לבדואיות עמד על 4,225 ש"ח, פער של יותר מ-100%.

השכר החודשי הממוצע של נשים בדואיות עמד מתחת לשכר המינימום בכל נקודת זמן לאורך עשור.

החל משנת 2016, בכל רוב השכרים משתכרים מתחת לשכר המינימום.

בהתאם לעליה השנתית הממוצעת של השכר בחברה הבדואית, צפוי כי רק בשנת 2037 השכר בחברה הבדואית יגיע לגובה השכר בחברה היהודית בשנת 2021.

מגמת ירידת שכר בקרב שכירים בדואים בין השנים 2017 - 2019.

מתוך 24% מכלל בני החברה הבדואית בנגב הנמצאים במעגל התעסוקה, 15.11% משתכרים מתחת לשכר המינימום ו-8.87% משתכרים מעל שכר מינימום.

מגמת עליה בשויעורי השתכרות מתחת לשכר מינימום בחברה הבדואית בנגב מ-52.3% בשנת 2010 ל-57% בשנת 2019.

הערכה שיותר מ-63% מכוח העבודה שנמצא במעגל התעסוקה בחברה הבדואית משתכר מתחת לשכר מינימום.

מגמת עליה בהכנסה לעצמאיים לאורך שנים אך מספרם ירד ב-27.2% בתקופת הקורונה ובס"ה מספרם בשנת 2023 עמד על 5,357.

⁶⁰ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

בנושא השכר, קיים פער בין נתוני הביטוח הלאומי לנתוני הלמ"ס בעקבות הגדרות שונות למשתנה השכר. בעוד שהביטוח הלאומי מדווח על ממוצע לחודש עבודה, הלמ"ס מדווח על ממוצע הכנסה לחודש. דבר שיכול להטות את ניתוני השכר כלפי מעלה במידה ומסתמכים רק על ניתוני הביטוח הלאומי. כאמור היעדר שגרות דיווח שוטפות מקשה על גיבוש תמונת מצב עדכנית. המדידה האחרונה המדווחת מתייחסת ל-3 שנים אחרונה מוגעות הסקת מסקנות אודות השכר העדכני. בייחוד לאור ההתפתחויות השונות שקראו ב-3 השנים האחרונות בארץ בכלל ובחברה הבדואית בנגב בפרט שכללו לאחר משבר הקורונה, מבצע שומר חומות ומלחמת חרבות ברזל.

נתוני השכר מצביעים על כך שהאוכלוסייה הבדואית נמצאת בשוליים הכלכליים של המדינה. לפי ההערכה של נגביה, יותר מ-63% מכוח העבודה שנמצא במעגל התעסוקה בחברה הבדואית בנגב משתכר מתחת לשכר מינימום. אם לוקחים בחשבון ששיעור כוח העבודה מכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב אשר עומד ע"פ ההערכה שלנו על 46.4%⁶¹ ושיעור התעסוקה בקרב כוח העבודה עומד על 51.7% לכל היותר⁶², נמצא כי 24% בלבד מכלל האוכלוסייה נמצאת במעגל התעסוקה, כאשר 15.11% מתוכם משתכרים מתחת לשכר המינימום ו-8.87% משתכרים מעל לשכר המינימום. כלומר, רק 8.87% מכלל התושבים הבדואים בנגב משתכרים מעל לשכר מינימום.

יתרה מזאת, נתוני השכר מצביעים על דחיקה מתמשכת של השכירים הבדואים בנגב לשוליים הכלכליים. לאורך יותר מעשור, שכר השכירים הבדואים היה נמוך מכל אוכלוסייה אחרת בישראל, ופערי השכר הלכו וגדלו עם הזמן. בהתבסס על העלייה השנתית הממוצעת בשכר בחברה הבדואית בנגב, צפוי כי רק בשנת 2037 השכר הממוצע בחברה הבדואית בנגב יגיע לשכר הממוצע של שנת 2021 בחברה היהודית. לא די בכך, המגמה שנצפתה לאורך כמעט עשור מראה כי יש עליה בשיעור השכירים המשתכרים מתחת לשכר מינימום בחברה הבדואית בנגב מ-52.3% ב-2010 ל-57% ב-2019.

בשנים 2017-2019 שקדמו למשבר הקורונה, עלה שיעור המשתכרים מתחת לשכר המינימום והשכר הממוצע בחברה הבדואית ירד בהתאם. הנתונים משנת 2021 שלאחר פרוץ המגפה מראים עלייה בשכר הממוצע בחברה הבדואית בנגב, אולם עלייה זאת ניתן לייחס לפליטתם של שכירים שהשתכרו מתחת לשכר מינימום אל מחוץ למעגל התעסוקה. השערה זו מתיישבת עם הניתוח בפרק תעסוקה שהראה כי לאחר פרוץ המגפה הייתה עלייה חדה בשיעורי האבטלה בחברה הבדואית.

תופעה זו נצפתה גם בקרב העצמאיים. ב-2021 עלתה ההכנסה הממוצעת של עצמאיים בחברה הבדואית אך זו התרחשה במקביל לירידה של 27% במספר העצמאיים. כלומר, רק העסקים החזקים, אשר הניבו הכנסה מספקת, שרדו את משבר הקורונה. בעשור שקדם למשבר הקורונה, הייתה עלייה מתמדת בשכר העצמאיים, אולם מספר העצמאיים ביחס לגודל האוכלוסייה הבדואית בנגב קטן בהשוואה לאוכלוסיות האחרות.

בהיבט המגדרי, השכר החודשי הממוצע של נשים בדואיות עמד מתחת לשכר המינימום בכל נקודת זמן לאורך עשור ועל אף שעלה ב-50% בין השנים 2010 ו-2019, השכר הממוצע של אישה בדואית היה פחות מ-50% מהשכר הממוצע של אישה יהודייה לאורך העשור כולו.

⁶¹ כפי שמתואר החישוב בפרק תעסוקה של שנתון נוכחי

⁶² כפי שמתואר החישוב בפרק תעסוקה של שנתון נוכחי

חינוך

משרד החינוך מפעיל בתי ספר ביישובים המוכרים ובכפרים הבלתי מוכרים ועל כן, להבדיל ממשרדים אחרים, הדיווחים של משרד החינוך כוללים חלק מהנתונים שמתייחסים לכפרים הבלתי מוכרים. פערים בצורות ומבנה הנתונים בין משרד חינוך למשרדים השונים, מהווים אתגר בגיבוש תמונה קוהרנטית אודות החברה הבדואית בנגב וכתוצאה מכך בגיבוש פתרונות ומענים. הנתונים המובאים בפרק זה מתבססים על פרסומי משרד החינוך באתר שקיפות לחינוך, ראמ"ה, המכון הישראלי לדמוקרטיה ומכון המחקר של הכנסת ומתייחסים למערכת החינוך הפורמלית ולגנים.

יש לציין שניהול תחום החינוך בכפרים הבלתי מוכרים מוטל על מחלקות החינוך בשתי המועצות האזוריות אל קסום ונווה מדבר, כך שתקציבי החינוך וההסעות עבור תלמידי הכפרים הבלתי מוכרים מועברים אל מחלקות החינוך במועצות האזוריות. עובדה זו מאפשרת לכאורה מעקב אחרי הנתונים הגולמיים כמו מספר תלמידים ומספר מוסדות. אך בפועל הדיווח רחוק מלאפשר שיקוף תמונת מצב מדויקת בהתייחס ליישובים הבלתי מוכרים לאור אתגרים ב:

1. מעקב ובקרה: אתגרי מעקב ובקרה בשל ביזוריות גיאוגרפית בבתי הספר. קיים מרחק רב בין מחלקת החינוך ברשות האמונה מצד משרד חינוך לטיפול בבתי הספר והתלמידים לבין מוסדות החינוך המנהלים על ידה. לדוגמה מחלקת החינוך של מועצה אזורית אל קסום נמצאת בעיר באר שבע והיישובים שהיא "מטפלת" בהם נמצאים מבחינה גאוגרפית בין תראבין שבאזור רהט בצפון לבין אזור אל פרעה דרומית לערד.

2. אחריות רצף חינוכי: חלק מהתלמידים של היישובים הבלתי מוכרים לומדים בבתי ספר ביישובים באחריות המועצות האזוריות וחלקם לומדים ביישובים העירוניים. דבר זה מקשה על הבטחת רצף חינוכי עבור תלמידי היישובים הבלתי מוכרים הן ברמת התלמיד הבודד והן ברמת היישוב בשל התחלפות הגורמים המוניציפליים המטפלים באותו תלמיד לאורך 12 שנות הלימוד שלו והיעדר אינטגרציה ביניהם.

הפרק הנכחי סוקר את הנתונים העיקריים המפורסמים על ידי משרד חינוך וממקודים בחינוך הפורמלי בלבד, ומתייחס למדדים הבאים:

מספר מוסדות חינוך, מספר תלמידים, ממוצע תלמידים לכיתה, שיעור רישום לגני ילדים, עלות ממוצעת לתלמיד, שיעור התלמידים הלומדים מחוץ לאזור מגוריהם, ציוני בחינות מיצ"ב, שיעור הנושרים, שיעור הזכאות לבגרות ושיעור הזכאות לבגרות העומד בדרישות הקבלה לאוניברסיטה. נבחנת גם ההתפלגות של נתונים נבחרים לפי מגדר, יישוב ולמידה מחוץ לאזור מגורים של התלמיד.

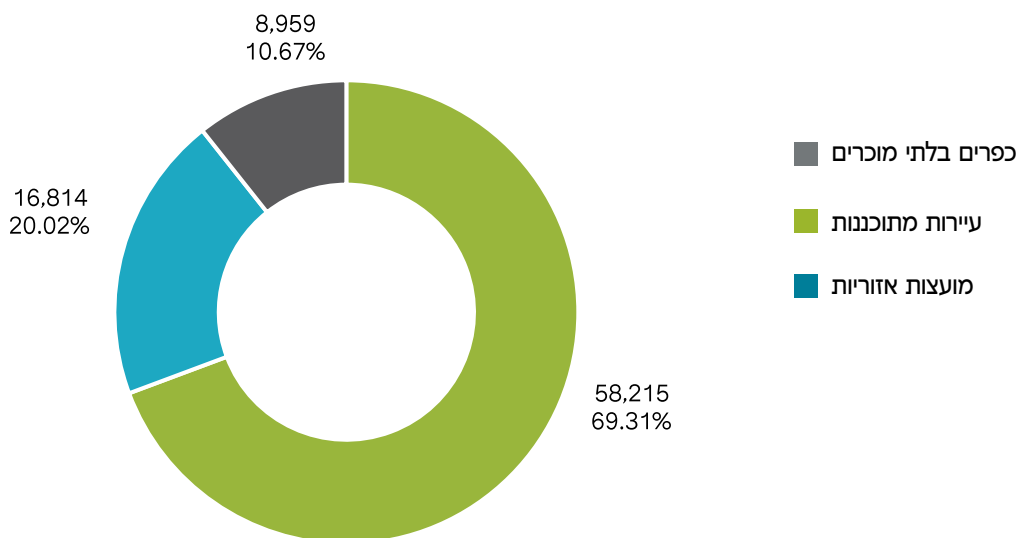
1. מספר תלמידים ומוסדות חינוך בחברה הבדואית בנגב

בשנת 2021 למדו 83,988 תלמידים ב-155 מוסדות לימוד (שהם 203 בתי ספר) ביישובים הבדואים בנגב. 11% מהתלמידים בחברה הבדואית בנגב לומדים ביישובים הבלתי מוכרים.

על פי נתוני משרד החינוך, נכון לשנת הלימודים תשפ"ב (2021/22) למדו ביישובים הבדואים בנגב כ-83,988 תלמידים, כולל תלמידי ותלמידות החינוך המיוחד, ב-155 מוסדות. יש לציין כי חלק מהמוסדות משולבים חטיבות ביניים ובתי ספר יסודיים או חטיבות ביניים משולבים עם חטיבות עליונות. לכן כאשר מפלחים את מספר המוסדות לפי סוג המוסד מספר המוסדות הכללי עומד על 203 בתי ספר. מתוכם 109 בתי ספר יסודיים, 38 חטיבות ביניים ו-56 חטיבות עליונות. בנוסף, ביישובים הבדואים בנגב פועלים 793 גנים בהם לומדים 24,033 תלמידים.

מספר בתי הספר ביישובים הבלתי מוכרים עומד על 14 ובהם לומדים 8,959 תלמידים. בתי הספר ביישובים הבלתי מוכרים מתחלקים כך: 12 בתי ספר יסודיים, חטיבת ביניים משולבת חטיבה עליונה אחת וחטיבה עליונה אחת. משמעות הדבר הינה כי מרבית בתי ספר ביישובים הבלתי מוכרים מיועדים לגילאי היסודי והגנים כאשר בגילאים גבוהים יותר (חטיבת ביניים ובתיכון) נאלצים תלמידי הכפרים הבלתי מוכרים ללמוד במועצות האזוריות וביישובים העירוניים.

תרשים מספר 33: התפלגות מספר ושיעור תלמידים בבתי ספר בחברה הבדואית בנגב לפי סוג התיישבות, 2021⁶³

טבלה מספר 19: מספר בתי ספר⁶⁴ בפילוח לפי סוג המוסד ורשות, תשפ"ב (2021/22)⁶⁵

יישוב	גנים	בתי ספר יסודיים	חטיבות ביניים	תיכונים	סך הכול מוסדות חינוך (כולל גנים)
רהט	219	22	9	12	262
חורה	72	9	5	7	93
כסיפה	55	9	4	5	73
לקיה	45	6	3	3	57
תל שבע	71	9	4	5	89
שגב שלום	42	5	3	3	53
ערערה בנגב	47	8	4	6	65
אל קסום	109	19	6	7	141
נווה מדבר	133	22	0	8	163
סך הכול	793	109	38	56	996

⁶³ מקור: שקיפות בחינוך, משרד החינוך

⁶⁴ הערה: מספר בתי הספר בטבלה זו גבוה יותר מאשר מספר המוסדות בטבלה הבאה כיוון שיש כפילויות בהתייחסות למוסדות המשולבים הכוללים שני שלבי חינוך, כלומר מוסד שהוא גם יסודי וגם חטיבת ביניים או לחלפין מוסד שהוא גם חטיבת ביניים וגם תיכון.

⁶⁵ מקור: שקיפות בחינוך, משרד החינוך

2. התפלגות תלמידים לפי יישוב

26.3% ממוסדות החינוך נמצאים בעיר רהט, בהם לומדים 23.6% מכלל התלמידים בחברה הבדואית בנגב. והעלות הממוצעת לתלמיד נמוכה ב-17.89% מהממוצע הארצי

באופן טבעי, בעיר רהט, העיר הערבית והערבית-בדואית הגדולה ביותר בישראל, לומדים גם הכי הרבה תלמידים. בעיר רהט פועלים 32 מוסדות חינוך (הכוללים בתי ספר משולבים ללא הפרדה בין חטיבות ביניים לחטיבות עליונות) המכילים 792 כיתות בהן למדו בשנת 2021/2022 בסך הכול 19,824 תלמידים המהווים 23.6% מכלל התלמידים בחברה הבדואית בדרום. הבאה בתור ברשימה היא מועצה אזורית נווה מדבר בה פועלים 29 מוסדות חינוך המכילים 571 כיתות ובהן לומדים בסך הכול 13,975 תלמידים המהווים 16.6% מכלל התלמידים. אחריה נמצאת מועצה אזורית אל קסום בה פועלים 25 מוסדות המכילים 507 כיתות ובהן לומדים 11,798 תלמידים המהווים 14% מכלל התלמידים. יש לציין כי מועצה אזורית אל קסום, כפי שיתברר בהמשך, קולטת הכי הרבה תלמידים מחוץ לתחומיה, ובעיקר מהכפרים הבלתי מוכרים. הישוב שבו לומדים הכי פחות תלמידים הוא שגב שלום. ביישוב פועלים 8 בתי ספר המכילים 208 כיתות בהן לומדים 5,275 תלמידים המהווים כ-6.3% מכלל התלמידים.

טבלה מספר 20: מספר תלמידים, כיתות ומוסדות (המשלבים יותר משלב חינוך אחד) ביישובים הבדואים בנגב, תשפ"ב (2021/2022)⁶⁶

בתי ספר					
יישוב	מספר מוסדות	מספר תלמידים	מספר כיתות	ממוצע תלמידים בכיתה	עלות ממוצעת לתלמיד (₪)
רהט	32	19,824	792	27	22,698
חורה	14	7,270	305	27	23,833
כסיפה	13	7,437	300	26	24,447
לקיה	9	5,403	204	27	21,952
תל שבע	12	6,637	278	27	23,853
שגב שלום	8	5,275	208	27	24,510
ערערה בנגב	13	6,369	263	26	24,273
אל קסום	25	11,798	507	26	23,960
נווה מדבר	29	13,975	571	26	23,359
סך הכול	155	83,988	3,428	26	23,654

גני ילדים					
יישוב	מספר מוסדות	מספר תלמידים	מספר כיתות	ממוצע תלמידים בכיתה	עלות ממוצעת לתלמיד (₪)
רהט	219	6,550	219	32	16,052
חורה	72	2,006	72	31	15,877
כסיפה	55	1,759	55	33	14,137
לקיה	45	1,482	45	33	13,167
תל שבע	71	2,027	71	33	17,127
שגב שלום	42	1,389	42	35	13,916
ערערה בנגב	47	1,499	47	33	15,082
אל קסום	109	3,311	109	32	15,446
נווה מדבר	133	4,010	133	31	16,297
סך הכול	793	24,033	793	32	15,233

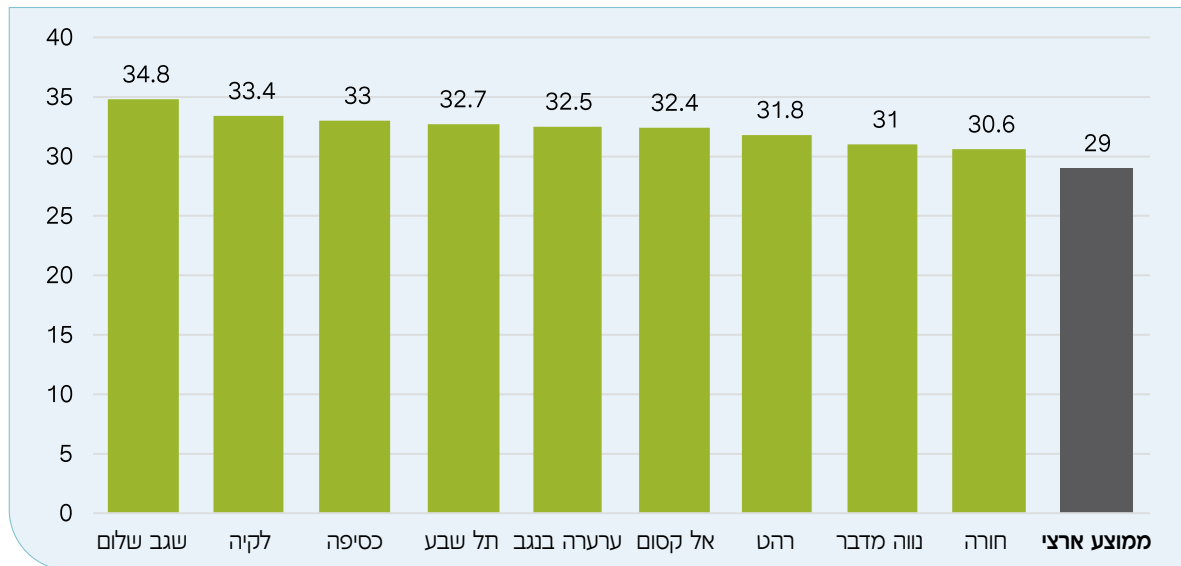
3. מספר תלמידים ממוצע לכיתה

מספר התלמידים הממוצע לכיתה ביישובים הבדואים בנגב דומה או נמוך מהממוצע הארצי, אך בגני ילדים מספר הילדים בכיתה גבוה יותר מהממוצע הארצי בכל הישובים הבדואים בנגב.

על פי נתוני שקיפות בחינוך של משרד החינוך עולה כי ממוצע התלמידים לכיתה בבתי הספר ביישובים הבדואים בנגב נע בין 25.5 תלמידים לכיתה בערערה בנגב ובמועצה אזורית אל קסום לבין 27.1 תלמידים בלקיה. על פי נתוני משרד החינוך, מספר התלמידים לכיתה בממוצע הארצי בשנת הלימודים תשפ"ב (2021/22) עומד על 26.1 בבתי הספר היסודיים, 30.3 בחטיבות הביניים ו-25.5 בתיכונים. במילים אחרות, במרבית הישובים הבדואים בנגב מספר התלמידים לכיתה דומה ואף נמוך מהממוצע הארצי. נתונים אלו מקבלים משנה תוקף בדוח של מרכז המידע של הכנסת שהתפרסם בשנת 2020⁶⁷ ולפיו מספר התלמידים הממוצע בכיתה במערכת החינוך בשנת הלימודים 2020/21 עומד על 26.9 תלמידים לכיתה בכיתות א'-ו', 29.3 בכיתות ז'-ט' ו-26 תלמידים לכיתה בכיתות י'-י"ב.

התמונה שונה כאשר מדובר בגני ילדים. על פי אותו דוח הממוצע הארצי של מספר התלמידים הממוצע לכיתה בגני הילדים עומד על 29 תלמידים לכיתה כאשר ביישובים הבדואים בנגב מספר התלמידים לכיתה בגני הילדים נע בין 30.6 ילדים לכיתה בחורה לבין 34.8 תלמידים לכיתה בגני הילדים בשגב שלום.

תרשים מספר 34: מספר תלמידים ממוצע בגני ילדים לפי יישוב, תשפ"ב (2020/2021)⁶⁸

4. העדר רישום לגני ילדים

אחד מכל שישה ילדים בחברה הבדואית בנגב אינו רשום לגן (17.1%) כאשר על כל ילד מהישובים הלא המוכרים שרשום לגן יש 8 שלא רשומים. מספר הילדים בגני ילדים בשנת הלימודים תשפ"ג (2022/2023) עמד על 24,474⁶⁹, מתוכם 998 תלמידים מהכפרים הבלתי מוכרים המהווים רק 4.1% מכלל הילדים בגנים הבדואים בנגב. זהו שיעור לא פרופורציונלי לגודל שלהם באוכלוסייה (מהווים כ-28% מכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב).

⁶⁷ מקור: "נתונים על מספר התלמידים הממוצע בכיתה במערכת החינוך" (2020), מכון המחקר של הכנסת.

⁶⁸ מקור: שקיפות בחינוך, משרד החינוך

⁶⁹ מקור: "יישום חוק חינוך חובה מגיל שלוש בחברה הבדואית בנגב" (2023), מכון המחקר של הכנסת. מבוסס על נתוני מרץ 2023

על פי דוח מכון המחקר של הכנסת⁷⁰, מספר התלמידים בגני הילדים בשנת הלימודים תשפ"ג (2022/2023) עומד על 24,474 תלמידים הלומדים ב-779 מוסדות. על פי אותו הדוח בשנת 2023, ברשויות המקומיות הבדואיות בנגב היו 5,045 ילדים בגילי שלוש עד חמש שאינם רשומים בגני ילדים באותה שנת לימודים, מדובר על 17.4% מכלל הילדים בגילאים אלו בחברה הבדואית בנגב. משמעות הדבר כי 17.4% מהילדים שחל עליהם חוק חינוך חובה אינם במסגרת.

עוד עולה מתוך אותם נתונים כי רק 33 מוסדות נמצאים ביישובים הבלתי מוכרים אשר לומדים בהם 998 תלמידים המהווים כ-4.1% מכלל ילדי הגנים בחברה הבדואית. זאת לעומת 23,476 תלמידים בגני ילדים ביישובים המוכרים אשר לומדים ב-746 מוסדות. כאמור שיעור תושבי הכפרים הבלתי מוכרים עומד על 28% מכלל התושבים הבדואים בנגב. השיעור הלא פרופורציונלי של תלמידי הגנים בכפרים הבלתי מוכרים ביחס לשיעורם באוכלוסייה הבדואית מהווה אינדיקציה חמורה לכך שהרוב המכריע של הילדים בגילאי הגן בכפרים הבלתי מוכרים אינם לומדים בגנים. על פי רשות האוכלוסין וההגירה מספר הילדים בגילאים 0-5 בכפרים הבלתי מוכרים נכון לספטמבר 2023 עומד על 15,363 ילדים. בחלוקה גסה מדובר על 3,072 ילדים לשנתון. בהתבסס על הנחה זו מספר הילדים בגילאים 3-5, גילאי הגנים, עומד על 9,216, פי 9 ממספר הילדים שדווח בדוח מכון המחקר של הכנסת. המשמעות היא שעל כל ילד שרשום בגן במערכת החינוך ישנם שמונה שלא רשומים.

טבלה מספר 21: גני ילדים ביישובים הבדואים בנגב, תשפ"ג (2022/23)⁷¹

שם הרשות	שם היישוב	מוכר/לא מוכר	מספר מוסדות	מספר תלמידים
רהט	רהט	מוכר	204	6,490
חורה	תל שבע	מוכר	74	2,093
תל שבע	תל שבע	מוכר	67	1,976
כסיפה	כסיפה	מוכר	56	1,811
ערערה בנגב	ערערה בנגב	מוכר	50	1,588
לקיה	לקיה	מוכר	44	1,547
שגב שלום	שגב שלום	מוכר	42	1,439
נווה מדבר	ביר הדאג'	מוכר	41	1,300
נווה מדבר	אבו תלול	מוכר	35	1,002
אל קסום	אל סייד	מוכר	25	841
אל קסום	דריג'את	מוכר	24	826
נווה מדבר	אבו קריאנת (יישוב)	מוכר	19	595
אל קסום	אום בטין	מוכר	18	562
נווה מדבר	קצר א-סר	מוכר	18	464
נווה מדבר	אבו גיווייעד (שבט)	לא מוכר	16	479
אל קסום	סעווה	מוכר	14	457
נווה מדבר	אעצם (שבט)	לא מוכר	8	225
אל קסום	כחלה	מוכר	7	222
אל קסום	קודייראת א-צנעא (שבט)	לא מוכר	7	229
אל קסום	תראבין א-צנעא (יישוב)	מוכר	6	195
אל קסום	מכחול	מוכר	2	68
אל קסום	אטרש (שבט)	לא מוכר	1	29
אל קסום	עוקבי (בנו עוקבה)	לא מוכר	1	36
סך הכול			780	24,474 ⁷²

⁷⁰ מקור: "יישום חוק חינוך חובה מגיל שלוש בחברה הבדואית בנגב" (2023), מכון המחקר של הכנסת

⁷¹ מקור: "יישום חוק חינוך חובה מגיל שלוש בחברה הבדואית בנגב" (2023), מכון המחקר של הכנסת

⁷² במקור הנ"ל מופיע שישנם 8 ילדים השייכים למשפחת אל עזי שלומדים במא יאב - לא נהוג לכלול אותם עם היישובים הבדואים בנגב. / 62

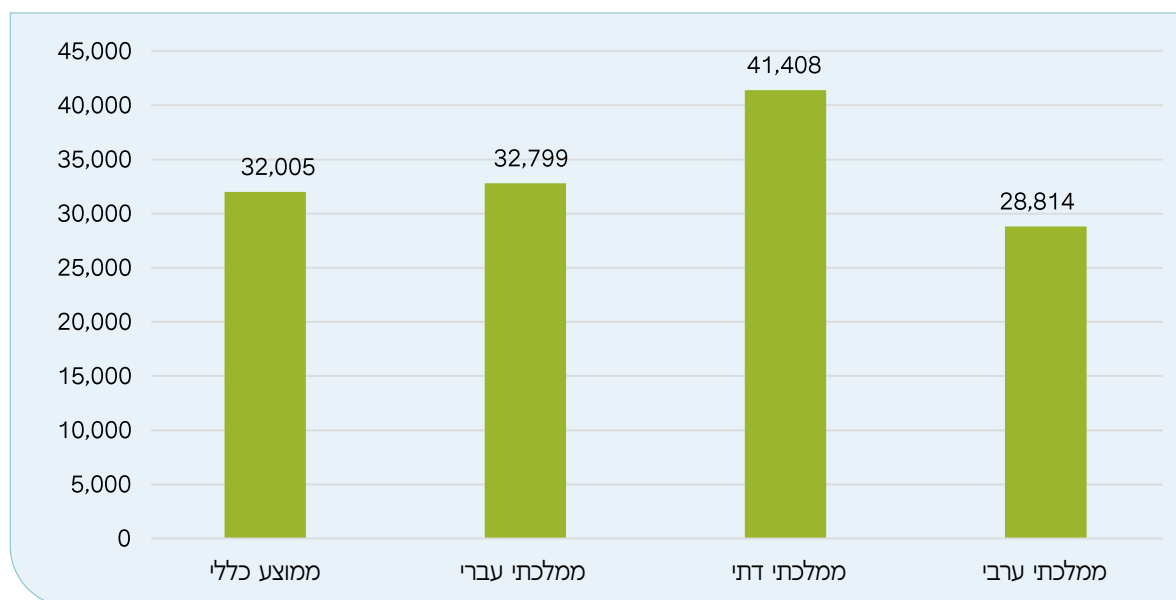
נתוני משרד החינוך על השנה שקדמה לנתונים המתוארים למעלה, כלומר בשנת הלימודים תשפ"ב (2021/22), מציגים תמונה אחרת ולפיה מספר גני הילדים ביישובים הבדואים בדרום עומד על 793 ולומדים בהם 24,033. נתונים אלו עלולים להעיד על כך בשנה אחת נסגרו 13 גני ילדים על אף שנוספו 5,839 ילדים.

5. עלות ממוצעת לתלמיד

העלות הממוצעת לתלמיד, המשקפת את ההשקעה הכספית בתלמיד, ביישובים הבדואים בנגב נמוכה באופן חריג לעומת יתר האוכלוסיות בארץ וישנה זיקה בינה לבין שיעור זכאות לבגרות והישגים נמוכים של מערכת החינוך הבדואית בכל שלבי החינוך.

העלות הממוצעת לתלמיד ביישובים הבדואים בבתי הספר בשנת הלימודים תשפ"א (2020/2021) נעה בין 21,952 ש"ח בלקיה לבין 24,510 ש"ח בשגב שלום. התקצוב הנמוך בלקיה כפי שיתברר בהמשך הוא ככל הנראה אחד הגורמים לכך שביישוב אחוז הזכאים לבגרות הוא הנמוך ביותר מבין היישובים הבדואים בנגב. נתוני משרד החינוך אשר מוצגים בטבלה מעלה (טבלה מספר 20) מתייחסים לממוצע רשותי ללא הבחנה בין סוגי בתי הספר: יסודי, חטיבת ביניים ותיכון. ככל הנראה ההשקעה הממוצעת לתלמיד משתנה בין סוגי בתי הספר. למרות זאת, דוח שהתפרסם על ידי מרכז המחקר של הכנסת⁷³ שעסק בנושא מאפשר לקבל הצצה לפער הענק שבין ההשקעה הממוצעת לתלמיד ביישובים הבדואים בנגב לבין שאר האוכלוסיות בחברה. פער שמוביל להישגים ירודים בחינוך הבדואי בנגב על כל שלביו. כך על פי אותו דוח, עלות שנתית ממוצעת לתלמיד בחטיבה עליונה עומדת על 32,005 ש"ח, בחינוך הממלכתי עברי על 32,799 ש"ח, בממלכתי דתי על 41,408 ש"ח ובממלכתי הערבי על 28,814 ש"ח. ההשקעה הממוצעת בכל ביישובים הבדואים בנגב הנה נמוכה מכל אוכלוסייה אחרת.

תרשים 35: עלות שנתית ממוצעת לתלמיד בחטיבה עליונה לפי סוג פיקוח (בש"ח), תשפ"א (2020/2021)⁷⁴

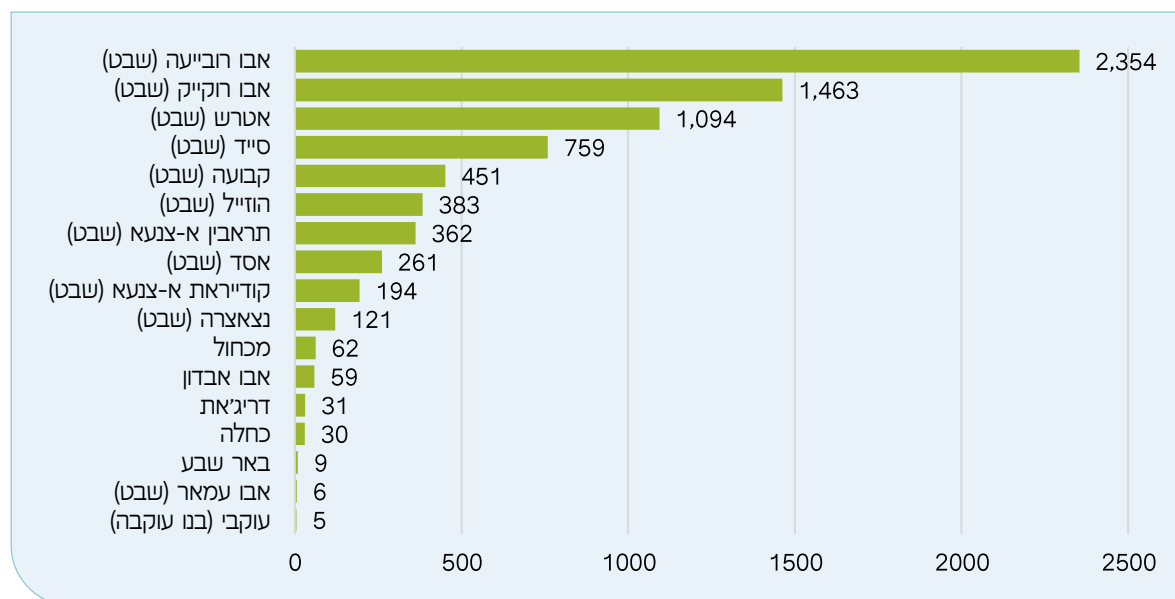
⁷³ מקור: "נתונים על עלות ממוצעת לתלמיד לפי מעמד משפטי ופיקוח" (2023) מכון המחקר של הכנסת
⁷⁴ מקור: "נתונים על עלות ממוצעת לתלמיד לפי מעמד משפטי ופיקוח" (2023) מכון המחקר של הכנסת

6. לומדים מחוץ לאזור המגורים

כ-9.1% (7,644 תלמידים) מכלל התלמידים הבדואים אינם לומדים באזור המגורים שלהם. מרבית התלמידים הבדואים שלומדים מחוץ לרשות נקלטים בבתי ספר של מועצה אזורית אל קסום.

על פי נתוני משרד החינוך בשנת הלימודים תשפ"ב היו 7,644 תלמידים, אשר מהווים כ-9.1% מכלל התלמידים הבדואים, שלמדו בבתי ספר שאינם באזור מגוריהם, מרביתם תלמידים מהכפרים הבלתי מוכרים אשר לומדים בבתי הספר במועצות האזוריות וביישובים העירוניים. הרשות שקולטת הכי הרבה תלמידים מחוץ לתחומה היא מועצה אזורית אל קסום שקלטה באותה שנה 4,170 תלמידים, כאשר 1,351 מתוכם משבט אבו רביעה שהוא השבט הגדול ביותר מבחינת תלמידים שלומדים ברשויות אחרות. בסך הכול משבט אבו רביעה לומדים 2,354 תלמידים ברשויות מוכרות. כמו כן, כסיפה קלטה 1,340 תלמידים מחוץ לתחומה, מועצה אזורית נווה מדבר קלטה 1,136 תלמידים, לקיה קלטה 520 תלמידים ורהט קלטה 440 תלמידים.

תרשים מספר 36: מספר התלמידים שלומדים מחוץ לאזור המגורים לפי יישוב מוצא, תשפ"ב (2021/2022)⁷⁵

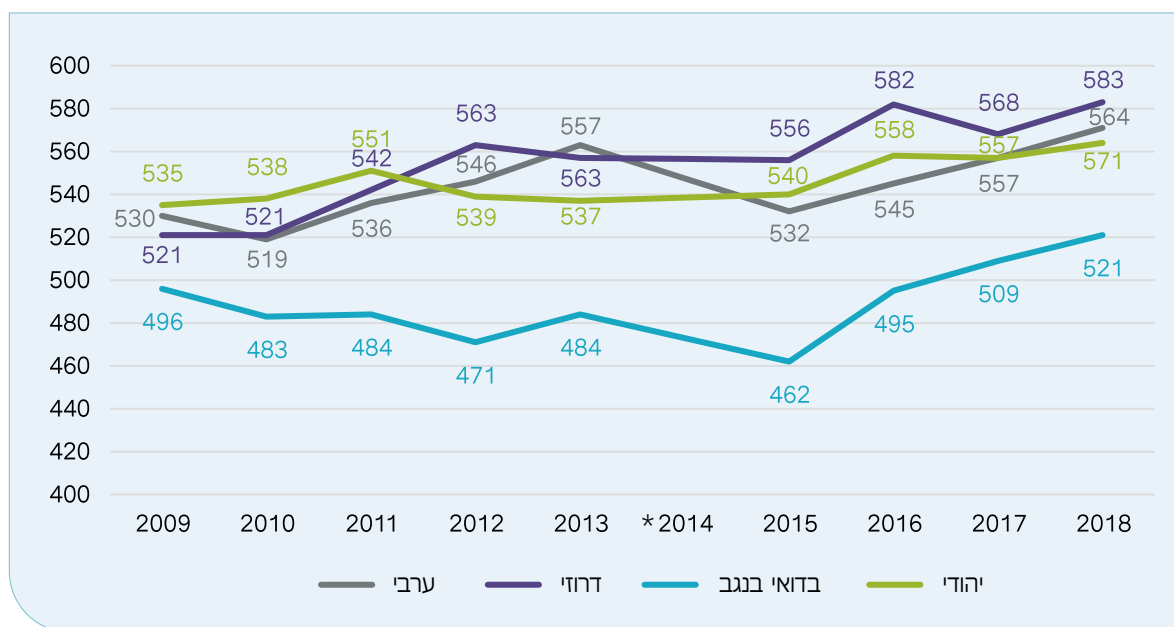
⁷⁵ מקור: שקיפות בחינוך, משרד החינוך

7. ציוני מיצ"ב

ציוני בחינות המיצ"ב מראות כי ישנם פערים גדולים בין התלמידים הבדואים לשאר התלמידים בארץ במקצועות אנגלית, מדע וטכנולוגיה ומתמטיקה ובאוריינות בשפת אם. ממוצע ציוני המיצ"ב במבחן שפת אם ביישובים הבדואים בנגב שדווחו בשנת 2018 עומד על 521 והנו הנמוך ביותר בארץ בהשוואה לכלל החברה הערבית ולחברה היהודית.

איכות החינוך בחברה הבדואית בנגב משתקפת בין היתר בנתוני מבחני המיצ"ב בהם תוצאותיהם של התלמידים הבדואים בדרום נמוכים משמעותית משאר האוכלוסיות. על פי מחקר שבוצע במכון הישראלי לדמוקרטיה⁷⁶ השגי המיצ"ב בערבית כשפת אם נמצא אומנם במגמת עלייה לאורך השנים אך התוצאות של התלמידים הבדואים בנגב, בציון ממוצע של 521 בשנה"ל תשע"ח כאשר 600 הוא הציון המקסימלי, נמוכות מאלו של התלמידים הדרוזים ושל התלמידים הערבים, להם היה ציון ממוצע של 583 ושל 571 בהתאמה. ממוצע המיצ"ב בשפת אם עברית היה 571 ודומה לממוצע בחברה הערבית והדרוזית.

תרשים מספר 37: הישגים במבחני מיצ"ב בשפת אם, לפי מגזר, 2009-2018⁷⁷

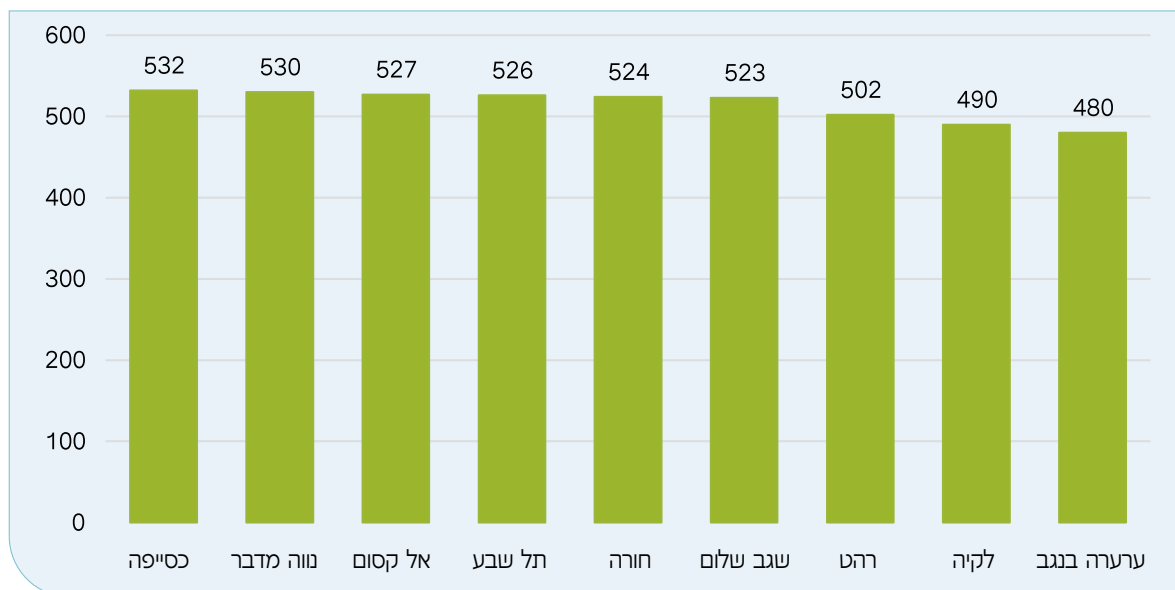

* לא פורסמו נתונים לשנת 2014

בהשוואה בין היישובים, נתוני משרד החינוך חושפים כי במבחני אוריינות בשפה הערבית בכיתות ח', ערערה בנגב הוא היישוב עם הציון הנמוך ביותר (480) והיישוב כסיפה עם הציון הגבוה ביותר (532).

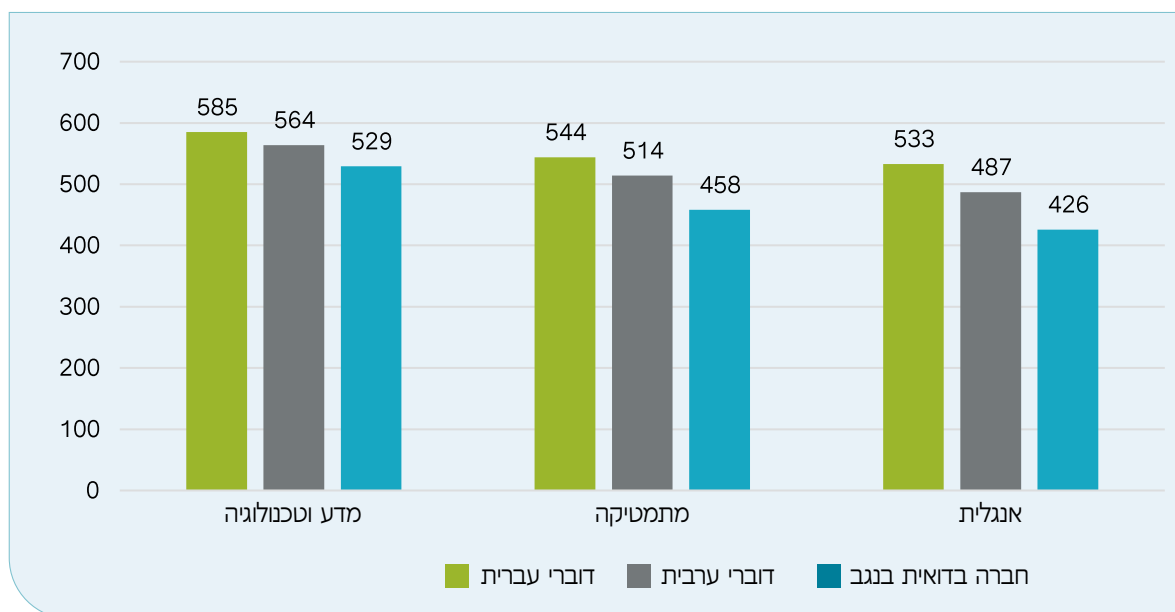
⁷⁶ אסמעיל אבו סעד, "מערכת החינוך הערבית-בדואית בנגב בראייה מקומית" (2023), המכון הישראלי לדמוקרטיה
⁷⁷ מקור: שקיפות בחינוך, משרד החינוך

תרשים מספר 38: ציון מבחני אוריינות שפה ערבי בכיתות ח', לפי יישוב, 2019 או השנה המאוחרת שקיימת (ערערה בנגב וחורה 2017, כסיפה ונווה מדבר 2018)⁷⁸

עיבוד של מרכז הנגב לקיימות באוניברסיטת בן גוריון מצא שציוני מבחני המיצ"ב בכיתות ח' לשנת הלימודים תשע"ח (2018/19) נמוך בחברה בדואית ביחס לדוברי ערבית ודוברי עברית גם במקצועות אנגלית, מתמטיקה ומדע וטכנולוגיה.

תרשים מספר 39: ציוני מיצ"ב במקצועות השונים בכיתות ח' לשנת תשע"ח⁷⁹

⁷⁸ מקור: שקיפות בחינוך, משרד החינוך
⁷⁹ מקור: עיבוד מרכז הנגב לקיימות, אוניברסיטת בן גוריון, לנתוני ראמ"ה

8. שיעור נשירה

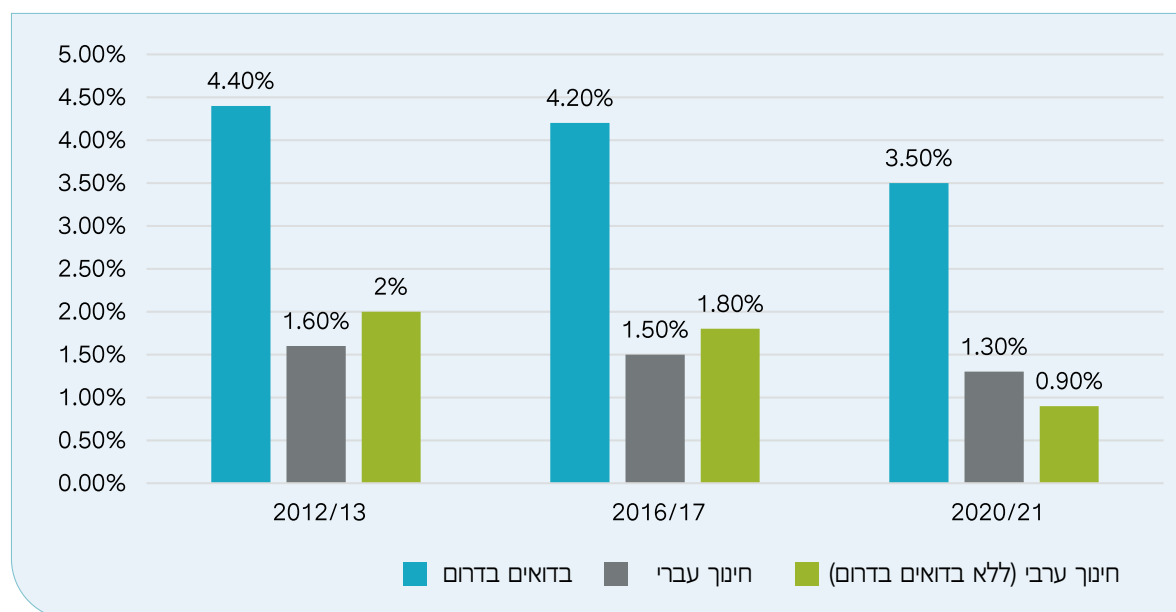
א) שיעור הנשירה בבתי ספר בחברה הבדאיות הוא הגבוה ביותר בארץ ועמד על 3.5% בשנת 2020, על אף מגמת ירידה כללית של 1.1% בשיעור זה בעשור האחרון. נשירה ביישובים הבדואים נוגב תלויה במגדך, כך ששיעור הנשירה של הבנים גדול יותר משיעור הנשירה של הבנות וככל שהגיל עולה שיעור הנשירה בקרב בנות יורד ובקרב בנים עולה.

ע"פ דוח של מכון המחקר של הכנסת⁸⁰ שיעור הנשירה ביישובים הבדואים בדרום בקרב תלמידי ז'-י"ב הוא הגבוה ביותר (3.5%) לעומת החינוך העברי (1.3%) והחינוך הערבי (0.9%). יחד עם זאת, שיעור הנשירה הכללי ביישובים הבדואים בדרום נמצא במגמת ירידה.

שיעור הנשירה בקרב הבנים הוא גבוה יותר מאשר אצל הבנות, כאשר הפער בין הבנים לבנות הוא גבוה ביותר בכיתות י"ב. נקודה מעניינת נוספת היא ששיעור הנשירה בקרב בנים עולה ככל שעולים בכיתות, בשונה משיעור הנשירה בקרב הבנות שדווקא יורד ככל שעולים בכיתות.

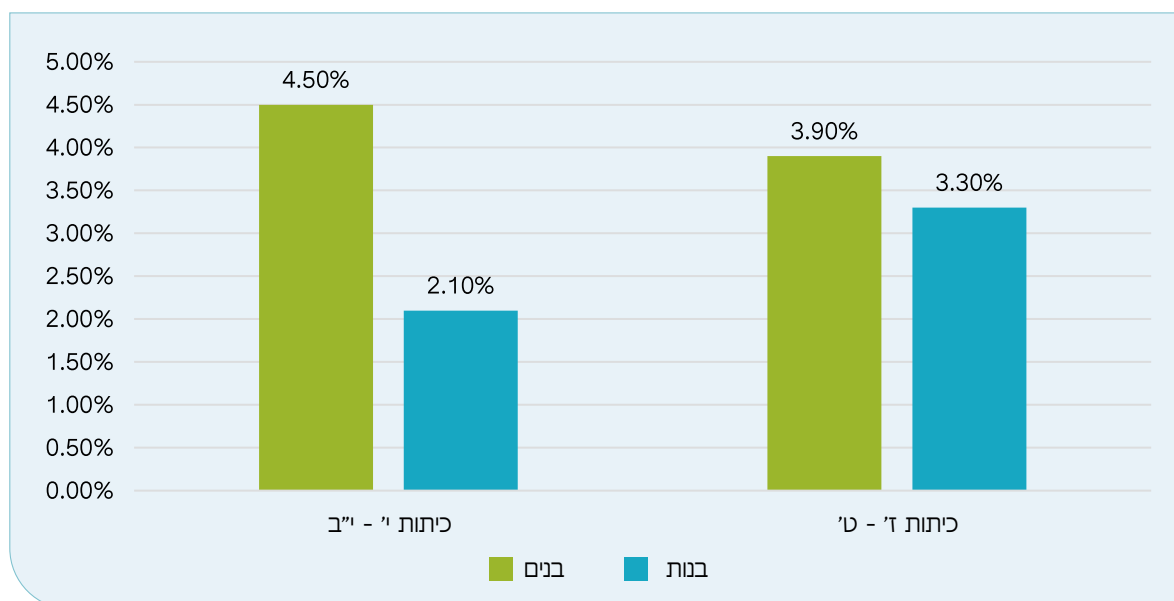
כך, בשנת הלימודים תשפ"א (2020/2021) בכיתות ז'-ט' שיעור הנושרות עמד על 3.3% ואילו בכיתות י"ב שיעור הנשירה עמד על 2.1%. בקרב הבנים שיעור הנושרים בכיתות ז'-ט' עמד על 3.9% ובכיתות י"ב לעומת זאת עמד על 4.5%.

תרשים מספר 40: שיעורי נשירה בקרב תלמידי ז'-י"ב לפי קבוצת אוכלוסייה⁸¹

⁸⁰ מקור: "נתונים על נשירת תלמידים ושיעור למידה בקרב האוכלוסייה הבדואית בדרום" (2023), מכון המחקר של הכנסת
⁸¹ מקור: "נתונים על נשירת תלמידים ושיעור למידה בקרב האוכלוסייה הבדואית בדרום" (2023), מכון המחקר של הכנסת

תרשים מספר 41: שיעור נשירה בקרב תלמידי ז'-י"ב בחברה הבדואית בנגב לפי מגדר, תשפ"א (2020/21)⁸²

ב) שיעור הנשירה בקרב תלמידים שלומדים מחוץ לאזור מגוריהם יותר גבוה משיעור הנשירה בקרב תלמידים שלומדים ברשות שלהם. מסתמן קשר חיובי בין מספר התלמידים שלומדים מחוץ לרשות לבין שיעורי נשירה.

הנתון האחרון שקיים בנוגע לשיעור הנשירה בחברה הבדואית בנגב התפרסם על ידי מכון המחקר של הכנסת ומתייחס לשנת 2020/21 אז עמד שיעור הנשירה על 3.5%. במשרד החינוך מפרסמים את נתוני הנשירה ברמת הרשות בלבד. נכון לשנת 2021/22 ממוצע הרשויות הארצי עמד על 1% ואילו שיעור הנשירה הממוצע ברשויות הבדואיות בנגב עמד על 2.9%. משרד החינוך עושה הבחנה בין שיעור הנשירה של תלמידים הגרים ברשות לבין אלו הלומדים ברשות (הכוללים גם תלמידים שאינם גרים ברשות). בהשוואה בין הישובים הבדואים בדרום עולה כי שיעור הנשירה הגבוה ביותר במועצה האזורית נווה מדבר. בשנת הלימודים תשפ"ב 2021/22 שיעור הנשירה של אלו הלומדים ברשות זו עמד על 6.7% ושל אלו הגרים ברשות על 5.6%. שיעור הנשירה הנמוך ביותר נרשם בישוב ערערה בנגב. שיעור הנשירה של הלומדים ברשות עומד על 1.6% ואילו של הגרים ברשות על 1.5%. הנשירה מוסברת כפי הנראה כפונקציה של נגישות וקרבה לבית הספר, כך שביישובים שיש בהם שיעור גבוה של לומדים מחוץ לרשות רמת הנשירה גבוהה יותר בהתאם.

⁸² מקור: "נתונים על נשירת תלמידים ושיעור למידה בקרב האוכלוסייה הבדואית בדרום" (2023), מכון המחקר של הכנסת

טבלה מספר 22: שיעור נשירה ביישובים הבדואים בדרום לפי יישוב, 2021/22⁸³

יישוב	שיעור נשירה לומדים ברשות	שיעור נשירה גרים ברשות	שיעור התושבים הבדואים מכלל התושבים	שיעור תלמידים מכלל התלמידים הבדואים בנגב
נווה מדבר	6.7%	5.6%	3.4%	16.63%
כסיפה	3.2%	1.8%	6.8%	8.85%
לקיה	2.9%	2.6%	5.9%	6.43%
שגב שלום	2.8%	2.8%	4.2%	6.28%
חורה	2.5%	2.5%	6.8%	8.65%
רהט	2.5%	2.2%	25.1%	23.6%
תל שבע	2.3%	2.4%	7.5%	7.9%
אל קסום	2.2%	2.7%	5.1%	14.04%
ערערה בנגב	1.6%	1.5%	6.8%	7.58%
ממוצע	3%	2.8%		

יש לציין כי שיעורי הנשירה מסתמכים על דיווחי הרשויות. דוח מבקר המדינה משנת 2021⁸⁴ הצביע על ליקויים בדיווחי המועצה האזורית אל קסום כאשר התגלה כי ניפחו נתונים אודות מספר התלמידים הלומדים במועצה. הדבר מעלה חשד שמא נתוני הנשירה במועצה אינם מדויקים ועלולים להיות בפועל גדולים מהנתונים המדווחים. עוד עולה מתוך הדוח כי בשנת הלימודים התש"ף (2019/2020) שיעור הנשירה בקרב הבדואים היה 1.4% לעומת 0.6% בכלל האוכלוסייה הערבית.

ג) שיעורי הנשירה בפועל גבוהים משיעורי הנשירה המדווחים

קיים פער מוערך של כ-16.3% בין מספר התלמידים בני 6-18 המדווחים על ידי משרד חינוך לבין מספרם הילדים בטווח גילאים זה באוכלוסייה המדווחים על ידי רשות האוכלוסין.

בהשוואה של מספר התלמידים ביישובים הבדואים בנגב לגודל האוכלוסייה ביישובים אלו בטווח הגילאים 6-18 נמצא פער גדול בין מספר הלומדים בפועל לבין מספר התלמידים הפוטנציאלי. כך על פי נתוני משרד החינוך⁸⁵, למדו בשנת הלימודים תשפ"ב (2021/22) כ-83,988 תלמידים בעוד מספר הילדים בטווח הגילאים 6-18 באותו טווח גילאים על פי רשות האוכלוסין וההגירה לשנת 2023 עומד על 100,323⁸⁶ - פער של 16,335 תלמידים שמהווים כ-16.3% מכלל הילדים בטווח גיל זה.

הסבר אפשרי לפער זה יכול להיות פערי השנים בין המדידות. יחד עם זאת, מדובר בפער גדול מידה שאינו יכול להיות מוסבר על ידי גידול באוכלוסייה הבדואית בשנתיים אלו, גבוה ככל שיהיה. הסבר נוסף הוא שיעור הנשירה הגבוה באוכלוסייה שעמד על 3.5% בשנת הלימודים 2020/21 על פי דיווח מכון המחקר של הכנסת. חישוב מספר התלמידים לפי שיעור הנשירה המדווח מתיר פער של קרוב ל-13,000 תלמידים בין דיווחי משרד החינוך ורשות האוכלוסין. על כן, זוהי עדות נוספת לפער הסטטיסטי שיש לרשויות לגבי החברה הבדואית בשל העדר סנכרון בין הגופים המנהלים השונים. הסבר אלטרנטיבי הוא ששיעורי הנשירה הם בפועל גבוהים בהרבה מהשיעורים המדווחים.

⁸³ מקור: שקיפות בחינוך, משרד החינוך

⁸⁴ מקור: "הטיפול הממשלתי בחוסר מעש בקרב צעירים בחברה הערבית" (2023), דוח מבקר המדינה

⁸⁵ מקור: שקיפות בחינוך, משרד החינוך

⁸⁶ מקור: תושבים בישראל לפי יישובים וקבוצות גיל, רשות האוכלוסין וההגירה

9. שיעורי זכאות לבגרות כללית ושיעורי זכאות לבגרות העומדת בדרישות הסף לקבלה לאוניברסיטה

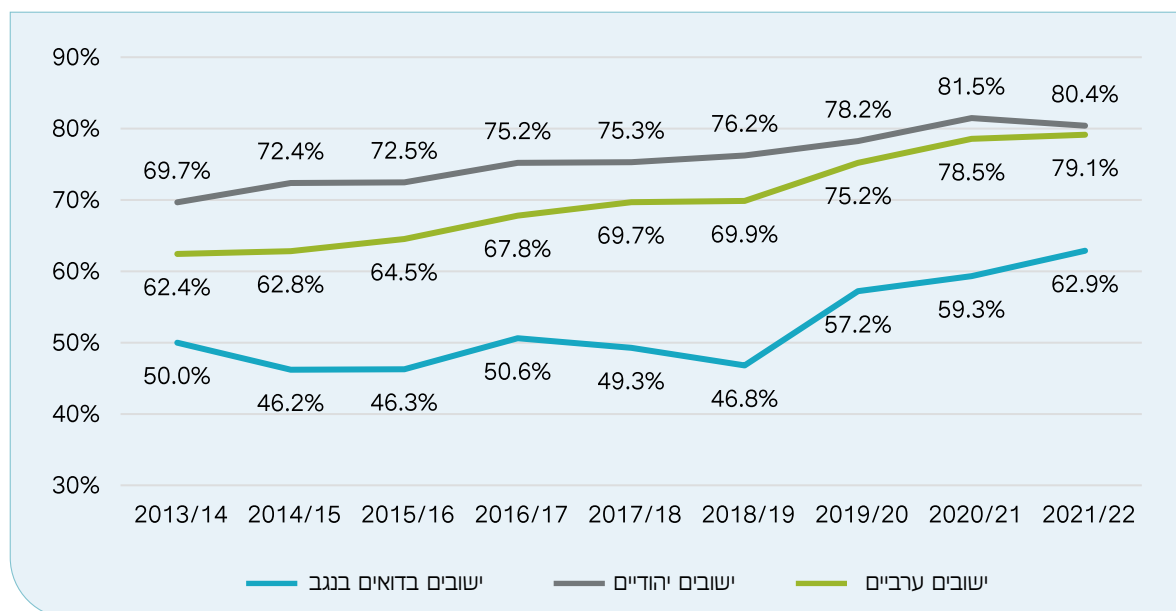
בסעיף זה ישונה התייחסות נפרדת לזכאות לבגרות באופן כללי לבין זכאות לבגרות אשר מאפשרת קבלה לאוניברסיטה על סמך דרישות הסף. בדרך כלל אוניברסיטאות דורשות בגרות באנגלית ברמת 4 או 5 יח"ל ובגרות במתמטיקה ברמת 4 או 5 יח"ל עבור המקצועות המדעים המדויקים.

א) זכאות כללית לבגרות

א.1. זכאות לבגרות בקרב תלמידי י"ב בחברה הבדואית בנגב הנו הנמוך ביותר בארץ. ניכרת מגמת עליה בזכאות לאורך שנים מ-50% בשנת הלימודים 2013/2014 ל-62.9% בשנת הלימודים 2021/2022.

ממוצע הזכאות לבגרות ביישובים הבדואים (המוכרים) בנגב נמוך משמעותית ממוצע הזכאות לבגרות ביישובים היהודים וביישובים הערבים. כך בשנת הלימודים 2021/2022, עמד ממוצע שיעור הבגרות ביישובים הבדואים בנגב על 62.9% לעומת 80.4% ביישובים היהודים ו-79.1% ביישובים הערבים. יחד עם זאת, ניכרת מגמת שיפור ביישובים הבדואים בנגב בשנים האחרונות לאחר שבשנת הלימודים 2018/19 עמד ממוצע הזכאות לבגרות על 46.8%.

תרשים מספר 42: ממוצע זכאות לבגרות בקרב תלמידי י"ב לפי סוג אוכלוסייה⁸⁷

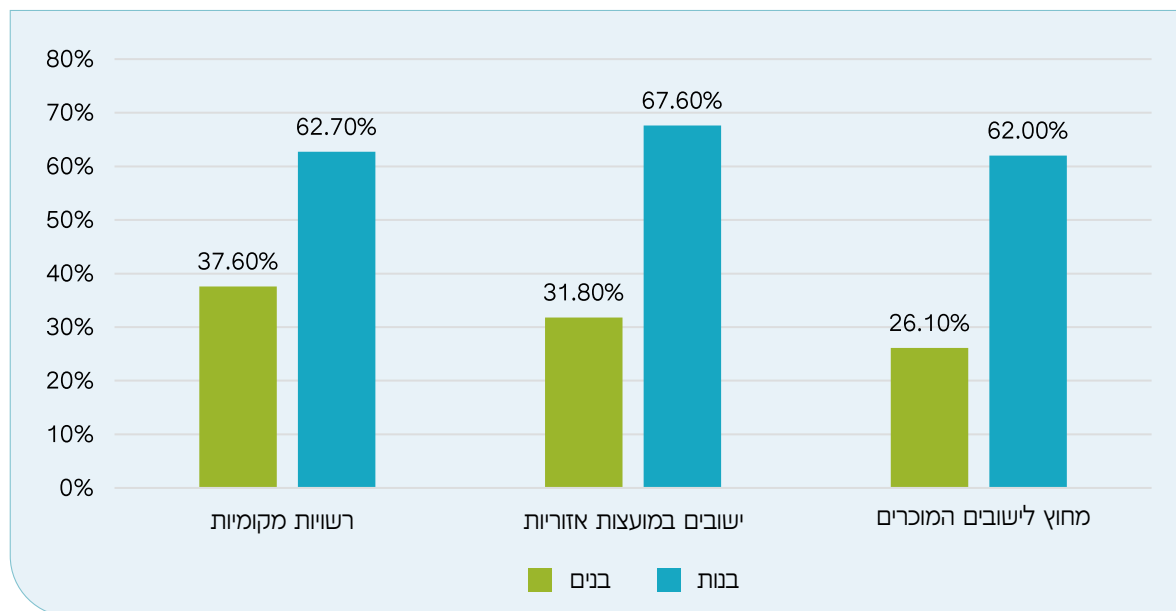
א.2. קיימים פערים והבדלים בשיעורי הזכאות לפי מגדר וסוג יישוב
שיעור הזכאות בקרב בנות כפול משיעור הזכאות בקרב בנים. בכפרים הבלתי מוכרים, הפער בין בנים לבנות גבוה עוד יותר.

נתוני משרד החינוך המתפרסמים לא מאפשרים לערוך הבחנה בין אלו המתגוררים בכפרים הבלתי מוכרים לבין אלו הלומדים ו/או גרים ברשויות המקומיות. כנ"ל לגבי הבחנה על פי שיוך מגדרי. יחד עם זאת, מסמך של מכון המחקר של הכנסת⁸⁸ חושף כי שיעור הזכאות לבגרות מבין מסיימי י"ב בקרב תושבי השבטים המתגוררים מחוץ ליישובים המוכרים עומד על 44% בין השנים 2015-2019 שהם 27.2% בשכבת הגיל של כיתה י"ב.

⁸⁷ מקור: עיבוד נגביה לנתוני שקיפות בחינוך, משרד החינוך, עי ידי חישוב ממוצע הזכאות ביישובים לפי סוג היישוב
⁸⁸ מקור: [נתונים על זכאות לבגרות בחינוך הבדואי בנגב](#) (2020), מכון המחקר של הכנסת

מדובר בשיעורים נמוכים מאשר בקרב תושבי היישובים המוכרים במועצות האזוריות והרשויות המקומיות הבדואיות. הפער בולט במיוחד בקרב בנים: 26.1% ממסיימי י"ב תושבי השבטים בשנים 2015 עד 2019 היו זכאים לתעודת בגרות לעומת 37.8% ממסיימי י"ב תושבי הרשויות המקומיות הבדואיות. בעוד שבקרב בנות הפער הינו נמוך יותר: 62.7% במוכרים ובבלתי מוכרים 62%.

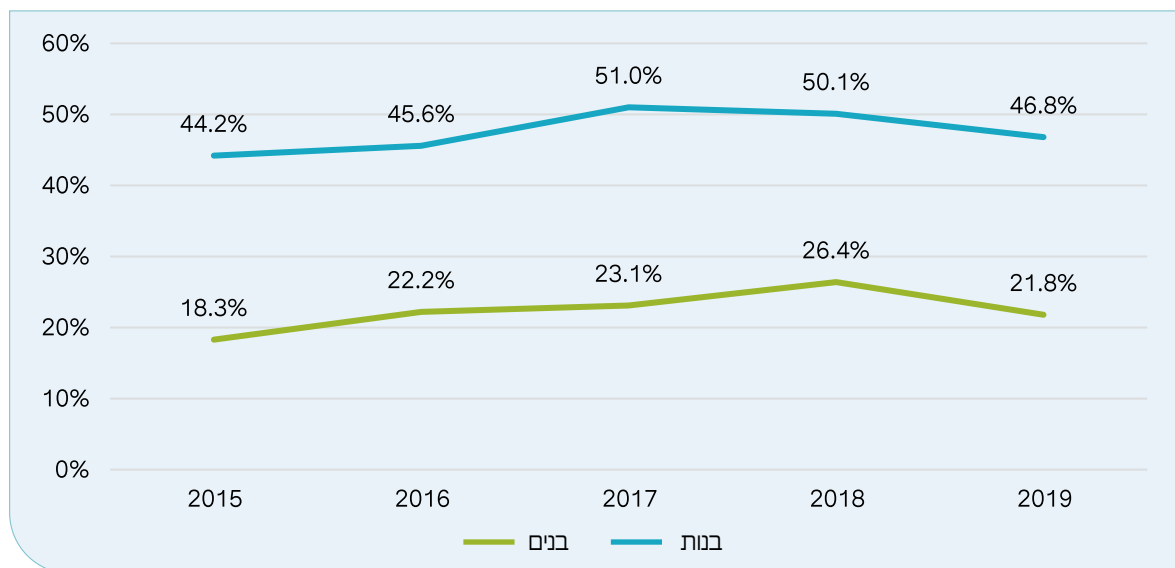
תרשים מספר 43: שיעור זכאות לבגרות מקרב תלמידי י"ב לפי סוג יישוב ומגדר, 2015-2019⁸⁹

הפער בין הבנים לבנות ניכר בכל סוגי ההתיישבות בחברה הבדואית, כולל מחוץ ליישובים המוכרים, גם כאשר בודקים את הנתונים מתוך כלל שכבת הגיל (ולא רק מתוך תלמידי י"ב כפי שצוין למעלה). על פי אותו דוח, בנות זכאיות לבגרות בשיעורים גבוהים ומשמעותיים למעלה מפי 2 יותר מאשר בנים. בשנת 2019 שיעור הזכאים לבגרות מתוך שכבת הגיל ביישובים הבדואים בקרב הבנות עמד על 46.8% לעומת 21.8% בקרב הבנים.

⁸⁹ מקור: נתונים על זכאות לבגרות בחינוך הבדואי בנגב (2020), מכון המחקר של הכנסת

תרשים מספר 44: שיעור הזכאים לבגרות מתוך שכבת הגיל (שהיו בני גיל 18 בין השנים 2016-2020 כולל) ביישובים הבדואים⁹⁰

ב) זכאות לבגרות העומדת בתנאי הסף של האוניברסיטה

בהשוואה בין היישובים הבדואים, שיעור הזכאות לבגרות הגבוה ביותר לאורך שנים היה בחורה ועמד על 76.8% בשנת הלימודים 2021/22 ושיעור הזכאות נמוך ביותר היה בלקיה ועמד על 53.5%. אף על פי כן, בבדיקת שיעור זכאים לבגרות העומדת בתנאי הסף לאוניברסיטה (4 יחידות אנגלית לפחות) מתגלה כי במועצות האזוריות השיעור הוא הכי נמוך. משנת 2019 נרשמת עליה בזכאויות לבגרות העומדת בתנאי הסף לאוניברסיטה בכסיפה.

בשנת הלימודים 2021/22 הישוב חורה הוא הישוב שבו שיעור הזכאות לבגרות הוא הגבוה ביותר – 76.8%, ואילו ללקיה הוא היישוב שבו שיעור הזכאות לבגרות הוא הנמוך ביותר – 53.5%.

טבלה מספר 23: זכאות לבגרות, 2021/22⁹¹

ישוב	זכאות לבגרות (לומדים) ⁹²	זכאות לבגרות אנגלית 4 יחידות	זכאות לבגרות אנגלית 5 יחידות	זכאות לבגרות מתמטיקה 4 יחידות	זכאות לבגרות מתמטיקה 5 יחידות
חורה	76.8%	30.1%	24.9%	23.9%	7.7%
ערערה - בנגב	70.4%	19.1%	4.9%	8.4%	4.2%
כסיפה	68.5%	38.1%	19.6%	14%	4.7%
רהט	68.4%	33.2%	11.8%	19%	6.3%
שגב שלום	59.7%	29.7%	11%	10.3%	3.3%
תל שבע	57.6%	18.3%	8.9%	6.3%	3.4%
אל קסום	56.1%	15.6%	10.4%	9.5%	3.3%
נווה מדבר	54.9%	14.3%	10.2%	9.2%	3.1%
לקיה	53.5%	23%	10.6%	10.9%	3.4%

⁹⁰ נתונים על זכאות לבגרות בחינוך הבדואי בנגב (2020), מכון המחקר של הכנסת

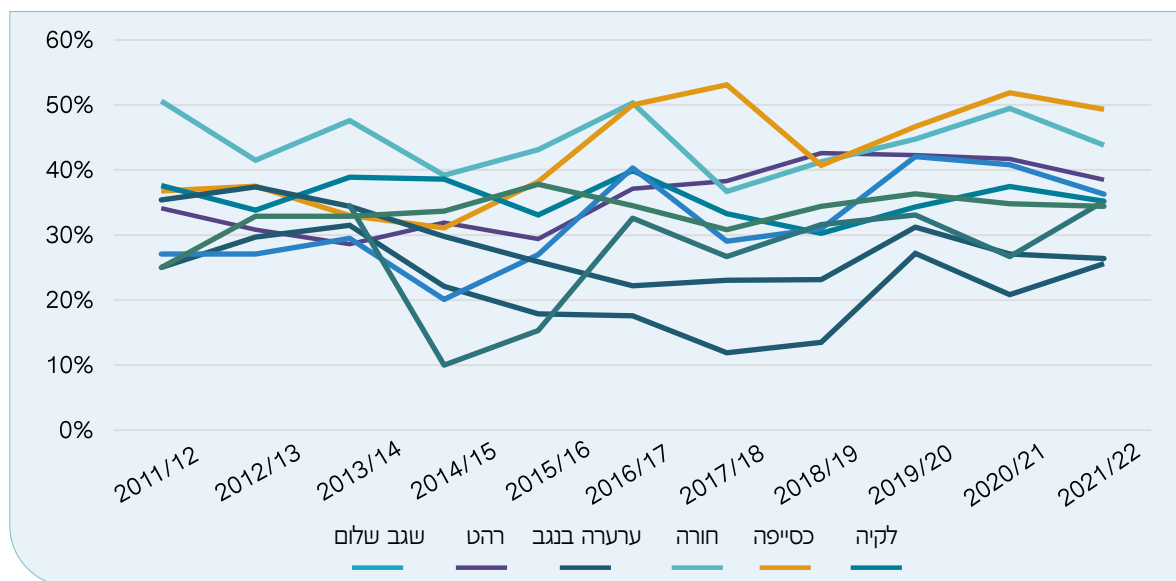
⁹¹ מקור: שקיפות בחינוך, משרד החינוך

⁹² מדובר בזכאות לבגרות ולא לבגרות העומדת בתנאי הסף לאוניברסיטה כפי שמתואר בתרשים בהמשך שמתייחס לשנים אחרות

טבלה מספר 24: שיעור עמידה בתנאי סף לאוניברסיטה 2021/22⁹³

ישוב	שיעור תלמידים ביישוב מכלל התלמידים הבדואים בנגב	זכאות לבגרות (לומדים)	זכאות ל-4 או 5 יחידות אנגלית	זכאות ל-4 או 5 יחידות מתמטיקה
חורה	8.65%	76.80%	55.00%	31.60%
ערערה - בנגב	7.58%	70.40%	24.00%	12.60%
כסיפה	8.85%	68.50%	57.70%	18.70%
רהט	23.6%	68.40%	45.00%	25.30%
שגב שלום	6.28%	59.70%	40.70%	13.60%
תל שבע	7.9%	57.60%	27.20%	9.70%
אל קסום	14.04%	56.10%	26.00%	12.80%
נווה מדבר	16.63%	54.90%	24.50%	12.30%
לקיה	6.43%	53.50%	33.60%	14.30%
סך הכל	100%	62.93%	36.89%	17.70%

תרשים מספר 45: אחוז זכאים לתעודת בגרות שעמדו בדרישות הסף של האוניברסיטאות מבין תלמידי כיתות י"ב⁹⁴

⁹³ מקור: שקיפות בחינוך, משרד החינוך
⁹⁴ מקור: לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות 2021

יש לציין כי שיעור התלמידים מכלל התלמידים הבדואים בנגב בכל אחד מהישובים המתוארים בטבלה דלעיל אינו בהלימה עם גודל היישוב או שיעור התושבים ביישוב ביחס לכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב בעקבות קליטת תלמידים מחוץ ליישובים שלרובם הם תלמידי הכפרים הבלתי מוכרים. לדוגמה, על אף שמספר התושבים בכסיפה הנו נמוך מהמספר בחורה ב-137 תושבים ונמוך מתל שבע ב-2,350 תושבים, שיעור התלמידים בכסיפה מכלל התלמידים הבדואים יותר גבוה. זאת מכיוון שכסיפה הוא יישוב שלומדים בו יותר תלמידים מהישובים הבלתי מוכרים והוא קלט בשנת 2021 1,340 תלמידים. כנ"ל לגבי המועצה האזורית נווה מדבר ששיעור התושבים בה הנו 3.4% מכלל התושבים בנגב אך שיעור התלמידים בה הנו 16.63% ומועצה אזורית אל קסום ששיעור התושבים בה הוא 5.1% ושיעור התלמידים 14.04%. לצד המתואר לעיל, הצלבה בין הנתונים המתוארים בטבלה מספר 23, טבלה מספר 24 ותרשים מספר 50 מצביעים על המגמות העיקריות הבאות:

1. מהצלבת נתוני משרד החינוך על מספר התלמידים בכל יישוב עם נתוני קובץ הרשויות של הלמ"ס על שיעורי התלמידים העומדים בדרישות הסף של האוניברסיטה, מתקבל כי מתוך כלל מהתלמידים הבדואים בנגב בשנת 2022, 62.93% היו זכאים לתעודת בגרות, מתוכם ל-36.89% בלבד הייתה בגרות עם 4 יח"ל או יותר באנגלית (דרישת הסף לקבלה לאוניברסיטה) ו-17.70% בלבד היו בעלי בגרות עם 4 יח"ל או יותר במתמטיקה (דרישת הסף לקבלה למקצועות המדעים המדויקים).

2. באופן כללי ניתן לראות כי בשנת 2022 בדירוג שיעורי הזכאים ל-4 או 5 יחידות מתמטיקה, הישוב חורה במקום הראשון, רהט במקום השני וכסיפה במקום השלישי. ב-4 יחידות אנגלית הסדר הוא הפוך, כלומר כסיפה במקום הראשון, רהט במקום השני וחורה במקום השלישי. ב-5 יחידות אנגלית, חורה במקום הראשון, כסיפה בשני ורהט בשלישי.

3. על פי הלמ"ס (תרשים מספר 45), אחוז הזכאים לתעודת בגרות שעמדו בתנאי הסף האוניברסיטאיות מבין תלמידי י"ב הגבוה ביותר הוא ביישוב כסיפה (49.3%), לאחר מכן ביישוב חורה (43.8%) וביישוב רהט (38.5%). נתונים אלו מתכתבים היטב עם שיעור הזכאות לבגרויות באנגלית ובמתמטיקה, כפי שהוצג בטבלאות 23 ו-24.

4. בעוד שהסיכוי לעמוד בתנאי קבלה ללימודים אקדמיים למדעים מדויקים או הנדסה ע"פ הנתונים המתייחסים לזכאות לתעודת בגרות עם 4 או 5 יחידות מתמטיקה (כפי שמתואר בטבלה מספר 24) בחורה עומד על 31.6% וברהט על 25.3%. בשאר היישובים הבדואים הסיכוי פחות מ-2 תלמידים מבין כל 10 תלמידים (שיעור הזכאות לבגרות עם 4 או 5 יחידות מתמטיקה נע בין 9.7% בתל שבע ל 18.7% בכסיפה).

5. ביישובים תל שבע, במועצות האזוריות אל קסום, נווה מדבר, לקיה וערערה בנגב המהווים יחד 53% מכלל התלמידים הבדואים בנגב, בהם שיעורי הזכאות לבגרות עם 4 או 5 יחידות לימוד נעים בין 24% ל-33.6%, כלומר ביישובים אלו כ-7 או 8 מבין כל 10 תלמידים במערכת החינוך אינם עומדים בתנאי הסף ללימודים אקדמיים כלל.

6. **חורה** הוא היישוב עם שיעור הזכאות לבגרות הגבוה ביותר מזה עשור. חורה הייתה היישוב עם שיעור הזכאות הגבוה ביותר לבגרות העומדת בתנאי סף הכניסה לאוניברסיטה מבין היישובים הבדואים בשנים 2011 עד 2017. בשנת 2017 ההבדל בין חורה לכסיפה בשיעורי הזכאות לבגרות העומדת בתנאי הסף לאוניברסיטה, עמד רק על 0.3%. חורה הינה בעלת השיעור הגבוה ביותר בין היישובים הבדואים בזכאות ל-5 יחידות אנגלית (24.9%), 4 יחידות מתמטיקה (23.9%) ו-5 יחידות מתמטיקה (7.7%).

7. **כסיפה** בעליה ניכרת משנת 2019 בשיעור הזכאים לתעודת בגרות העומדת בתנאי הסף של כניסה לאוניברסיטה, לאחר ירידה בין השנים 2017-2019. שיעורי הזכאים ל-4 או 5 יחידות אנגלית בכסיפה הנו הגבוה ביותר בשנת 2022 בין היישובים הבדואים והוא עמד על 57.7%.

8. **רהט** נמצאת בין 3 הרשויות הבדואיות המובילות בזכאויות לבגרות העומדות בתנאי הסף לכניסה לאוניברסיטה בשנים 2017 עד 2020, אחרי חורה וכסיפה. בשנת 2019 הייתה רהט הרשות המובילה.

9. **בערערה בנגב** שיעור הזכאות לבגרות בשנת 2022 עמד על 70.4% והישוב היה במקום השני לאחר חורה (76.8%), אך כשבוחנים את איכות תעודות הבגרות לפי 4 או 5 יחידות בגרות הן באנגלית והן במתמטיקה רואים כי רק 19.1% ו-8.4% בהתאמה היו זכאים ל-4 יחידות לימוד באנגלית או במתמטיקה. על כן בערערה בנגב יש יחס של 2:10 לומדים בתיכון העומדים בתנאי הסף ללימודים באוניברסיטה לעומת אלו שלא. כך גם יחס של 0.84:10 בלבד של עומדים בתנאי הסף ללימודים אקדמיים הנדסיים או מדעים

מדויקים. על פי הלמ"ס, ערערה בנגב נמצאת במקום האחרון בין הרשויות הבדאיות בנגב בשיעור הזכאות לבגרות שעמדו בדרישות הסף האוניברסיטאיות (25.6%).

10. **תל שבע**, בשנת 2022 הנה הישוב עם שיעור הזכאויות הנמוך ביותר בין הישובים הבדואים ב-4 ו-5 יחידות באנגלית וב-5 יחידות במתמטיקה.

סיכום מגמות חינוך

11% מהתלמידים הבדואים בנגב לומדים במוסדות לימוד בכפרים הבלתי מוכרים, 19% במועצות אזוריות ו-69% ביישובים העירוניים.

שיעור תלמידי הגנים מהישובים הבלתי מוכרים עומד על 4.1% מכלל תלמידי הגנים בחברה הבדאית על אף ששיעור התושבים בהם הוא 28% לכל הפחות.

מספר התלמידים בכיתה בגני ילדים ביישובים הבדואים בנגב גבוה מכל אוכלוסייה אחרת בארץ.

ההוצאה הממוצעת עבור תלמיד בחברה הבדאית היא הנמוכה ביותר בארץ.

9% ממוסדות הלימוד נמצאים בכפרים הבלתי מוכרים.

9.1% מהתלמידים הבדואים בנגב אינם לומדים באזור המגורים שלהם.

קיים פער של כ-16.5% בין מספר הילדים בני 6-18 המדווח על ידי רשות האוכלוסין לבין מספר התלמידים במערכת החינוך.

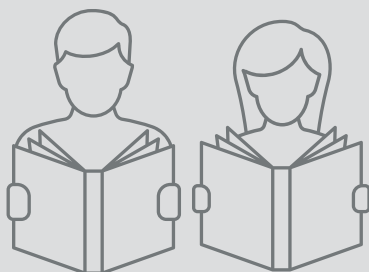
שיעורי זכאות לבגרות בקרב בנים יותר נמוך ביישובים הבלתי מוכרים (26.1%) מאשר ביישובים המוכרים (31.8%) ובמועצות אזוריות (37.6%).

מתוך כל 10 תלמידים בנים רק כ-3 זכאים לבגרות לעומת כ-7 בנות מתוך כל 10.

שיעורי זכאות לבגרות בקרב בנות יותר מ-2 מהשיעור בקרב בנים.

ברוב המכריע של הישובים הבדואים כ-7 או 8 תלמידים מבין 10 אינם זכאים לבגרות העומדת בתנאי הסף של האוניברסיטה.

שיעורי הנשירה בקרב תלמידים שלומדים מחוץ לאזור מגוריהם יותר גבוה מאשר תלמידים הגרים ברשויות.

במעבר בין חטיבה ביניים לתיכון שיעור הנשירה בקרב בנות יורד מ-3.3% ל-2.1% ושיעור הנשירה בקרב בנים עולה מ-3.9% ל-4.5%.

שיעור הנשירה בקרב התלמידים הבדואים הוא הגבוה ביותר בארץ ועמד בשנת 2021 על 3.5% על אף הירידה בשיעורי הנשירה שוחלה בשנים האחרונות.

הנתונים שנסקרו בפרק הנוכחי משקפים תמונת מצב קשה בחינוך בחברה הבדואית בנגב שמתחילה עוד מהגן. ביישובים הבדואים בנגב מספר התלמידים הממוצע בכיתה בגנים הינו גבוה יותר מכל אוכלוסייה אחרת בארץ. הנתונים מראים כי 17.4% מתלמידי הגנים בכלל החברה הבדואית אינם רשומים לגנים, כלומר יותר מ-1 מכל 6 ילדים בדואים בנגב אינו רשום לגן. על פי הנתונים, שיעור תלמידי הגנים ביישובים הבלתי מוכרים הנו רק 4.1% מכלל תלמידי הגנים ביישובים הבדואים בנגב, על אף ששיעור תושבי הכפרים הבלתי מוכרים הנו 28% מכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב. זאת ועוד, על פי הערכה שבוצעה על ידי נגביה ישנם 9,216 ילדים בגיל 3-5 בכפרים הבלתי מוכרים, כאשר על פי דוח מכון המחקר של הכנסת רק 1,006 מהם לומדים במסגרות חינוכיות לגיל הרך. המשמעות היא שעל כל ילד מהכפרים הבלתי מוכרים שרשום בגן במערכת החינוך ישנם 8 שלא רשומים.

כמו בנתוני הפרקים הקודמים, הפער הסטטיסטי משתקף גם בנתוני החינוך. ישנו פער גדול של 16.5% בין מספר הילדים בגילאים 6-18 המדווח על ידי רשות האוכלוסין לבין מספר התלמידים המדווח על ידי משרד החינוך בגילאים אלו. לא ניתן להסביר פער כזה גדול באמצעות שיעור הנשירה המדווח על ידי משרד חינוך, אשר מסתכם ב-3.5%. גורם שמספיק על שיעור הנשירה הוא לימודים מחוץ לישוב המגורים של התלמיד. 9.1% מהתלמידים הבדואים בנגב, כלומר כמעט 1 מכל 10, אינם לומדי ביישוב מגוריהם. שיעור הנשירה בקרב תלמידים הלומדים מחוץ לישוב מגוריהם הנו גבוה באופן משמעותי מהלומדים ברשות מגוריהם וסיכויי הצלחה של התלמידים הלומדים מחוץ למקום מגוריהם נמוכים יותר. בעוד ששיעורי הנשירה בקרב בנות יורדים במעבר בין חטיבת הביניים לתיכון מ-3.3% ל-2.1%, בקרב בנים שיעורי הנשירה עולים במעבר מחטיבת הביניים לתיכון מ-3.9% ל-4.5%.

ממוצע ציוני המיצ"ב בשפת אם (ערבית) שדווח בשנת 2018 ביישובים הבדואים בנגב עמד על 521 והיה הנמוך ביותר בארץ בהשוואה לכלל החברה הערבית ולחברה היהודית (בעברית). קיימים פערים גדולים בין ממוצע ציוני המיצב באוריינות בשפה הערבית של התלמידים הבדואים לבין שאר התלמידים, ופערים גדולים עוד יותר באנגלית במדע וטכנולוגיה ומתמטיקה. כנ"ל בהשוואה לממוצע של התלמידים הנבחנים בעברית.

ממוצע הזכאויות לבגרות בקרב תלמידי י"ב בחברה הבדואית בנגב הינו הנמוך ביותר בארץ. יחד עם זאת, ניכרת מגמת עליה בזכאויות לאורך שנים, מ-50% בשנת הלימודים 2013-2014 ל-62.9% בשנת הלימודים 2021-2022. בהשוואה בין הישובים הבדואים, שיעור הזכאות לבגרות הגבוה ביותר לאורך שנים היה ביישוב חורה ועמד על 76.8% בשנת 2021-22 ושיעור הזכאות הכי נמוך היה בלקיה ועמד על 53.5%.

על אף האמור, על פי הלמ"ס פחות ממחצית מהתלמידים בכיתה י"ב זכאים לתעודת בגרות העומדת בתנאי הסף לאוניברסיטה. על פי נתוני משרד החינוך, מתוך כלל התלמידים הבדואים בנגב בשנת 2021/2022, 62.93% היו זכאים לתעודת בגרות, מתוכם ל-36.89% בלבד הייתה בגרות עם 4 יח"ל או יותר באנגלית ו-17.70% בלבד היו בעלי בגרות עם 4 יח"ל או יותר במתמטיקה. כסיפה היה הישוב עם שיעור הזכאים לתעודת בגרות העומדת בתנאי סף ללימודים באוניברסיטה הגבוה ביותר (49.3%), לאחר מכן חורה (43.8%) ואחריו רהט (38.5%). בסוף הרשימה ממוקמת ערערה בנגב עם 25.6% מהתלמידים שהיו בעלי תעודת בגרות שעומדת בתנאי הסף של האוניברסיטה. היישוב ערערה בנגב הוא מקרה מעניין מבחינת זכאויות לבגרות כאשר שיעור הזכאות לבגרות בשנת 2022 עמד על 70.4% והיישוב היה במקום השני לאחר חורה (76.8%), אך כשבוחנים את איכות תעודות הבגרות לפי 4 או 5 יחידות בגרות הן באנגלית והן במתמטיקה, רואים כי 19.1% ו-8.4% היו זכאים ל-4 יחידות לימוד באנגלית או במתמטיקה בהתאמה.

בנוגע למגדר, שיעור הזכאות לבגרויות בחברה הבדואות בנגב קשור במגדר ובסוג הישוב. שיעור הזכאות בקרב בנות עומד על 62.7% ביישובים העירוניים, 67.6% במועצות האזוריות ו-62% בכפרים הבלתי מוכרים. לעומת זאת, שיעור הזכאות בקרב בנים היה 37.6% בכפרים הבלתי מוכרים, 31.8% במועצות האזוריות ו-26.1% בכפרים הבלתי מוכרים.

השכלה גבוהה

נכון לשנת הלימודים 2021/22 למדו ביישובים הבדואים בנגב, על פי הלמ"ס, 4,144 סטודנטים לתואר ראשון ו-795 סטודנטים לתואר שני. אלו מהווים 1.65% מכלל הסטודנטים לתואר ראשון בישראל ו-1.35% מכלל הסטודנטים לתואר שני בישראל.

לפי אותם נתונים, שיעור המחזיקים בתואר מישראל בקרב אוכלוסיית בני 55-35 בחברה הבדואית עמד על 9.1%. זאת לעומת 29.9% מכלל האוכלוסייה. גם מדדי ההשכלה הגבוהה האחרים נמוכים בהשוואה לכלל האוכלוסייה: שיעור המתחילים לימודים גבוהים תוך 8 שנים מסיום כיתת י"ב מתוך סך בוגרי י"ב, שעמד על 20.1% בחברה הבדואית לעומת 36.9% באוכלוסייה הכללית ושיעור הסטודנטים מתוך אוכלוסיית בני 25-20 שעמד על 10.1% בחברה הבדואית לעומת 15% באוכלוסייה הכללית.

למרות העלייה המשמעותית במספר הסטודנטים מהחברה הבדואית הלומדים במוסדות האקדמיים בשנים האחרונות, הסיכויים לתלמיד י"ב מהחברה הבדואית להמשיך ללימודים אקדמיים נותרו הנמוכים ביותר בהשוואה לכלל אוכלוסייה אחרת בארץ, כפי שמשתקף בדוח מבקר המדינה.⁹⁵ החסמים העומדים בפני האוכלוסייה הבדואית בנגב לכניסה ללימודים אקדמיים רבים ומסופים, בחלק מהחסמים שתוארו בפרקים הקודמים כוללים שיעורי זכאות נמוכים לתעודת בגרות שעומדת בתנאי הסף של קבלה לאוניברסיטה, שיעורי נשירה גבוהים; הכנסה והשכלה של ההורים; ציוני הפסיכומטרי; שליטה בשפה העברית על פי ציוני מבחן יע"ל;⁹⁶ ושליטה באנגלית כפי שמשתקף בציון האנגלית במבחן הפסיכומטרי ובמבחן אמיר; ובשיעורי המסיימים בגרורות עם 4 או 5 יחידות אנגלית.

נתוני הפרק הקודם הצביעו על סוג היישוב כמנבא נשירה מלימודים טרום אקדמיים וזכאות לבגרות בקרב בנים בחברה הבדואית. היעדר מסגרות לימוד מתאימות לצד חסם התשתיות המתבטא ברמת חיבוריות נמוכה בין היישובים הבדואים למוסדות האקדמיים, כפי שיתואר בפרק התחבורה, הינם חסמים מרכזיים לחינוך והשכלה גבוהה בחברה הבדואית בנגב.

הלמ"ס היא המקור היחיד שמציג נתונים אודות מספר הסטודנטים ברמת יישוב. זה מאפשר השוואה ב-3 רמות: הראשונה, בין היישובים הבדואים בנגב לשאר היישובים בארץ; השנייה, השוואה בין היישובים הבדואים בנגב והשלישית, השוואה בין הכפרים הבלתי מוכרים לבין הכפרים במועצות האזוריות והיישובים העירוניים. אך בתחום ההשכלה הגבוה, כמו בכל תחומי החיים של החברה הבדואית, ישנם פערים סטטיסטיים בנתונים המתבטאים בחוסר אחידות במבנה הנתונים מחד ובמחסור בנתונים מאידך. עוד על המגבלות שבנתוני הלמ"ס נרחיב בסיכום הפרק.

על כן, המדדים שנתייחס אליהם פרק זה כוללים **ציוני פסיכומטרי בפילוח מגדרי וללא פילוח יישובי, מספרי סטודנטים לתואר ראשון ושני בפילוח יישובי ביישובים שמספר הסטודנטים מעל 30 סטודנטים, שיעור הסטודנטים בקרב בני 25-20, שיעור הסטודנטים שנכנסים להשכלה גבוהה בתוך 8 שנים מקרב תלמידי י"ב בין השנים 2016-2022, שיעור בעלי תארים מישראל בקרב אוכלוסיית 35-55 בין השנים 2016-2022.**

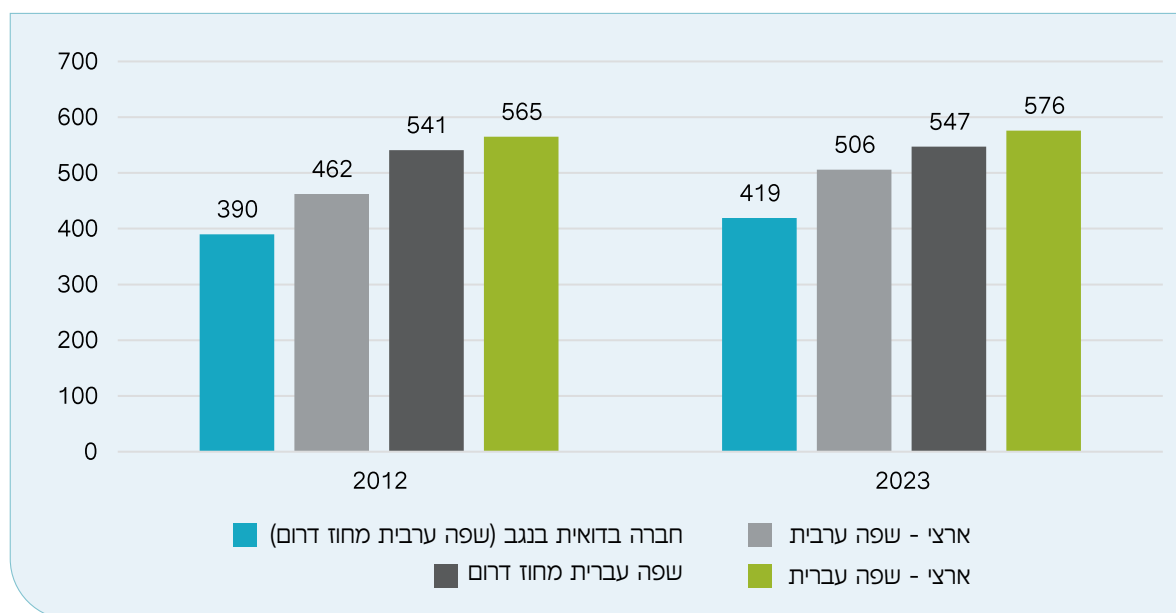
⁹⁵ מקור: "הטיפול הממשלתי בחוסר מעש בקרב צעירים בחברה הערבית" (2023), דוח שנתי של מבקר המדינה.
⁹⁶ הגר' לרמן, צור קרליץ, איה ארד-אלישע, סקר עמדות בנוגע למבחן יע"ל ושימוש בעברית בלימודים אקדמיים (2023), מאל"ו

1. ציון פסיכומטרי בחברה הבדואית

(א) ציוני הפסיכומטרי הממוצע לסטודנטים בדואים בנגב הוא הנמוך ביותר בהשוואה לשאר האוכלוסיות בארץ וממוקם מתחת לרף הקבלה לאוניברסיטה בין השנים 2012-2022.

בשנת 2012 ציון הפסיכומטרי הממוצע בחברה הבדואית בנגב עמד על 390 כאשר הציון הממוצע של הנבחנים בעברית במחוז הדרום עמד על 541. הממוצע הארצי לנבחנים בעברית באותה שנה עמד על 462. בשנת 2023 הציון הפסיכומטרי הממוצע בחברה הבדואית בנגב עמד על 419, כאשר הציון של נבחנים בעברית במחוז דרום עמד על 547. הממוצע הארצי לנבחנים בעברית עמד על 502 והממוצע הארצי לנבחנים בעברית עמד על 576.

תרשים מספר 46: ציוני פסיכומטרי בחברה הבדואית בנגב בהשוואה לחברה הערבית בארץ ולחברה היהודית במחוז הדרום⁹⁷

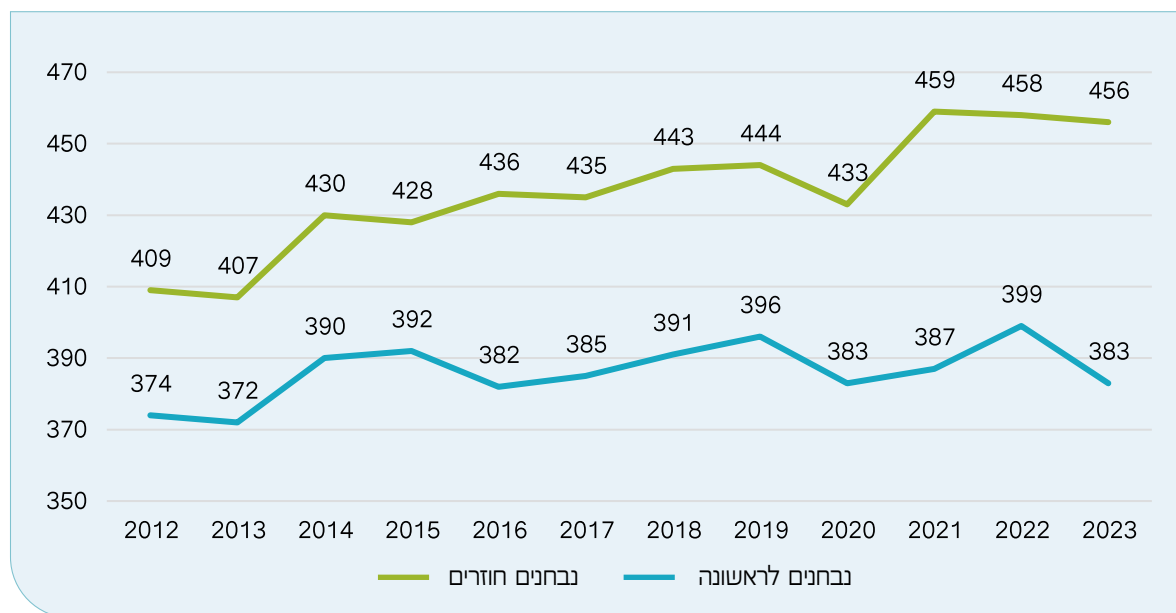

הנתונים האלו משקפים לא רק שהציון הפסיכומטרי הממוצע בחברה הבדואית בנגב הנו הנמוך ביותר בארץ אלא כי הפער בין החברה הבדואית לחברות האחרות הוא עמוק. מעבר לכך, הציון הפסיכומטרי הממוצע קרוב לרף התחתון לקבלה ללימודים אקדמיים באוניברסיטה ועבור מרבית החוגים באוניברסיטה הוא אף נמוך ממנו.

בהשוואה בין נבחנים בפעם הראשונה לבין נבחנים חוזרים בחברה הבדואית בנגב לאורך העשור ניתן להבחין בקיום פער ניכר בציון הפסיכומטרי בין שתי הקבוצות. מצד שני, ניתן להבחין במגמת עליה לאורך השנים בציון הפסיכומטרי בקרב שתי הקבוצות כפי שמשתקף בתרשים מספר 47, למעט שנת 2020 ששם התרחשה ירידה בציון הפסיכומטרי הממוצע. אולם העלייה שהתרחשה בקרב נבחנים חוזרים הסתכמה ב-47 נקודות בהשוואה בין שנת 2012 לשנת 2023 לעומת עליה מקבילה של 9 נקודות בציון הפסיכומטרי בקרב נבחנים בפעם הראשונה.

⁹⁷ מקור: המרכז הארצי לבחינות והערכה

תרשים מספר 47: ציון פסיכומטרי ממוצע לפי מספר בחינה בשפה הערבית במחוז דרום בין השנים 2012-2020⁹⁸

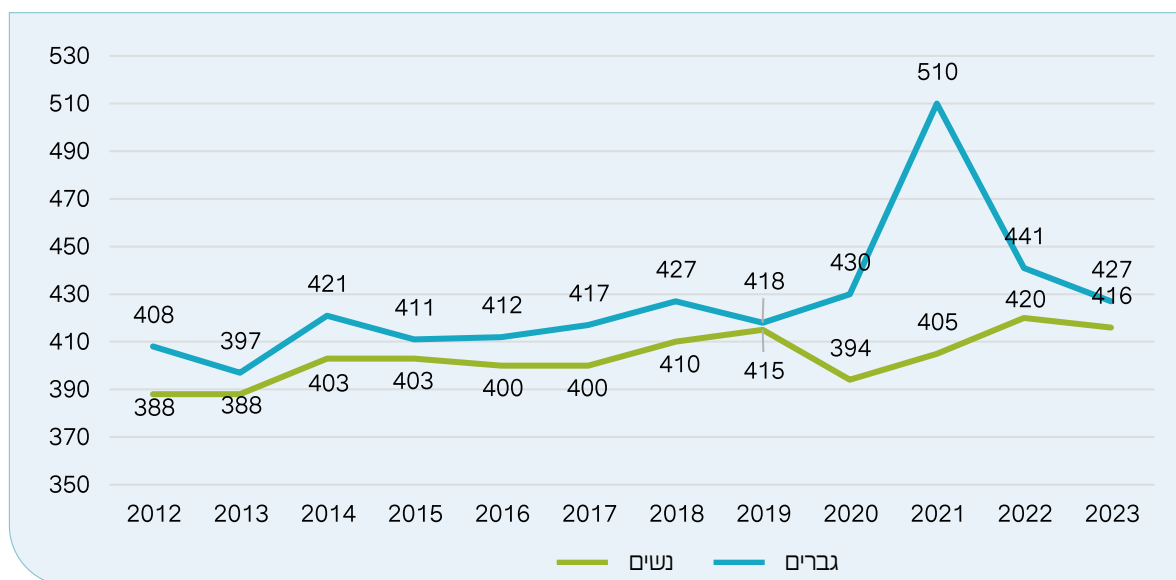
ב) ממוצע ציון הפסיכומטרי של הגברים יותר גבוה מאשר של הנשים

ציוני הפסיכומטרי של הגברים יותר גבוה לאורך כל השנים מאשר ציוני הפסיכומטרי של הנשים. באותה העת, מספר הנבחנים נמוך יותר מאשר מספר הנבחנות. תופעה זו מאפיינת את כלל האוכלוסייה ומופיעה גם ברמה הארצית. במרכז הארצי לבחינות והערכה (מאלי"ו) מסבירים את התופעה כך:⁹⁹ "הסבר אפשרי למצאים אלו הוא שהגברים שיכולתם נמוכה בוחרים שלא להיבחן כלל, ואילו הנשים שיכולתן נמוכה בוחרות להיבחן בכל זאת. מכאן עולה שאם הגברים שיכולתם נמוכה יבחרו גם הם להיבחן, יצמצם הפער שבין ציוני הגברים לציוני הנשים במידה ניכרת". על אף האמור, ישנו צמצום חלקי של הפער כפי שעולה מנתוני 2012 עד 2023 שהראו עלייה בציון הגברים ב-19 נקודות לעומת עלייה של 28 נקודות בקרב הנשים.

⁹⁸ מקור: המרכז הארצי לבחינות והערכה

⁹⁹ מקור: דוח סטטיסטי לשנת 2023, מרכז ארצי לבחינות ולהערכה, עמוד 5

תרשים מספר 48: ציון פסיכומטרי ממוצע לפי מגדר בחברה הבדואית בנגב בין השנים 2012-2022¹⁰⁰

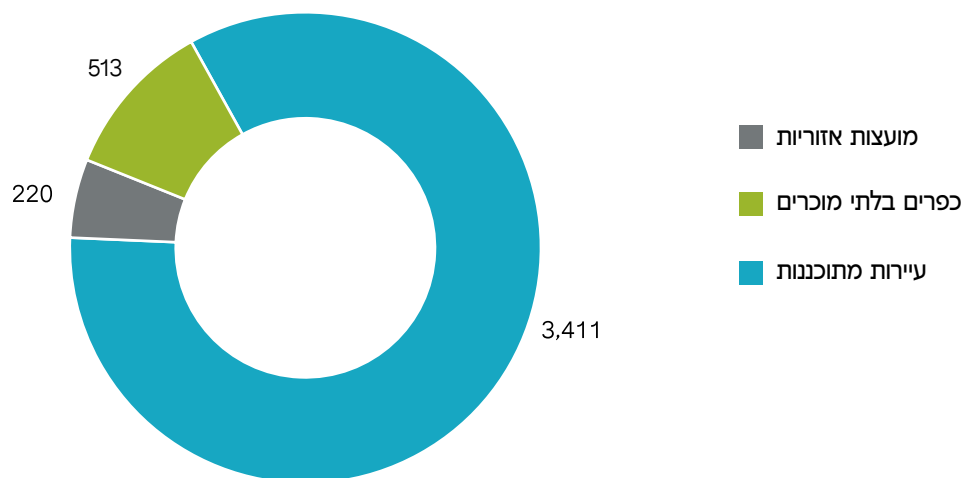

2. עליה במספר סטודנטים בדואים בנגב

תוך שבע שנים, בין השנים 2015-2022 נרשמה עלייה כללית של 54.3% במספר הסטודנטים הבדואים בנגב לתואר ראשון ועלייה של 189.3% במספר הסטודנטים לתואר שני.

על פי נתוני הלמ"ס בשנת הלימודים 2021/22 למדו 4,144 סטודנטים לתואר ראשון. מתוכם 220 סטודנטים (5.3%) מהמועצות האזוריות המגיעים משלושה כפרים: קצר א-סר, אום בטין ואל סיד, 513 סטודנטים (12.4%) מהכפרים הלא מוכרים ו-3,411 מתוכם, משבעת היישובים העירוניים (82.3%).

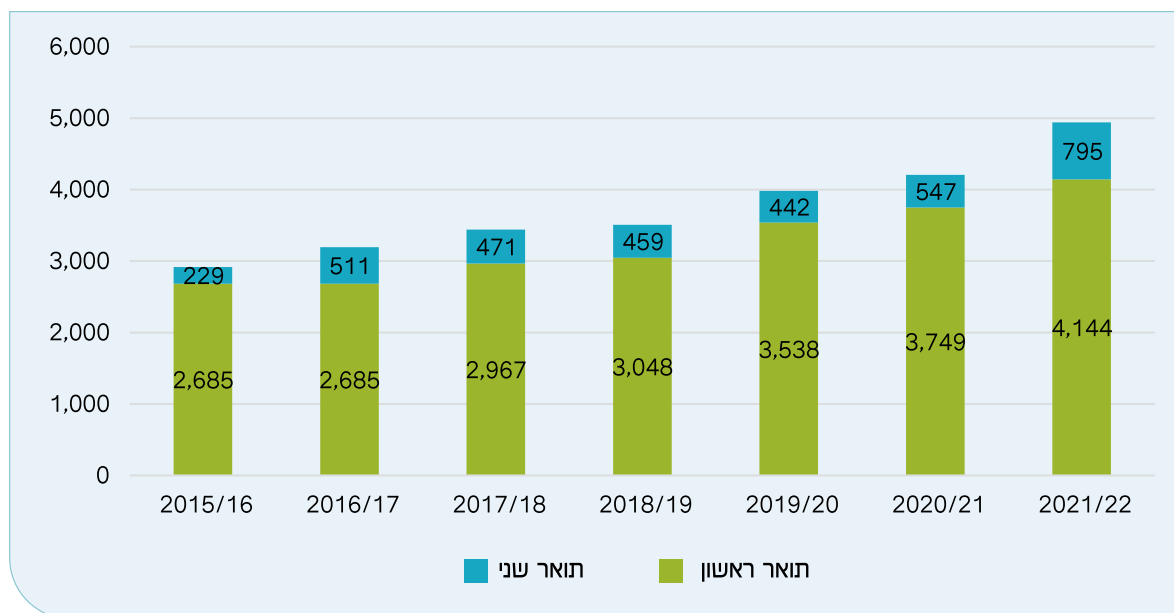
תרשים מספר 49: מספר סטודנטים בחברה הבדואית בנגב לתואר ראשון לפי סוג יישוב, שנת לימודים תשפ"ב¹⁰¹ (2021/2022)

¹⁰⁰ מקור: מרכז ארצי לבחינות ולהערכה
¹⁰¹ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

באופן כללי, נרשמה עלייה הדרגתית במספר הסטודנטים לתואר ראשון ולתואר שני בחברה הבדואית בנגב לאורך השנים. כך בשנת הלימודים 2015/16 למדו בחברה הבדואית בנגב רק 2,685 סטודנטים לתואר ראשון בעוד שבשנת הלימודים 2021/22 היו 4,144 סטודנטים לתואר ראשון. מדובר על עלייה של 54.3% במספר הסטודנטים לתואר ראשון תוך שבע שנים ועלייה של 189.3% במספר הסטודנטים לתואר שני במהלך תקופה זו. יחד עם זאת, רוב העלייה מיוחסת לעלייה בסטודנטים של המכללות.

תרשים 50: מספר סטודנטים לפי תואר ושנה בחברה הבדואית בנגב¹⁰²

שיעור הגידול השנתי הממוצע בשנים 2015/16-2021/22 עמד על 17%. כאשר בשנה"ל 21/22 נרשם גידול של 14% ביחס לשנה הקודמת. נזכיר כי בשנת 2017 התקבלה החלטת ממשלה מספר 2397 "תכנית לפיתוח כלכלי חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב", אשר על פיה פעל הו"ת¹⁰³. בשנת 2021 החליטה הו"ת לעודד מוסדות להגדיל את מספר הסטודנטים הבדואים בנגב הנקלטים בשנה א' בתואר הראשון ביחס למספרם בשנת הלימודים 2016-2017 ב-75% ובמסגרתה התחילה תוכנית "שער לאקדמיה" שהתחילה במכללת ספיר והורחבה למוסדות אקדמיים אחרים. אחד מיעדי התוכנית היה שבשנת הלימודים 2022/2023 מספר הסטודנטים הבדואים לשנה א' הנקלטים במוסדות האקדמיים יהיה 1,500. על כן, יתכן וחלק מהעלייה שהתרחשה במספר הסטודנטים הבדואים בשנים האחרונות קשורה בתוכנית זו, בייחוד בקרב הסטודנטים למכללות.

3. שיעור סטודנטים בקרב בני 20-25

שיעור סטודנטים בקרב בני 20-25 בחברה הבדואית בנגב הנו הנמוך ביותר, הן בהשוואה לאוכלוסייה ביישובים הערבים שאינם בדואים והן בהשוואה לאוכלוסייה ביישובים יהודים. זאת למרות העלייה מ-8.1% בשנת הלימודים 2016-2017 ל-10.1% בשנת הלימודים 2021-2022.

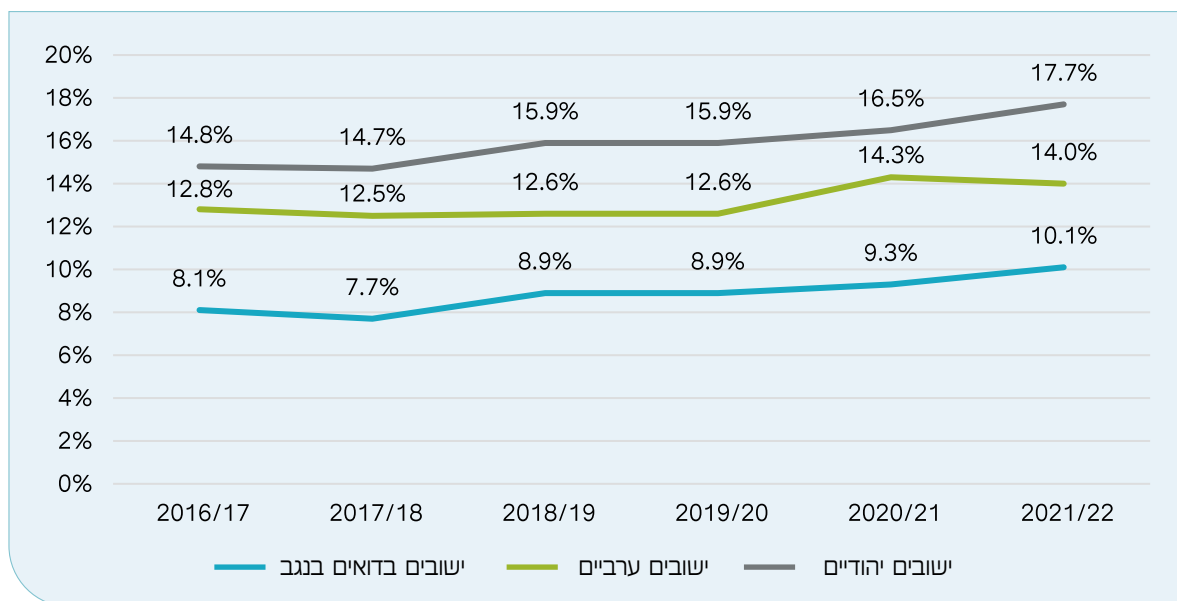
הנתונים המדווחים על ידי הלמ"ס לשיעור הסטודנטים בקרב בני 20-25 מתייחסים לטווח השנים 2016-2022. בולט במיוחד שיעור הסטודנטים בני 20-25 הגבוה בחברה הערבית שאינה בדואית, העומד על 17.7% בשנת הלימודים 2021/2022, יותר מכל אוכלוסייה אחרת. יש לציין כי השיעור המקביל בקרב האוכלוסייה ביישובים היהודים הנו 14% בשנת הלימודים 2021/2022. פער זה בין ערבים ליהודים מיוחס לשירות הצבאי בקרב בני ובנות החברה היהודית.

¹⁰² מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

¹⁰³ דו"ח המועצה להשכלה גבוהה, הוועדה לתכנון ותקצוב, (י"א באדר תשס"ה)

בנוסף, העליה הגבוהה ביותר בשיעור זה באותם שנים, עליה של 2.9%, הייתה בקרב האוכלוסייה היהודית והיא מהווה שינוי של 19.59%. באותו טווח שנים חלה עליה הדרגתית בחברה הבדואית מ-8.1% בשנת הלימודים 2016/2017 ל-10.1% בשנת הלימודים 2021/2022; מדובר בעליה של 2% אשר מהווה שינוי של 24.69%. באוכלוסייה הערבית שאינה בדואית נצפתה העליה הקטנה ביותר והיא עלייה של 1.2% אשר מהווה שינוי של 9.37%. העליה בשיעורי הסטודנטים בחברה הבדואית בנגב מיוחסת כפי שמשתקף בסעיפים הבאים לעליה בלימודים במכללות.

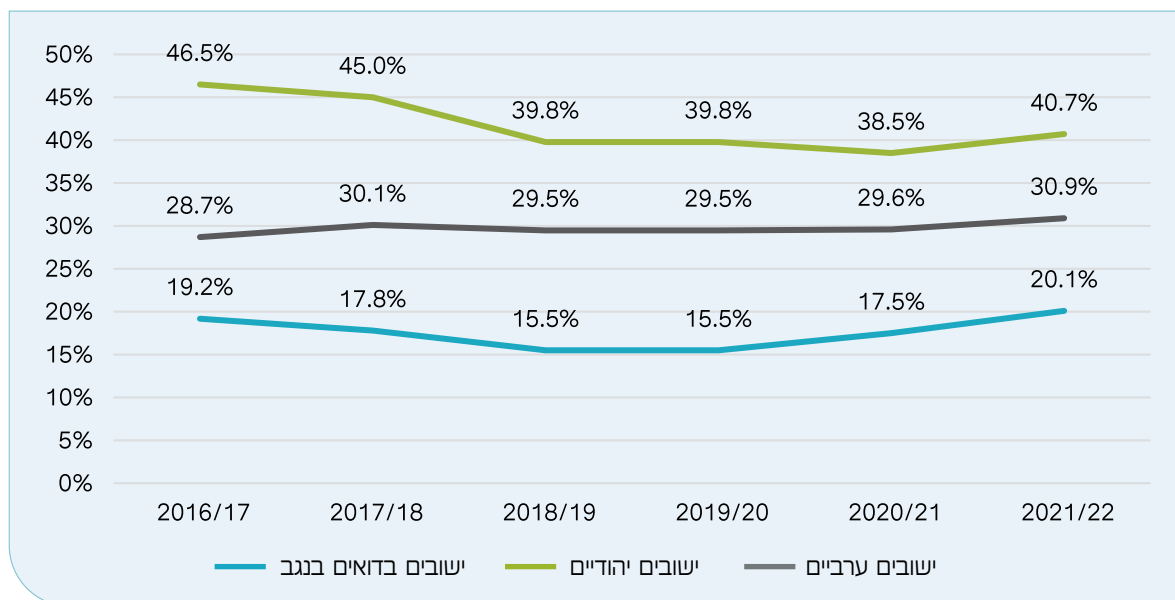
תרשים מספר 51: אחוז סטודנטים מתוך אוכלוסיית בני 20-25¹⁰⁴

לפי הנתונים המדווחים על ידי הלמ"ס, שיעור המתחילים לימודים גבוהים בטווח של 8 שנים מסיום כיתה י"ב בחברה הבדואית בנגב הוא הנמוך בארץ ועמד על 20.1% בשנת הלימודים 2021/2022 לעומת 40.7% בחברה היהודית ו-30.9% בחברה הערבית הלא בדואית.

¹⁰⁴ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

תרשים מספר 52: אחוז המצטרפים להשכלה גבוהה בתוך 8 שנים בקרב תלמידי י"ב¹⁰⁵

4. התפלגות השכלה גבוהה לפי יישוב

מספר סטודנטים לתואר ראשון: כשמסתכלים על מספר הסטודנטים לפי יישוב, הערך הגבוה ביותר מתקבל כצפוי בעיר רהט, לאור גודלה של העיר, בה למדו 1,426 סטודנטים לתואר ראשון בשנת הלימודים 2021/22 אשר מהווים 34.4% מכלל הסטודנטים לתואר ראשון בחברה הבדואית בנגב. אחרי רהט ובפער ניכר למדי נמצאת כסיפה שהיא היישוב החמישי בגודלו בין יישובי הבדואים בנגב והרביעי מבחינת מספר תלמידי תיכון. בכסיפה למדו 460 סטודנטים לתואר ראשון המהווים 11.1% מכלל הסטודנטים לתואר ראשון בחברה הבדואית בנגב. בתל שבע היו 422 סטודנטים לתואר ראשון אשר היוו 10% מכלל הסטודנטים הבדואים לתואר ראשון ובחורה היו 347 סטודנטים לתואר ראשון אשר היוו 8.4%.

מספר סטודנטים לתואר שני: העיר רהט מובילה את הרשימה עם 322 סטודנטים לתואר שני המהווים 40.5% מכלל הסטודנטים הבדואים לתואר שני. אחריה נמצאת כסיפה עם 122 סטודנטים לתואר שני המהווים 15.3% ותל שבע עם 100 סטודנטים לתואר שני המהווים 12.6%. יש לציין כי ההבדל בין חורה ללקיה מינורי ומסתכם ב-3 סטודנטים.

יחד עם זאת, מהנתונים עולה כי כסיפה היא היישוב ששיעור הסטודנטים בני 20-25 לתואר הראשון בו הוא הגבוה ביותר ועומד על 15.30%. נתון זה נמצא בהלימה עם שיעור הזכאים לתעודת בגרות הגבוה ביותר העומדים בתנאי סף ללימודים באוניברסיטה, אשר ביישוב זה עומד על 51.88%. אחרי כסיפה ממוקם היישוב חורה ואחריו רהט. נתוני מספר הסטודנטים בתל שבע מעט מפתיעים לאור שיעורי זכאות לבגרות הנמוכים ביישוב לאורך השנים ביחס לשאר היישובים הבדואים בנגב, כמתואר בטבלה הבאה.

¹⁰⁵ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

טבלה מספר 25: סטודנטים לתואר ראשון ולתואר שני לפי יישוב, תשפ"ב (2021/2022)¹⁰⁶

שם הישוב	מספר תושבים	שיעור מיישובים מוכרים	שיעור התושבים הבדואים בנגב	מספר סטודנטים לתואר ראשון	שיעור סטודנטים לתואר ראשון מכלל הסטודנטים לתואר ראשון הבדואים לתואר ראשון	מספר סטודנטים לתואר שני	שיעור סטודנטים לתואר שני מכלל הסטודנטים הבדואים לתואר שני
רהט	76,539	35.09%	25.1%	1426	34.41%	322	40.50%
תל שבע	22,950	10.5%	7.5%	422	10.18%	100	12.57%
חורה	20,737	9.5%	6.8%	347	8.30%	73	9.18%
ערערה בנגב	20,639	9.5%	6.8%	261	6.29%	74	9.30%
כסיפה	20,600	9.4%	6.8%	460	11.10%	122	15.34%
לקיה	17,883	8.2%	5.9%	320	7.72%	70	8.80%
שגב שלום	12,876	5.9%	4.2%	175	4.22%	34	4.27%
מ.א. אל-קסום ¹⁰⁷	15,668	7.2%	5.1%	180	5.13%	0	0%
מ.א. נווה מדבר ¹⁰⁸	10,254	4.7%	3.4%	42	1.11%	0	0%

5. שיעור סטודנטים ביישוב כפונקציה של שיעור בעלי תארים מתקדמים בקרב בני ובנות 35-55

מתוך הנתונים עולה כי בחברה הבדואית בנגב יש קשר חיובי בין שיעור בעלי תארים מישראל מתוך אוכלוסיית 35-55, שיעור הסטודנטים בני 20-25, שיעור הסטודנטים מכלל האוכלוסייה ושיעור הזכאים לבגרות העומדת בתנאי הסף לאוניברסיטה. כך, ככל ששיעור בעלי התארים ביישוב מתוך אוכלוסיית 35-55 גבוה יותר, שיעור הזכאים לתעודת בגרות שעומדת בתנאי הסף של האוניברסיטה גבוה יותר, שיעור הסטודנטים בני 20-25 ביישוב גבוה יותר ושיעור הסטודנטים מכלל האוכלוסייה גבוה יותר. קשר זה אינו מפתיע מכיוון שלפי הנתונים של המרכז הארצי לבחינות והערכה, ישנו קשר חיובי בין ציון פסיכומטרי לבין השכלת הורים. דוגמא לקשר הזה ניתן לראות בטבלה 26. אחוז הסטודנטים מתוך אוכלוסיית בני 20-25 ואחוז בעלי תארים מישראל בני 35-55 בכסיפה הם הכי גבוהים. במקום השני נמצא היישוב חורה ובמקום שלישי רהט.

היישוב **שגב שלום** הוא מקרה מעניין שממחיש את הקשר הנ"ל: על אף ששיעור הזכאות לבגרות העומדת בתנאי הסף לאוניברסיטה בשנת 2021/2022 ביישוב זה היו גבוהים יחסית ועמדו על 40.83%, שיעור הסטודנטים בקרב בני 20-25 היא בין הנמוכים (7.9%) וכפי הנראה הדבר מוסבר על ידי שיעור השכלה נמוך יותר בקרב בני 35-55 (8.13%).

עדות נוספת להשפעת הדור הקודם, הנה היישוב **לקיה** שבו שיעור הזכאות לבגרות שעומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות היה במקום ה-5 אך שיעור הסטודנטים בני 20-25 הוא במקום ה-2 וכפי הנראה מוסבר בין היתר על ידי שיעור השכלה של הדור הקודם בני 35-55.

¹⁰⁶ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

¹⁰⁷ אין בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נתונים ברמת המועצות האזוריות אלא רק ברמת היישוב. הנתונים כאן מתייחסים לאום בטין, אל סייד ודריג'את לגביהם יש נתונים אודות מספר הסטודנטים לתואר ראשון וזאת למרות שיש יותר יישובים במועצה.

¹⁰⁸ אין בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נתונים ברמת המועצות האזוריות אלא רק ברמת היישוב. הנתונים כאן מתייחסים לקצר א-סר בלבד לגבי יש נתונים אודות מספר הסטודנטים וזאת למרות שיש יישובים נוספים במועצה.

טבלה מספר 26: נתוני השכלה גבוהה לפי יישוב, שנת הלימודים תשפ"ב (2021/2022)¹⁰⁹

שיעור סטודנטים לתואר שני מכלל האוכלוסייה ביישוב בסוף 2022	שיעור סטודנטים לתואר ראשון מכלל האוכלוסייה ביישוב בסוף 2022	שיעור בעלי תואר 35-55 מישראל בני	שיעור הנכנסים להשכלה גבוהה בתוך 8 שנים מקרב תלמידי י"ב	שיעור סטודנטים מתוך אוכלוסיית 20-25	שיעור זכאים לתעודת בגרות שעמדו בדרישות הסף של האוניברסיטאות מבין תלמידי כיתות י"ב ¹¹⁰	זכאות לבגרות (לומדים)	שיעור תלמידים ביישוב מכלל התלמידים הבדואים בנגב	יישוב
0.29%	1.39%	11.57%	26.90%	11.40%	49.48%	76.80%	8.65%	חורה
0.36%	1.28%	7.96%	18.70%	6.80%	20.83%	70.40%	7.58%	ערערה - בנגב
0.51%	1.92%	13.26%	26.60%	15.30%	51.88%	68.50%	8.85%	כסיפה
0.40%	1.80%	8.49%	15.40%	10.90%	41.74%	68.40%	23.6%	רהט
0.27%	1.39%	8.13%	14.30%	7.90%	40.83%	59.70%	6.28%	שגב שלום
0.43%	1.84%	8.47%	15.70%	9.60%	27.06%	57.60%	7.9%	תל שבע
אין נתונים אודות סטודנטים לתואר שני	1.17% ¹¹¹	6.80%	אין נתונים לשנת 2021/22	9.70%	34.83%	56.10%	14.04%	אל קסום
אין נתונים אודות סטודנטים לתואר שני	0.33% ¹¹²	6.10%	אין נתונים לשנת 2021/22	7.30%	26.67%	54.90%	16.63%	נווה מדבר
0.43%	1.99%	10.97%	19.4%	11.70%	37.46%	53.50%	6.43%	לקיה

¹⁰⁹ מקור: הלשכה המרכזית בסטטיסטיקה

¹¹⁰ נכון לשנת הלימודים 2020/21

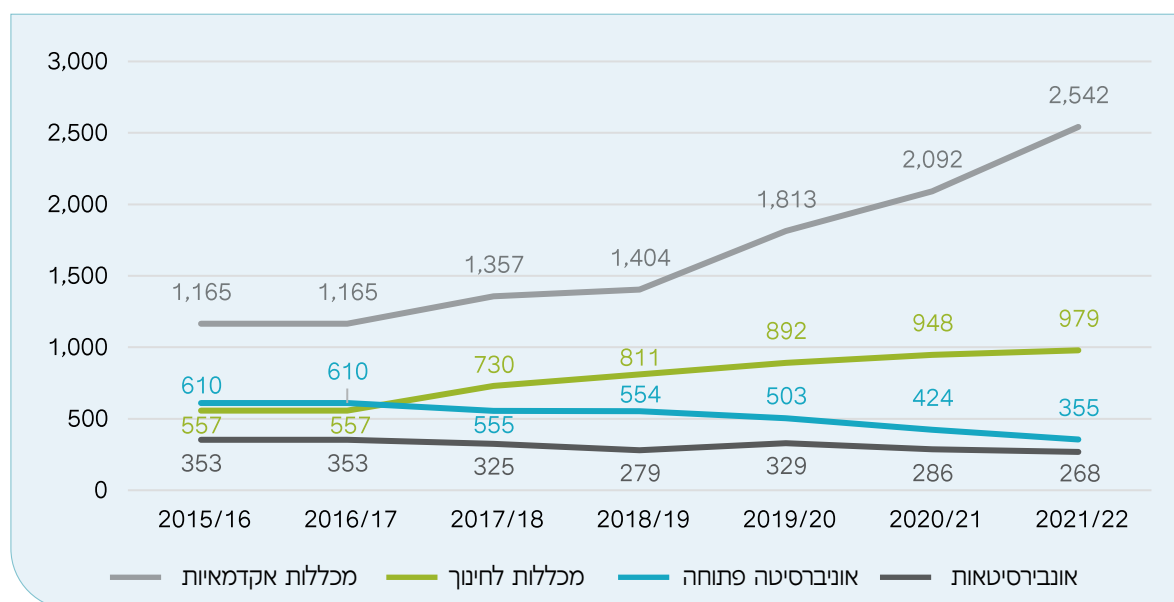
¹¹¹ אין בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נתונים ברמת המועצות האזוריות אלא רק ברמת היישוב. הנתונים כאן מתייחסים לאום בטין, אל סיד ודריג'את לגביהם יש נתונים אודות מספר הסטודנטים לתואר ראשון וזאת למרות שיש יותר יישובים במועצה.

¹¹² אין בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נתונים ברמת המועצות האזוריות אלא רק ברמת היישוב. הנתונים כאן מתייחסים לקצר א-סר בלבד לגבי יישובים אודות מספר הסטודנטים וזאת למרות שיש יישובים נוספים במועצה.

6. התפלגות סטודנטים לפי מוסד לימוד

כ-85% מהסטודנטים הבדואים לומדים במכללות ומבין הלומדים באוניברסיטאות יותר לומדים באוניברסיטה הפתוחה

תרשים מספר 53: התפלגות סטודנטים לתואר ראשון ביישובים הבדואים בנגב לפי מוסד לימודים, שנת הלימודים תשפ"ב (2021/2022)¹¹³

רוב הסטודנטים הבדואים בנגב לתואר ראשון לומדים במכללות אקדמאיות (61.34%) ובמכללות לחינוך (23.62%), רק מקצתם לומדים באוניברסיטאות (6.47%) ובאוניברסיטה הפתוחה (8.57%). מגמה דומה נרשמה גם ללימודי תואר שני. לעומתם, כשליש מהלומדים לתואר ראשון ביישובים היהודים לומדים באוניברסיטאות וכשליש נוסף במכללות האקדמאיות. חמישית מהסטודנטים היהודים לומדים באוניברסיטה הפתוחה ורק 9% לומדים במכללות לחינוך.

בין השנים 2015 ו-2022, רוב העלייה שחלה במספר הסטודנטים לתואר ראשון נבעה מעלייה במספר סטודנטים במכללות האקדמאיות שעלה מ-1,165 בשנת הלימודים משנת הלימודים 2015/2016 ל-2,542 סטודנטים ב-2021/2022. מדובר בעלייה של 118.19%. עליה משמעותית התרחשה גם במכללות לחינוך. מ-557 סטודנטים בשנת הלימודים 2015/2016 ל-979 סטודנטים בשנת 2021/2022. מגמה מעניינת הנה הירידה שחלה במספר הסטודנטים הלומדים באוניברסיטה הפתוחה ובאוניברסיטאות האחרות.

¹¹³ מקור: הלשכה המרכזית בסטטיסטיקה

טבלה מספר 27: סטודנטים לתואר ראשון לפי מוסד ויישוב, שנת הלימודים תשפ"ב (2021/2022)¹¹⁴

ישוב	שיעור סטודנטים לתואר ראשון מכלל הסטודנטים בחברה הבדואית	מספר סטודנטים לתואר ראשון בשנת 2021/22	מספר סטודנטים באוניברסיטה	מספר אוניברסיטה פתוחה	מספר מכללות לחינוך	מספר מכללות אקדמיות
רהט	34.41%	1,426	84	97	161	1,084
תל שבע	10.18%	422	34	58	98	232
חורה	8.30%	347	19	33	112	183
ערערה בנגב	6.29%	261	12	16	77	156
כסיפה	11.10%	460	27	21	135	277
לקיה	7.72%	320	24	25	68	203
שגב שלום	4.22%	175	9	26	66	74
אל-קסום ¹¹⁵	5.13%	180	14	24	43	97
נווה מדבר ¹¹⁶	1.11%	42	2	4	14	22

בקרב סטודנטים לתואר ראשון, חורה הנו היישוב ששיעור הסטודנטים הולמדים באוניברסיטה בו הכי גבוה 9.51% (33 סטודנטים), אחריו תל שבע 8.06% (34 סטודנטים), לקיה 7.5% (24 סטודנטים), רהט 5.89% (84 סטודנטים), כסיפה 5.87% (27 סטודנטים), שגב שלום 5.14% (9 סטודנטים) ולבסוף ערערה בנגב 4.6% (12 סטודנטים).

בקרב סטודנטים לתואר שני, לקיה הנו היישוב ששיעור הסטודנטים הולמדים באוניברסיטה מתוך סך הסטודנטים ביישוב הוא הכי גבוה ועמד על 17.14% (12 סטודנטים), אחר כך רהט 15.22% (49 סטודנטים), חורה 15.07% (11 סטודנטים), שגב שלום 14.71% (5 סטודנטים), תל שבע 12% (12 סטודנטים), כסיפה 10.66% (13 סטודנטים) ושגב ערערה בנגב 9.46% (7 סטודנטים).

טבלה מספר 28: סטודנטים לתואר שני לפי מוסד ויישוב, שנת הלימודים תשפ"ב (2021/2022)¹¹⁷

ישוב	שיעור סטודנטים לתואר שני מכלל הסטודנטים בחברה הבדואית	מספר סטודנטים לתואר שני בשנת 2021/22	מספר סטודנטים באוניברסיטה	מספר אוניברסיטה פתוחה	מספר מכללות לחינוך	מספר מכללות אקדמיות
רהט	40.5%	322	49	2	49	222
תל שבע	12.57%	100	12	0	11	77
חורה	9.18%	73	11	1	17	44
ערערה בנגב	9.30%	74	7	1	12	54
כסיפה	15.34%	122	13	1	22	86
לקיה	8.80%	70	12	0	11	47
שגב שלום	4.20%	34	3	0	6	23
אל-קסום ¹¹⁸	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים
נווה מדבר ¹¹⁹	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים	אין נתונים

¹¹⁴ מקור: הלשכה המרכזית להשכלה המרכזית לסטטיסטיקה

¹¹⁵ אין בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נתונים ברמת המועצות האזוריות אלא רק ברמת היישוב. הנתונים כאן מתייחסים לאום בטין, אל סיד ודריג'את לגביהם יש נתונים אודות מספר הסטודנטים לתואר ראשון וזאת למרות שיש יותר יישובים במועצה.

¹¹⁶ אין בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נתונים ברמת המועצות האזוריות אלא רק ברמת היישוב. הנתונים כאן מתייחסים לקצר א-סר בלבד לגבי יש נתונים אודות מספר הסטודנטים וזאת למרות שיש יישובים נוספים במועצה.

¹¹⁷ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

¹¹⁸ אין בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נתונים ברמת המועצות האזוריות אלא רק ברמת היישוב. הנתונים כאן מתייחסים לאום בטין, אל סיד ודריג'את לגביהם יש נתונים אודות מספר הסטודנטים לתואר ראשון וזאת למרות שיש יותר יישובים במועצה.

¹¹⁹ אין בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נתונים ברמת המועצות האזוריות אלא רק ברמת היישוב. הנתונים כאן מתייחסים לקצר א-סר בלבד לגבי יש נתונים אודות מספר הסטודנטים וזאת למרות שיש יישובים נוספים במועצה.

7. התפלגות סטודנטים לפי מגדר

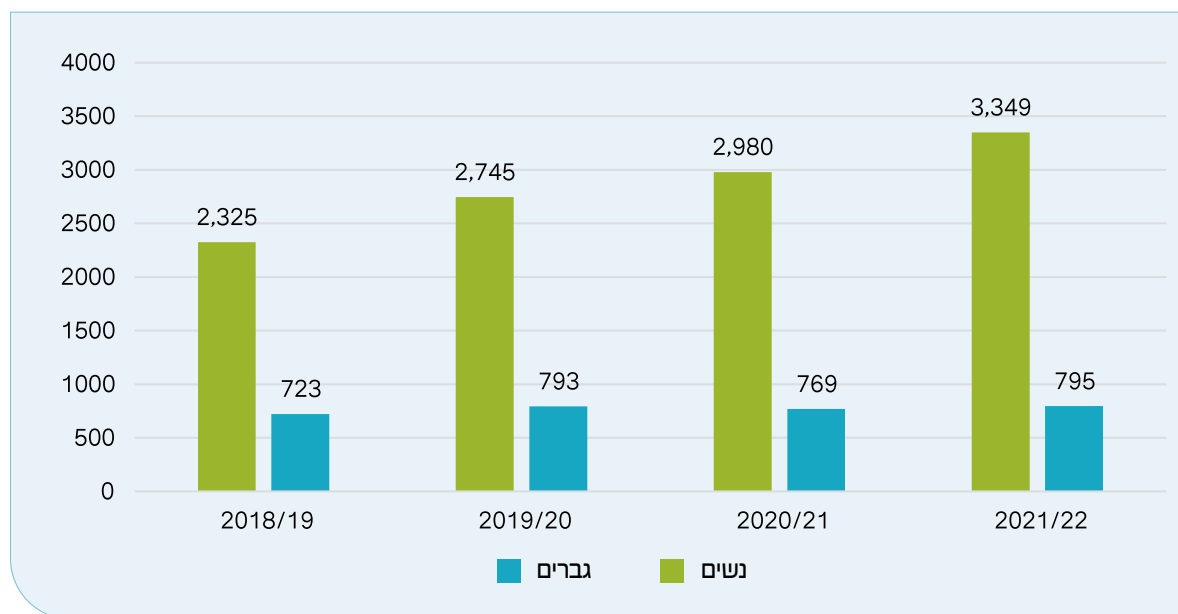
כ-81% מהסטודנטים לתואר ראשון וכ-76% מהסטודנטים לתואר שני בחברה הבדואית בנגב הם נשים. בשנת הלימודים 2021/22 עמד מספר הנשים מהחברה הבדואית בנגב הלומדים לתואר ראשון על 3,349 סטודנטיות לעומת 795 סטודנטים. מדובר על יחס של 4.21 סטודנטיות לכל סטודנט.

הלמ"ס התחיל לדווח על פילוח מגדרי של סטודנטים החל משנת הלימודים 2018/2019. בהקשר המגדרי, בולט ביישובים הבדואים כי מספר הנשים הלומדות לתארים מתקדמים גבוה משמעותית ממספר הגברים הלומדים לתארים מתקדמים. כך למשל בשנת הלימודים 2021/22 עמד מספר הנשים מהחברה הבדואית בנגב הלומדות לתואר ראשון על 3,349 סטודנטיות לעומת 795 סטודנטים. לשם השוואה, ביישובים היהודים מדובר על יחס של 1.26 וביישובים הערביים שאינם בדואים עומד יחס זה על 2 סטודנטיות לכל סטודנט.

תופעה זו חוזרת על עצמה גם בלימודי תואר שני. כך ביישובים הבדואים בנגב עמד מספר הנשים מהחברה הבדואית בנגב הלומדות לתואר שני על 603 סטודנטיות לעומת 192 סטודנטים. מדובר על יחס של 3.14 סטודנטיות לכל סטודנט. לעומת זאת, ביישובים היהודים מדובר על יחס של 1.7 וביישובים הערביים שאינם בדואים בנגב על יחס של 3.16 סטודנטיות לכל סטודנט.

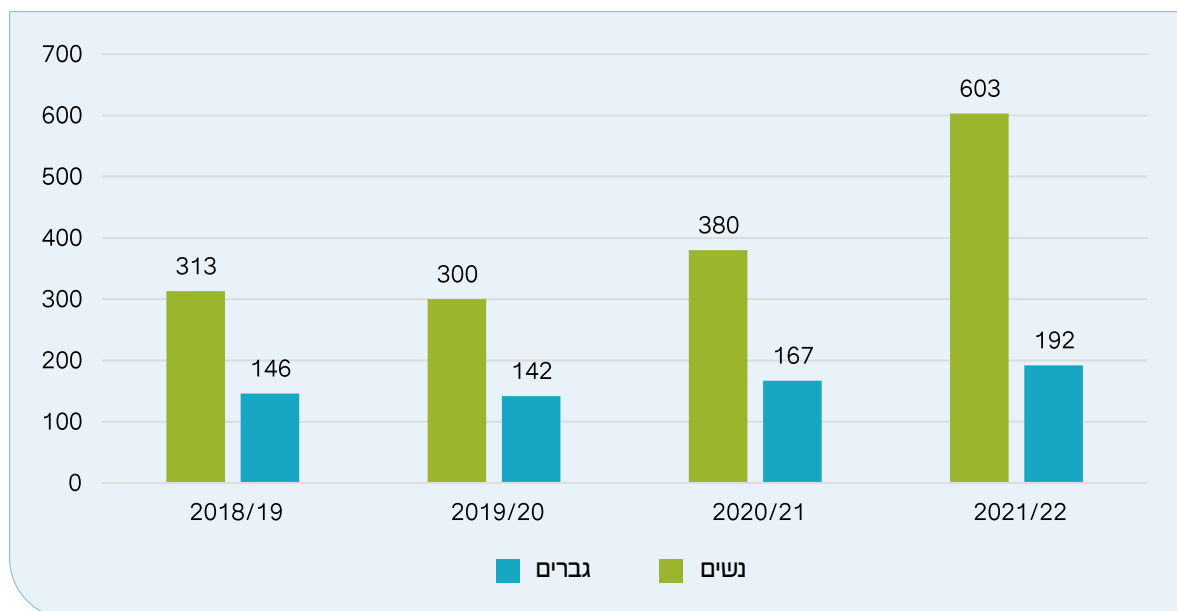
שיעור הנשים מכלל הסטודנטים הבדואים נמצא במגמת עלייה מתמדת מאז שנת הלימודים 2018/19, אז עמד על 76.27% מכלל הסטודנטים לתואר ראשון ו-68.21% בתואר שני. נכון לשנת הלימודים 2021/22, שיעור הנשים מכלל הסטודנטים מהחברה הבדואית בנגב עומד על 80.81% לתואר ראשון ועל 75.87% מכלל הסטודנטים לתואר שני. כאמור, מספר הסטודנטים לתואר ראשון, כמו גם לתואר שני, בקרב האוכלוסייה הבדואית בדרום נמצא במגמת עלייה אלא שהנתונים מראים כי בעוד שיעור הגברים שלמד לתואר ראשון עלה בין שנת הלימודים 2018/19 לשנת הלימודים 2021/22 ב-10%, שיעור הנשים עלה בתקופה זו ב-44%.

תרשים מספר 54: מספר סטודנטים לתואר ראשון לפי מגדר ושנה בחברה הבדואית בנגב¹²⁰

¹²⁰ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

תרשים מספר 55: מספר סטודנטים לתואר שני לפי מגדר ושנה בחברה הבדואית בנגב¹²¹

8. התפלגות סטודנטים בדואים לפי תחום לימוד

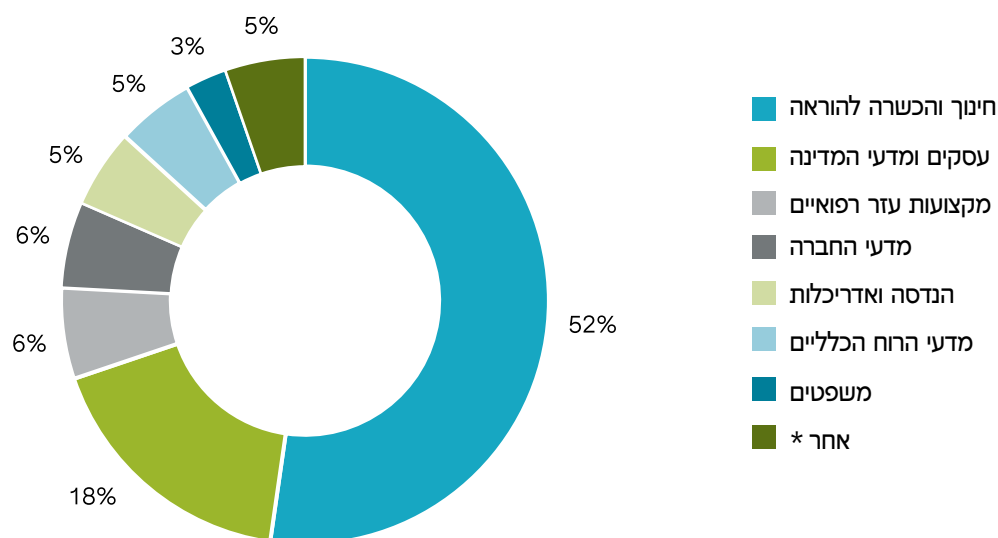
בשנת הלימודים 2021/22, 52.3% מהסטודנטים לתואר ראשון בחברה הבדואית בנגב למדו חינוך והוראה

תחום הלימוד הפופולארי ביותר בקרב הסטודנטים לתואר ראשון ביישובים הבדואים בנגב הוא חינוך והכשרה להוראה. כמחצית מהסטודנטים לתואר ראשון בשנת הלימודים 2021/22 למדו מקצועות בתחום זה. הדבר בולט יותר בלימודי תואר שני מאחר ש-79.75% מהסטודנטים לתואר שני למדו חינוך והכשרה להוראה. תחומים נוספים שבהם יש נוכחות גדולה של סטודנטים מהחברה הבדואית בנגב הם עסקים ומדעי הניהול (17.53%), מקצועות עזר רפואיים (6.04%) ומדעי החברה (5.7%). יש לציין כי הנתונים הללו לא כוללים את הסטודנטים הלומדים באוניברסיטה הפתוחה ומתייחסים ליישובים שבהם יש 30 סטודנטים ומעלה.

בהשוואה לאוכלוסייה הישראלית כולה, ניכרים הבדלים בשיעורי הסטודנטים לתואר ראשון בכמה תחומי לימוד בשנה"ל 2021/2022. המשמעותי מבניהם הוא כמובן שיעור הסטודנטים במקצועות החינוך והכשרה להוראה, אשר עמד על 52.28% בחברה הבדואית בנגב לעומת 16.34% בכלל החברה הישראלית. גם שיעור הלומדים עסקים ומדעי הניהול גדול משמעותית ועמד על 17.52% לעומת 11.22%. במקצועות אחרים, ניכר שיעור סטודנטים קטן יותר בחברה הבדואית לעומת האוכלוסייה הכללית. כך לדוגמה שיעור הסטודנטים למשפטים עמד על 2.72% בקרב הסטודנטים הבדואים לעומת 7.01% באוכלוסייה הכללית, שיעור הסטודנטים למדעי החברה עמד על 5.70% לעומת 16.90% ושיעור הסטודנטים להנדסה ואדריכלות עמד על 5.23% לעומת 18.75%. שיעור הסטודנטים במקצועות מתמטיקה, סטטיסטיקה ומדעי המחשב גם קטן במיוחד, בגובה 1.12%, בעוד שבחברה הכללית הוא עמד על 9.59%.

¹²¹ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

תרשים מספר 56: התפלגות סטודנטים לתואר ראשון ביישובים הבדואים בנגב לפי תחום לימוד, שנת הלימודים תשפ"ב (2021/2022)¹²²

* "אחר" = מדעים ביולוגים וחקלאיים, מדעים פיסיקליים, רפואה ומתמטיקה, סטטיסטיקה ומדעי המחשב

סיכום מגמות השכלה גבוהה

הציון הפסיכומטרי הממוצע לבנים יותר גבוה מזה של בנות.

הציון הפסיכומטרי הממוצע לנבחנים בפעם הראשונה בחברה הבדואית בין השנים 2012-2022 עמד מתחת לרף הקבלה המינימלי לאוניברסיטה.

הציון הפסיכומטרי הממוצע בחברה הבדואית בשנת 2023 עמד על 419 והוא הנמוך ביותר בארץ בהשוואה לשאר האוכלוסיות.

חלה עליה במספר הסטודנטים ובשיעור האקדמאים באופן עקבי בכל הישובים הבדואים הן בתואר הראשון והן בתואר השני.

בחזרה שיעור הסטודנטים שלומדים באוניברסיטה הכי גבוה.

כסיפה מסתמנת כעיירה עם שיעור האקדמיים הגבוה ביותר.

כמצופה, ברהט מספר הסטודנטים הגבוה ביותר לאור גודל העיר.

תחום הלימוד, חינוך והוראה הוא השכיח ביותר בחברה הבדואית בנגב עם 52.3% מכלל הסטודנטים.

כ-81% מהסטודנטים לתואר ראשון ו-76% מהסטודנטים לתואר שני בחברה הבדואית בנגב הם נשים.

עלייה של 2% בשיעור הסטודנטים בקרב בני 20-25 מ-8.1% בשנת 2016 ל-10.1% בשנת הלימודים 2021.

שיעור הסטודנטים בקרב בני 20-25 בחברה הבדואית בנגב הוא הנמוך ביותר בהשוואה לכל אוכלוסייה אחרת בארץ.

כ-85% מהסטודנטים הבדואים לומדים במכללות.

הנתונים שהוצגו בפרק זה משקפים תמונת מצב בה חלה עלייה בשנים האחרונות במספר ושיעור הסטודנטים הבדואים בלימודים האקדמיים מ-2,194 (תואר ראשון ותואר שני) בשנת 2015/16 ל-4,939 בשנת הלימודים 2021/22. מדובר בעלייה של 125.11% תוך שבע שנים. העלייה מוסברת בחלקה כפי הנראה על ידי תוכניות לעידוד השכלה גבוהה שהופעלו במסגרת תוכנית החומש 2017-2021. עוד עולה מתוך הנתונים כי רוב העלייה מיוחסת לעלייה ללימודים במכללות. כאשר שיעור הסטודנטים הבדואים שלומדים במכללות בתואר ראשון בשנת הלימודים 2021/22 הינו 81% מכלל הסטודנטים הבדואים לתואר ראשון ובתואר שני 76% מכלל הסטודנטים הבדואים לתואר שני. לשם השוואה, בשנת הלימודים 2015/16 שיעור הסטודנטים לתואר ראשון שלמדו במכללות עמד על 43.3% מכלל הסטודנטים הבדואים.

על אף העלייה המתוארת לנ"ל, עדיין מדדי ההשכלה הגבוהה של החברה הבדואית בנגב הינם הנמוכים בארץ. לפי נתוני הלמ"ס לשנת 2021/22, בממוצע שיעור המחזיקים בתואר מישראל בקרב אוכלוסיית בני 35-55 בחברה הבדואית עומד על 9.1%, ערך נמוך משמעותית מקרב כלל האוכלוסייה שבה 29.9% אוכלוסייה בתואר מישראל. גם שאר מדדי ההשכלה הגבוהה, כמו אחוז הנכנסים להשכלה הגבוהה בתוך 8 שנים מסיום כיתה י"ב, ואחוז הסטודנטים בתוך אוכלוסיית בני 20-25, נמוכים ביחס לכלל החברה הישראלית ועומדים על 20.1% לעומת 36.9% ו-10.1% לעומת 15% בהתאמה. בנוסף, בהיבט המגדרי ישנו רוב מכריע של נשים בדואיות בקרב הסטודנטים לתואר ראשון ובקרב הסטודנטים לתואר שני, כאשר שיעורן לעומת הגברים עומד על 81% ו-76% בהתאמה.

ניתוח הנתונים משקף תמונת מצב שלפיה הפסיכומטרי הנו חסם עיקרי בפני הכניסה ללימודים אקדמיים. ציון הפסיכומטרי הממוצע בקרב נבחני השפה הערבית במחוז הדרום עמד על 419 בשנת 2023 לעומת 506 בקרב נבחני השפה הערבית ברמה הארצית. ציון זה נושק לרף התחתון של הקבלה ללימודים אקדמיים. בהמשך לדיווחים במחקרים קודמים על הקשר בין ציון פסיכומטרי לבין השכלת הורים מסתמן קשר משמעותי בין שיעור הזכאים לתואר מהארץ בני 35-55 ביישוב לבין שיעור הסטודנטים בקרב בני 20-25. ושיעורי הנכנסים להשכלה גבוהה בתום 8 שנים מסיום י"ב. ובכך הישובים כסיפה, חורה ולקיה משקפים למצב זה.

לשימוש בנתוני הלמ"ס יש מספר מגבלות אשר יוצרים קושי בהסקה על תמונת המצב. ראשית, המגבלה העיקרית היא שהנתונים מתייחסים ליישובים שבהם לומדים מעל ל-30 סטודנטים. שנית, אין עקביות בהצגת הנתונים לאורך שנים, דבר שמקשה על הסקה מדויקת אודות מצב הישובים הבדואים בנגב. כך למשל פרסום הנתונים לפי מוסד גלמוד כלל את האוניברסיטה הפתוחה ואילו פרסום הנתונים לפי תחום לימוד אינו כולל את נתוני האוניברסיטה הפתוחה. לבסוף, הפילוח המגדרי של הסטודנטים החל משנת 2018 ולפיכך לא ניתן לבחון מגמות לאורך שנים. נתונים חלקיים על מגדר ניתן למצוא בדוחות שפרסם מכון המחקר של הכנסת¹²³ אך אלו רחוקים מלאפשר השוואה מלאה מול מקורות נתונים אחרים לאורך זמן.

¹²³ נתונים על סטודנטים בדואים שהחלו את לימודיהם במערכת ההשכלה (2017), מרכז המחקר והמידע של הכנסת

תחבורה

פרק התחבורה מורכב משני תחומים משלימים: חלק שמתייחס לתחבורה פרטית וחלק שמתייחס לתחבורה ציבורית. בתחום התחבורה הפרטית נבחנו מדדי תחבורה בחברה הבדואית בנגב ונערכה השוואה בין מדדים אלו בחברה הבדואית לחברה היהודית ולחברה הערבית, וכמו כן בין היישובים בחברה הבדואית עצמה. בתוך כך הוצגו מדדים לאורך העשור האחרון של **גיל ממוצע של כלי רכב פרטיים בשנים, רמת מינוע המתייחסת למספר רכבים ל-1,000 תושבים, תאונות דרכים עם נפגעים לכל 1,000 תושבים ולכל 1,000 כלי רכב ומורשים לנהוג**. מקור הנתונים לכל המדדים היא הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אשר אינה מספקת נתונים לגבי הכפרים הבלתי מוכרים. להשלמת מדד מורשים לנהוג, ביצענו שיערוך של מדד זה ביחס לכלל החברה הבדואית בנגב על ידי הסתמכות על הנתונים הקיימים לגבי היישובים העירוניים והמועצות האזוריות – השתמשנו בנתוני המועצה האזורית נווה מדבר, בה נצפו השיעורים הנמוכים ביותר של המורשים לנהוג, בהנחה שהשיעורים בכפרים הבלתי מוכרים לא עולים על שיעורים אלו.

מעבר לכך, בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אין התייחסות לפילוח מגדרי של המדדים. לכן נעזרנו בנתוני הלמ"ס שעובדו על ידי עמותת סיכוי ומאפשרים להציג לפחות את **מדד המורשים לנהוג בחברה הבדואית בנגב לשנת 2022 בפילוח מגדרי**. גם את המדד הזה הרחבנו לכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב על ידי שימוש בהערכה לעיל. בהתבסס על הנתונים של עמותת סיכוי ועיבוד נגביה לנתוני הלמ"ס עולה כי שיעור הגברים המורשים לנהוג מעל גיל 17 בחברה הבדואית בנגב גבוה פי 2-3 משיעור הנשים המורשות לנהוג מעל גיל 17. הפערים משמעותיים ומהווים את אחד החסמים המרכזיים עבור נשים בדואיות ליציאה לשוק העבודה.

בחלק התחבורה הציבורית הסתמכנו על עיבודים לנתונים של משרד התחבורה ובעיקר על מדדי עמותת מרחב אשר עוקבת אחר איכות התחבורה הציבורית בישראל ומגשיה את המידע לציבור. יש לציין כי המדדים שעמותת מרחב מציגה לציבור מסתמכים על מדדי משרד התחבורה כפי שפורסמו באתר משרד התחבורה¹²⁴ ואינם כוללים את המועצות האזוריות ואת הכפרים הבלתי מוכרים. סיפקנו מענה לפער זה על ידי שיערוך נתונים לגבי היישובים שעבורם לא נמצאו נתונים על ידי שימוש בנתונים של היישובים שלגביהם כן מתפרסמים נתונים כנקודת ייחוס. חישבנו בהסתמך על נתונים אלו ויצרנו תמונה כוללת על החברה הבדואית בנגב כפועל יוצא מזה.

בתחום התחבורה הציבורית ישנה התייחסות ל:
מדד השקעה בתחבורה ציבורית ביישוב: ציון יחסי של השקעה ציבורית בתחבורה ציבורית ביישוב ביחס להשקעה הלאומית בתחבורה ציבורית לאדם בישראל.

דירוג השקעה בתחבורה ציבורית: מיקום היישוב במדרג לפי מדד השקעה בתחבורה ציבורית.

עוצמת תחבורה ציבורית ביישוב: ציון יחסי של עוצמת התחבורה הציבורית ביישוב לפי השקעה בתחבורה ציבורית ולפי צפיפות יישוב

מדד חלוקה הוגנת:¹²⁵ המחושב על ידי חלוקת היחס בין כמות העצירות היומית בתחבורה ציבורית כלשהי (אוטובוס, רכבת, קלה, מטרונת) במועצה או עיר לעומת מספר העצירות במדינה כולה לבין כמות התושבים לעומת גודל האוכלוסייה הכללית. לדוגמה, עבור עיר בה מתגוררים 1% מסך התושבים בארץ, חלוקה הוגנת של כמות הנסיעות הארציות היומית תהיה 1% מסך הנסיעות. מכאן ש-100% משקף חלוקה הוגנת בין כמות התושבים לבין כמות הנסיעות הארציות. לעומת זאת, ציון מעל 100% משקף הקצאת משאבים גבוהה יותר לאותו יישוב ביחס לחלק היחסי של מספר התושבים בו. באופן דומה, ציון נמוך מ-100% משקף הקצאה נמוכה יותר של נסיעות ביחס לחלקם היחסי של כמות התושבים. יש להזכיר כי מדדי התחבורה הציבורית אינם מתייחסים למועצות האזוריות ולכפרים הבלתי מוכרים.

¹²⁴ מקור: **בנק מדדים לתחבורה ציבורית**, גרסה 2.0 (2023), משרד התחבורה

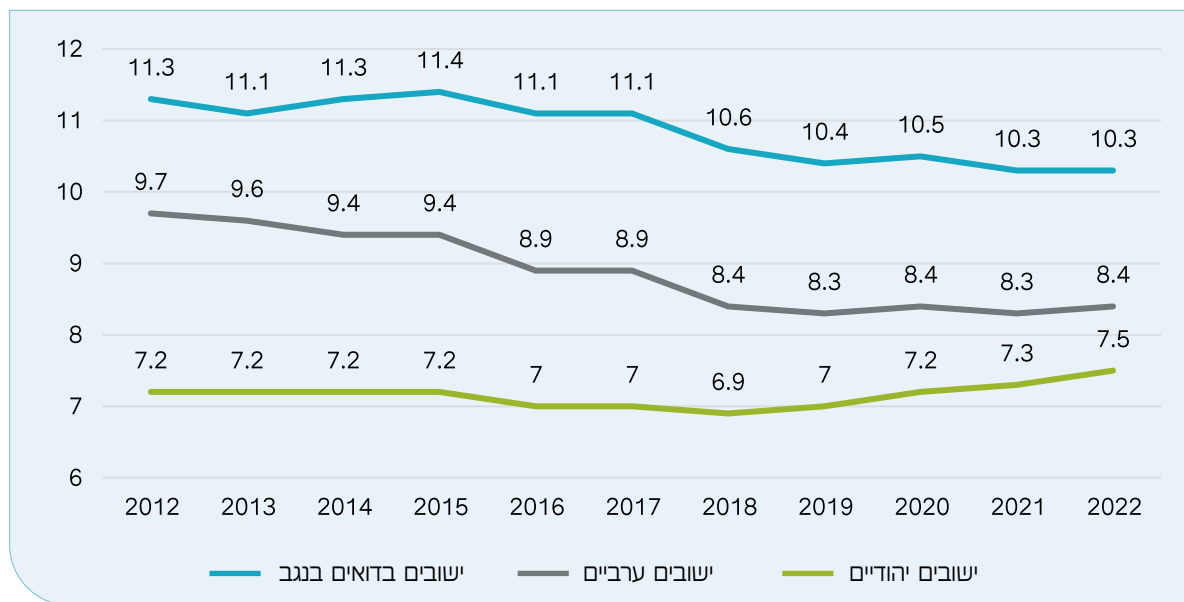
¹²⁵ המושג נלקח מדו"ח **דירוג הערים בישראל על פי שירותי התחבורה הציבורית** של ארגון צרכני תחבורה ציבורית בישראל אשר התפרסם ב-2018.

1. גיל ממוצע של כלי רכב פרטיים ביישובים הבדואים בנגב

הגיל הממוצע לרכב פרטי בחברה הבדואית בנגב ירד מערך של 11.3 שנים בשנת 2012 ל-10.3 שנים בשנת 2022. עדיין, הגיל הממוצע של רכבים בחברה הבדואית בנגב הנו הגבוה ביותר בארץ.

הגיל הממוצע של כלי הרכב הפרטיים ביישוב מהווה אחד מהמדדים למצבה הסוציו-אקונומי של אוכלוסייה, ככל שהגיל הממוצע של כלי הרכב הפרטיים גבוה יותר אזי האוכלוסייה ביישוב נחשבת חלשה וענייה יותר. על פי הנתונים קיים פער ניכר בין האוכלוסייה הבדואית בנגב ובין האוכלוסייה הערבית והאוכלוסייה היהודית. כך הגיל הממוצע של רכב פרטי באוכלוסייה הבדואית בנגב עומד על 10.3 שנים לעומת 8.3 שנים בקרב האוכלוסייה הערבית ו-7.5 שנים בקרב האוכלוסייה היהודית.

תרשים מספר 57: גיל ממוצע של רכב פרטי לפי סוג אוכלוסייה, שנים, 2022¹²⁶

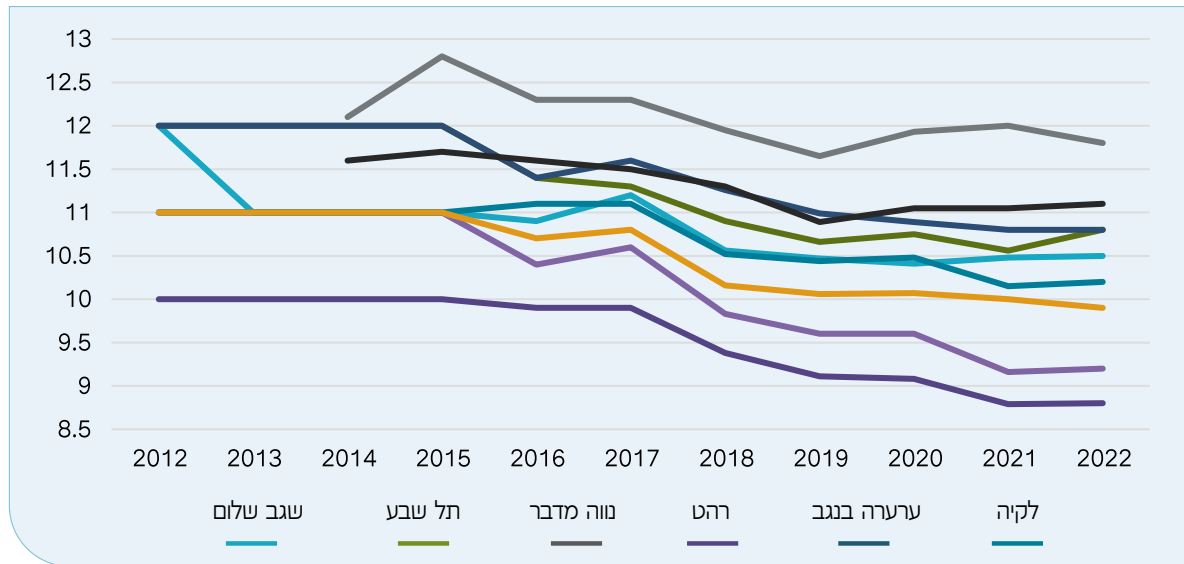
2. גיל ממוצע כלי רכב פרטיים בין היישובים הבדואים

הגיל הממוצע הגבוה ביותר לרכבים פרטיים הוא במועצות האזוריות נווה מדבר ואל קסום עם 11.8 שנים ו-11.1 שנים בהתאמה והגיל הממוצע הנמוך ביותר הוא ברהט עם 8.8 שנים.

בתוך האוכלוסייה הבדואית בנגב ניכרת שונות רחבה בין היישובים השונים. היישוב שבו הגיל הממוצע לכלי רכב פרטיים הוא הגבוה ביותר הוא המועצה האזורית נווה מדבר ועמד על 11.8 שנים. לעומת זאת, היישוב שבו הגיל הממוצע לכלי רכב פרטיים הוא הקטן ביותר הוא היישוב רהט בו נתון זה עמד על 8.8 שנים. עוד עולה מתוך הנתונים כי מאז שנת 2015, ברוב היישובים הבדואים בדרום ישנה ירידה בגיל הממוצע של הרכב הפרטיים. בולטת מעל כולם היא הירידה בערערה בנגב אשר ירדה מגיל ממוצע של 11 שנים בשנת 2015 לגיל ממוצע של 9.2 שנים בשנת 2022.

¹²⁶ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

תרשים מספר 58: גיל ממוצע של רכב פרטי לפי יישוב, 2012-2022¹²⁷

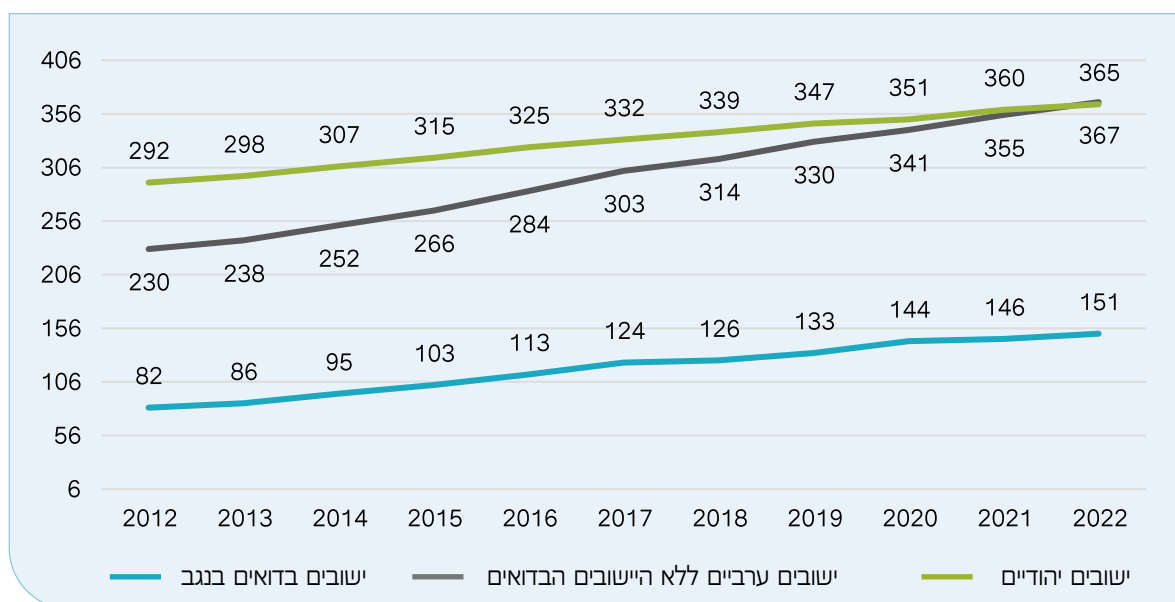
3. רמת המינוע בחברה הבדואית בנגב

רמת המינוע הכללית בחברה הבדואית בנגב עמדה על 41.4% מהרמה הארצית על אף עלייה של 84% תוך עשור במספר כלי הרכב הפרטיים.

בשנת 2022, מספר כלי הרכב ל 1,000 איש, או רמת המינוע, עמד על 151 כלי רכב בחברה הבדואית בנגב לעומת 367 בחברה היהודית ו-365 בשאר החברה הערבית. זאת על אף שמספר כלי הרכב המנועים בחברה הבדואית בנגב עלה תוך עשור ב-124% ומספר כלי הרכב הפרטיים עלה תוך עשור ב-177%. לשם השוואה מספר כלי הרכב המנועים בחברה היהודית עלה בעשור ב-45% ובשאר החברה הערבית ב-72%. מספר כלי הרכב הפרטיים בחברה היהודית עלה ב-53% ובשאר החברה הערבית ב-86%. במספרים מוחלטים, בחברה הבדואית בנגב בשנת 2022 מספר כלי הרכב המנועים היה 45,450 כלי רכב, מהם 35,005 פרטיים.

¹²⁷ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

תרשים מספר 59: כלי רכב פרטיים לכל 1,000 תושבים לפי סוג אוכלוסייה, 2022¹²⁸

4. רמת מינוע בין היישובים הבדואים בנגב

רמת המינוע ביישובים הבדואים בנגב עמדה על בין 55.3% מרמת המינוע הארצית ברהט ל-16.7% מרמת המינוע הארצית בנווה מדבר.

45.7% מכלי הרכב הפרטיים בחברה הבדואית בנגב בשנת 2022 היו רשומים בעיר רהט. מספר הרכבים הקטן ביותר נרשם במועצה אזורית נווה מדבר שבה רשומים 847 כלי רכב בלבד. בנווה מדבר היו 61 כלי רכב לכל 1,000 תושבים לעומת 202 כלי רכב לכל 1,000 תושבים בעיר רהט.

טבלה מספר 29: מספר כלי רכב ורמת מינוע ביישובים הבדואים בנגב, 2022¹²⁹

ישוב	מספר כלי רכב פרטיים	רמת מינוע (מספר כלי רכב פרטיים לכל 1,000 תושבים)	שיעור כלי הרכב ביישוב מסך כלי הרכב בחברה הבדואית בנגב	יחס בין רמת מינוע יישובית לרמת מינוע ארצית (365 רכבים לכל 1,000 תושבים)
רהט	16,010	202	45.7%	55.3%
תל שבע	3,836	168	11%	46%
חורה	3,203	129	9.2%	35.3%
לקיה	3,097	193	8.8%	52.9%
ערערה בנגב	2,654	130	7.6%	35.6%
שגב שלום	2,079	166	5.9%	45.5%
כסיפה	1,868	78	5.3%	21.4%
אל קסום	1,411	78	4%	21.4%
נווה מדבר	847	61	2.4%	16.7%

¹²⁸ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

¹²⁹ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות / 97

השוואת רמת המינוע ברמה יישובית בחברה הבדואית בנגב, ביחס לרמת המינוע הארצית (העומדת על 365 רכבים פרטיים לכל 1,000 תושבים) מעידה על פער גדול בין החברה הבדואית לכלל החברה ופערים גדולים בין היישובים בחברה הבדואית בנגב הנעים בין 16.7% ל-55.3% מרמת המינוע הקיימת במדינת ישראל.

רמת המינוע בחברה הבדואית בנגב מתפלגת ל-5 מקבצים שונים. במקבץ הראשון, רמת המינוע המקסימלית כאמור הינה בעיר רהט והיא עמדה על 55.3% מרמת המינוע הארצית המקבילה. אחריה ברשימה נמצאת לקיה עם 52.9% מרמת המינוע הארצית. במקבץ השני, תל שבע ושגב שלום בהתאמה עם 46% ו-45.5% מרמת המינוע הארצית. במקבץ השלישי, ערערה בנגב וחורה עם 35.6% ו-35.3% מרמת המינוע הארצית בהתאמה.

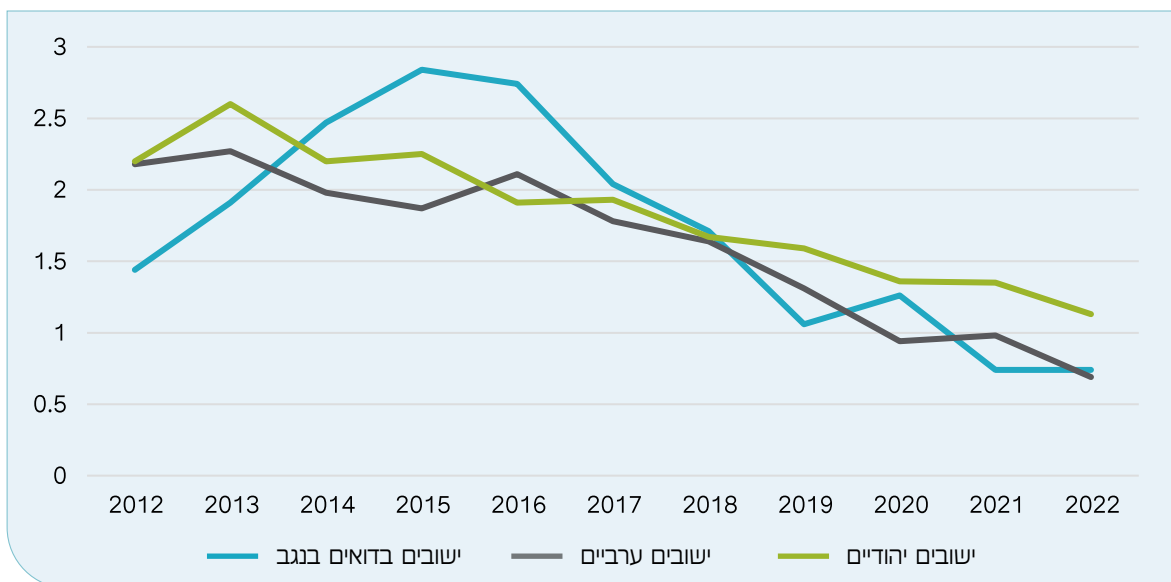
במקבץ הרביעי, כסיפה ומועצה אזורית אל קסום עם רמות מינוע 21.4% מרמת המינוע הארצית. ובמקבץ החמישי והאחרון, רמת המינוע בנווה מדבר עמדה על 16.7% ממספר הרכבים הארצי. נתונים אלו ממחישים כי לצד הפער התהומי ברמת המינוע בין החברה הבדואית בנגב לבין האוכלוסייה הכללית בארץ, ישנם גם פערים תהומיים בין היישובים הבדואים עצמם.

5. תאונות דרכים בחברה הבדואית בנגב

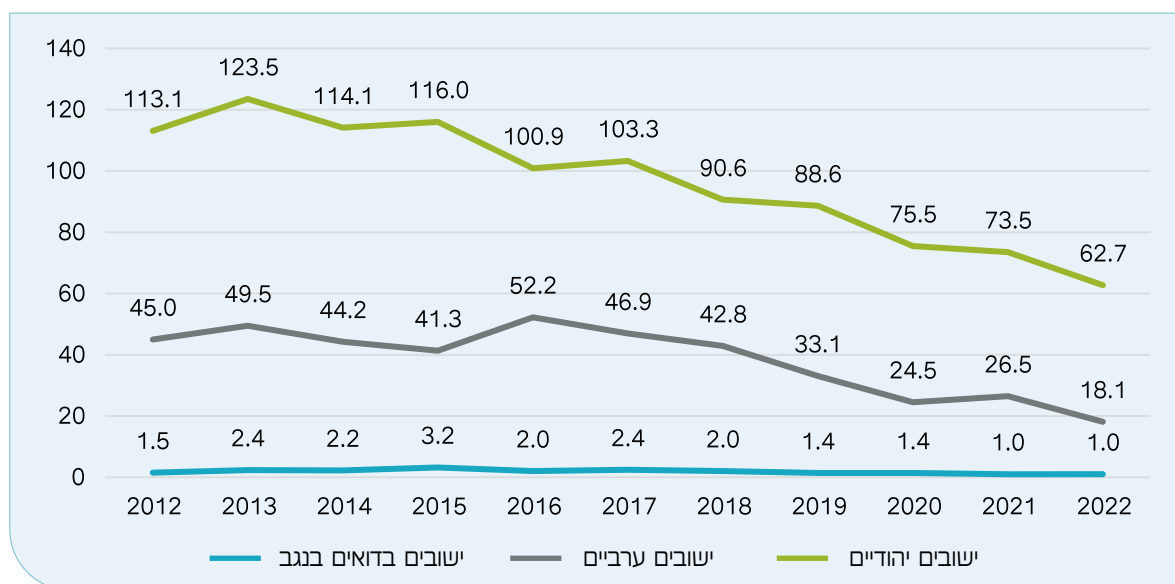
מספר תאונות הדרכים עם נפגעים לכל 1,000 כלי רכב ותאונות הדרכים עם נפגעים לכל 1,000 תושבים נמוכים מהממוצע הארצי ונמצאים במגמת ירידה מאז שנת 2015.

מספר תאונות הדרכים ביישובים הבדואים בנגב נמצא במגמת ירידה מאז 2015 בשני מדדים עיקריים: תאונות דרכים עם נפגעים לכל 1,000 כלי רכב ותאונות דרכים עם נפגעים לכל 1,000 תושבים. בשנת 2022 היה שפל היסטורי כשאר מספר תאונות הדרכים לכל 1,000 כלי רכב עמד על 0.74 תאונות ומספר תאונות הדרכים לכל 1,000 תושבים עמד על תאונה אחת לכל 1,000 תושבים. לשם השוואה, מספר התאונות לכל 1,000 כלי רכב בחברה היהודית עמד על 1.13 תאונות ובחברה הערבית על 0.69 תאונות. מספר תאונות הדרכים לכל 1,000 תושבים עומד בחברה היהודית על 62.7 תאונות ובחברה הערבית הלא בדואית על 18.1 תאונות.

תרשים 60: מספר תאונות דרכים עם נפגעים ממוצע לכל 1,000 כלי רכב לפי סוג אוכלוסייה, 2012-2022¹³⁰

תרשים 61: מספר תאונות דרכים עם נפגעים ממוצע לכל 1,000 תושבים לפי סוג אוכלוסייה, 2012-2022¹³¹

מספר התאונות לכל 1,000 כלי רכב הגבוה ביותר בקרב היישובים הבדואים בנגב נרשם ביישוב נווה מדבר (1.6 תאונות לכל 1,000 כלי רכב) וזאת למרות שמספר כלי הרכב הרשומים ביישוב הוא הנמוך ביותר מבין היישובים הבדואים בנגב. הסיבה לכך ככל הנראה היא שבנווה מדבר הגיל הממוצע של כלי הרכב הוא הגבוה ביותר ומצב תשתיות התחבורה בו ירוד. היישוב הבא בתור ברשימה הוא שגב שלום עם 1.2 תאונות דרכים לכל 1,000 כלי רכב ורהט עם תאונה אחת לכל 1,000 כלי רכב. ההסבר לשיעור הכללי הנמוך בתאונות דרכים בחברה הבדואית בנגב קשור ככל הנראה למספר הנמוך של כלי רכב.

6. שיעור מורשי הנהיגה בחברה הבדואית בנגב

שיעור מורשי הנהיגה באוכלוסייה הבדואית בנגב נמוך ביחס לאוכלוסייה הכללית ועמד על 39.5% לכל היותר לפי הערכה של נגביה לעומת 76% באוכלוסייה היהודית ו-82% באוכלוסייה הערבית.

על פי הלמ"ס, מורשה לנהוג הוא כל אדם בעל רישיון נהיגה ישראלי, שהיה לו רישיון נהיגה בתוקף או שתוקף רישיון פג בשנה קודמת. מספר המורשים לנהוג בחברה הבדואית בנגב נמצא בעלייה מתמדת (נכון לתקופה שבין 2012-2023) וגדל פי 2.8 תוך עשור. נכון לשנת 2023, מספרם של המורשים לנהוג עמד על 55,111 בני אדם. יש לציין כי נתון זה לא כולל את המועצות האזוריות והכפרים הבלתי מוכרים. עם זאת, בחינת שיעור המורשים לנהוג מתוך האוכלוסייה שמעל לגיל 17 מעלה כי רק 56% מכלל האוכלוסייה הבדואית הבוגרת ביישובים העירוניים הם מורשי נהיגה.

בכדי לייצר תמונה של שיעור מורשי הנהיגה בכלל החברה הבדואית, כולל הכפרים הבלתי מוכרים, ביצענו הערכה של שיעור המורשים ביישובים אלו. ההערכה נעשתה על ידי התייחסות לשיעור מורשי הנהיגה במועצה האזורית נווה מדבר כשיעור המייצג את הכפרים הבלתי מוכרים, בידיעה שבנווה מדבר שיעור מורשי הנהיגה הוא הנמוך מבין היישובים אשר לגביהם מפורסמים נתונים, והחלתו על האוכלוסייה מעל גיל 17 בכפרים הבלתי מוכרים. הרציונל לכך הוא שבכפרים הבלתי מוכרים, שיעורי מורשי הנהיגה נמוכים מאלו שביישובים העירוניים ובמועצות האזוריות כך שהשיעור בנווה מדבר מהווה גבול עליון לשיעור מורשי הנהיגה בכפרים אלו. את גודל האוכלוסייה מעל גיל 17 בכפרים הבלתי מוכרים הערכנו על ידי ניכוי מספר התושבים ביישובים העירוניים ובמועצות האזוריות בשנת 2022¹³² מסך האוכלוסייה הבדואית (אותה הערכנו בשנת 2022 על ידי שימוש בנתוני גודל האוכלוסייה ושיעור גידול האוכלוסייה בשנת 2022)¹³³ והכפלה בשיעור בני 17 ומעלה בנווה מדבר, לפי קובץ רשויות מקומיות העדכני ביותר של הלמ"ס, משנת 2022.

¹³¹ מקור: לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

¹³² מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

¹³³ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; אוכלוסייה שנתון סטטיסטי לישראל, לוח 2.15

סביר להניח כי בפועל שיעור מורשי הנהיגה קטן יותר מההערכה שלנו. כך, לפי התרחיש הטוב ביותר, פחות מ-40% בלבד מכלל האוכלוסייה הבדואית מעל גיל 17 בנגב מורשי נהיגה לעומת שיעור של 76% מכלל האוכלוסייה היהודית ו-82% מכלל האוכלוסייה הערבית.

טבלה מספר 30: הערכת שיעורי מורשי נהיגה באוכלוסייה הבדואית בנגב לפי סוג יישוב, 2022¹³⁴

סוג יישוב	מספר מורשים לנהוג	שיעור מורשים לנהוג מהאוכלוסייה מעל גיל 17	שיעור המורשים לנהוג מכלל המורשים לנהוג ביישובים בחברה הבדואית בנגב
יישובים עירוניים	50,404	50.98%	83.74%
מועצות אזוריות	3,182	20.21%	5.29%
כפרים בלתי מוכרים*	6,603	17.47%	10.97%
סה"כ	60,189	39.49%	100%

*** הערכה על סמך נתוני הלמ"ס כמפורט לעיל, תוך הסתמכות על שיעורי מורשי הנהיגה בנווה מדבר.**

בהתבוננות על השיעורים ביישובים העירוניים, לפי נתוני 2023, נמצא כי רהט הוא היישוב שבו המספר הגבוה ביותר של מורשי נהיגה מבין היישובים הבדואים בנגב. על פי הנתונים ברהט רשומים 27,019 נהיגים מורשים לנהיגה אשר מהווים 49% מכלל המורשים לנהוג בחברה הבדואית ביישובים העירוניים. יחד עם זאת, רק 67% מהאוכלוסייה מעל גיל 17 ברהט מורשים לנהוג. הבאים בתור ברשימה הם תל שבע שבה רשומים 6,087 מורשים לנהוג, חורה עם 5,149 מורשים לנהוג ולקיה עם 5,112 מורשים לנהוג. ראוי לציין כי ביישוב כסיפה רק 30% מבין האוכלוסייה הבוגרת מעל גיל 17 רשאית לנהוג.

טבלה מספר 31: מורשי נהיגה ביישובים הבדואים בנגב, 2023¹³⁵

יישוב	מספר מורשים לנהוג	שיעור מורשים לנהוג מהאוכלוסייה מעל גיל 17	שיעור המורשים לנהוג מכלל המורשים לנהוג ביישוב העירוניים של החברה הבדואית בנגב
רהט	27,019	67%	49%
תל שבע	6,087	55%	11%
חורה	5,149	45%	9.3%
לקיה	5,112	63%	9.3%
ערערה בנגב	5,073	51%	9.2%
כסיפה	3,455	30%	6.3%
שגב שלום	3,216	51%	5.8%

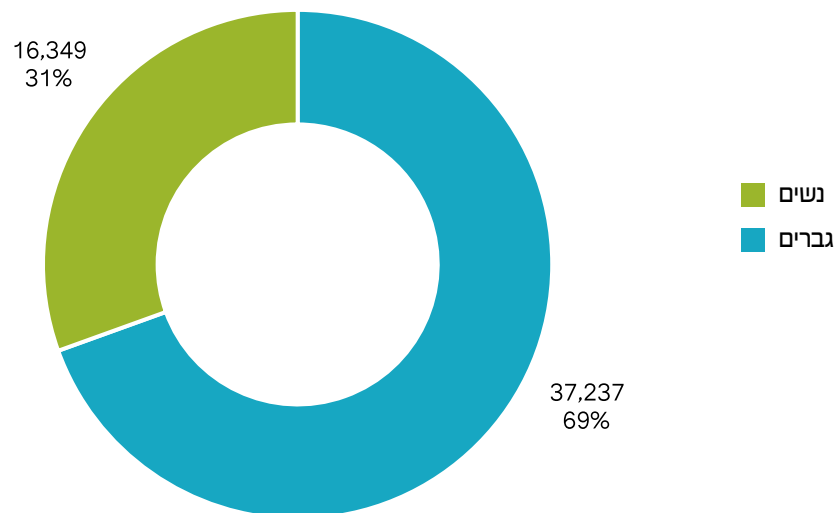
¹³⁴ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות
¹³⁵ מקור: לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

7. התפלגות מגדרית של מורשי נהיגה

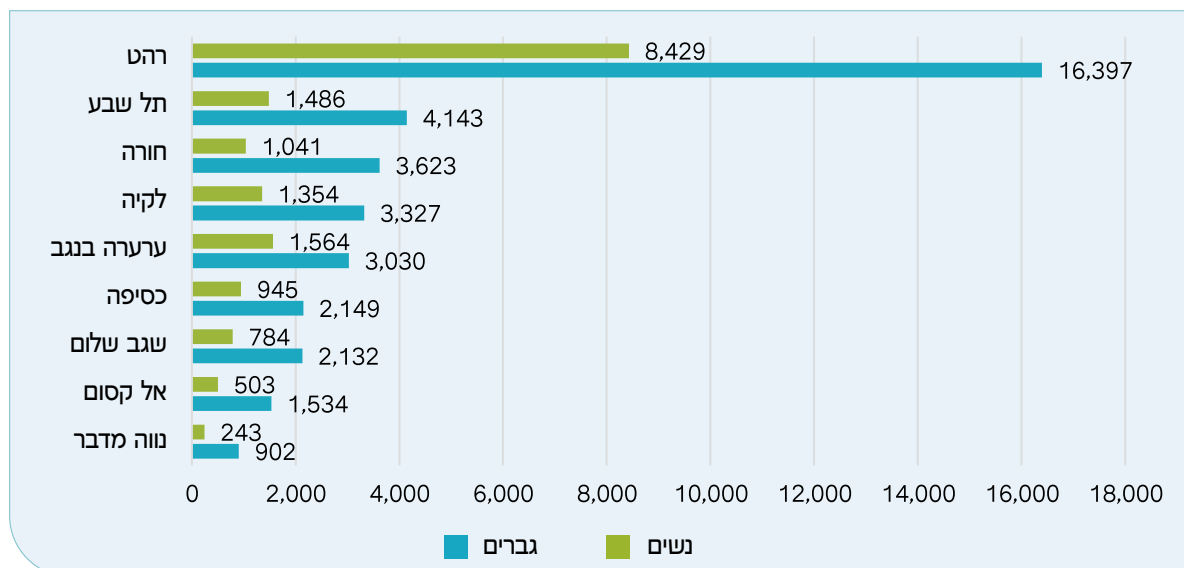
לפי הערכה, לכל היותר 23% מהנשים ו-55% מהגברים מעל גיל 17 בחברה הבדואית מורשים לנהוג.

באופן כללי הלמ"ס אינו מפרסם פילוח מגדרי של מורשי/ות הנהיגה אולם במסגרת עיבוד מיוחד של נתוני הלמ"ס שנעשה עבור עמותת סיכוי, התקבלו נתונים הכוללים את היישובים העירוניים והמועצות האזוריות אך לא את הכפרים הבלתי מוכרים אשר מראים כי בשנת 2022 69.5% מהמורשים לנהוג (שהם 37,237 מורשים לנהוג) היו גברים ו-30.5% (שהם 16,349 מורשות לנהוג) היו נשים. עוד עולה מהנתונים כי בכל היישובים יש רוב מוחלט של גברים אשר מורשים לנהוג. בתרבין א צנעה למשל, מתוך 266 מורשים לנהוג, 98.88% הם גברים.

תרשים מספר 62: מורשים לנהוג לפי מגדר בחברה הבדואית בנגב (ללא כפרים בלתי מוכרים), 2022¹³⁶

תרשים מספר 63: מספר מורשים לנהוג לפי מגדר ויישוב בחברה הבדואית בנגב (ללא כפרים בלתי מוכרים), 2022¹³⁷

¹³⁶ מקור: לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות
¹³⁷ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה - נתונים שנמסרו עבור עמותת סיכוי

טבלה מספר 32: שיעור מורשי נהיגה ביישובים הבדואים בנגב לפי מגדר וישוב (ללא כפרים בלתי מוכרים), 2022¹³⁸

ישוב	סך מספר מורשים לנהוג	מספר מורשות לנהוג - נשים	מספר מורשים לנהוג - גברים	מספר נשים מעל גיל 17	מספר גברים מעל גיל 17	שיעור מורשות הנשים מעל גיל 17	שיעור מורשי הגברים מעל גיל 17	שיעור מורשי הנהיגה מתוך האנשים מעל גיל 17
רהט	24,826	8,429	16,397	20,230	20,330	41.66%	80.65%	61.20%
תל שבע	5,629	1,486	4,143	5,537	5,499	26.83%	75.34%	51.00%
חורה	4,664	1,041	3,623	5,652	5,766	18.41%	62.83%	40.84%
לקיה	4,681	1,354	3,327	4,018	4,051	33.69%	82.12%	58.01%
ערערה בנגב	4,594	1,564	3,030	4,962	4,983	31.51%	60.80%	46.18%
כסיפה	3,094	945	2,149	5,763	5,800	16.39%	37.28%	26.73%
שגב שלום	2,916	784	2,132	3,101	3,169	25.28%	66.99%	46.50%
אל קסום	2,037	503	1,534	4,473	4,722	11.24%	32.48%	22.15%
נווה מדבר	1,145	243	902	3,235	3,318	7.51%	27.18%	17.47%

בכדי לאמוד את שיעורי הנשים והגברים המורשים לנהוג בחברה הבדואית בנגב בכללותה, ביצענו הערכה של שיעורים אלו בכפרים הבלתי מוכרים. ההערכה בוצעה בשני שלבים. בשלב הראשון, הנחנו כי שיעור מורשי הנהיגה בכפרים הבלתי מוכרים שווה לכל היותר לשיעור הנמוך ביותר שנמצא עבור מדד זה מבין היישובים הבדואים עבורם התפרסם הנתון, אשר בשנת 2022 היה נווה מדבר. מכאן שההערכה מייצגת את השיעור האפשרי מקסימלי של מורשי נהיגה בכפרים הבלתי מוכרים. בכדי לשמור על אחידות, גם את שיעורי מורשי הנהיגה בהתפלגות מגדרית החלטנו לפי נתוני נווה מדבר.

בשלב השני, הערכנו את גודל האוכלוסייה מעל גיל 17 בכפרים הבלתי מוכרים על ידי ניכוי מספר התושבים ביישובים העירוניים ובמועצות האזוריות בשנת 2022¹³⁹ מסך האוכלוסייה הבדואית (אותה הערכנו בשנת 2022 על ידי שימוש בנתוני גודל האוכלוסייה ושיעור גידול האוכלוסייה בשנת 2021)¹⁴⁰ והכפלה בשיעור בני 17 ומעלה בנווה מדבר, לפי קובץ רשויות מקומיות העדכני ביותר של הלמ"ס, משנת 2022. לבסוף החלטנו את שיעורי מורשי הנהיגה מנווה מדבר על גודל האוכלוסייה שהערכנו. יש לציין שמכיוון שמדובר בקירובים ומכיוון שהחלטנו את שיעורי נווה מדבר הן על כלל האוכלוסייה מעל גיל 17 והן על אוכלוסייה זו בפילוח מגדרי, נוצר פער זניח של 0.24% בין סך הגברים והנשים מורשי הנהיגה לבין כלל מורשי הנהיגה ללא פילוח מגדרי.

על פי הערכה שביצענו, לכל היותר 23.45% מהנשים ו-55.31% מהגברים הבוגרים בחברה הבדואית בנגב מורשים לנהוג. כלל מורשי הנהיגה בחברה הבדואית בנגב מתפלגים ל-30% נשים ו-70% גברים. לשיעורי מורשי הנהיגה הנמוכים בחברה הבדואית בנגב השלכות בין היתר על נגישות לחינוך ולמקומות תעסוקה. בכפרים הבלתי מוכרים, אשר מראש נמצאים באזורים מרוחקים ורמת התשתיות בהם (כולל תשתיות תחבורה, כפי שנראה בסעיף 8) ירודה, רישיון נהיגה הוא עוד יותר קריטי. יתרה מזאת, שיעורי בעלי הרישיון נמוכים במיוחד בקרב נשים בדואיות ולכן השפעות על פערים בתחומי חיים אחרים כפי שראינו בפרקים הקודמים.

¹³⁸ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

¹³⁹ מקור: לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות

¹⁴⁰ מקור: לשכה מרכזית לסטטיסטיקה: אוכלוסייה שנתון סטטיסטי לישראל, לוח 2.15

טבלה מספר 33: שיעור מורשי נהיגה ביישובים הבדואים בנגב לפי מגדר וסוג יישוב (הערכה לגבי הכפרים הבלתי מוכרים), 2022¹⁴¹

סוג יישוב	סך מספר מורשים לנהוג	מספר מורשות לנהוג - נשים	מספר מורשים לנהוג - גברים	מספר נשים מעל גיל 17	מספר גברים מעל גיל 17
יישובים עירוניים	50,404	15,603	34,801	49,263	49,598
מועצות אזוריות	3,182	746	2,436	7,708	8,040
כפרים בלתי מוכרים*	6,603	1,408	5,180	18,744	19,057
סה"כ	60,189	17,757	42,417	75,715	76,695
סוג יישוב	שיעור מורשות הנהיגה מתוך הנשים מעל גיל 17	שיעור מורשי הנהיגה מתוך הגברים מעל גיל 17	שיעור מורשי הנהיגה מתוך האנשים מעל גיל 17	שיעור הנשים מעל גיל 17	שיעור הגברים מעל גיל 17
יישובים עירוניים	31.67%	70.17%	50.98%	30.96%	69.04%
מועצות אזוריות	9.68%	30.30%	20.21%	23.44%	76.56%
כפרים בלתי מוכרים*	7.51%	27.18%	17.47%	21.32%	78.44%
סה"כ	23.45%	55.31%	39.49%	29.50%	70.47%

* הערכה על סמך נתוני הלמ"ס כמפורט לעיל, תוך הסתמכות על שיעורי מורשי הנהיגה בנווה מדבר.

8. השקעה בתחבורה ציבורית ביישובים העירוניים הבדואים בנגב

ההשקעה בתחבורה ציבורית ביישובים הבדואים בנגב נמוך מחלקם באוכלוסייה הכללית ודירוג התחבורה הציבורית הוא מהנמוכים בארץ.

לפי נתוני משרד התחבורה, מתוך 201 רשויות, מדדי התחבורה הציבורית ביישובים הבדואים בנגב הם מהנמוכים בארץ. יוצאת דופן לטובה העיר רהט שמדורגת במקום ה-65 מתוך 201 בדירוג תחבורה ציבורית. כסייפה וערערה בנגב הבאות אחריה בדירוג מדורגות במקום ה-127 וה-134 בהתאמה בלבד, כאשר חמשת הרשויות הנותרות מדורגות במקומות 166 עד 198.

כמו כן, בכל היישובים העירוניים מדד ההשקעה בתחבורה ציבורית קטן מ-100%. מדד השקעה בתחבורה ציבורית נקרא גם מדד "חלוקה הוגנת" ומתאר את הקצאת התחבורה ציבורית בין היישובים בארץ. ככל שמדד זה קרוב יותר ל-100%, ההשקעה בתחבורה תואמת לגודל האוכלוסייה היחסי (מחושב על ידי חלוקת היחס בין כמות העצירות היומית בתחבורה ציבורית כלשהי (אוטובוס, רכבת, רכבת קלה, מטרונית) במועצה או עיר לבין כמות התושבים ביישוב). אחוז קטן מ-100 משקף הקצאת משאבים קטנה ואחוז גדול מ-100 משקף הקצאה גדולה יחסית למספר התושבים. ברהט גובה מדד זה הינו 73% וגבוהה משמעותית מיתר היישובים הבדואים; הנמוכים שבהם הם שגב שלום עם 6% ותל שבע ולקיה עם 7% כל אחת והגבוהים שבהם הם ערערה בנגב וכסייפה עם 31% כל אחת וחורה עם 22%.

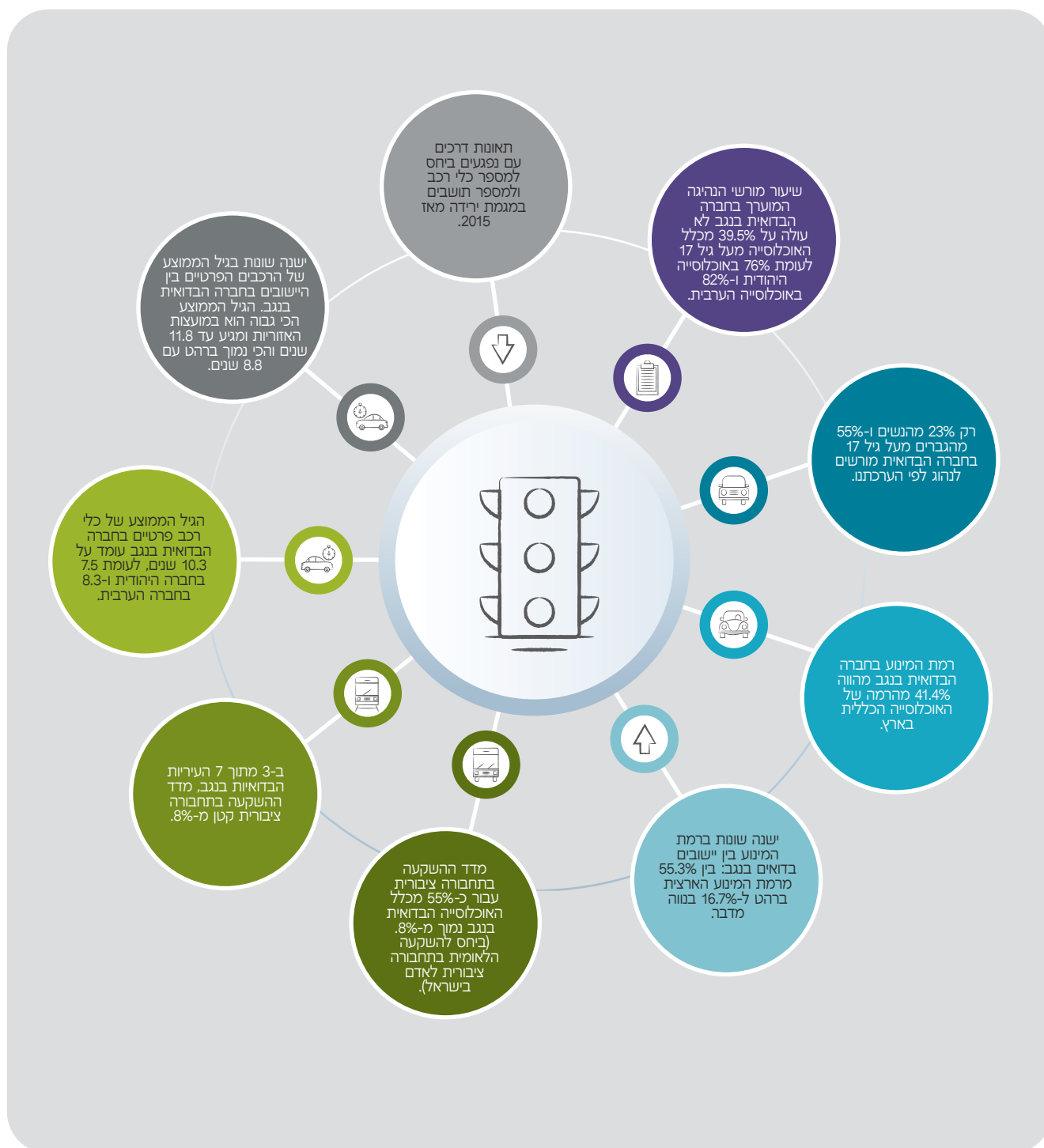
מדד עוצמת התחבורה הציבורית¹⁴² הוא מדד שמשקף את הזדמנויות השימוש בתחבורה ציבורית המוצעות ביישוב. המדד מנורמל לצינים בין 0 ל-100. בחישוב נעשית הצלבה בין מספר הנסיעות היומית (בהתחשב בסוג אמצעי התחבורה הציבורית על מנת לקחת בחשבון את קיבולת הנוסעים) ומספר העצירות בתחנות לבין השטח הבנוי ביישוב. גם לפי מדד זה ניתן לראות כי מלבד רהט, אשר קיבלה ציון 59, כל יתר היישובים קיבלו ציון קטן מ-44 כאשר הנמוך מביניהם הוא היישוב שגב שלום עם ציון 17.

¹⁴¹ מקור: לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות מקומיות
¹⁴² מקור: [מצגת מתודולוגית](#), מרחב - התנועה לעירוניות בישראל

טבלה מספר 34: השקעה בתחבורה ציבורית ביישוב (ביישובים העירוניים), 2023¹⁴³

מספר קווים	תדירות נסיעות יומית	מדד עוצמת תחבורה ציבורית (ציון מתוך 100)	דירוג תחבורה ציבורית (מתוך 201 רשויות)	דירוג השקעה בתחבורה ציבורית (מתוך 201 רשויות)	מדד השקעה בתחבורה ציבורית	יישוב
23	966	59	65	70	73%	רהט
6	102	21	194	197	7%	תל שבע
14	357	33	166	172	22%	חורה
6	92	19	195	195	7%	לקיה
8	220	41	134	148	31%	ערערה בנגב
10	276	43	127	146	31%	כסיפה
4	87	17	198	198	6%	שגב שלום

¹⁴³ מקור: משרד התחבורה

השוואת נתוני התחבורה בחברה הבדואית בנגב לכלל אוכלוסיית מדינת ישראל, מראה כי יכולת הניידות בחברה זו מוגבלת הן מבחינת אמצעי התחבורה הפרטיים והן מבחינת אמצעי התחבורה הציבוריים. למעט במקומות המצוינים, נתוני התחבורה לגבי החברה הבדואית בנגב בפרק זה אינם כוללים את המועצות האזוריות והכפרים הבלתי מוכרים, אשר בהם אמצעי התחבורה הפרטית מוגבלים עוד יותר ואין מענים במישור התחבורה הציבורית.

ראשית, על פי ההערכה שביצענו לשנת 2022, שיעור מורשי הנהיגה בחברה הבדואית בנגב בכללותה לא עולה על 39.5%. הנתונים החלקיים שהתפרסמו על ידי הלמ"ס ונכונים לשנת 2023, משקפים את המצב ביישובים עירוניים בלבד ואף הם מתארים פער משמעותי לעומת האוכלוסיות האחרות בארץ: שיעור מורשי נהיגה בשבע היישובים העירוניים הבדואים בנגב עמד על 56%, לעומת 77%-85% באוכלוסייה היהודית והערבית בהתאמה. בנוסף, קיימים פערים משמעותיים בשיעורי מורשי הנהיגה בין היישובים הבדואים בנגב. בעיר רהט 67% מהתושבים הם מורשי נהיגה, ולעומתה כסייפה, שבה שיעור מורשי הנהיגה עמד על 27.7% הנמוך מבין הרשויות המקומיות הבדואיות בנגב. במועצות האזוריות השיעורים נמוכים עוד יותר עם 22.2%-17.5% באל קסום ובנווה מדבר בהתאמה.

מעבר לאחוז מורשי הנהיגה הנמוך בחברה הבדואית ישנו גם פער מגדרי כך שלפי ההערכה שלנו, שיעור הנשים מורשות הנהיגה הוא 23.45% מכלל הנשים הבדואיות מעל גיל 17 בנגב ושיעור הגברים מורשי הנהיגה הוא 55.31% מכלל הגברים הבדואים מעל גיל 17 בנגב. סך מורשי הנהיגה בחברה הבדואית בנגב מתפלגים ל-30% נשים ו-70% גברים.

רמת המינע בחברה הבדואית בנגב נכון לשנת 2023 הייתה 151 רכבים לכל 1,000 תושבים, המהווה 41.4% בלבד ביחס לרמה הארצית, שעמדה בשנה זו על 365 רכבים פרטיים לכל 1,000 תושבים. ישנם פערים ברמות המינע בין יישובים כך שרמת המינע הנמוכה ביותר נמדדה בנווה מדבר ומהווה 16.7% ביחס לרמה הארצית ורמת המינע הגבוהה ביותר, אף היא נמוכה משמעותית מהממוצע באוכלוסייה הכללית בארץ, נמדדה ברהט ומהווה 55.3% ביחס לרמה הארצית. ניתן להניח כי רמת המינע בכפרים הבלתי מוכרים נמוכה אף מהרמה בנווה מדבר. ישנה שונות גדולה בין היישובים הבדואים ביחס מספר כלי רכב פרטיים ל-1,000 תושבים כאשר 45.7% מכלי הרכב הפרטיים רשומים ברהט עם 202 רכבים על כל 1,000 תושבים לעומת 61 רכבים על כל 1,000 תושבים במועצה האזורית נווה מדבר, בה נתון זה הוא הקטן מבין היישובים.

באשר לגיל הרכבים הנמצאים בשימוש בחברה הבדואית בנגב, כצפוי מחברה במצב סוציו-אקונומי נמוך, הרכבים ישנים ומכאן שפחות בטיחותיים ונוטים להתקלקל ולדרוש תיקונים בתדירות גבוהה ביחס לרכבים חדשים יותר. הגיל הממוצע של כלי רכב פרטיים בחברה הבדואית בנגב הוא הגבוה ביותר מבין האוכלוסיות בארץ ועומד על 10.34 שנים לעומת 7.48 באוכלוסייה היהודית ו-8.34 באוכלוסייה הערבית בשנת 2022. הממוצע הגבוה ביותר מבין היישובים (לא כולל כפרים בלתי מוכרים) נרשם בנווה מדבר ועומד על 11.8 שנים. ברהט ממוצע גיל הרכב הוא הנמוך ביותר מבין היישובים ועמד על 8.8 שנים.

מספר התאונות ביחס למספר התושבים בחברה הבדואית בנגב נמצא במגמת ירידה מאז שנת 2015. בהלימה עם ההיקפים המצומצמים של מורשי נהיגה ועם מספר הרכבים ביחס למספר התושבים, גם מספר תאונות הדרכים קטן ועומד על 0.74 לכל 1,000 כלי רכב ותאונה 1 לכל 1,000 תושבים בשנת 2022. בחברה היהודית נרשמו 1.13 ו-62.7 תאונות בהתאמה ובחברה הערבית 0.69 ו-18.1 בהתאמה. דווקא בנווה מדבר עם מספר כלי הרכב הרשומים הנמוך ביותר מבין היישובים הבדואים בנגב נרשם המספר הגבוה ביותר של תאונות דרכים יחסית למספר הרכבים עם 1.6 תאונות לכל 1,000 רכבים. אנו מעריכים כי מצב תשתיות התחבורה ירוד והגיל הממוצע של הרכבים הרשומים הקיימים ביישוב זה הם מהגורמים העיקריים לשיעור התאונות הגבוה.

עד כה תוארו הפערים באמצעי התחבורה של הפרט, אלא שגם בתחבורה הציבורית המצב ירוד לעומת יתר הארץ וישנה שונות גדולה בין היישובים. מדד ההשקעה בתחבורה, מראה כי בכל היישובים הבדואים, ההשקעה בתחבורה ציבורית קטנה ביחס לחלקם באוכלוסייה. לפי הערכתנו, כ-55% מסך האוכלוסייה הבדואית בנגב גרה ביישובים בהם מדד ההשקעה בתחבורה ציבורית הוא לכל היותר 8% (ואף סביר שאף נמוך מכך). מעבר לכך, מתוך 7 היישובים העירוניים (עבורם מתפרסמים נתונים), כ-3 מדד ההשקעה בתחבורה קטן מ-8%. היישוב העירוני בו נרשם המדד הגבוה ביותר הוא כצפוי רהט, עם מדד בגובה 73%, אף הוא משקף השקעה שקטנה ביחס לגודל האוכלוסייה. ביתר היישובים העירוניים נרשמו ערכים בין 31%-6%.

דיוור

הנתונים שבפרק זה מתייחסים לנתונים שפורסמו על ידי הלמ"ס בקובץ רשויות מקומיות ואינם כוללים את הכפרים הבלתי מוכרים. הנתונים על מספר הדירות, גם הם מקובץ רשויות מקומיות ודווחו עבור השנים 2013 ו-2023 אך אינם כוללים את המועצות האזוריות ומכאן שמתייחסים ליישובים העירוניים בלבד.

בנוסף, הלמ"ס אוספת נתונים לגבי שימושי קרקע אחת לכמה שנים כך שבניגוד ליתר הנתונים, שעבורם ישנה רציפות דיווח, נתוני הצפיפות לפי שטח בנוי למגורים ונתונים על סך השטח הבנוי למגורים פורסמו בעשור האחרון רק עבור השנים 2013 ו-2021. באופן כללי נושא הדיוור בחברה הבדואית בנגב אינו זוכה להתייחסות מחקרית ראויה וכמעט ואין נתונים לגבי הכפרים הבלתי מוכרים.

בנושא מכרזים ליחידות מגורים והריסת מבנים הסתמכנו על הנתונים של רשות מקרקעי ישראל. בפרק מתוארות 3 הסיבות העיקריות למצוקת הדיוור ביישובים הבדואים בנגב והן מחסור חריף בהיצע המכרזים לבניית יחידות דיוור ביישובים הבדואים בנגב, מחלוקת בין המדינה והתושבים המתבטא תביעות בעלות על קרקעות אשר עומדות ללא שימוש עד תום תהליכים, וצווי הריסה למבנים.

את המדדים בפרק זה ניתן לחלק לשתי קטגוריות: מדדים הקשורים בדירות ונתונים הקשורים לצפיפות אוכלוסין. עבור כל המדדים נערכה השוואה בפילוח על פי אוכלוסייה ועבור חלקם גם על פי יישוב (מבין היישובים הבדואים בנגב).

בתחום הראשון סקרנו את **מספר דירות, מספר מכרזים ליחידות דיוור, מספר היתרי בנייה, מספר התחלות בנייה ליחידות דיוור ל-1,000 תושבים, מספר סיומי (גמר) בנייה ליחידות דיוור ל-1,000 תושבים, מספר הריסות מבנים עצמאיות ומספר הריסות מבנים על ידי המדינה.**

בתחום השני סקרנו **מדד צפיפות דיוור המחושב כמספר הנפשות הממוצע ליחידת דיוור, מדד צפיפות עירונית המחושב כמספר הנפשות לשטח בנוי למגורים ומדד הצפיפות בפועל המחושב כמספר הנפשות לשטח המחויב בארנונה למגורים ומציעים אלטרנטיבה אשר משקפת את הצפיפות באופן מהימן יותר מאשר מדד הצפיפות העירוני.** כחלק מתחום הצפיפות בדקנו גם את שיעור השטח המחויב בארנונה למגורים כחלק משהשטח הבנוי למגורים.

1. מספר דירות

העלייה במספר הדירות בחברה הבדואית בנגב נמוכה מהגידול באוכלוסייה

מספר דירות נכון לשנת 2023 ביישובים העירוניים הבדואים בנגב עומד על 12,638 דירות. מדובר בגידול של 35.51% מאז שנת 2013. לשם השוואה, מספר הדירות ביישובים הערבים גדל באותה תקופה ב-25.58% וביישובים היהודים ב-21.62%. לכאורה מדובר במגמה מבורכת אולם כאשר בוחנים את הנתונים ביחס לגידול באוכלוסייה התמונה משתנה לחלוטין. בעוד שהאוכלוסייה הבדואית גדלה בתקופה בין השנים המדוברות ב-49.9%, הרבה יותר מאשר הגידול במספר הדירות, האוכלוסייה היהודית גדלה ב-22.5% בדומה לגידול במספר הדירות. האוכלוסייה הערבית גדלה ב-16.5%, פחות מהגידול במספר הדירות. המשמעות היא שהצפיפות ביישובים הבדואים בנגב עולה, ועל כך יורחב בהמשך.

ברמת היישוב ניכר כי במירב היישובים הבדואים בנגב ישנה עלייה במספר הדירות לאורך העשור האחרון אולם השונות בין היישובים גדולה מאוד. ברהט גדל מספר הדירות בכ-55%, בערערה בנגב ב-27% ובכסיפה ב-6.5% בלבד. בהקשר זה חשוב לציין כי בשנת 2023 נרשם קיטון ביישוב כסיפה עקב סקר נכסים שבוצע ברשות ששינה את ההגדרות למבנים למגורים ולמבנים שאינם למגורים. יוצא דופן הוא היישוב תל שבע שבו לא רק שלא גדל מספר הבתים ביישוב בעשור האחרון אלא הוא קטן ב-2 בתים שכלל הנראה נהרסו על ידי המדינה. ראוי לציין כי האוכלוסייה בכל היישובים כפי שניתן לראות מטבלה מספר 35 גדלה בשיעור שבין 37.1%-52.9%.

טבלה 35: מספר הדירות ביישובים העירוניים הבדואים בנגב¹⁴⁴

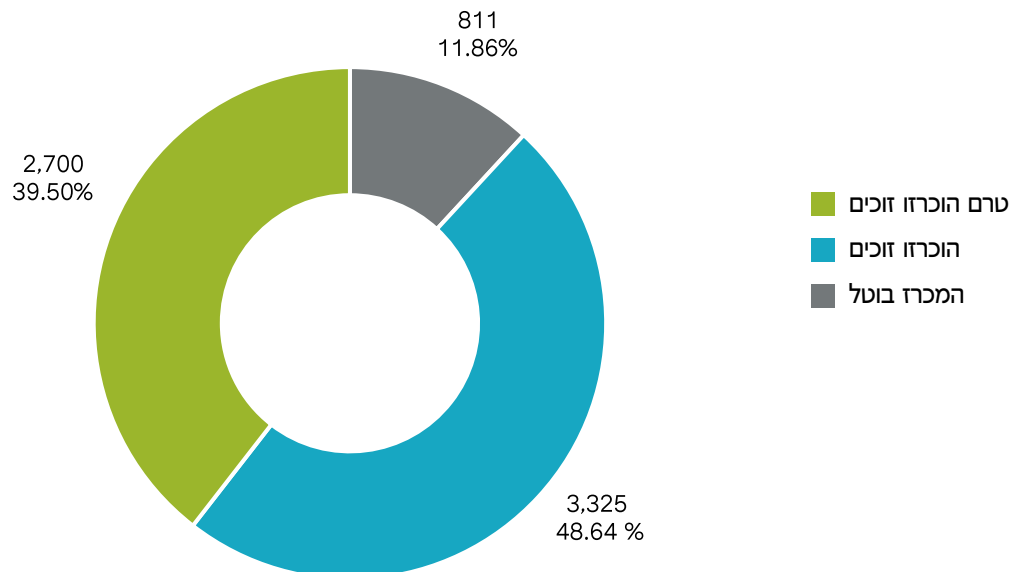
יישוב	דירות בשנת 2013	דירות בשנת 2023	שיעור שינוי במספר הדירות	שינוי באוכלוסייה
רהט	4042	6260	54.9%	39%
תל שבע	1467	1465	-0.1%	34.4%
חורה	1119	1458	30.3%	41.8%
ערערה בנגב	854	1085	27%	43.5%
לקיה	599	836	39.6%	57%
שגב שלום	597	844	41.4%	52.9%
כסיפה	648	690 ¹⁴⁵	6.5%	37.1%

2. מספר מכרזים

רק כמחצית מיחידות הדיר ששווקו לבנייה מומשו בשנים 2000-2023 ביישובים הבדואים בנגב

השלב הראשון בבניית יחידות דיר הוא שיווק הקרקעות לבנייה למגורים על ידי רשות המקרקעין. בין השנים 2000-2023 פורסמו מכרזים לבניית 6,836 יחידות דיר ביישובים המוכרים הבדואים בנגב. 811 (11.86%) מתוכם בוטלו לאחר הפרסום ורק עבור 3,325 (48.63%) מתוכם נקבעו זוכים על ידי רשות המקרקעין. משמע, מחצית מכמות יחידות הדיר שעבורן יצא מכרז לא מומש.

תרשים 64: מספר יחידות דיר במכרזים לפי סטטוס זכייה, 2000-2023¹⁴⁶

¹⁴⁴ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות

¹⁴⁵ בשנת 2023 נרשם קיטון ביישוב כסיפה עקב סקר נכסים שבוצע ברשות ושינה הגדרות של מבנים למגורים ולא למגורים

¹⁴⁶ מקור: רשות המקרקעין

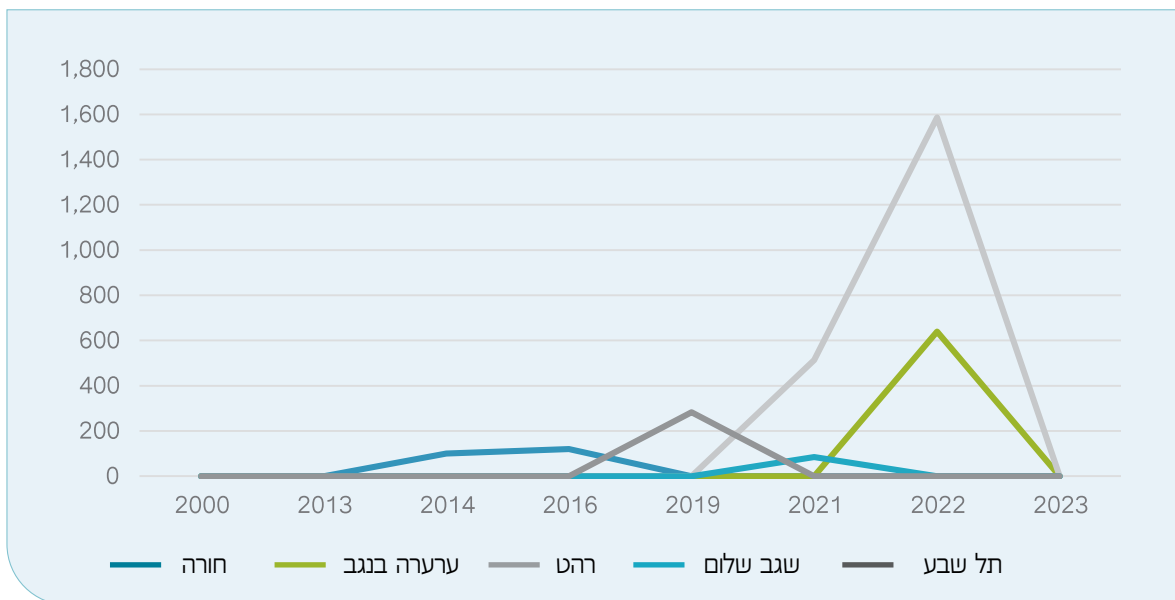
לאורך כל התקופה, לא פרסמו מכרזים לבנייה למגורים בכלל ביישובים לקיה וכסיפה או במועצות האזוריות. כמצופה, המספר הגדול ביותר של יחידות דיור במכרזים שווק ברהט בגובה 3,591, מתוכם עבור 2,099 הוכרזו זוכים. בחורה עבור 220 יחידות דיור הוכרזו זוכים, בערערה בנגב 640, בשגב שלום 84 ובתל שבע 282. בשנת 2022 שווקו יותר יחידות דיור (2,226) יחסית לשנים אחרות הודות למכרזים שיצאו בעיר רהט באותה שנה.

טבלה 36: מספר יחידות דיור במכרזים עם זוכים ביישובים הבדואים בנגב, 2000-2023¹⁴⁷

יישוב	2000 - 2013	2014	2016	2019	2021	2022	2023	סה"כ
חורה	0	100	120	0	0	0	0	220
ערערה בנגב	0	0	0	0	0	640	0	640
רהט	0	0	0	0	513	1586	0	2099
שגב שלום	0	0	0	0	84	0	0	84
תל שבע	0	0	0	282	0	0	0	282
סה"כ	0	100	120	282	597	2226	0	3325

* ב-2023 פורסם מכרז עם 182 יחידות דיור בערערה בנגב. נכון לתאריך פרסום השנתון טרם הוכרזו זוכים.

תרשים 65: מספר יחידות דיור במכרזים עם זוכים ביישובים הבדואים בנגב, 2000-2023¹⁴⁸

¹⁴⁷ מקור: רשות המקרקעין
¹⁴⁸ מקור: רשות המקרקעין

3. מספר היתרי בנייה

מספר היתרי הבניה לאלף תושבים ביישובים הבדואים בנגב הוא כ-42.4% מהמקביל הארצי. בנוסף, בין השנים 2015-2022 הייתה ירידה של 33.02% במספר היתרי הבניה לאלף תושבים ביישובים הבדואים בנגב לעומת עלייה של 23.93% ברמה הכלל הארצית.

בין השנים 2015 ו-2023 הייתה ירידה במספר היתרי הבניה שניתנו ביישובים הבדואים בנגב מ-870 היתרים בשנת 2015 ל-775 היתרים בשנת 2023. מגמת ירידה נרשמה, בין השנים 2015-2018 ולאחריה נרשמה מגמת עלייה בין השנים 2018-2022, אך מספר היתרי הבניה בשנים האחרונות עדיין נמוך משהיה ב-2015 על אף מצוקת הדיור החריפה בחברה הבדואית בנגב.

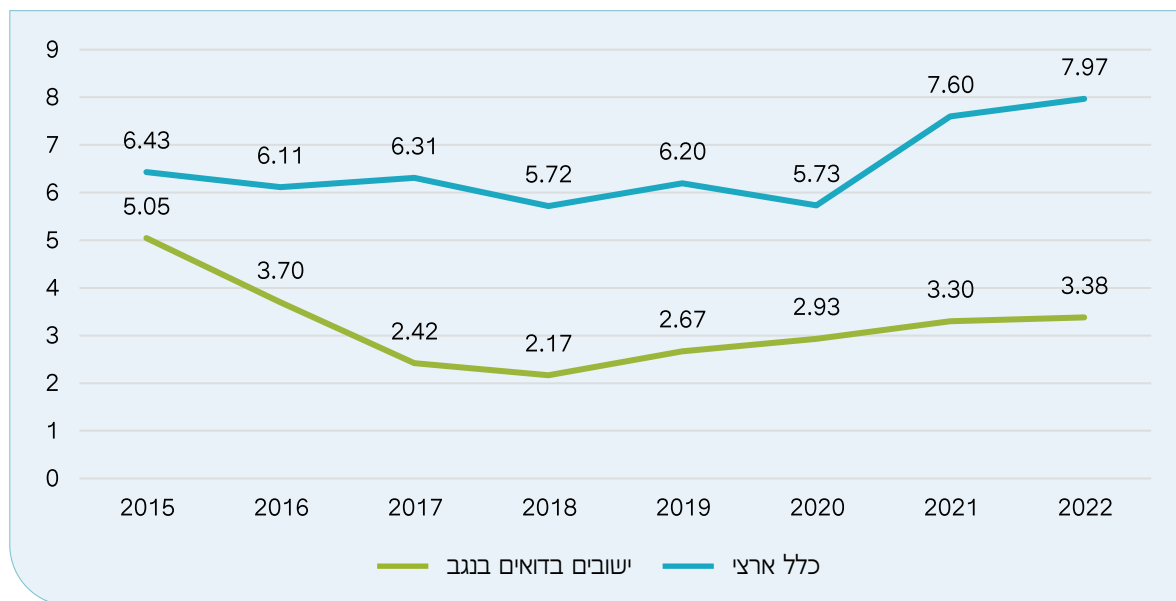
כצפוי, מספר היתרי הבניה שניתנו ברהט גדול בהרבה מיישובים הבדואים האחרים לאורך התקופה ועמד על 2,573 היתרים, עדיין מספר ההיתרים רחוק מאוד מלספק את הצרכים של האוכלוסייה. במועצות האזוריות מספר היתרי הבניה היה הנמוך ביותר ועמד על סך של 64 בנווה מדבר ו-98 באל קסום לאורך התקופה. יש לציין שאין נתונים עבור היישוב אבו תלול במועצה האזורית נווה מדבר ועבור היישוב סעוה באל קסום.

טבלה 37: היתרי בנייה לפי יישוב ביישובים הבדואים בנגב, 2015-2023¹⁴⁹

ישוב	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	סך הכל
אל קסום*	2	3	6	0	0	2	26	13	46	98
חורה	114	119	60	30	87	114	127	131	117	899
כסיפה	72	33	20	32	57	69	70	121	88	562
לקיה	67	39	25	23	22	44	31	38	69	358
נווה מדבר*	1	0	1	0	0	10	14	16	22	64
ערעה-בנגב	91	68	37	31	25	40	75	110	81	558
רהט	396	290	192	274	324	304	299	271	223	2,573
שגב-שלום	89	85	86	31	22	36	55	46	71	521
תל שבע	38	27	24	12	18	12	39	37	58	265
סך הכל	870	664	451	433	555	631	736	783	775	5,898

בנרמול מספר היתרי הבניה שניתנו ביחס לכל 1000 תושבים ביישוב, מתגלה שמגמת הירידה חדה עוד יותר עקב גידול האוכלוסייה. בין השנים 2015-2022 הייתה ירידה של 33.02% במספר היתרי הבניה לאלף נפשות ביישובים הבדואים בנגב. זאת לעומת עלייה של 23.93% במספר היתרי הבניה לאלף תושבים ברמה הכלל הארצית באותן שנים. כבר בשנת 2015 היה פער בין ממוצע היתרי הבניה לאלף נפשות בין היישובים הבדואים בנגב, בהם הממוצע עמד על 5.05, לבין כלל הארץ, עם ממוצע של 6.43. פער זה התרחב כך שבשנת 2022 נתון זה עמד על 3.38 ביישובים הבדואים בנגב לעומת 7.97 בכלל הארץ.

¹⁴⁹ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

4. התחלות בנייה וגמר בנייה ל-1,000 תושבים

מספר התחלות הבנייה וסיומי הבנייה ל-1,000 תושבים ביישובים הבדואים בנגב נמוך ביחס לאוכלוסיות האחרות

מספר התחלות הבנייה בשנת 2022, השנה המאוחרת ביותר לגביה קיימים נתונים, ביישובים הבדואים בנגב עומד על 820 התחלות בנייה. מדובר בעלייה של 32.9% במספר התחלות הבנייה לעומת השנה הקודמת ועלייה של 67% לעומת שנת 2017. לעומת זאת, באותה שנה (2022) היו רק 568 סיומי בנייה.

לשם השוואה מספר התחלות הבנייה ביישובים הערבים עלה ב-48.44% לעומת השנה הקודמת ומספר התחלות הבנייה ביישובים היהודים עלה ב-1.75% בלבד. כאשר בוחנים את הנתונים ביחס לגודל האוכלוסייה אזי עולה שהתחלות הבנייה ביישובים הבדואים בנגב עומד על 5.3 התחלות בנייה ו-2.5 סיומי בנייה לכל 1,000 תושבים ואילו ביישובים היהודים על 9.9 התחלות בנייה ו-6.4 סיומי בנייה לכל 1,000 תושבים וביישובים הערבים על 5.1 התחלות בנייה ו-2.6 סיומי בנייה לכל 1,000 תושבים. מעבר לפערים בערכים במספר התחלות וסיומי בנייה ל-1,000 תושבים, בולט גם הפער ביחס בין מספר סיומי הבנייה למספר התחלות הבנייה אשר עמד על 0.47 בממוצע ביישובים הבדואים בנגב, 0.65 בממוצע ביישובים היהודים ו-0.51 בממוצע ביישובים הערבים.

כאשר בוחנים את התחלות הבנייה ברמת היישוב ניכרת שונות גדולה בין היישובים הבדואים בנגב. בעוד שבראשית התחילו בשנת 2022 לבנות 296 בתים במוה מדבר התחילו לבנות 15 בתים בלבד, בלקיה ואל קסום החלו לבנות 21 בתים. יש לציין כי לקיה הוא היישוב היחיד שבו מספר התחלות הבנייה ירד לעומת השנה קודמת. כמו כן, יש לציין את היישוב כסיפה שבו גדל מספר התחלות הבנייה מ-39 בשנת 2021 ל-131 התחלות בנייה בשנת 2022, מדובר בעלייה של 235.9%.

¹⁵⁰ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

טבלה 38: התחלות בנייה ביישובים הבדואים בנגב, 2021-2022¹⁵¹

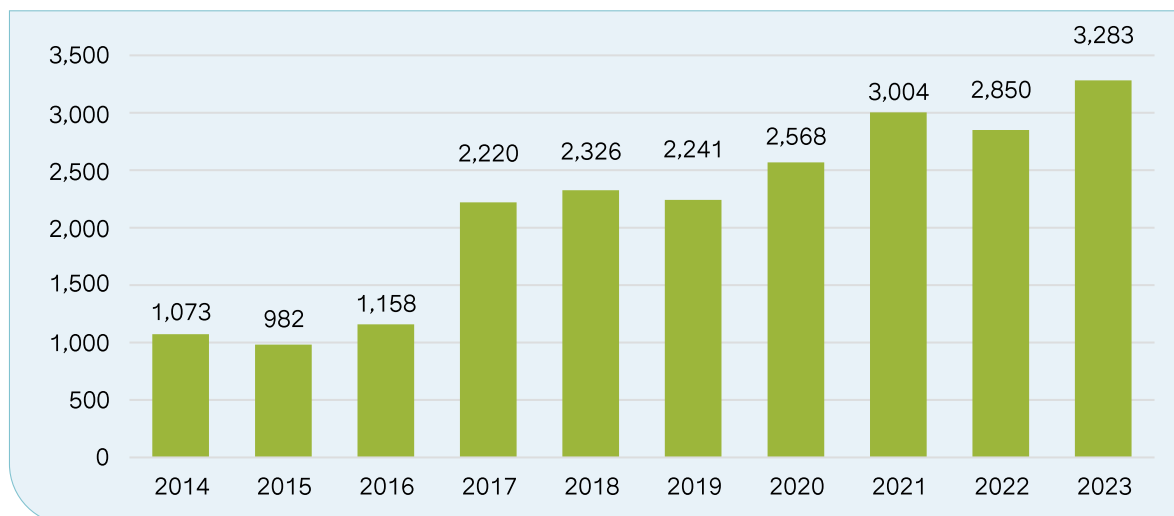
ישוב	התחלות בנייה בשנת 2021	התחלות בנייה בשנת 2022	שיעור שינוי התחלות בנייה	התחלות בנייה לכל 1,000 תושבים (2022)	גמר בנייה לכל 1,000 תושבים (2022)
רהט	289	296	2.4%	5.2	3.1
חורה	111	133	19.8%	7.6	4.6
כסיפה	39	131	235.9%	7.5	2.6
ערערה בנגב	59	108	83.1%	7.6	2
שגב שלום	41	52	26.8%	6.3	2.9
תל שבע	24	43	79.2%	2.5	0.5
לקיה	29	21	27.6%-	2.1	2.7
אל קסום	17	21	23.5%	2.8	0.4
נווה מדבר	8	15	87.5%	2.7	0.9
סך הכול	617	820	32.9%	5.3	2.19

5. מספר הריסות מבנים

עליה של כ-204% בהריסות בין השנים 2014 ל-2023 ביישובים הבדואים בנגב.

על פי הדוח האחרון של רשות אכיפת מקרקעין במשרד לביטחון לאומי מספר הריסות המבנים בשנת 2023 הגיע לשיא של כל הזמנים והסתכם ב-3,283 הריסות. מדובר בעלייה של כ-15% ביחס לשנה הקודמת ועלייה של כ-206% ביחס לשנת 2014. האכיפה אם כן מתגברת בצורה משמעותית. על פי הנתונים קיימת עלייה מתמשכת במספר הריסות המבנים.

תרשים 67: סך הריסות מבנים (עצמיות ועל ידי המדינה), 2014-2023¹⁵²

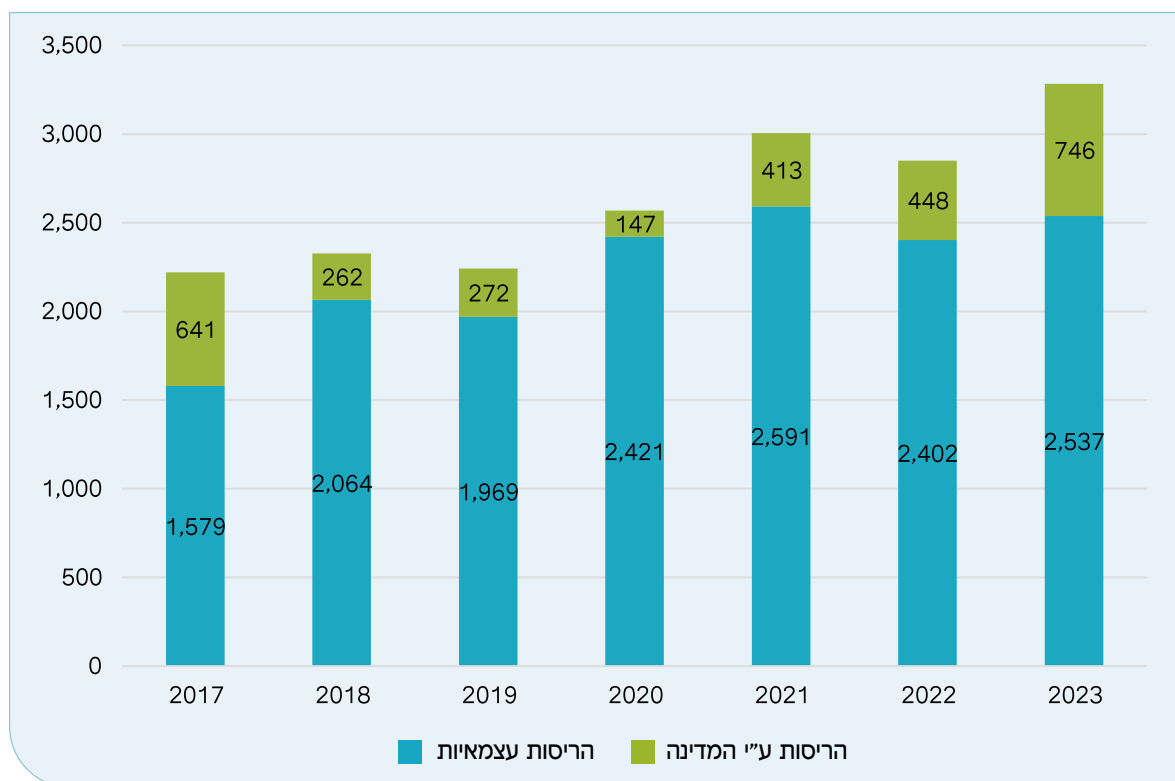

¹⁵¹ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות

¹⁵² מקור: רשות אכיפת מקרקעין

באופן כללי ישנם שני סוגים של הריסות: הריסות על ידי המדינה והריסות עצמאיות שבהן הורסים בעלי הבתים את המבנים בעצמם מתוך חשש לקבלת קנס. מספר ההריסות העצמאיות גבוה הרבה יותר. בשנת 2023 מספר ההריסות העצמאיות עמד על 2,537 בעוד שמספר ההריסות על ידי המדינה עמד על 746. עוד עולה מתוך הנתונים כי ישנה עלייה גדולה במספר ההריסות על ידי המדינה לעומת שנים קודמות. כך בשנת 2022 עמדו מספר ההריסות על ידי המדינה על 448 הריסות. מדובר על עלייה של 66.5% במספר ההריסות על ידי המדינה בין השנים 2022 ל-2023.

תרשים 68: הריסות עצמיות לעומת הריסות בידי המדינה, 2017-2023¹⁵³

6. צפיפות דיור

צפיפות הדיור ביישובים העירוניים הבדואים בנגב היא 19.14 נפשות לדירה בממוצע, פי 5.52 מהממוצע ביישובים היהודים ופי 4.63 מיישובים הערבים.

צפיפות הדיור, קרי, מספר הנפשות לדירה, מחושבת על ידי גודל האוכלוסייה היישוב אל מול מספר הדירות באותו יישוב. צפיפות הדיור הממוצעת ביישובים העירוניים הבדואים בנגב עומדת, נכון לשנת 2023, על לא פחות מ-19.14 נפשות לדירה לעומת צפיפות דיור של 4.13 ביישובים הערבים ו-3.47 נפשות לדירה ביישובים היהודים. יש לציין כי מדד צפיפות דיור, מעבר לכך שמשקף את הצפיפות, משקף את העומק החריף של משבר הדיור בחברה הבדואית בנגב לאור ההיצע המוגבל של קרקעות לבניה והיתרי בניה. כאשר ביישובים הבדואים בנגב נאלצים מספר בתי אב השייכים לאותה משפחה מורחבת לגור באותו בית, הדבר בא לידי ביטוי בערכים הגבוהים שנמצאו עבור מדד זה.

¹⁵³ מקור: רשות אכיפת מקרקעין

7. צפיפות עירונית

בחברה הבדואית בנגב מדד הצפיפות העירונית הוא הנמוך בארץ בעוד שמדד הצפיפות בפועל הוא הגבוה בארץ. שיעור השטח המוכן לאכלוס מתוך סך השטח המיועד לבנייה למגורים בשנת 2021 עמד על 9.17% לעומת 20.04% ביישובים הערבים ו-33.41% ביישובים היהודים.

בכדי למדוד צפיפות אוכלוסין ביישוב יש צורך להתייחס לשטח המגורים ביישוב ולמספר תושבים ביישוב. קובץ הרשויות של הלמ"ס מציע מדד צפיפות אשר מתבסס על ייעודי קרקע. אולם, לא כל הקרקע המיועדת לבנייה למגורים ממומשת לאכלוס תושבים. כדי שקרקע תשמש למגורים בפועל, צריך לשווק את הקרקע, לתת היתרי בנייה ולבנות את יחידות הדיור ובסוף תהליך הבניה, גמר בניה המתבטא בהיתר אכלוס (טופס 4). מעבר לכך, בחברה הבדואית בנגב ישנן תביעות בעלות הנבעות ממחלוקת משפטית בין המדינה לאזרחים. קרקעות שבתביעת בעלות לא פעם הן חלק משטח השיפוט המוניציפאלי ונכללות בתוך קרקע לבניה, אך בפועל, לאור חוסר האפקטיביות של מנגנוני ופטרונות ההסדרה לגבי אי-הסכמות בענייני קרקעות המוצעים לתושבים, קרקעות נותרות ללא שימוש עד שהעניין יוסדר.

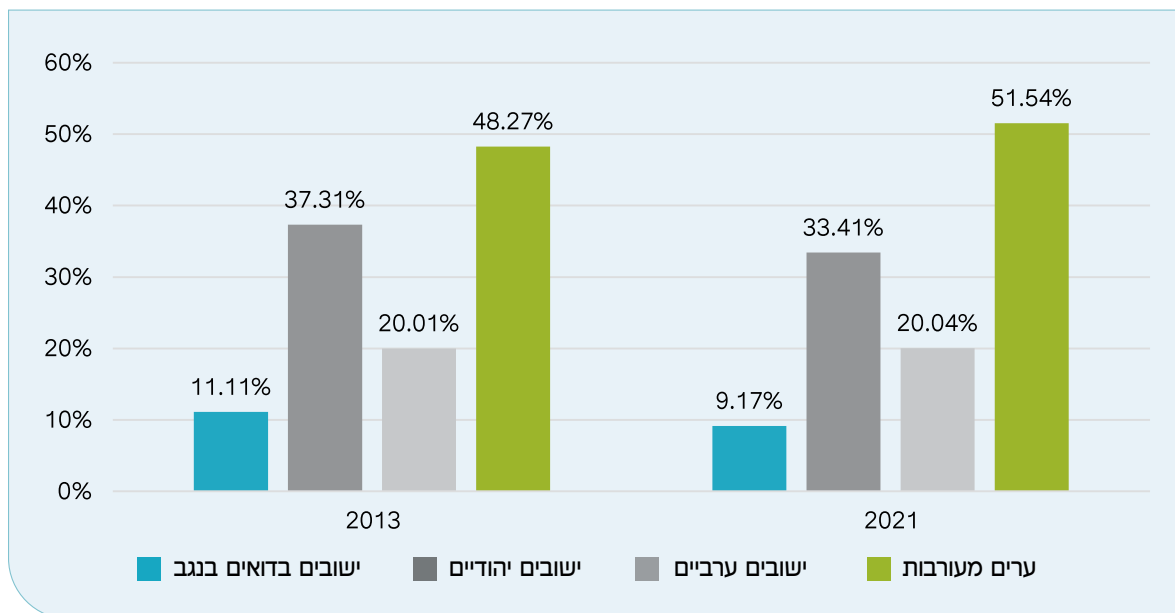
מכאן המדד המייצג את הצפיפות בפועל צריך להיחשב בהסתמך על השטח הבנוי המאוכלס בפועל, כלומר השטח המחויב בארנונה. בשנת 2021, רק כ-9.17% מהשטח הבנוי למגורים ביישובים הבדואים המוכרים בנגב (רהט, 6 יישובים עירוניים וכפרי שתי המועצות האזוריות) היה מחויב בארנונה למגורים. זאת לעומת שיעור של 20.04% בממוצע ביישובים הערבים ו-33.41% בממוצע ביישובים היהודים באותה שנה.

טבלה 39: אחוז השטח המחויב לארנונה למגורים מתוך השטח הבנוי למגורים, לפי סוג היישוב¹⁵⁴

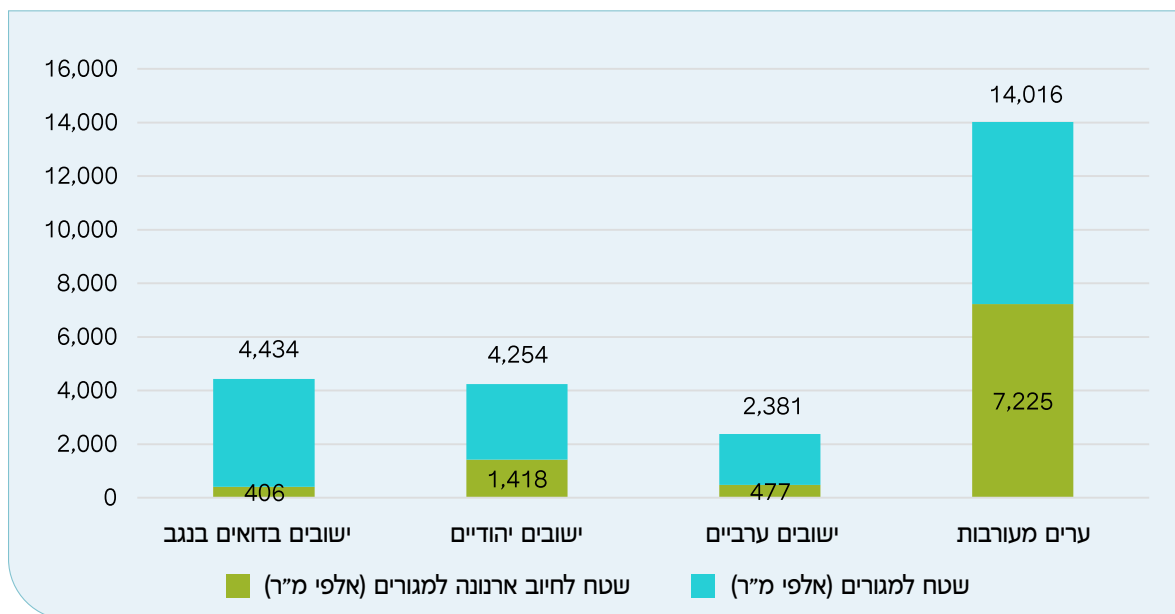
	2021			2013		
	אחוז השטח המחויב לארנונה למגורים מתוך השטח הבנוי למגורים	שטח לחיוב ארנונה למגורים (אלפי מ"ר)	שטח למגורים (אלפי מ"ר)	אחוז השטח המחויב לארנונה למגורים מתוך השטח הבנוי למגורים	שטח לחיוב ארנונה למגורים (אלפי מ"ר)	שטח למגורים (אלפי מ"ר)
ישובים בדואים בנגב¹⁵⁵	9.17%	406.49	4,434	11.11%	333.82	3,003
ישובים יהודים	33.41%	1,418.45	4,245	37.31%	1,352.59	3,626
ישובים ערבים	20.04%	477.24	2,381	20.01%	357.72	1,788
ערים מעורבות	51.54%	7,224.58	14,016	48.27%	6,034.93	12,501

¹⁵⁴ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות
¹⁵⁵ לא כולל כפרים בלתי מוכרים

תרשים 69: אחוז השטח המחויב לארנונה למגורים מתוך השטח הבנוי למגורים לפי סוג היישוב¹⁵⁶

תרשים 70: שטח מחויב בארנונה למגורים כחלק משטח בנוי למגורים לפי סוג היישוב (אלפי מ"ר)¹⁵⁷

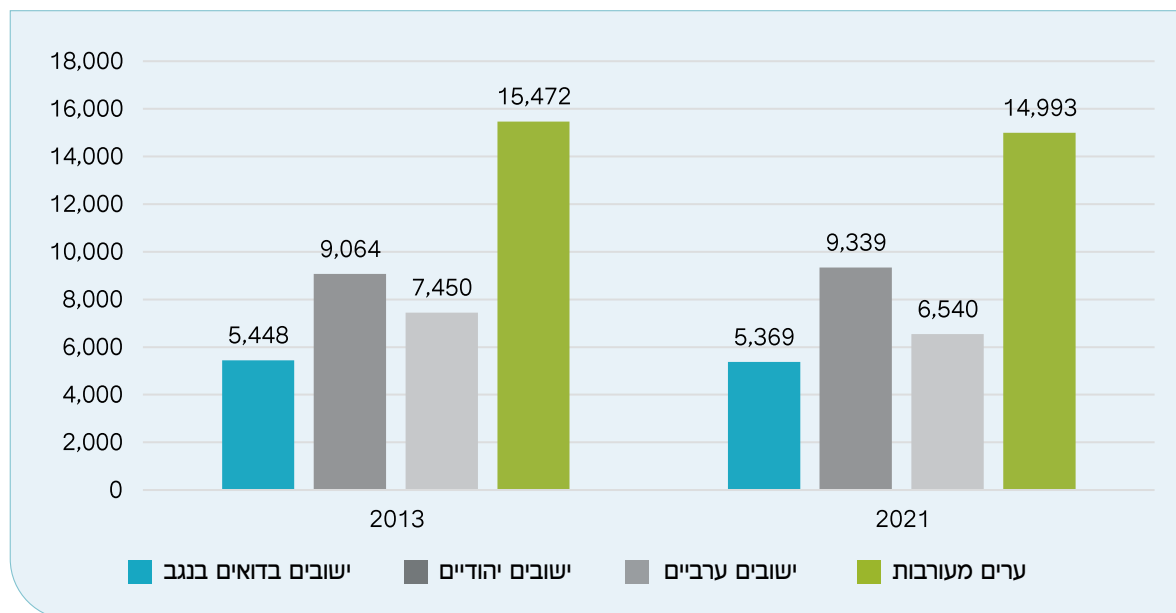
¹⁵⁶ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות
¹⁵⁷ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות

הצפיפות העירונית (מספר נפשות לשטח בנוי למגורים בקמ"ר) מודדת את מספר התושבים ביחס לשטח הבנוי למגורים של היישוב. על פי מדד זה, נכון לשנת 2021, הצפיפות הממוצעת ביישובים הבדואים בנגב עומדת על 5,369 נפשות לקמ"ר. מדובר במספר נמוך ביחס ליישובים הערבים בהם הצפיפות העירונית הממוצעת עומדת על 9,339 נפשות לקמ"ר ונמוך ביחס ליישובים היהודים בהם הצפיפות העירונית הממוצעת עומדת על 14,993 נפשות לקמ"ר. הבעייתיות במדד זה היא שהוא אינו לוקח בחשבון את חלק השטח המשמש למגורים בפועל מתוך השטח הבנוי למגורים. כך לדוגמה בעיר רהט 14.98% בלבד מהשטח הבנוי למגורים מחויב בארונה למגורים.

טבלה 40: צפיפות אוכלוסייה לשטח בנוי למגורים לפי סוג היישוב (מספר תושבים לקמ"ר)¹⁵⁸

2021	2013	
5,369.33	5,448.00	ישובים בדואים בנגב (לא כולל כפרים בלתי מוכרים)
9,338.77	9,063.99	ישובים יהודים
6,539.57	7,450.22	ישובים ערבים
14,993.38	15,471.63	ערבים מעורבות

תרשים 71: צפיפות אוכלוסייה לשטח בנוי למגורים (מספר תושבים לקמ"ר)¹⁵⁹

מדד הצפיפות בפועל (מספר נפשות לשטח המחויב בארונה למגורים) מחושב על ידי חלוקת מספר התושבים בסך השטח המחויב בארונה למגורים. חשוב לציין ששטח ביחס לארונה בישראל רשום לפי דונם (= 1000 מ"ר) לעומת קמ"ר (= 1,000,000 מ"ר), שהוא היחידה הסטנדרטית בהתייחסות לצפיפות אוכלוסין. לפיכך, בכל הטבלאות והתרשימים המתייחסים ל"מדד הצפיפות בפועל" בסעיף זה, השטח יופיעו בדונם. כדי להמיר דונם לקילומטר רבוע נדרש לחלק את הנתון שמיוחס לדונם ב-1,000. זהו חישוב שהוספנו אשר משקף את הצפיפות ביישוב באופן מדויק יותר ממדד צפיפות עירונית. מדד זה מצביע על מגמה הפוכה מזו שהראה מדד הצפיפות

¹⁵⁸ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות
¹⁵⁹ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות

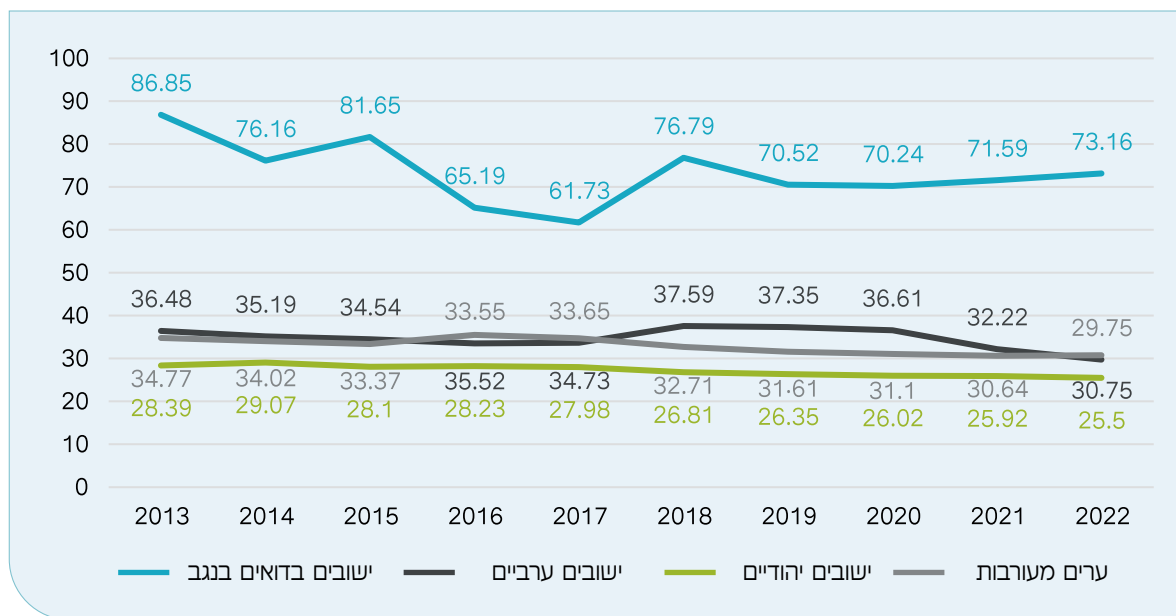
העירונית לפי שטח בנוי למגורים. בין השנים 2013-2022, הצפיפות לפי ארנונה למגורים הייתה הכי גבוהה בפער ביישובים הבדואים בנגב והכי נמוכה ביישובים היהודים. בשנת 2022, ביישובים הבדואים בנגב היו בממוצע 73.16 תושבים לאלף מ"ר, ביישובים הערבים 29.75 וביישובים היהודים 25.50 תושבים בממוצע לאלף מ"ר. גם בין היישובים הבדואים בנגב ישנה שונות גדולה, כאשר בשני הקצוות נמצאו בשנת 2022 היישוב כסיפה עם צפיפות של 107 תושבים לאלף מ"ר ואל קסום עם 38.1 תושבים לאלף מ"ר. כלומר, גם ביישוב הבדואי בו נצפתה הצפיפות הנמוכה ביותר, הצפיפות הייתה גבוהה מהממוצע בכל אוכלוסייה אחרת בארץ.

הצפיפות לפי מדד זה (מדד צפיפות בפועל) הייתה במגמת ירידה בשנים 2013-2022 בכל האוכלוסיות, כאשר שיעור הירידה הגדול ביותר היה ביישובים הערבים בהם נצפתה ירידה של 18.44%. ביישובים הבדואים הייתה ירידה של 15.76% וביישובים היהודים ירידה של 10.18%.

טבלה 41: מספר תושבים לשטח חיוב ארנונה למגורים (תושבים לדונם [1000 מ"ר]), לפי סוג היישוב 2013-2022¹⁶⁰

ישוב	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
ישובים בדואים בנגב	86.85	76.16	81.65	65.19	61.73	76.79	70.52	70.24	71.59	73.16
ישובים יהודים	28.39	29.07	28.1	28.23	27.98	26.81	26.35	26.02	25.92	25.5
ישובים ערבים	36.48	35.19	34.54	33.55	33.65	37.59	37.35	36.61	32.22	29.75
ערים מעורבות	34.77	34.02	33.37	35.52	34.73	32.71	31.61	31.1	30.64	30.75

תרשים 72: מספר תושבים לשטח חיוב ארנונה למגורים (תושבים לדונם [1000 מ"ר]) לפי סוג היישוב¹⁶¹

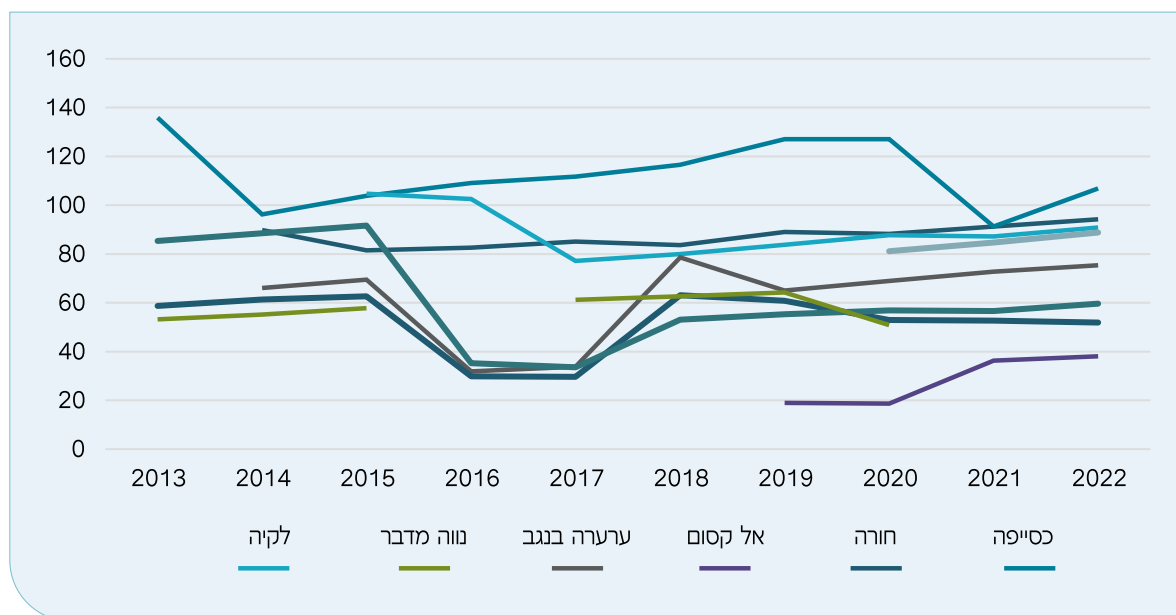

¹⁶⁰ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות
¹⁶¹ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות

טבלה 42: מספר תושבים לשטח חיוב לארנונה למגורים (תושבים לדונם [1000 מ"ר]), לפי יישוב, 2013-2022¹⁶²

2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	
38.05	36.24	18.65	18.92							אל קסום
94.22	91.19	88.18	88.99	83.66	85.14	82.64	81.48	89.78		חורה
106.85	91.27	127.03	127.13	116.59	111.72	109.08	103.80	96.17	135.89	כסיפה
90.87	87.23	87.68	83.78	79.92	77.15	102.50	104.70		101.22	לקיה
88.79	84.63	81.13								נווה מדבר
75.39	72.79	68.92	65.01	78.57	33.75	31.86	69.45	66.09		ערערה-בנגב
51.91	52.73	52.96	60.85	63.08	29.63	29.83	62.64	61.31	58.68	רהט
59.56	56.61	56.82	55.23	53.11	33.54	35.22	91.64	88.53	85.34	שגב-שלום
52.81		50.83	64.22	62.63	61.17		57.81	55.10	53.14	תל שבע
73.16	71.59	70.24	70.52	76.79	61.73	65.19	81.65	76.16	86.85	ממוצע

תרשים 73: מספר תושבים לשטח חיוב לארנונה למגורים (תושבים לדונם [1000 מ"ר]), לפי יישוב, 2013-2022¹⁶³

¹⁶² מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות
¹⁶³ מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ רשויות

מספר הנפשות הממוצע לדירה ביישובים הבדואים בנגב עמד על 19.14 לעומת 4.13 ביישובים הערבים ו-3.47 ביישובים היהודים, נכון לשנת 2023.

מדד הצפיפות בפועל היה במגמת ירידה בשנים 2013 - 2022 בכל האוכלוסיות וביישובים הבדואים בנגב שיעור הירידה היה 15.76%.

בין השנים 2015-2022 הייתה ירידה של 33.02% במספר היתרי הבנייה לאלף נפשות ביישובים הבדואים בנגב בעוד שהייתה עלייה של 23.93% במספר היתרי הבנייה לאלף תושבים ברמה הכלל הארצית.

ביישובים הבדואים בנגב חיים בממוצע 73.16 תושבים לאלף מ"ר - צפיפות גדולה כמעט פי 3 מהממוצע ביישובים היהודים וכמעט פי 2.5 מהממוצע ביישובים הערבים האחרים.

בשנת 2022, היו 6.43 התחלות בנייה לאלף נפשות בממוצע היישובים הכלל ארצי וביישובים הבדואים בנגב היו בממוצע 3.38 - כמחצית מהרמה הארצית.

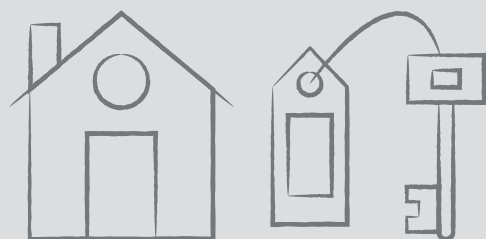

6.90% בלבד מהשטח הבנוי למגורים ביישובים הבדואים בנגב אק משמש למגורים (לפי חובי ארמנה). ביישובים הערבים שיעור זה עומד על 19.95% וביישובים היהודים על 33.17%.

בשנת 2023 היו 3,283 הריסות מבנים כאשר 2,537 מתוכן הן הריסות עצמיות ו-746 הן הריסות על ידי המדינה. זוהי עלייה של 206% בסך ההריסות ביחס לשנת 2014.

בין השנים 2013-2023 היה גידול של 35.51% במספר הדירות ביישובים הבדואים בנגב לעומת גידול של 49.9% בגודל האוכלוסייה ביישובים אלו באותן שנים.

על פי חישוב צפיפות האוכלוסין בפועל (על בסיס השטח לחיוב ארמנה), בשנת 2022 ביישובים הבדואים גרו בממוצע 73,160 נפשות לקמ"ר, לעומת 25,500 ביישובים היהודים, ו-29,750 ביישובים הערבים.

מדדי פרק הדיור מתארים את מצוקת הדיור העמוקה בחברה הבדואית בנגב, אשר נובעת מפער עצום בין ההיצע לביקוש. בשנת 2023 ביישובים העירוניים הבדואים בנגב היו 12,638 דירות. מדובר בגידול של 35.51% מאז שנת 2013. לכאורה מדובר במגמה מבורכת אולם כאשר בוחנים את הנתונים ביחס לגידול באוכלוסייה התמונה משתנה לחלוטין. בעוד שהאוכלוסייה הבדואית גדלה בתקופה בין השנים המדוברות ב-49.9%, הרבה מעבר לגידול במספר הדירות. ברהט גדל מספר הדירות בכ-55%, בערערה בנגב ב-27% ובכסיפה ב-6.5% בלבד. יוצא דופן הוא היישוב תל שבע שבו לא רק שלא גדל מספר הבתים ביישוב בעשור האחרון אלא הוא קטן ב-2 בתים שכלל הנראה נהרסו על ידי המדינה.

מספר התחלות הבנייה ביישובים הבדואים בנגב עלה ב-67% בין השנים 2017 ו-2022. נתון זה ביחס לגודל האוכלוסייה מראה כי היו 5.3 התחלות בנייה ו-2.5 סיומי בנייה לכל 1,000 תושבים בממוצע ביישובים הבדואים בנגב ואילו ביישובים היהודים על 9.9 התחלות בנייה ו-6.4 סיומי בנייה לכל 1,000 תושבים וביישובים הערבים על 5.1 התחלות בנייה ו-2.6 סיומי בנייה לכל 1,000 תושבים. ישנה שונות גדולה במדד זה בין היישובים הבדואים בנגב. ביישוב כסיפה הייתה עלייה של 235.9% תוך שנה (מ-2021 ל-2022).

בין השנים 2015 ו-2023 הייתה ירידה במספר היתרי הבנייה שניתנו ביישובים הבדואים בנגב. במועצות האזוריות מספר זה היה הנמוך ביותר מבין היישובים. מגמת הירידה הייתה משמעותית עוד יותר ביחס לגודל האוכלוסייה ביישובים. בין השנים 2015-2022 הייתה ירידה של 33.02% במספר היתרי הבנייה לאלף נפשות ביישובים הבדואים בנגב בעוד שהייתה עלייה של 23.93% במספר היתריה הבנייה לאלף תושבים ברמה הכלל הארצית באותן שנים. בשנת 2022, ביישובים הבדואים בנגב היו בממוצע 3.38 התחלות בנייה לאלף נפשות ו-6.43 התחלות בנייה לאלף נפשות בממוצע היישובים הכלל ארצי.

מספר הריסות המבנים בשנת 2023 הגיע לשוא של כל הזמנים והסתכם ב-3,283 הריסות. מדובר בעלייה של כ-15% ביחס לשנה הקודמת ועלייה של כ-206% ביחס לשנת 2014. האכיפה אם כן נהיית גדולה יותר בצורה משמעותית. מספר ההריסות התחלק ל-2,537 הריסות עצמיות (הריסות שבוצעו על ידי הבדואים עצמם כדי להימנע מקנסות גבוהים המוטלים על בעלי הנכסים שנחרסו וכדי להציל כמה שיותר רכוש אישי לפני ההריסות) ו-746 הריסות על ידי המדינה. בין השנים 2022 ל-2023 הייתה עלייה של 66.5% במספר ההריסות על ידי המדינה.

צפיפות הדיור, המחושבת על ידי חילוק מספר התושבים במספר יחידות הדיור, מצביעה על צפיפות גדולה ביישובים הבדואים בנגב. כך, מספר הנפשות הממוצע לדירה ביישובים הבדואים בנגב עמד על 19.14 לעומת 4.13 ביישובים הערבים ו-3.47 ביישובים היהודים, נכון לשנת 2023.

צפיפות אוכלוסין נמדדת במספר דרכים המעידות על מאפייני הבנייה והחיים ביישוב. צפיפות אוכלוסייה, כפי שהיא נמדדת על ידי הלמ"ס, מחושבת כמספר נפשות לקמ"ר שטח המיועד לבנייה למגורים. על פי חישוב זה, היישובים הבדואים בנגב הם המרווחים ביותר עם 5,369 נפשות לקמ"ר לעומת 6,540 נפשות לקמ"ר ביישובים ערבים ו-9,339 נפשות לקמ"ר ביישובים יהודים בשנת 2021. אלא שהשטח שבפועל מוכן לשמש למגורים (שטח ששווק, נמכר, קיבל היתר בנייה והבנייה הושלמה) ואשר נמדד כשטח המחויב בארנונה למגורים, מהווה שיעור קטן ביותר מתוך השטח הבנוי למגורים ביישובים הבדואים בנגב. בשנת 2021, הממוצע של שיעור זה עמד על 9.17% בלבד ביישובים הבדואים לעומת 20.04% ביישובים הערבים ו-33.41% ביישובים היהודים. ובכן, צפיפות האוכלוסין של הבדואים, כשהיא מחושבת על פי מספר התושבים בשטח המחויב בארנונה הוא הגבוה ביותר ביישובים הבדואים בנגב בין כל סוגי היישובים. בהסתמך על חישוב זה, בשנת 2022, ביישובים הבדואים בנגב היו בממוצע 73.16 תושבים לדונם, ביישובים הערבים 29.75 וביישובים היהודים 25.50 תושבים לדונם. מכאן שהצפיפות בפועל גבוהה משמעותית ביישובים הבדואים. מדד זה היה במגמת ירידה בשנים 2013-2022 בכל האוכלוסיות וביישובים הבדואים בנגב הירידה הייתה בשיעור של 15.76%.

סיכום שנתון

צילום: מירא אבו אל-קיעאן, בת 9, אום אל-חיראן, פרויקט צילום ילדים "לוקחים מצלמה לידיים", פורום דו קיום בנגב 2022

האוכלוסייה הבדואית בנגב גדלה בעשור האחרון בקצב גידול שנתי של כ-3.9% ועל פני כל התקופה בכ-50% והגיעה ל-312.3 אלף תושבים. היישובים העירוניים מאכלסים כ-63% מהאוכלוסייה, כאשר 25.1% (כ-77-76 אלף תושבים) מתוכם בעיר רהט, בעוד שבכפרי המועצות האזוריות מתגוררים 9% מהאוכלוסייה וב-35 הכפרים הבלתי מוכרים 28%. פריון הילודה, שעמד על 4.64 ילדים לאישה בשנת 2022, נמוך מהממוצע באוכלוסייה החרדית שעמד על 6.4 גבוה משמעותית מהממוצע באוכלוסייה היהודית (2.81) ומהממוצע באוכלוסייה הערבית הכללית בישראל (2.21). יחד עם זאת, הפריון בקרב הבדואים נמצא במגמת ירידה (בשנת 1996 הוא עמד על 10.6 ילדים לאישה). בהתאם לכך, האוכלוסייה הבדואית בנגב היא אוכלוסייה צעירה, כ-50% ממנה הם ילדים עד גיל 18, כאשר שיעור זה גבוה בכפרים הבלתי מוכרים בכ-8%-5% מהשיעור ביישובים המוכרים. האוכלוסייה הצעירה משפיעה על יחס התלות: 53.59% מכלל האוכלוסייה הבדואית בנגב בין הגילאים 64-20, ויחס התלות עומד על 1,154.8 נתמכים ל-1,000 תושבים (לעומת 926 באוכלוסייה הכללית). בכפרים הבלתי מוכרים, יחס זה גבוה עוד יותר ועומד על ממוצע של 1,267.2 אך נמצא במגמת ירידה בעשור האחרון הודות לירידה בפריון הילודה. באשר להתפלגות המגדרית של האוכלוסייה, בעשור האחרון היה היפוך מגמה ומספר הגברים עלה על מספר הנשים. נכון לשנת 2022, האוכלוסייה ביישובים הבדואים המוכרים בנגב מורכבת מ-50.29% גברים ו-49.71% נשים.

שיעורי האבטלה ביישובים הבדואים הינם הגבוהים ביותר בארץ ועמד במרץ 2023 על 13.23%, יותר מפי 3 מהממוצע הארצי. קרוב ל-54% מהאוכלוסייה הבדואית בנגב אינם בכוח העבודה והם תלויים למחייתם באחרים או בקצבאות, עובדה הגורמת לכך שכוח עבודה בכלל החברה הבדואית בנגב עומד על כ-46% מכלל האוכלוסייה.

לפי הערכתנו, שיעור ההשתתפות של כוח העבודה במעגל התעסוקה בחברה הבדואית הנו קרוב ל-50%. משמעות הדבר ששיעור כוח העבודה המשתתף במעגל התעסוקה הנו 23% מכלל האוכלוסייה הבדואית. כלומר, מתוך כל 10 תושבים בדואים בנגב יש כ-2.3 בממוצע שעובדים. בהשוואה בין התקופה שקדמה לקורונה בשנת 2019 לתקופה שקדמה למלחמה של השביעי באוקטובר 2023 התרחשה ירידה כללית של 8.61% במספר השכירים ועליה כללית של 144.72% במספר העצמאיים המשתתפים במעגל התעסוקה ביישובים הבדואים המוכרים. בדיקת השפעת מלחמת "חרבות ברזל" על שוק העבודה בחברה הבדואית, העלתה כי מספר דורשי העבודה בחודש פברואר 2024 עלה ב-15.2% לעומת השנה המקבילה אשתקד. עוד עלה מהנתונים כי הנפגעים העיקריים הם גברים בדואים שמספר דורשי העבודה בקרבם עלה בתקופה המדוברת ב-25.5% לעומת 6.8% בלבד אצל הנשים. תופעה זו חוזרת על עצמה גם במשברים אחרים כגון משבר הקורונה.

האוכלוסייה הבדואית נמצאת בשוליים הכלכליים של המדינה. לפי הערכתנו, יותר מ-63% מכוח העבודה שנמצא במעגל התעסוקה בחברה הבדואית בנגב משתכר מתחת לשכר מינימום. כלומר, רק כ-24% בלבד מכלל האוכלוסייה נמצאת במעגל התעסוקה, כאשר 15.11% מתוכם משתכרים מתחת לשכר המינימום ו-8.87% משתכרים מעל לשכר המינימום. לאורך יותר מעשור, שכר השכירים הבדואים היה נמוך מכל אוכלוסייה אחרת בישראל, ופערי השכר הלכו והתרחבו. שיעור השכירים המשתכרים מתחת לשכר מינימום בחברה הבדואית בנגב מ-52.3% ב-2010 ל-57% ב-2019. עם פרוץ מגפת הקורונה ב-2020, רבים מבעלי ההכנסות הנמוכות פוטרו כך שהשכר הממוצע של העובדים עלה. תופעה זו נצפתה גם בקרב העצמאיים. לאחר פרוץ המגפה נצפתה עלייה בהכנסה הממוצעת של עצמאיים בחברה הבדואית אך זו התרחשה במקביל לירידה של 27% במספר העצמאיים. בעשור שקדם למשבר הקורונה, הייתה עלייה מתמדת בשכר העצמאיים, אולם מספר העצמאיים ביחס לגודל האוכלוסייה הבדואית בנגב קטן בהשוואה לאוכלוסיות האחרות. השכר החודשי הממוצע של נשים בדואיות עמד מתחת לשכר המינימום בכל נקודת זמן לאורך עשור ועל אף שעלה ב-50% בין השנים 2010 ו-2019, השכר הממוצע של אישה בדואית היה פחות מ-50% מהשכר הממוצע של אישה יהודיה לאורך העשור כולו.

רבים מהילדים ביישובים הבדואים בנגב בכל שכבות הגיל אינם רשומים למוסדות חינוך. ביישובים המוכרים, ילד 1 מתוך 6 ילדים אינו רשום לגן ובכפרים הבלתי מוכרים מדובר ב-8 ילדים מתוך 9. ילד 1 מתוך 10 במסגרות החינוך אינו לומד ביישוב מגורו, דבר המקטין את הביצועיים האקדמיים ומגדיל את סיכויי הנשירה מהמסגרת החינוכית. ביצועי התלמידים הבדואים בנגב נמוכים ביחס לכל אוכלוסייה אחרת בארץ בכל המקצועות. גם שיעור הזכאות לבגרות נמוך אך עלה בכ-50% בין השנים 2013/14-2021/2022 ושיעור הזכאות לבגרות גבוה יותר בקרב בנות. על אף זאת, פחות ממחצית מהתלמידים בכיתה י"ב זכאים לתעודת בגרות העומדת בתנאי הסף לאוניברסיטה. מתוך כלל התלמידים הבדואים בנגב בשנת 2021/2022, 62.93% היו זכאים לתעודת בגרות, מתוכם ל-36.89% בלבד הייתה בגרות עם 4 יח"ל או יותר באנגלית ו-17.70% בלבד היו בעלי בגרות עם 4 יח"ל או יותר במתמטיקה.

בשנים האחרונות הייתה עלייה משמעותית במספר הסטודנטים מהחברה הבדואית הלומדים במוסדות האקדמיים (125.11% בין השנים

2015/16-2021/22) אך הסיכויים של תלמיד י"ב מהחברה הבדואית להמשיך ללימודים אקדמיים נותרו הנמוכים ביותר בהשוואה לכל אוכלוסייה אחרת בארץ ורוב העלייה הנצפית מיוחסת לעלייה בשיעור הסטודנטים הלומדים במכללות.

9.1% בלבד מבני 55-35 מחזיקים בתואר אקדמי ו-10.1% בלבד מבני 25-20 הם סטודנטים. החסמים להשכלה גבוהה בחברה הבדואית בנגב מקורם ב: שיעורים נמוכים של זכאות לתעודת בגרות שעומדת בתנאי הסף של האוניברסיטה, שיעורי נשירה גבוהים, הכנסת והשכלת הורים נמוכים, שליטה לא מספיקה בשפות עברית ואנגלית וציוני פסיכומטרי נמוכים. מעבר לכך, מחסור עד היעדר במסגרות לימוד מתאימות לגיל הרך לצד חסם התשתיות המתבטא ברמת חיבוריות נמוכה בין הישובים הבדואים למוסדות האקדמיים מהווים חסמים תשתיתיים קריטיים.

נתוני התחבורה הפרטית והתחבורה הציבורית ביישובים הבדואים בנגב מעידים על חסמים בנגישות התחבורתית. רמת המינוע נמוכה, מספר מורשי נהיגה נמוך ואין די חלופות בתחבורה ציבורית. מדדי התחבורה הציבורית ביישובים הבדואים בנגב נמוכים מאוד מהמוצע הארצי. הנגישות הירודה מורגשת במיוחד בכפרים הבלתי מוכרים, בהם כל המדדים נמוכים יותר וברובם אף שואפים לאפס. לפי הערכתנו, כ-55% מסך האוכלוסייה הבדואית בנגב גרה ביישובים בהם מדד ההשקעה בתחבורה ציבורית הוא לכל היותר 8% (כאשר 100% מייצג חלוקה הוגנת). מעבר לכך, גם בתוך ציבור הנהגים נצפות בעיות של ממוצע גיל רכבים גבוה. מבין הנהגים, יש מיעוט של נשים ועובדה זו משליכה על תחומי חיים אחרים כמו תעסוקה וחינוך. באופן כללי רק 39.5% מהאוכלוסייה הבוגרת הבדואית בנגב מורשי נהיגה ובקרב נשים בדואיות שיעור זה עומד על 23.45%.

האוכלוסייה הבדואית נמצאת במצוקת דיור חריפה, היצע הדירות ביישובים הבדואים אינו עומד בקצב גידול האוכלוסייה. שלוש הסיבות העיקריות למצוקת הדיור ביישובים הבדואים בנגב הן:

- מחסור חריף במכרזים המשווקים על ידי רשות המקרקעין לבניית יחידות דיור ביישובים הבדואים בנגב ואי מימוש של המכרזים המפורסמים
- היעדר מנגנון אפקטיבי לפתרון סוגיית תביעות הבעלות על קרקעות (בשל מחלוקות בין התושבים למדינה) אשר עומדות ללא שימוש עד תום התהליכים
- צווי הריסה למבנים למגורים אשר צפו במגמת עליה בשנים האחרונות.

נתוני הצפיפות ביחס לשטח הקרקע המיועדת לבנייה למגורים, מציירת תמונת הפוכה לזו המתקיימת בפועל והיא הצפיפות הגבוהה בפער מבין האוכלוסיות בישראל, הן במספר תושבים לדונם (73.16) של מבנים למגורים והן במספר הנפשות ליחידת דיור (19.14) - דבר הנובע ממחסור חריף בשיווק קרקעות לבנייה ביישובים הבדואים בנגב.

רשימת מדדים

דמוגרפיה

1. פריון ילודה – מספר ילדים ממוצע שיולדת אישה.
2. התפלגות מגדרית של האוכלוסייה הבדואית בנגב – יחס בין גברים לנשים ביישובים הבדואים בנגב, לא כולל כפרים בלתי מוכרים.
3. יחס תלות – יחס התלות מחושב בישראל כסכום בני 19 ומטה ו-65 ומעלה ביחס לגילאי העבודה (20-64). המדד מצביע על מספר האנשים הנתמכים באוכלוסייה ביחס לאלף אנשים שתומכים בהם ומפרנסים אותם. ככל שהמספר גבוה יותר, אזי המשמעות היא שיש יותר נתמכים באוכלוסייה.

תעסוקה

4. כוח העבודה: מוגדר במסמך זה כמספר האנשים בין הגילאים 18-64, בשונה מהגדרת הלמ"ס שמייחסת לגילאי 15-64. הגדרת הלמ"ס מייצרת הטייה כלפי מטה בשיעורי ההשתתפות במעגל התעסוקה מבין האנשים שבכוח העבודה משום שצעירים בגילאי 15-18 לרוב עדיין אינם עובדים והטייה זו חזקה במיוחד בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב המתאפיינת בשיעור ילדים גבוה (למעלה מ-50% בני פחות מ-18).
5. השתתפות במעגל התעסוקה: מספרי ושיעורי השכירים או העצמאים המועסקים מתוך כוח העבודה.
6. מספרי שכירים ועצמאיים: מספרי השכירים והעצמאיים המועסקים.
7. שיעורי אבטלה: שיעור דורשי עבודה שתבעו דמי אבטלה מביטוח לאומי.
8. שיעורי דורשי עבודה: שיעור האזרחים והתושבים שפנו לאחת מלשכות שרות התעסוקה ונרשמו במערכת המידע של שירות התעסוקה על מנת לקבל שירות.

שכר

9. שכר ממוצע: השכר החודשי הממוצע של המועסקים במעגל התעסוקה. לפי ביטוח לאומי זהו ממוצע חודשי המתייחס רק לחודשים בהם הפרטים היו מועסקים ולפי הלמ"ס הממוצע הוא שנתי כך שעלול לכלול חודשים בו הפרטים לא היו מועסקים.
10. שיעור מועסקים: אחוז המועסקים במעגל התעסוקה מתוך כוח העבודה.
11. שיעור משתכרים מתחת לשכר מינימום: אחוז המועסקים המשתכרים מתחת לשכר מינימום מתוך סך המועסקים במעגל התעסוקה.

חינוך

12. מספר מוסדות חינוך: מספר בתי ספר (יסודי, חטיבת ביניים ותיכון) לפי משרד החינוך.
13. מספר תלמידים: מספר התלמידים הרשומים במוסדות החינוך, לפי משרד החינוך.
14. ממוצע תלמידים לכיתה: מספר התלמידים הממוצע בכיתה ללימוד במוסד חינוך.
15. שיעור רישום לגני ילדים: מספר הילדים בגילאי 3-5 הרשומים לגן מתוך סך בני 3-5.
16. עלות ממוצעת לתלמיד: ההשקעה הכספית בממוצעת של משרד החינוך באופן ישיר או עקיף (דרך רשויות מקומיות, מוסדות חינוך וכו') בתלמיד הלומד במוסד חינוך [עלות ממוצעת לתלמיד היא] עלות תוצאתית ממוצעת, דהיינו הסכום המתקבל בחלוקת כלל התשומות הכספיות המועברות ממשרד החינוך לבתי הספר, לרשויות המקומיות ולבעליות, בחלוקה למספר התלמידים בקטגוריה מסוימת. – "נתונים על עלות ממוצעת לתלמיד לפי מעמד משפטי ופיקוח", מכון המחקר של הכנסת, 2023.
17. שיעור התלמידים הלומדים מחוץ לאזור מגוריהם: מספר התלמידים הרשומים במוסד חינוך הממוקם מחוץ ליישוב מגוריהם מתוך סך התלמידים.
18. ציוני בחינות מיצ"ב: ממוצע ציוני בחינות המיצ"ב.

19. שיעורים הנושרים: אחוז התלמידים הרשומים למוסד חינוך אשר לא משלמים 12 שנות לימוד מתוך סך התלמידים, על פי דוח מכון המחקר של הכנסת.
20. שיעור הזכאות לבגרות: אחוז התלמידים הזכאים לתעודת בגרות בתום לימודיהם מתוך סך התלמידים המשלמים 12 שנות לימוד.
21. שיעור הזכאות לבגרות העומדת בתנאי הסף של האוניברסיטה: אחוז התלמידים הזכאים לתעודת בגרות עם 4 יח"ל אנגלית ומעלה מתוך סך התלמידים המשלמים 12 שנות לימוד.

השכלה גבוהה

22. ציוני פסיכומטרי: ממוצע ציוני הפסיכומטרי של נבחנים בפעם הראשונה ושל נבחנים חוזרים.
23. מספר סטודנטים לתואר ראשון ושני: מספר הסטודנטים במוסדות השכלה גבוהה בתארים ראשון ושני (נמדד רק ביישובים בהם יש מעל 30 סטודנטים), על פי נתוני הלמ"ס.
24. שיעור הסטודנטים בקרב בני 20-25: אחוז הסטודנטים בני 20-25 מתוך סך בני 20-25.
25. שיעור הסטודנטים שנכנסים להשכלה גבוהה בתוך 8 שנים מקרב תלמידי י"ב: אחוז התלמידים שסיימו כיתה י"ב ונכנסו להשכלה גבוהה בתוך 8 שנים מסיום כיתה י"ב.
26. שיעור בעלי תארים בישראל בקרב אוכלוסיית 35-55: אחוז בעלי תארים בני 35-55 מתוך סך בני 35-55.

תחבורה

27. גיל ממוצע של כלי רכב פרטיים: גיל כלי רכב פרטי ממוצע (בשנים).
28. רמת מינוע: מספר כלי הרכב מנועים ל-1,000 תושבים.
29. מספר תאונות דרכים עם נפגעים: מספר תאונות דרכים עם נפגעים לכל 1,000 תושבים ומספר תאונות דרכים עם נפגעים לכל 1,000 כלי רכב.
30. מורשים לנהוג: מספר מורשי הנהיגה (בעלי רישיון נהיגה). על פי הלמ"ס, מורשה לנהוג הוא כל אדם בעל רישיון נהיגה ישראלי, שהיה לו רישיון נהיגה בתוקף או שתוקף רישיונו פג בשנה קודמת.
31. מדד השקעה בתחבורה ציבורית ביישוב: ציון יחסי של השקעה ציבורית בתחבורה ציבורית ביישוב ביחס להשקעה הלאומית בתחבורה ציבורית לאדם בישראל. מדד השקעה בתחבורה ציבורית נקרא גם מדד "חלוקה הוגנת" ומתאר את הקצאת התחבורה ציבורית בין היישובים בארץ. הוא נתון באחוזים כאשר 100% מסמל חלוקה הוגנת.
32. דירוג השקעה בתחבורה ציבורית ביישוב: מיקום היישוב במדרג (מתוך 201 רשויות) לפי מדד השקעה בתחבורה ציבורית.
33. עוצמת תחבורה ציבורית ביישוב: מדד שמשקף את הזדמנויות השימוש בתחבורה ציבורית המוצעות ביישוב. ציון יחסי של עוצמת התחבורה הציבורית ביישוב לפי השקעה בתחבורה ציבורית ולפי צפיפות יישוב, מנורמל לערכים בין 0 ל-100.
34. מדד חלוקה הוגנת: גזר ממד השקעה בתחבורה ציבורית. נתון באחוזים כאשר 100% מסמל חלוקה הוגנת.

דיוור

35. מספר דירות: מספר הדירות ביישובים העירוניים הבדואים בנגב לפי הלמ"ס.
36. מספר מכרזים ליחידות דיוור: מספר יחידות הדיוור שפורסמו במרכזים לשיווק קרקעות לבנייה למגורים של רשות המקרקעין.
37. מספר היתרי בנייה: מספר היתרי הבנייה (טופס 2) שניתנו לבניית יחידות דיוור.
38. מספר התחלות בנייה ליחידות דיוור ל-1,000 תושבים: מספר התחלות בנייה של יחידות דיוור ל-1,000 תושבים לפי הלמ"ס.
39. מספר סיומי (גמר) בנייה ליחידות דיוור ל-1,000 תושבים: מספר סיומי בנייה (קבלת טופס אישור אכלוס הנקרא טופס 4) של יחידות דיוור ל-1,000 תושבים לפי הלמ"ס.
40. מספר הריסות מבנים עצמאיות: מספר הריסות מבנים שקיבלו צו הריסה על ידי בעלי הבית, על פי דוח רשות אכיפת מקרקעין במשרד לביטחון לאומי. לאחר קבלת צו הריסה, תושבים מעדיפים להרוס את המבנה בעצמם על מנת להימנע מקנסות.
41. מספר הריסות מבנים על ידי המדינה: מספר הריסות מבנים שקיבלו צו הריסה על ידי המדינה, על פי דוח רשות אכיפת מקרקעין במשרד לביטחון לאומי.
42. מדד צפיפות דיוור: מספר נפשות ממוצע ליחידת דיוור מחושב כמספר תושבים חלקי מספר יחידות הדיוור ביישוב.
43. מדד צפיפות עירונית: מספר תושבים לשטח בנוי למגורים ביישוב על פי הגדרות שימושי קרקע של הלמ"ס.

44. מדד צפיפות בפועל: מספר תושבים לשטח המחויב בארנונה למגורים ביישוב. מדד זה מציע אלטרנטיבה מהימנה לצפיפות עירונית.

45. שיעור השטח המחויב בארנונה למגורים כחלק מהשטח הבנוי למגורים: אחוז השטח המחויב בארנונה למגורים (שמשמש למדד צפיפות בפועל) מסך השטח הבנוי למגורים (שמשמש למדד צפיפות עירונית). מדד זה משקף את אחוז השטח המשמש למגורים בפעול מתוך סך השטח המיועד למגורים.

רשימת תרשימים וטבלאות

פרק דמוגרפיה

תרשים	עמוד
תרשים מספר 1: האוכלוסייה הבדואית בנפת באר שבע, 2008-2022 (אלפים)	14
תרשים מספר 2: שיעור הגידול השנתי באוכלוסייה הבדואית בנפת באר שבע, 2009-2022	15
תרשים מספר 3: ממוצע פריון ילודה (מספר ילדים לאישה) לפי אוכלוסייה, 2019-2022	16
תרשים מספר 4: התפלגות האוכלוסייה הבדואית בנפת באר שבע לפי מגדר, 2012-2022	17
תרשים מספר 5: התפלגות האוכלוסייה הבדואית בנגב לפי סוג התיישבות על פי דיווח רשות ההגירה והאוכלוסין, ספטמבר 2023	17
תרשים מספר 6: יחס תלות לכל 1,000 תושבים ביישובים הבדואים בנגב, 2012-2022	22
טבלה	עמוד
טבלה מספר 1: התפלגות האוכלוסייה הבדואית בנגב, לפי סוג יישוב ומספר תושבים מתוך הדיווח של רשות האוכלוסין, ספטמבר 2023	18
טבלה מספר 2: שיעור תושבי היישובים העירוניים הבדואיות מכלל התושבים הבדואים בנגב מתוך הדיווח של רשות האוכלוסין, ספטמבר 2023	19
טבלה מספר 3: שיעור הבדואים הרשומים המתגוררים ביישובים המוכרים בשתי המועצות האזוריות, מתוך הדיווח של רשות האוכלוסין, ספטמבר 2023	19
טבלה מספר 4: התפלגות האוכלוסייה ביישובים המוכרים לפי קבוצות גיל ולפי יישוב, ספטמבר 2023	20
טבלה מספר 5: מספר הילדים עד גיל 18 ביישובים המוכרים - השוואה בין דיווח רשות האוכלוסין ודיווח ביטוח לאומי, ספטמבר 2023	20
טבלה מספר 6: האוכלוסייה הבדואית בנגב לפי גיל בשנים לפי רשות האוכלוסין וההגירה, ספטמבר 2023	21
טבלה מספר 7: מספר תושבים בטווחי גיל 18 ומטה ו-65 ומעלה באוכלוסייה הבדואית לפי סוג היישוב, ספטמבר 2023	21

פרק תעסוקה

תרשים	עמוד
תרשים מספר 7: שיעור האוכלוסייה ביישובים המוכרים בגיל העבודה, ילדים עד 18 ואזרחים ותיקים, על פי רשות האוכלוסין, מעודכן לתאריך 09/23	27
תרשים מספר 8: התפלגות האוכלוסייה ביישובים המוכרים לפי קבוצות גיל על פי ביטוח לאומי, מעודכן לתאריך 09/23	28
תרשים מספר 9: התפלגות כוח העבודה ושיעורי התעסוקה ביישובים הבדואים המוכרים ע"פ ביטוח לאומי, מעודכן לתאריך 09/23	29
תרשים מספר 10: התפלגות מוערכת לכוח העבודה ביישובים הבלתי מוכרים בנגב, מעודכן לתאריך 09/2023	31
תרשים מספר 11: מספר דורשי עבודה ביישובים הבדואים בדרום (יישובים מוכרים בלבד), 2010-2023	32
תרשים מספר 12: מקבלי הבטחת הכנסה ביישובים הבדואים בדרום - נתונים חודשיים (יישובים מוכרים בלבד), 2010-2023	32
תרשים מספר 13: מספר שכירים ועצמאיים בדואים בנגב, 2010-2021	33
תרשים מספר 14: מספר עצמאיים ושכירים בעיר רהט לעומת שאר היישובים הבדואים בנגב, 2010-2021	35
תרשים מספר 15: עשרת היישובים עם שיעור האבטלה המוערך הגבוה ביותר בישראל, מעודכן לתאריך 03/2023	36

37	תרשים מספר 16: מספר דורשי עבודה בישובים הבדואים בנגב, מעודכן לתאריך 03/2023
37	תרשים מספר 17: שיעור אבטלה ממוצע, השוואה בין קבוצות אוכלוסייה שונות, מעודכן לתאריך 03/2023
38	תרשים מספר 18: שיעור אבטלה ישובים בדואים בנגב, ישובים יהודים וישובים ערבים, 2013-2023
39	תרשים מספר 19: שיעור דורשי העבודה לפי מגדר ביישובים הבדואים בנגב, 2013-2023
39	תרשים מספר 20: התפלגות שיעור דורשי העבודה לפי מגדר וקבוצות אוכלוסייה, מעודכן לתאריך 03/2023
40	תרשים מספר 21: התפלגות אקדמאים מבין דורשי עבודה, השוואה בין אוכלוסיות, מעודכן לתאריך 03/2023
42	תרשים מספר 22: מספר דורשי עבודה בחברה המוסלמית במחוז דרום
43	תרשים מספר 23: מספר דורשי עבודה בחברה המוסלמית במחוז דרום לפי מגדר
עמוד	טבלה
30	טבלה מספר 8: התפלגות כוח העבודה לפי שכירים ועצמאיים והתפלגות שיעורי התעסוקה בישובים המוכרים בנגב, מעודכן לתאריך 09/23
31	טבלה מספר 9: סיכום כוח העבודה ושיעור התעסוקה המוערך לפי סוג יישוב, מעודכן לתאריך 09/23
34	טבלה מספר 10: מספר עצמאיים ושכירים בחברה הבדואית בנגב השוואה בין 2019 ע"פ הלמ"ס ל-2023 לפני מלחמת חרבות ברזל ע"פ ביטוח לאומי
35	טבלה מספר 11: מספר עצמאיים ושכירים מתושבי רהט
41	טבלה מספר 12: ממוצע שנתי של שיעור אבטלה בישובים לפי סוג אוכלוסייה, 2017-2023
41	טבלה מספר 13: דורשי עבודה בישובים הבדואים בנגב - השוואה בין 2019 ל-2023
43	טבלה מספר 14: מספר דורשי עבודה לפי יישוב
פרק שכר	
עמוד	תרשים
49	תרשים מספר 24: שכר ממוצע לחודש מול שכר ממוצע לחודש עבודה למשרת שכיר ביישוב, למ"ס מול ביטוח לאומי, 2021
51	תרשים מספר 25: שכר חודשי ממוצע למשרת שכיר (בשקלים) לפי סוג אוכלוסייה, 2010-2021
51	תרשים מספר 26: שכר חודשי ממוצע למשרת שכיר לפי יישוב, 2010-2021
52	תרשים מספר 27: אחוז השכירים המשתכרים עד שכר מינימום לפי יישוב בין השנים 2010-2021
53	תרשים מספר 28: שיעור שכירים המשתכרים עד שכר מינימום בין השנים 2010-2021, השוואה בין החברה הבדואית לחברה הערבית הכללית ולחברה היהודית
55	תרשים מספר 29: הכנסה ממוצעת לחודש של עצמאיים (בשקלים) לפי סוג אוכלוסייה, 2010-2021
56	תרשים מספר 30: הכנסה חודשית ממוצעת בשקלים לעצמאי לפי יישוב, 2010-2021
57	תרשים מספר 31: שכר ממוצע לפי מגדר ביישובים הבדואים בנגב בש"ח
58	תרשים מספר 32 : שכר ממוצע של נשים לפי סוג אוכלוסייה בש"ח
עמוד	טבלה
50	טבלה מספר 15: שכר ממוצע לחודש עבודה על פי הביטוח הלאומי, 2021 לעומת 2023
53	טבלה מספר 16: הפער בשיעור המשתכרים מתחת לשכר מינימום באוכלוסייה הבדואית בנגב בין השנים 2019-2021
54	טבלה מספר 17: השפעת הקורונה על השכר הממוצע בשקלים למשרת שכיר בישובים הבדואים המוכרים
56	טבלה מספר 18: הכנסה חודשית ממוצע לחודש עבודה לעצמאיים (בשקלים) על פי יישוב, 2019 לעומת 2021
פרק חינוך	

עמוד	תרשים
63	תרשים מספר 33: התפלגות מספר ושיעור תלמידים בבתי ספר בחברה הבדואית בנגב לפי סוג התיישבות, 2021
65	תרשים מספר 34: מספר תלמידים ממוצע בגני ילדים לפי יישוב, תשפ"ב (2020-2021)
67	תרשים מספר 35: עלות שנתית ממוצעת לתלמיד בחטיבה עליונה לפי סוג פיקוח (בש"ח), תשפ"א (2020-2021)
68	תרשים מספר 36: מספר התלמידים שלומדים מחוץ לאזור המגורים לפי יישוב מוצא, תשפ"ב (2021-2022)
69	תרשים מספר 37: הישגים במבחני מיצ"ב בשפת אם, לפי מגזר, 2009-2018
70	תרשים מספר 38: ציון מבחני אוריינות שפה ערבי בכיתות ח', לפי יישוב, 2019 או השנה המאוחרת שקיימת (ערערה בנגב וחורה 2017, כסיפה ונווה מדבר 2018)
70	תרשים מספר 39: ציוני מיצ"ב במקצועות השונים בכיתות ח' לשנת תשע"ח
71	תרשים מספר 40: שיעורי נשירה בקרב תלמידי ד"י"ב לפי קבוצת אוכלוסייה
72	תרשים מספר 41: שיעור נשירה בקרב תלמידי ד"י"ב בחברה הבדואית בנגב לפי מגזר, תשפ"א (2020-2021)
74	תרשים מספר 42: ממוצע זכאות לבגרות בקרב תלמידי י"ב לפי סוג אוכלוסייה
75	תרשים מספר 43: שיעור זכאות לבגרות מקרב תלמידי י"ב לפי סוג יישוב ומגזר, 2015-2019
76	תרשים מספר 44: שיעור הזכאים לבגרות מתוך שכבת הגיל (שהיו בני 18 בין השנים 2016-2020 כולל) ביישובים הבדואים
77	תרשים מספר 45: אחוז זכאים לתעודת בגרות שעמדו בדרישות הסף של האוניברסיטאות מבין תלמידי כיתות י"ב
עמוד	טבלה
63	טבלה מספר 19: מספר בתי ספר בפילוח לפי סוג המוסד ורשות, תשפ"ב (2021-2022)
64	טבלה מספר 20: מספר תלמידים, כיתות ומוסדות (המשלבים יותר משלב חינוך אחד) ביישובים הבדואים בנגב, תשפ"ב (2021/2022)
66	טבלה מספר 21: גני ילדים ביישובים הבדואים בנגב, תשפ"ג (2022-2023)
73	טבלה מספר 22: שיעור נשירה ביישובים הבדואים בדרום לפי יישוב, 2021-2022
76	טבלה מספר 23: זכאות לבגרות, 2021-2022
77	טבלה מספר 24: שיעור עמידה בתנאי סף לאוניברסיטה 2021/2022
פרק השכלה גבוהה	
עמוד	תרשים
83	תרשים מספר 46: ציוני פסיכומטרי בחברה הבדואית בנגב בהשוואה לחברה הערבית בארץ ולחברה היהודית במחוז הדרום
84	תרשים מספר 47: ציון פסיכומטרי ממוצע לפי מספר בחינה בשפה הערבית במחוז דרום בין השנים 2012-2020
85	תרשים מספר 48: ציון פסיכומטרי ממוצע לפי מגזר בחברה הבדואית בנגב בין השנים 2012-2022
85	תרשים מספר 49: מספר סטודנטים בחברה הבדואית בנגב לתואר ראשון לפי סוג יישוב, שנת לימודים תשפ"ב (2021-2022)
86	תרשים מספר 50: מספר סטודנטים לפי תואר ושנה בחברה הבדואית בנגב
87	תרשים מספר 51: אחוז סטודנטים מתוך אוכלוסיית בני 20-25
88	תרשים מספר 52: אחוז המצטרפים להשכלה גבוהה בתוך 8 שנים בקרב תלמידי י"ב
91	תרשים מספר 53: התפלגות סטודנטים לתואר ראשון ביישובים הבדואים בנגב לפי מוסד לימודים, שנת הלימודים תשפ"ב (2021-2022)
93	תרשים מספר 54: מספר סטודנטים לתואר ראשון לפי מגזר ושנה בחברה הבדואית בנגב
94	תרשים מספר 55: מספר סטודנטים לתואר שני לפי מגזר ושנה בחברה הבדואית בנגב

95	תרשים מספר: 56: התפלגות סטודנטים לתואר ראשון ביישובים הבדואים בנגב לפי תחום לימוד, שנת הלימודים תשפ"ב (2021-2022)
עמוד	טבלה
89	טבלה מספר 25: סטודנטים לתואר ראשון ולתואר שני לפי יישוב, תשפ"ב (2021-2022)
90	טבלה מספר 26 : נתוני השכלה גבוהה לפי יישוב, שנת הלימודים תשפ"ב (2021-2022)
92	טבלה מספר 27: סטודנטים לתואר ראשון לפי מוסד ויישוב, שנת הלימודים תשפ"ב (2021-2022)
92	טבלה מספר 28: סטודנטים לתואר שני לפי מוסד ויישוב, שנת הלימודים תשפ"ב (2021-2022)
פרק תחבורה	
עמוד	תרשים
99	תרשים מספר 57: גיל ממוצע של רכב פרטי לפי סוג אוכלוסייה, שנים, 2022
100	תרשים מספר 58: גיל ממוצע של רכב פרטי לפי יישוב, 2012-2022
101	תרשים מספר 59: כלי רכב פרטיים לכל 1,000 תושבים לפי סוג אוכלוסייה, 2022
102	תרשים מספר 60: מספר תאונות דרכים עם נפגעים ממוצע לכל 1,000 כלי רכב לפי סוג אוכלוסייה, 2022
103	תרשים מספר 61: מספר תאונות דרכים עם נפגעים ממוצע לכל 1,000 תושבים לפי סוג אוכלוסייה, 2022
105	תרשים מספר 62: מורשים לנהוג לפי מגדר בחברה הבדואית בנגב (ללא כפרים בלתי מוכרים), 2022
105	תרשים מספר 63: מספר מורשים לנהוג לפי מגדר ויישוב בחברה הבדואית בנגב (ללא כפרים בלתי מוכרים), 2022
עמוד	טבלה
101	טבלה מספר 29: מספר כלי רכב ורמת מינוע ביישובים הבדואים בנגב, 2022
104	טבלה מספר 30: הערכת שיעורי מורשי נהיגה באוכלוסייה הבדואית בנגב לפי סוג יישוב, 2022
104	טבלה מספר 31: מורשי נהיגה ביישובים הבדואים בנגב, 2023
106	טבלה מספר 32: שיעור מורשי נהיגה ביישובים הבדואים בנגב לפי מגדר ויישוב (ללא כפרים בלתי מוכרים), 2022
107	טבלה מספר 33: שיעור מורשי נהיגה ביישובים הבדואים בנגב לפי מגדר וסוג יישוב (הערכה לגבי הכפרים הבלתי מוכרים), 2022
108	טבלה מספר 34: השקעה בתחבורה ציבורית ביישוב (ביישובים העירוניים), 2023
פרק דיור	
עמוד	תרשים
113	תרשים 64: מספר יחידות דיור במכרזים לפי סטטוס זכייה, 2000-2023
114	תרשים 65: מספר יחידות דיור במכרזים עם זוכים ביישובים הבדואים בנגב, 2000-2023
116	תרשים 66: היתרי בנייה (לאלף תושבים), 2015-2022
117	תרשים 67: סך הריסות מבנים (עצמיות ועל ידי המדינה), 2014-2023
118	תרשים 68: הריסות עצמיות לעומת הריסות בידי המדינה, 2017-2023
120	תרשים 69: אחוז השטח המחויב לארנונה למגורים כחלק משטח בנוי למגורים לפי סוג היישוב
120	תרשים מספר 70: שטח מחויב בארנונה למגורים כחלק משטח בנוי למגורים (אלפי מ"ר)
121	תרשים מספר 71: צפיפות אוכלוסייה לשטח בנוי למגורים (מספר תושבים לקמ"ר)

122	תרשים מספר 72: מספר תושבים לשטח חיוב ארנונה למגורים (תושבים לדונם [1000 מ"ר]) לפי סוג היישוב
123	תרשים מספר 73: מספר תושבים לשטח חיוב לארנונה למגורים (תושבים לדונם [1000 מ"ר]) לפי סוג היישוב
עמוד	טבלה
113	טבלה מספר 35: מספר הדירות ביישובים העירוניים הבדואים בנגב
114	טבלה מספר 36: מספר יחידות דיור מכרזים עם זוכים ביישובים הבדואים בנגב, 2000-2023
115	טבלה מספר 37: היתרי בנייה לפי יישוב ביישובים הבדואים בנגב, 2015-2023
117	טבלה מספר 38: התחלות בנייה ביישובים הבדואים בנגב, 2021-2022
119	טבלה מספר 39: אחוז השטח המחויב לארנונה למגורים מתוך השטח הבנוי למגורים, לפי אוכלוסייה
121	טבלה מספר 40: צפיפות אוכלוסייה לשטח בנוי למגורים (מספר תושבים לקמ"ר), לפי אוכלוסייה
122	טבלה מספר 41: מספר תושבים לשטח חיוב ארנונה למגורים (תושבים לדונם [1000 מ"ר]), לפי סוג היישוב, 2013-2022
123	טבלה מספר 42: מספר תושבים לשטח חיוב לארנונה למגורים (תושבים לדונם [1000 מ"ר]), לפי יישוב, 2013-2022

השנתון הסטטיסטי של החברה הבדואית בנגב מציג את פרויקט הנתונים המקיף ביותר שנעשה בחברה הבדואית בנגב בשנים האחרונות. השנתון מציג את הנתונים המשמעותיים לאורך עשור בשבעה תחומי חיים: דמוגרפיה, תעסוקה, שכר, חינוך, השכלה גבוהה, תחבורה ודירה.

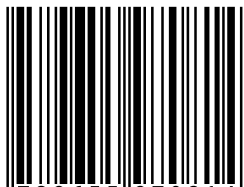
מטרתו של השנתון הסטטיסטי של החברה הבדואית בנגב היא לספק מידע וניתוח מעמיק שיתנו תמונת מצב מבוססת נתונים על החברה הבדואית בנגב. זאת בכדי להנגיש ולתת בסיס לקבלת החלטות לגורמי ממשל, לאנשי אקדמיה, לגורמים מקצועיים וגם לציבור הרחב.

"השנתון הסטטיסטי של החברה הבדואית בנגב, הוא אחד המסמכים החשובים ביותר בתחום המדידה וההערכה החברתית. מסמך זה מהווה כלי מרכזי להערכת המצב החברתי והכלכלי של החברה הבדואית בנגב, מאפשר לזהות את הפערים הקיימים, את האי-השוויון במגוון תחומים ואת המגמות השונות של שיפור והתקדמות. הוצאה לאור של שנתון כזה בכל שנה אינה רק מעידה על המחויבות לאתגרי החברה הבדואית, אלא גם מספקת בסיס חשוב לקבלת החלטות מדיניות ומדידה אובייקטיבית של תהליכים ארוכי טווח."

פרופ' סראב אבורביעה קוידה, בית הספר לחינוך וסגנית נשיא לגיון והכלה, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

מחברת הספר **ד"ר מנאל חריב** היא מנהלת **נגביה - מרכז הידע והמחקר של האוכלוסייה הבדואית בנגב**. **חוקרת** בתחום הערכת ומדידת אפקטיביות ואימפקט של תוכניות התערבות לשינוי חברתי. בעלת ניסיון עשיר בבניה וניהול תהליכי אוטומציה לאיסוף וניתוח נתונים בארגונים אזרחיים.

I SBN 978-965-597-081-4

9 789655 970814

מחיר מומלץ 100 ₪

נַגְבִּיָּה | نَغْبِيَّة | Nagabiya

מרכז הידע והמחקר של האוכלוסייה הבדואית בנגב

mirkaznagabiya1@gmail.com